

VILNIAUS UNIVERSITETAS

JURGITA RANDAKEVIČIŪTĖ

TEISĖS IR BIOMEDICINOS MOKSLŲ SANTYKIS EUROPOS PATENTŲ
KONVENCIJOS 53 (A) STRAIPSNIO KONTEKSTE

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2018

Disertacija rengta 2012-2017 metais Vilniaus universitete

Mokslinis vadovas – prof. dr. Jevgenij Machovenko (Vilniaus universitetas,
socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

Šią disertaciją skiriu savo mamai, sesei, draugui ir tėčio atminimui.

Turinys

Santrumpos	7
Įvadas	10
1. Europos patentų sistema	37
1.1. Europos patentų konvencijos 53 (a) straipnis Europos patentų sistemoje	37
1.2. Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnio santykis su Biotechnologijų direktyva.....	42
1.3. Europos patentų tarnybos padalinių vaidmuo aiškinant ir taikant Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnį.....	57
1.4. Europos patentų tarnybos praktika dėl Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnio aiškinimo ir taikymo	60
1.4.1. Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnio taikymo testai	62
1.4.2. Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnio taikymo standartai...	78
1.4.3. Terminas <i>komercinis naudojimas</i> samprata ir apimtis	83
1.5. Preliminarios išvados	94
2. Biomedicinos mokslai	95
2.1. Biomedicinos mokslų samprata ir padėtis XXI amžiuje.....	95
2.2. Biomedicinos mokslų, kaip tradicijos, samprata ir reikšmė	103
2.3. Preliminarios išvados	115
3. Vakarų teisės tradicija	116
3.1. Kategorijos <i>tradicija</i> svarba teisinėje sistemoje	116
3.2. Vakarų teisės tradicijos samprata XXI amžiuje	120
3.3. Vakarų teisės tradicijos padėtis XXI amžiuje	131
3.4. Preliminarios išvados	136
4. Moralė ir viešoji tvarka	137
4.1. Moralės ir viešosios tvarkos samprata Europos patentų tarnybos praktikoje.....	137
4.2. Moralės vaidmuo Vakarų teisės tradicijoje.....	145
4.2.1. Moralės vaidmuo teisinio pozityvizmo paradigmos požiūriu	146
4.2.2. Moralės vaidmuo prigimtinės teisės mokyklos požiūriu.....	151
4.2.3. Moralės vaidmuo teisinio realizmo paradigmos požiūriu	156

4.2.4. Moralės vaidmuo Vakarų teisės tradicijoje ir jo reikšmė Europos patentų sistemai	159
4.3. Viešosios tvarkos vaidmuo Vakarų teisės tradicijoje	165
4.4. Preliminarios išvados	172
5. Ekonominiai patentų suteikimo aspektai Europos patentų sistemoje	173
5.1. Utilitaristinės patentų teisės teorijos ir jų pasireiškimas biomedicinos mokslų srityje	173
5.2. Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnio taikymo padariniai	179
5.3. Preliminarios išvados	192
6. Europos patentų teisės ir biomedicinos mokslų santykis Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnio kontekste	193
6.1. Tradicijų santykis ir jo kaita	193
6.2. Koprodukcijos samprata ir jos pasireiškimas Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnio kontekste	204
6.3. Europos patentų teisės ir biomedicinos mokslų sąveikos Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnio kontekste tendencijos	208
6.4. Preliminarios išvados	221
Išvados	222
Šaltiniai ir literatūra	227
Autorės moksliniai straipsniai disertacijos tema	265
Autorės pristatyti pranešimai disertacijos tema	266

Santrumpos

Biotechnologijų direktyva, Direktyva	1998 m. liepos 6 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 98/44/EB dėl teisinės biotechnologinių išradimų apsaugos. OL, 1998 L 213, p. 13
Deklaracija	1948 m. gruodžio 10 d. Jungtinių Tautų Generalinės asamblėjos Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. <i>Valstybės žinios</i> , 2006, nr. 68-2497
EBPO	Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija
EEB	Europos ekonominė bendrija
Ekspertizės gairės, Gairės	Ekspertizės gairės Europos patentų tarnyboje
EPK, Konvencija	2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo konvencija (Europos patentų konvencija). <i>Valstybės žinios</i> , 2004, nr. 147-5326
EPK Įgyvendinimo taisyklės	2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo konvencijos (Europos patentų konvencijos) įgyvendinimo taisyklės (priimtose 1973 m. spalio 5 d., su paskutiniais pakeitimais, padarytais Europos patentų organizacijos Administracinės tarybos 2001 m. gruodžio 13 d.

	sprendimu). <i>Valstybės žinios</i> , 2004, nr. 147-5325
EPO	Europos patentų organizacija
EPT, Tarnyba	Europos patentų tarnyba
EPT apeliacinė(-s) kolegija(-os), Kolegija (-os), EPT padaliniai	Europos patentų tarnybos išplėstinė(-s) apeliacinė(-s) kolegija(-os) ir apeliacinė(-s) kolegija(-os)
EPT apeliacinių kolegijų praktika	Europos patentų tarnybos apeliacinės kolegijos ir išplėstinės apeliacinės kolegijos praktika
EPT praktika	Europos patentų tarnybos protestų skyriaus, apeliacinės kolegijos ir išplėstinės apeliacinės kolegijos praktika
EPT protestų skyrius	Europos patentų tarnybos protestų skyrius
ES, Sąjunga	Europos Sąjunga
ESTT, Teisingumo Teismas	Europos Sąjungos Teisingumo Teismas
ES sutartis	Europos Sąjungos sutarties suvestinė redakcija. OL, 2016 C 202, p. 47
Įsakymas	Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos 2012 m. spalio 16 d. įsakymas „Dėl mokslo kryptių patvirtinimo“. <i>Valstybės žinios</i> , 2012, nr. 123-6225
JAV	Jungtinės Amerikos Valstijos
Patentų teismas	Bendro galiojimo patentų teismas

PPO	Pasaulio prekybos organizacija
Strasbūro konvencija	1963 m. Europos konvencija dėl išradimų patentų materialinės teisės sąvokų vienodinimo
Susitarimas	Susitarimas dėl Bendro patentų teismo. <i>TAR</i> , 2017, nr. 1065 (neįsigaliojęs). Ratifikuotas Lietuvos Respublikos įstatymu dėl Susitarimo dėl Bendro patentų teismo ratifikavimo. <i>TAR</i> , 2016, nr. 26446
TRIPS	Sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba, 1C priedas prie 1994 m. balandžio 15 d. Sutarties dėl Pasaulio Prekybos Organizacijos įsteigimo. <i>Valstybės žinios</i> , 2001, nr. 46-1620

Įvadas

Tyrimo problematika, aktualumas ir naujumas. Mokslo ir technologijų pažanga daro vis didesnę įtaką skirtingoms tikrovės sritims, įskaitant teisę¹. Dėl šios priežasties teisėjams, sprendžiantiems ginčus, ir įstatymų leidėjams, kaskart rengiantiems naujo teisės akto projektą, tenka atsakyti ne tik į išimtinai teisinius, bet ir į glaudžiai su skirtingomis mokslo bei technologijų sritimis susijusius klausimus, ir sureguliuoti objektus ar procesus, suprantamus tik siauram tam tikros srities specialistų ratui.

Iki šiol minėtus veiksmus pavykdavo atlikti pasitelkiant egzistuojantį teisinį reguliavimą ir nusistovėjusias teises kategorijas, tačiau, sudėtingėjant mokslo ir technologijų pažangos nulemtoms situacijoms, kyla klausimas, ar šiuolaikinės teisinės sistemos gebėjimas sureaguoti į šį progresą laikytinas pakankamu². Vienas iš teisinės sistemos institutų, pastaruoju metu dažnai kvestionuojamas mokslo bei technologijų pažangos, yra patentų teisė³, kuri, nors ir apima nedidelę moksliniams tyrimams ir naujausioms technologijoms skirtą teisinio reguliavimo dalį, laikytina reikšminga inovacijų vystymui, nes dėl potencialios ekonominės naudos, kurią gali suteikti patentai, skatina kurti išradimus arba tobulinti jau sukurtuosius⁴.

¹ Pvz. žr. JASANOFF, S. The Idiom of co-production. Iš JASANOFF, S. *States of Knowledge. The co-production of science and social order*. London: Routledge. 2004, p. 1–12, p. 2; FAULKNER, A.; LANGE, B.; ir LAWLESS, C. Introduction: Material Worlds: Intersections of Law, Science, Technology and Society. *Journal of Law and Society*, t. 39, nr. 1, 2012, p. 1–19, p. 1–2; ROMEO-CASABONA, C. M. Criminal Policy and Legislative Techniques in Criminal Law on Biotechnology. *Revue internationale de droit penal*, 2011, vol. 82, nr. 1, p. 83–108; MURPHY, T.; ir Ó CUINN, G. Works in progress: new technologies and the European Court of Human Rights. *Human Rights Law Review*, 2010, t. 10, nr. 4, p. 601–638;

² Pvz. žr. BROWNSWORD, R. Lost in Translation: Legality, Regulatory Margins, and Technological Management. *Berkeley Technology Law Journal*, 2011, nr. 26, p. 1322–1366, p. 1325; KERSTEN, J. *Das Klonen von Menschen. Eine verfassungs-, europa- und völkerrechtliche Kritik*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2004, p. 30.

³ Pvz. žr. HELLSTADIUS, A. *A Quest for Clarity: Reconstructing Standards for the Patent Law Morality Exclusion* [interaktyvus]. Stockholm: Stockholm University, 2015 [žiūrėta 2015 m. rugsėjo 22 d.]. Prieiga per internetą: <<http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:805837/FULLTEXT01.pdf#page=106&zoom=auto,553,457>>, p. 54.

⁴ Pvz. žr. HELLSTADIUS, A. *A Quest for Clarity* <...>, p. 81; BRAENDLI, P. The future of the European patent system. *International Review of Intellectual Property and Competition Law*, 1995, nr. 26(6), p. 813–828, p. 820; STRAUS, J. *Ordre public and morality issues in patent eligibility*, Iš TAKENAKA, T. *Intellectual Property in Common Law and Civil Law*, Cheltenham/Northampton MA: Edward Elgar, 2013,

Tarptautinių susitarimų ir valstybių nacionalinės patentų teisės normos numato, jog patentas gali būti nesuteiktas išradimams, kurių naudojimas prieštarautų viešajai tvarkai arba moralei⁵. Ne išimtis ir Europos patentų konvencija (toliau – EPK arba Konvencija)⁶ – jos 53 (a) straipsnis nurodo, kad Europos patentai neišduodami išradimams, kurių komercinis naudojimas prieštarautų viešajai tvarkai (pranc. *ordre public*)⁷ ar moralei⁸. Tai reiškia, kad net ir visus EPK 52 straipsnio 1 dalyje nurodytus patentabilumo reikalavimus⁹ atitinkančiam išradimui gali būti nesuteiktas patentas, jeigu jis patenka į minėtą EPK 53 (a) straipsnio išimtį. Aptariama išimtis yra ypač aktuali biotechnologiniams išradimams, kurių patentabilumas, palyginti su kitų mokslo ir technologijų sričių išradimais, dažniausiai yra ginčijamas pagal minėtą teisės normą¹⁰ ir kurie sudaro

p. 19–49, p. 19–20; GUELLEC, D., *et al.* Welcome address. Iš *Intellectual Property as an Economic Asset: key issues in valuation and exploitation*: konferencijos medžiaga, 2005 [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. kovo 22 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.oecd.org/sti/sci-tech/35213963.pdf>>. Prieiga per internetą: <<https://www.oecd.org/sti/sci-tech/35213963.pdf>>, p. 3.

⁵ Pvz. žr. Sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba, 1C priedas prie 1994 m. balandžio 15 d. Sutarties dėl Pasaulio Prekybos Organizacijos įsteigimo. *Valstybės žinios*, 2001, nr. 46-1620, 27 str. 2 d. (Ši nuostata leidžia valstybėms narėms nesuteikti teisinės apsaugos minėtiems išradimams); *Patentgesetz* [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. gegužės 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.gesetze-im-internet.de/patg/>>, 1 d. 2 (1) skyrius: „Išradimams, kurių komercinis panaudojimas prieštarautų viešajai tvarkai ar moralei, patentai nėra suteikiami“ (vok. „Für Erfindungen, deren gewerbliche Verwertung gegen die öffentliche Ordnung oder die guten Sitten verstoßen würde, werden keine Patente erteilt“); Lietuvos Respublikos patentų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 8-120, 5 str. 1 d. 3 p.: „Patentai neišduodami: <...> 3) išradimams, kurių komercinis panaudojimas prieštarautų visuomenės interesams, moralės ir humaniškumo principams“.

⁶ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo konvencija (Europos patentų konvencija). *Valstybės žinios*, 2004, nr. 147-5326. Remiantis Paryžiaus konvencijos dėl pramoninės nuosavybės saugojimo 19 str., šiai sutarčiai priklausančios valstybės turi teisę sudaryti, specialiąsias pramoninės nuosavybės apsaugos sutartis, jeigu tos sutartys neprieštarauja Paryžiaus konvencijos dėl pramoninės nuosavybės saugojimo nuostatomis (Paryžiaus konvencija dėl pramoninės nuosavybės saugojimo. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 75-1796). Tai, pavyzdžiui, reiškia, kad šios konvencijos nuostatos dėl prašymo suteikti prioritetą ir nacionalinio režimo principo taip pat galioja Europos patentų sistemoje (Europos patentų tarnyba. *Guide for applicants: How to get a European patent. A. General. III. Relationship to other international conventions* [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 5 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.epo.org/applying/european/Guide-for-applicants/html/e_ga_a_iii.html>).

⁷ EPK, kuri yra parašyta trimis oficialiomis kalbomis, *viešoji tvarka* yra įvardijama terminais: (i) *ordre public* (tekstas anglų kalba); (ii) *gute Sitten* (tekstas vokiečių kalba); (iii) *ordre public* (tekstas prancūzų kalba). Šiame disertaciniame tyrime bus vartojamas terminas *viešoji tvarka*, kurį galima rasti Konvencijos versijoje lietuvių kalba.

⁸ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo <...>.

⁹ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo <...>, 52 str. 1 d.: „Europos patentai išduodami išradimams, kurie turi pramoninį pritaikomumą, yra nauji ir jie yra išradimo lygio“.

¹⁰ PILA, J.; ir TORREMAN, P. L. C. *European Intellectual Property Law*. Oxford: Oxford University Press, 2016, p. 156–157.

didžiąją dalį visos EPT praktikos, kai aiškinama ir taikoma šiame darbe analizuojama Konvencijos nuostata.

Nors šiuo metu Europos patentų tarnybos (toliau – EPT arba Tarnyba) sprendimų dėl teisinės apsaugos suteikimo išradimams EPK 53 (a) straipsnio pagrindu nėra daug, tačiau jie yra gana skirtingi, nes nėra sutarimo dėl kategorijų *moralė* ir *viešoji tvarka* turinio bei jų tarpusavio santykio, dėl standartų ir testų, kurie būtų tinkami taikyti vertinant komercinį išradimų naudojimą minėtos Konvencijos nuostatos pagrindu. Taip pat ir dėl mokslo bei technologijų vystymosi jų teikiamos žinios, reikalingos komerciniam išradimų naudojimui įvertinti, sparčiai kinta¹¹. Todėl EPK 53 (a) straipsnio turinys bei šios nuostatos aiškinimas ir taikymas išradimų, ypač biotechnologinių, atžvilgiu yra neaiškūs ir sunkiai prognozuojami.

Visa tai yra *problema*, nes neužtikrinama teisėtų lūkesčių apsauga, teisinis tikrumas ir teisinis saugumas tiems, kurių interesams daro įtaką patentų suteikimas biotechnologiniams išradimams. Pastaroji situacija neigiamai veikia verslo subjektų ir mokslinių tyrimų organizacijų konkurencingumą, jų veiklos raidą, taip pat neretai ir visuomenės galimybes naudotis mokslo pažangos teikiamais rezultatais, kurie gali būti itin svarbūs individų sveikatai ir gerovei užtikrinti. Dėl to mažėja ne tik palaikymas, kad būtų suteikiama išimtinė teisė konkrečioms išradimams, bet ir pasitikėjimas visos patentų sistemos teikiama nauda bei jos skaidrumu tiek išradimus kuriančių ir vystančių, tiek ir juos naudojančių subjektų akyse. Atsižvelgiant į tai, nenuostabu, jog Europos patentų sistemoje diskusijos dėl biotechnologinių išradimų patentavimo yra laikomos ryškiausiomis pasaulyje¹², į jas įsitraukia nevyriausybinės organizacijos ar netgi pavieniai individai, įskaitant

¹¹ Plačiau žr. poskyrį „1.4. Europos patentų tarnybos praktika Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnio atžvilgiu“.

¹² GRUSZOW, L. Types of invention in the field of genetic engineering, arising in the practice of the European Patent Office. Iš STERCKX, S. (red.) *Biotechnology, Patents and Morality*. Second edition. Aldershot, Burlington, USA, Singapore, Sydney: Asgate, 2000, p. 207–216, p. 207.

gamtosaugos šalininkus, pacientų ir gyvūnų teisių gynėjus, mokslininkus¹³, yra rengiami protestai arba kyla net ir didesnių neramumų¹⁴.

Šios problemos sprendimo paieškas apsunkina tolesnė minėtos EPK nuostatos formuluoatė, atskleidžianti Europos patentų sistemos¹⁵ poziciją nacionalinių teisiųjų sistemų atžvilgiu. Konvencijos 53 (a) straipsnio antra dalis nurodo, jog „[komercinis] naudojimas nelaikomas prieštaraujančiu viešajai tvarkai ar moralei vien dėl to, kad kai kuriose arba visose Susitariančiosiose Valstybėse jį draudžia įstatymai ar kiti teisės aktai“¹⁶. Pastaroji nuostata atskleidžia, jog Europos patento suteikimas arba nesuteikimas, remiantis EPK 53 (a) straipsniu, nepriklauso nuo Europos patentų organizacijos (toliau – EPO) valstybių narių nacionalinių teisiųjų sistemų¹⁷, nes draudimas vienos ar kelių narių teisinėse sistemose nėra pakankama sąlyga pripažinti komercinį išradimo naudojimą prieštaraujančiu viešajai tvarka arba moralei¹⁸. Šią poziciją patvirtina Europos patentų tarnybos apeliacinės kolegijos (toliau – EPT apeliacinė kolegija arba Kolegija) praktika, kurioje nurodoma, jog „[n]acionalinės teisės aktų turinys nėra EPK nustatytos teisinės tvarkos dalis, todėl jis neturi reikšmės sprendžiant klausimą dėl EPK aiškinimo“¹⁹.

¹³ PATHARSARATHY, S.; ir WALKER, A. Observing the Patent System in Social and Political Perspective: A Case Study of Europe. Iš OKEDIJI, R. L.; BAGLEY, M. A., *Patent Law in Global Perspective*. New York: Oxford University Press. 2014, p. 321–343, p. 332.

¹⁴ P vz. žr. SCHUBERT, S. Europe halts decisions on stem-cell patents. *Nature*, 2005, p. 720–721, p. 721; SCHIERMEIER, Q. Germany challenges human stem cell patent awarded 'by mistake'. *Nature*, 2000, p. 3–4, p. 3; PARTHASARATHY, S. Co-producing knowledge and political legitimacy. Comparing life form patent controversies in Europe and the United States. Iš HILGARTNER, S.; MILLER, C. A.; ir HAGENDIJK, R. *Science and Democracy. Making knowledge and making power in the biosciences and beyond*. New York: Routledge, 2015, p. 74–93, p. 80.

¹⁵ Terminas *Europos patentų teisė* šiame disertaciniame tyrime vartojamas sistemai, įkurtai EPK pagrindu, apibūdinti.

¹⁶ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo <...>.

¹⁷ VISSER, D. *The Annotated European Patent Convention 1973*. Veldhoven: H. Tel. Publisher B.V., 2006, p. 61; SCHVOSBO, J.; RIIS, T.; ir PETERSEN, C. S. The Unified Patent Court (UPC) *in action* – how will the design of the UPC affect patent law? Iš BALARDINNI, R. M.; NORRGARD, M.; ir BRUUN, N. *Transitions in European Patent Law. Influences of the Unitary Patent Package*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2015, p. 37–57, p. 49.

¹⁸ BEYLEVELD, D.; ir BROWNSWORD, R. *Mice, Morality and Patents: The Onco-mouse Application and Article 53(a) of the European Patent Convention*. London: Common Law Institute of Intellectual Property, 1993, p. 74.

¹⁹ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2007 m. rugsėjo 27 d. sprendimas *Breast and Ovarian Cancer/ UNIVERSITY OF UTAH* T 1213/05, EP:BA:2007:T121305.20070927, para. 55. Taip pat EPT apeliacinė kolegija yra nurodžiusi: „EPK 53 (a) straipsnio antra dalis turi išlygą (angl. *qualification*), kuri

Taigi, faktas, kad konkretus išradimas yra draudžiamas naudoti, remiantis EPO valstybių narių nacionalinės teisės normomis, *per se* nėra pakankamas kriterijus, nusprendžiant nesuteikti aptariamoms išimtinės teisės išradimui Konvencijos 53 (a) straipsnio pagrindu.

Visa tai leidžia sutikti su teisės praktikoje ir doktrinoje pripažįstama pozicija, jog bent jau kol kas EPK pagrindu sukurta Europos patentų sistema – tai autonomiška teisinė tvarka²⁰, formaliai nepriklausoma nuo jos narių nacionalinių teisinių sistemų. Taip pat, kaip bus atskleista šiame tyrime, aptariama patentų sistema yra nepriklausoma ir nuo Europos Sąjungos (toliau – Sąjunga arba ES) teisinės tvarkos, įskaitant ir jos institucijų – Europos Parlamento ir Europos

nurodo, jog „toks naudojimas nelaikomas prieštaraujančiu viešajai tvarkai ar moralei vien dėl to, kad kai kuriose arba visose Susitariančioiose Valstybėse jį draudžia įstatymai ar kiti teisės aktai“. Minėta išlyga aiškiai nurodo, kad įvertinimas, ar konkretus objektas (angl. *subject-matter*) turi būti laikomas prieštaraujančiu viešajai tvarkai arba moralei, nepriklauso nuo nacionalinių teisės aktų ar nuostatų. Priešingai ir lygiai taip pat, Kolegija laikosi nuomonės, jog konkretus objektas (angl. *subject-matter*) nebus automatiškai pripažįstamas, kaip atitinkantis EPK 53 (a) straipsnį vien dėl to, kad jo naudojimas yra leidžiamas kai kuriose arba visose susitariančiose valstybėse. Todėl išradimo naudojimo patvirtinimas arba nepatvirtinimas nacionaliniais teisės aktais arba nuostatomis (angl. *regulations*) *per se* nelaikomas pakankamu kriterijumi analizuojant atitikimą EPK 53 (a) straipsniui.“ (Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Plant cells* T 0356/93, EP:BA:1995:T035693.19950221, para. 7). Be to, *Edinburgh* sprendime konstatuota, jog „[n]acionaliniai teisės aktai, pavyzdžiui, Vokietijos Embrionų apsaugos įstatymas [*Embryonenschutzgesetz*] neturėtų ir nebuvo svarstyti“ (Europos patentų tarnybos protestų skyrius. 2003 m. liepos 21 d. sprendimas *Edinburgh Patent*, p. 19).

²⁰ Oficiali Europos patentų organizacijos svetainė. Informacija apie Europos patentų konvenciją [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. lapkričio 26 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.epo.org/law-practice/legal-texts.html>>; Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2007 m. rugsėjo 27 d. sprendimas *Breast* <...>, para. 55; SCHVOSBO, J., RIIS, T., PETERSEN, C. S., The Unified Patent Court: Pros and Cons of Specialization – Is There a Light at the End of the Tunnel (Vision)? *International Review of Intellectual Property and Competition Law*, 2015, t. 46, nr. 3, p. 271–274, p. 272; SCHNEIDER, I. Governing the patent system in Europe: the EPO's supranational autonomy and its need for a regulatory perspective. *Science and Public Policy*, 2009, t. 36, nr. 8, p. 619–629, p. 619; Europos patentų tarnybos protestų skyrius. 2003 m. liepos 21 d. sprendimas *Edinburgh* <...>, para. 2.5.2.; Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2014 m. vasario 4 d. sprendimas *Culturing stem cells/TECHNION* T 2221/10, EP:BA:2014:T222110.20140204, para. 38. Teisinėje literatūroje nurodoma, jog, tarptautinės viešosios teisės požiūriu, EPO struktūra ir padėtis sukuria sąlygas šios institucijos teisinės sistemos autonomiškumui. Vis dėlto aptariama sistema nėra visiškai „hermetiška“, nes Europos patentų konvencijos 125 straipsnis nurodo, kad, „[t]rūkstant šioje Konvencijoje procesinių nuostatų, Europos patentų tarnyba atsižvelgia į Susitariančioiose Valstybėse visuotinai pripažintus proceso teisės principus“; Europos patentų tarnybos apeliacinės kolegijos konkrečiose bylose yra nurodžiusios, jog tam tikrais atvejais galima atsižvelgti į EPO valstybių narių pripažintus principus (KUPZOK, A. Human rights in the case law of EPO Boards of Appeal. Iš GEIGER, C. *Research Handbook on Human Rights and Intellectual Property Rights*. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar, 2015, p. 311–326, p. 313–314).

Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – ESTT arba Teisingumo Teismas)²¹. Tai Europos patentų sistemą skiria nuo kitų pasaulyje egzistuojančių didžiųjų patentų sistemų, pavyzdžiui, Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau – JAV) patentų sistemos. JAV patentų ir prekių ženklų tarnybos veiklą orientuoja JAV Kongresas ir federalinė teismų sistema, o EPO politika ir veikla priklauso nuo EPT ir jos Administracinės tarybos, sudarytos iš valstybių narių atstovų²². Taigi, šiuo metu EPO turi didelę galią savarankiškai formuoti patentų politiką (angl. *policy*), kartu apibrėždama „Europos viešuosius interesus ir pačios Europos prasmę“²³. Todėl, vertinant Europos patento suteikimo konkrečiam išradimui galimybes EPK 53 (a) straipsnio pagrindu, pastarosios teisės normos turinio nustatymas ir taikymas šioje teisinėje tvarkoje turi vykti autonomiškai.

Kita vertus, EPT protestų skyrius savo praktikoje yra nurodęs ir tai, jog, taikant ir aiškinant aptariamą EPK nuostatą, kategorijos *viešoji tvarka* ir *morale* privalo būti įvertinamos „pirmiausia atsižvelgiant į įstatymus ir kitus teisės aktus, kurie yra bendri daugumai Europos valstybių“²⁴. Vieningumo siekį atspindi ir faktas, jog, nors Sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba (toliau – TRIPS), anot EPT, nesaisto Konvencijos ir nėra pastarajai tiesiogiai taikoma²⁵, į TRIPS nuostatas vis tiek gali būti atsižvelgiama, nes visos EPO narės yra prisijungusios prie šios sutarties²⁶. Tokia Tarnybos pozicija ne tik

²¹ Plačiau apie Europos patentų sistemos ir ES teisinės tvarkos tarpusavio santykį žr. „1.2. Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnio santykis su Biotechnologijų direktyva“. Taip pat žr. VAN ZIMMEREN, E. *European Patent Reforms: Transforming European Patent Governance and Enhancing Collaborative Innovation?* Iš DAMGAARD, B., et al. *A Collaborative Governance and Public Innovation in Northern Europe*. Sharjah: Bentham Science Publishers, 2015, p. 189; AERTS, R. J. The European Commission's Notice on Directive 98/44 and the European Patent Organization's response: the unpredictable interaction of EU and EPC law. *GRUR Int.*, 2018, No. 7, p. 721–724, p. 721, 724.

²² PATHARSARATHY, S.; ir WALKER, A. Observing the Patent <...>, p. 330.

²³ PATHARSARATHY, S.; ir WALKER, A. Observing the Patent <...>, p. 330.

²⁴ Europos patentų tarnybos protestų skyrius. 2003 m. sausio 16 d. sprendimas *Onco Mouse*, para. 9.3.

²⁵ DIAZ POZO, M. *Patenting Genes. The Requirement of Industrial Application*. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar, 2017, p. 41; Europos patentų tarnyba. *Case Law of the Boards of Appeal of the European Patent Office* [interaktyvus] 8th Edition, July 2016 [žiūrėta 2018 m. kovo 2 d.]. Prieiga per internetą: <[http://documents.epo.org/projects/babylon/eponet.nsf/0/5148B6F13CBE8990C1258017004A9EF6/\\$File/case_law_of_the_boards_of_appeal_2016_en.pdf](http://documents.epo.org/projects/babylon/eponet.nsf/0/5148B6F13CBE8990C1258017004A9EF6/$File/case_law_of_the_boards_of_appeal_2016_en.pdf)>, p. 710.

²⁶ DIAZ POZO, M. *Patenting Genes. The Requirement of Industrial Application*. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar, 2017, p. 41. Visgi patys terminai „*ordre public*“ ir „*morale*“ TRIPS 27 str. 2 d. nuostatai,

neatitinka aukščiau aptarto Europos patentų sistemos autonomiškumo²⁷, bet ir atrodo sunkiai įgyvendinama, nes tarp 38 EPO valstybių narių²⁸ itin sudėtinga rasti sutarimą dėl to, kaip turėtų būti aiškinamas ir taikomas Konvencijos 53 (a) straipsnis. Tačiau minėtos EPT protestų skyriaus praktikos siekis EPK 53 (a) straipsnio aiškinimo ir taikymo atveju paisyti EPO valstybių narių nacionalinių teisės normų, atspindi ilga tradicija pasižyminti²⁹ ir anksčiau nei buvo įsteigtos ES ar jos pirmtakė Europos ekonominė bendrija (toliau – EEB)³⁰ prasidėjusį procesą, kuriuo siekiama sukurti vieningą patentų sistemą Europoje³¹. Tai paaiškina, kodėl net ir būdama autonomiška, Europos patentų sistema siekia pateikti EPK 53 (a) straipsnio aiškinimą, kuris nebūtų kardinaliai priešingas daugumos EPO valstybių narių patentų teisės aktams ar juose vyraujančiam požiūriui. Taigi, vertinant komercinį išradimų naudojimą aptariamoms Konvencijos nuostatos pagrindu, net ir

Europos Bendrijos pasiūlymu, buvo „pasiskolinti“ iš šiamo disertaciniame tyrime analizuojamo EPK 53 (a) str. (žr. PIRES DE CARVALHO, N. *The TRIPS Regime of Patent Rights*. The Hague: Kluwer Law International, 2010, p. 297).

²⁷ EPT apeliacinių kolegijų praktikos leidinyje net ir greta nurodymo, jog į TRIPS gali būti atsižvelgiama, yra pabrėžiama, jog „Europos patentų organizacija, kaip tarptautinė organizacija, turi savo vidaus teisinę sistemą, EPK. EPT apeliacinių kolegijų užduotis yra užtikrinti, kad būtų laikomasi EPK nustatytos autonominės teisinės sistemos, ir jos yra saistomos tik EPK nuostatų (EPK 23 str. 3 d.)“ (Europos patentų tarnyba. *Case Law of the Boards of Appeal of the European Patent Office* [interaktyvus] 8th Edition, July 2016 <...>, p. 710).

²⁸ 2017 m. kovo 12 d. duomenimis, Europos patentų konvencijos valstybės narės yra: Airija, Albanija, Austrija, Belgija, Bulgarija, Čekijos Respublika, Danija, Estija, Graikija, Italija, Islandija, Jungtinė Karalystė, Kipras, Kroatija, Latvija, Lenkija, Lichtenšteinas, Lietuva, Liuksemburgas, Makedonija, Malta, Monakas, Norvegija, Nyderlandai, Ispanija, Portugalija, Prancūzija, Rumunija, San Marinas, Serbija, Slovakija, Slovėnija, Suomija, Švedija, Šveicarija, Turkija, Vengrija, Vokietija. Europos patentų organizacijos informacija [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. kovo 12 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.epo.org/law-practice/legal-texts.html>>.

²⁹ HILTY, R. M., *et al.* The Unitary Patent Package: Twelve Reasons for Concern [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. birželio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://pubman.mpg.de/pubman/item/escidoc:1621166:13/component/escidoc:2052742/MPI-IP_Twelve-Reasons_2012-10-17.pdf>, p. 1.

³⁰ BRINKHOF, J.; ir OHLY, A. Towards a Unified Patent Court in Europe. Iš PILA, J. ir OHLY, A. *The Europeanization of Intellectual Property Law*. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 199–216, p. 199–200.

³¹ Siekį sukurti bendrą teisinį reguliavimą Europos patentams galima pastebėti nuo Sąjungos kūrimo pradžios (pvz. žr. MCMAHON, A. An Institutional Examination of the Implications of the Unitary Patent Package for the Morality Provisions: a Fragmented Future too Far? *International Review of Intellectual Property and Competition Law*, 2017, nr. 48, p. 42–70, p. 47–48). Bendro galiojimo patentų paketas, kuris buvo sukurtas po daugelio nesėkmingų bandymų nors ir apima tik dalį EPO valstybių narių, priklausančių ES, taip pat laikytinas šio bendrumo siekio iliustracija.

autonomiškoje Europos patentų sistemoje egzistuoja tam tikro „bendro standarto“³² siekis.

Aptartų aplinkybų kontekste, siekiant suteikti aiškumo Konvencijos 53 (a) straipsnio aiškinimui ir taikymui, kai sprendžiama, ar suteikti teisinę apsaugą biotechnologiniams išradimams, *visų pirma*, tenka ieškoti pagrindo, kuriuo galėtų remtis EPT, ir kuris leistų tiek išlaikyti anksčiau aptartą Europos patentų teisės autonomiją kitų teisinių sistemų atžvilgiu, tiek iš dalies užtikrinti bendro EPO valstybėms narėms požiūrio dėl minėtų išradimų patentavimo laikymąsi.

Atsižvelgiant į tai, jog dėl EPK 53 (a) straipsnyje vartojamų terminų *moralė* ir *viešoji tvarka* šio aiškinimą ir taikymą gana ženkliai lemia religiniai, filosofiniai, vertybiniai įsitikinimai³³ ar papročiai³⁴, šio disertacinio tyrimo autorės nuomone, rėmimasis daugumai EPO valstybių narių būdinga tradicija, kuri apskritai laikoma „fenomenu, kuris formuoja kiekvieno mūsų elgseną, nesvarbu, kurios kultūros ir kurio laiko žmonėmis būtume“³⁵, gali padėti aiškinant ir taikant minėtą Konvencijos nuostatą. Kaip nurodo J. G. A. Pocock'as, esminis visuomenės bruožas yra tradicija, kuri yra suformuoto elgesio ar gyvenimo būdo perdavimas tiems, kurie pradeda arba vysto savo socialinę priklausomybę³⁶. Todėl atsigręžimas į tradiciją, jos kilmės ir raidos analizė bei supratimas gali suteikti priemonių, tvarkantis su dabarties trūkumais, arba paaiškinti esamos situacijos susiformavimo priežastis.

Kalbant konkrečiau, minėtu pagrindu gali būti Vakarų teisės tradicija, kuri, kaip ir kiekviena teisės tradicija, pasižymi savitais teisės institutais, vertybėmis ir sąvokomis, ilgus metus sąmoningai perduodamais iš kartos į kartą³⁷. Tokiu

³² SOMMER, T. *Can Law Make Life (too) Simple?* Copenhagen: DJOF Publishing, 2013, p. 199.

³³ *Viešoji tvarka* ir *moralė* yra atviros sąvokos, kurias kiekviena šalis gali taikyti ir aiškinti, atsižvelgdamos į savo kultūrą, socialinius, religinius ir politinius įsitikinimus (GERVAIS, D. *The TRIPS Agreement, Drafting History and Analysis*. Third Edition. London: Sweet&Maxwell, Thomson Reuters, 2008, p. 46).

³⁴ BOSTYN, S. J. R. Biotech Patents and the Future of Scientific Reserach [interaktyvus] *Proceedings of the General Assembly Conference ALLEA*, 2005 [žiūrėta 2018 m. liepos 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.allea.org/wp-content/uploads/2016/02/Bostyn_Biotech-Patents.pdf>, p. 43.

³⁵ JONUTYTĖ, J. *Tradicijos sąvokos kaita*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011, p. 7.

³⁶ POCOCK, J. G. A. *Political Thought and History*. Essays on Theory and Method. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, p. 187.

³⁷ BERMAN, H. J. *Teisė ir revoliucija: Vakarų teisės tradicijos formavimasis*. Vilnius: Pradai, 1999, p. 15.

pasirinkimu nesiekama parodyti, jog Vakarų teisės tradicija yra vienintelė ir pati geriausia pasaulyje. Aptariamoms teisės tradicijoms pasitelkimas šiame disertaciniame tyrime taip pat nereiškia, kad ji, kaip nurodo H. P. Glenn'as, nėra patyrusi bado, neteisybės, maro, absoliutizmo, nehumanizmo ir kitų neigiamų dalykų, kurie, deja, gali pasireikšti ir ateityje³⁸. Vakarų teisės tradicija šiame disertaciniame tyrime pasirinkta:

1. Dėl jos artimumo EPO: minėtos organizacijos ištakos glūdi nuo seno Vakarų teisės tradicijai priskiriamose valstybėse³⁹. Taip pat ir dabartiniu metu didžioji dalis EPO narių priklauso būtent šiai teisės tradicijai⁴⁰.
2. Dėl to, jog ginčų patentų suteikimo klausimu, remiantis EPK 53 (a) straipsniu, nagrinėjimo EPT metu proceso šalys neretai pateikia minėtos EPK nuostatos vertinimą iš „Vakarų visuomenės“ perspektyvos⁴¹. Taip pat EPT apeliacinė kolegija yra nurodžiusi, kad Konvencijos 53 (a) straipsnio vertinimas turi būti atliekamas iš kultūros, kuri yra „neatsiejama nuo Europos visuomenės ir civilizacijos“⁴², pozicijos. Pastaroji laikytina Vakarų teisės tradicijos dalimi.

³⁸ GOLDMAN, D. B. *Globalisation and the Western Legal Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, p. 7.

³⁹ 1977 m. spalio 7 d. Belgija, Jungtinė Karalystė, Liuksemburgas, Nyderlandai, Prancūzija, Vokietija, Šveicarija pirmosios prisijungė prie Europos patentų organizacijos. Oficiali Europos patentų organizacijos svetainė. Europos patentų organizacijos informacija apie valstybes nares [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. lapkričio 26 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.epo.org/law-practice/legal-texts.html>>. Minėtos valstybės yra klasifikuojamos kaip nuo seno priklausančios Vakarų teisės tradicijai, pvz. žr. GOLDMAN, D. B. *Globalisation and <...>*, p. 4.

⁴⁰ Žr. dabartinį EPO narių sąrašą: Europos patentų organizacijos informacija [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.epo.org/law-practice/legal-texts.html>>.

⁴¹ P vz. žr. Europos patentų tarnybos protestų skyrius. 2001 m. rugpjūčio 16 d. sprendimas *Leland Stanford*: „neetiška Vakarų visuomenėje“.

⁴² Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Plant <...>*, para. 6. Taip pat ir *Transgenic animals/HARVARD* byloje gyvūnai buvo įvertinti iš „dabarinės Europos kultūros“ pozicijų (Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. liepos 6 d. sprendimas *Transgenic animals/HARVARD* T 315/03, EP:BA:2004:T031503.20040706, para. 13.2.21).

3. Dėl pastaruoju metu pasireiškiančios tendencijos tirti Vakarų teisės ir civilizacijos ištakas manant, kad gilesnis jų supratimas gali padėti paaiškinti daugelį šiuolaikinės Vakarų visuomenės bruožų, dėl ko pastaraisiais metais buvo sukurtas „įspūdingas kiekis empirinių darbų“⁴³.
4. Dėl to, kad teisės moksle pastaruoju metu yra skatinami regioniniai dialogai skirtingose teisės srityse, įskaitant ir patentų teisę⁴⁴.
5. Dėl to, kad, nepaisant nacionalinių ir regioninių patentų teisinių sistemų harmonizavimo bei pagrindinių pasaulio patentų teisinių sistemų panašumų, yra pripažįstama, jog dėl Antrojo pasaulinio karo įvykių Europoje ši patentų sistema pasižymi ypatinga istorija, išskirtiniu politiniu ir socialiniu kontekstu. Jie atlieka svarbų vaidmenį formuodama analizuojamos patentų sistemos politiką (angl. *policies*) bei praktiką⁴⁵. Be to, ir šiuo metu, palyginti su kitomis regioninėmis patentų sistemomis, europietiškoji pasižymi kitokiomis problemomis ir teisiniame reguliavime atsispindinčiais jų sprendimo būdais⁴⁶.

⁴³ KAR, R. B. Western Legal Prehistory: Reconstructing the Hidden Origins of Western Law and Civilization. *Illinois Public Law and Legal Theory Research Papers Series*, nr. 13–27, 2012, p. 1499–1702, p. 1505–1506 cituojama Rafael La Porta et al., *Legal Determinants of External Finance*, 52 J.FIN. 1131, 1131–32 (1997); Juan C. Botero et al., *The Regulation of Labor*, 119 Q.J.ECON. 1339 (2004); Rafael La Porta et al., *The Quality of Government*, 15 J.L.ECON. & ORG. 222 (1999); Paul G. Mahoney, *The Common Law and Economic Growth: Hayek Might be Right*, 30 J. LEGAL STUD. 503 (2001).

⁴⁴ P vz. žr. GOLD, E. R. Patents and human rights: a heterodox analysis. *Global Health and the Law*, 2013, p. 185–198, p. 193; VAN OVERWALLE, G. Gene Patents and Human Rights. Iš TORREMANS, P. *Intellectual Property Law and Human Rights edition: 3rd revised edition*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2015, p. 871–914, p. 875.

⁴⁵ PATHARSARATHY, S.; ir WALKER, A. Observing the Patent <...>, p. 321; GANA-OKEDIJI, R. L. Prospects For Developing Countries Under The TRIPs Agreement. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 1996, nr. 29, p. 756.

⁴⁶ P vz.: Vakarų pasauliui priskiriamoms valstybėms daug klausimų kelia su žmogaus kūnu susijusių išradimų apsauga, o besivystančioms šalims, kurios sprendžia apsirūpinimo maistu problemas, ypatingą svarbą gali turėti ir su augalais susijusių išradimų patentavimas (BROWNSWORD, R. Ethical Pluralism, and the Regulation of Modern Biotechnologies. Iš MURPHY, T. *New Technologies and Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 20–70, p. 46). Taip pat industrializuotų, paprastai Vakarų, ir besivystančių valstybių poreikių ir požiūrio į intelektinės nuosavybės teisinį reguliavimą skirtumai aptariami: PEUKERT, A. Intellectual Property and development – narratives and their empirical validity. *The Journal*

6. Dėl aptariamoms teisės tradicijoms artimumo Lietuvos Respublikai⁴⁷ ir šio disertacinio tyrimo autorei.

Šioje disertacijoje remiamasi Vakarų teisės tradicijos samprata ir požymiais, kuriuos savo įtakingame ir plačiai pripažintame⁴⁸ veikale „Teisė ir revoliucija: Vakarų teisės tradicijos formavimasis“ suformulavo H. J. Berman'as⁴⁹.

Analizuojant išradimų patentavimo klausimus iš EPK 53 (a) straipsnio perspektyvos, svarbu yra ir tai, jog iki XX a. devintojo dešimtmečio pabaigos minėta Konvencijos nuostata nebuvo aktuali⁵⁰. Suaktyvėjimas dėl aptariamoms nuostatos, kuri buvo įvardijama kaip „patentų teisės fosilija“, taikymo įvyko 1980-1990 m. ir yra siejamas su biomedicinos mokslų pažanga⁵¹. Net ir dabar, praėjus

of World Intellectual Property, 2017, t. 20, nr. 1-2, p. 2-23; GANA-OKEDIJI, R. L. Prospects For <...> p. 746-753.

⁴⁷ Vakarų teisės tradicija yra svarbi Lietuvos Respublikai, kuri yra priskiriama šiai teisės tradicijai (MACHOVENKO, J. *XIII–XX a. Lietuvos teisinės sistemos istorija: habilitacijos procedūrai teikiamų mokslo darbų apžvalga*. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius, 2009, p. 4; MACHOVENKO, J. Modernieji valstybės konstituciniai pamatai bendravaltstybinėse LDK privilegijose. *Teisė*, t. 94, 2015, p. 41–58, p. 42–43; MACHOVENKO, J. Lietuvos viešosios teisės iki XVIII a. pabaigos istorijos tyrimų būklė ir perspektyvos. *Teisė*, 2011, t. 79, p. 22–34, p. 31; MACHOVENKO, J. *Teisės istorija*. Vilnius: Registrų centras, 2013, p. 32; DVORNIK, F. Western and Eastern Traditions of Central Europe. *The Review of Politics*, t. 9, nr. 4, 1947, p. 463–481, p. 478; BAUBLYS, L. *Antikinė teisingumo samprata ir jos įtaka Vakarų teisės tradicijai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005, p. 9).

⁴⁸ Pvz. žr. BAUBLYS, L. *Antikinė <...>*, p. 30–31; GOLDMAN, D. B. *Globalisation and <...>*, p. 3; DUVE, T. Law and Revolution – revisited. *Rechtsgeschichte – Legal History*, nr. 21, 2013, p. 156–159, p. 156; DUVE, T. Legal traditions: A dialogue between comparative law and comparative legal history. *Comparative Legal History*, nr. 1, 2018, p. 15–33, p. 22 cituojama Andreas Thier, Hierarchie und Autonomie: Regelungstraditionen der Bischofsbestellung in der Geschichte des kirchlichen Wahlrechts bis 1140 (Klostermann 2011); KAR, R. B. Western Legal Prehistory: Reconstructing the Hidden Origins of Western Law and Civilization. *Illinois Public Law and Legal Theory Research Papers Series*, nr. 13–27, 2012, p. 1499–1702, p. 1516. MACHOVENKO, J. *XIII–XX a. Lietuvos <...>*, p. 4. Šis veikalas yra pripažįstamas, nepaisant ne visai tikslaus tam tikrų faktų aptarimo (žr.: THIER, A. Harold Berman's »Law and Revolution«: A Necessary Challenge for Legal History Research. *Rechtsgeschichte - Legal History*, nr. 21, 2013, p. 173–175, p. 173).

⁴⁹ BERMAN, H. J. *Teisė ir <...>*, p. 15–27. Plačiau žr.: „3.2. Vakarų teisės tradicijos samprata XXI amžiuje“.

⁵⁰ SCHNEIDER, I. Exclusions and Exceptions to Patent Eligibility Revisited: Examining the Political Functions of the “Discovery” and “Ordre Public” Clauses in the European Patent Convention and the Arenas of Negotiation. Iš *Synbio and Human Health*, 2014, p. 145–173, p. 146; PARTHASARATHY, S. Co-producing <...>, p. 74; BEYLEVELD, D.; ir BROWNSWORD, R. *Mice, Morality <...>*, p. 23–24.

⁵¹ HELLSTADIUS, A. *A Quest for Clarity <...>*, p. 25 cituojama Karnell Gunnar, 'En genteknologiskt vitaliserad patenträttsfossil? – Förbudet mot patentering av "Uppfinning vars utnyttjande skulle strida mot goda seder eller allmän ordning", NIR 2/1990, 179–193; O'SULLIVAN, E. Is Article 53(a) EPC still of narrow interpretation? *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 2012, t. 7, nr. 9, p. 680–690, p. 680 cituojama U Schatz 'Patents and morality' in S Sterckx (ed) *Biotechnology, Patents and Morality* (2nd edn Ashgate Aldershot 2000) 217.

daugeliui metų nuo analizuojamos nuostatos aktyvesnio taikymo pradžios, remiantis EPK 53 (a) straipsniu, EPT daugiausia sprendžia būtent, ar komercinis biotechnologinių išradimų naudojimas atitinka viešąją tvarką ir moralę⁵², o tam neišvengiamai ir yra reikalingos biomedicinos mokslų žinios.

Atsižvelgiant į tai, *antras svarbus aspektas* šiame disertaciniame tyrime yra tai, jog Konvencijos 53 (a) aiškinimo ir taikymo atvejais Europos patentų teisė, kaip Vakarų teisės tradicijos dalis, veikia ne izoliuotai, bet drauge su biomedicinos mokslais. Jie suteikia Europos patentų teisei žinių, būtinų komerciniam biotechnologinių išradimų naudojimui įvertinimui, ir gali daryti įtaką sprendimams šiame teisės institute bei nulemti tolesnį jo vystymąsi. Taigi, biomedicinos mokslai yra reikšmingi aiškinant ir taikant EPK 53 (a) straipsnį, todėl laikytini svarbiu šio disertacinio tyrimo elementu.

Taip pat nagrinėjamu atveju ne tik Europos patentų teisė yra veikiamą biomedicinos mokslų, tačiau ji pati irgi gali daryti įtaką šios mokslo srities vystymuisi. Ekonominiai ir iš prigimtinės teisės sampratos kildinami⁵³ nuosavybės teorijos argumentai yra laikomi viena iš esminių šios sistemos sukūrimo

⁵² EPT praktikos duomenų bazėje, kaip paieškos kriterijus įvedus: (i) EPK straipsnis (angl. *EPC article*) – „53 (a)“; (ii) sprendimų tipai (angl. *decision types*) – „visi“ (angl. „all“); (iii) techninės apeliacinės kolegijos (angl. *Technical Boards of Appeal*) – „visos“ (angl. *all*), randami 40 sprendimų, iš kurių tik 3 nepriklauso biotechnologijoms: (a) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2005 m. gegužės 11 d. sprendimas *Euthanasia Compositions/MICHIGAN STATE UNIV* T 0866/01, EP:BA:2005:T086601.20050511; Europos patento paraiška nr. 92902903.1, paskelbta kaip nr. WO9211009; patento apibrėžties punktai apėmė farmacinę kompoziciją: tirpalą, skirtą žemesniųjų žinduolių eutanazijai (b) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2013 m. sausio 24 d. sprendimas *be pavadinimo* T 0149/11, EP:BA:2013:T014911.20130124; Europos patento paraiška nr. 97202226.3, paskelbta kaip nr. EP0819381; patento apibrėžties punktai apėmė procesą ir įrenginį, skirtus apdoroti paskerstą gyvulį arba jo dalis skerdykloje; (c) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2010 m. lapkričio 25 d. sprendimas *be pavadinimo* T 0385/09, EP:BA:2010:T038509.20101125; Europos patento paraiška nr. 00946559.2, paskelbta kaip nr. WO0110197; patento apibrėžties punktai apėmė gyvūnų, pavyzdžiui, karvių, vėsinimo procesą, kurio metu skystis yra purškiamas smulkiais purslais ant gyvūnų ir vėliau ant gyvūnų yra pučiamas oras. ([interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.epo.org/law-practice/case-law-appeals/advanced-search.html>>).

⁵³ Pvz. žr. LIM, W. Towards Developing a Natural Law Jurisprudence in the U.S. Patent System. *Santa Clara High Technology Law Journal*, 2003, t. 19, nr. 2, p. 561–625; MENELL, P. S. Intellectual Property: General Theories [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <<http://levine.sscnet.ucla.edu/archive/ittheory.pdf>>.

priežasčių⁵⁴. Kiekviena patentų sistema, įskaitant ir šioje disertacijoje analizuojamą, turi ryškią ekonominę funkciją: patento suteikimas reiškia, kad jo savininkas patento galiojimo laikotarpiu turėdamas išimtinę teisę uždrausti tretiesiems asmenims naudotis patentuota technologija, gali gauti ekonominės naudos⁵⁵, o ji ir yra vienas iš veiksnių, skatinančių patento turėtoją ar kitus suinteresuotus subjektus toliau vystyti inovacijas. Taigi, tokia išimtinė teisė remiasi vienu iš patentų teisės tikslų – mokslo ir technologijų pažangos skatinimu⁵⁶, ką atspindi ir kiti tarptautiniai teisės aktai⁵⁷.

Nors teigiamas patentų poveikis inovatyvumui įvairiose technologijų ir pramonės srityse vertinamas skirtingai, ekonomikos moksle ne vienus metus vyrauja sutarimas, jog patentai ypač skatina inovacijas biotechnologijų bei farmacijos srityse⁵⁸, o jos ir patenka į biomedicinos mokslų sritį⁵⁹. Patentų svarbą minėtose biomedicinos mokslams priskiriamose srityse atspindi ir EPT statistika: remiantis viešai skelbiamais duomenimis, pastaruosius ketverius metus biotechnologiniai ir farmaciniai išradimai pagal paraiškų skaičių pateko į labiausiai patentuojamų technikos sričių dešimtuką⁶⁰.

⁵⁴ P vz. žr. HALL, B. H.; ir HARHOFF, D. Recent Research on the Economics of Patents. *Annual Review of Economics*, 2012, nr. 4, p. 541–565; STRAUS, J. *Ordre public* <...>, p. 19; STRAUS, J. Research, Exploitation and Patenting in the Area of Human Embryonic Stem Cells in Europe – A Case of Concern Causing Inconsistency. *European Review*, 2016, t. 25, nr. 1, p. 107–120, p. 111.

⁵⁵ O'CONNELL, D. *Harvesting External Innovation: Managing External Relationships and Intellectual Property*. Surrey, Burlington: Routledge, 2016, p. 43.

⁵⁶ Vidaus rinkos, pramonės, verslumo ir MVĮ generalinis direktoratas (DG GROW). *Ekspertų grupės patentų teisės biotechnologijų ir genų inžinerijos srityje raidos ir reikšmės klausimais galutinė ataskaita* [interaktyvus] 2016 [žiūrėta 2017 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/18604/attachments/1/translations/>>, p. 163.

⁵⁷ P vz. žr. Sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų <...>, 7 str.; Susitarimas dėl Bendro patentų teismo. *TAR*, 2017, nr. 1065 (neįsigaliojęs). Ratifikuotas Lietuvos Respublikos įstatymu dėl Susitarimo dėl Bendro patentų teismo ratifikavimo. *TAR*, 2016, nr. 26446, preambulė.

⁵⁸ HALL, B. H.; ir HARHOFF, D. Recent Research <...>; ARORA, A.; CECCAGNOLI, M.; ir COHEN, W. M. R&D and the patent premium. *International Journal of Industrial Organization*, 2008, t. 26, nr. 5, p. 1153–1179; MANSFIELD, E. Patents and Innovation: An Empirical Study. *Management Science*, 1986, t. 32, nr. 2, 173–181; MAZZOLENI, R.; ir NELSON, R. R. Economic Theories about the Benefits and Costs of Patents. *Journal of Economic Issues*, t. XXXII, nr. 4, 1998, p. 1031–1052, p. 1038; GUELLEC, D.; ir VAN PROTTELSBERGHE DE LA POTERIE, B. *The Economics of the European Patent System*. Oxford: Oxford University Press, 2007, p. 67.

⁵⁹ Žr. poskyrį „2.1. Biomedicinos mokslų samprata ir padėtis XXI amžiuje“.

⁶⁰ Europos patentų tarnyba. *Annual Reports (2014, 2015, 2016, 2017)*. *Statistics at a glance* [interaktyvus]. Žiūrėta 2016 m. gruodžio 13 d.] Prieiga per internetą: <<http://documents.epo.org/projects/babylon/eponet.n>

Taip pat, nepaisant to, kad Ekspertizės gairės Europos patentų tarnyboje (toliau – Ekspertizės gairės) tiesiogiai nurodo, jog EPO nenagrinėja ekonominio patentų suteikimo arba jų nesuteikimo poveikio⁶¹, realybėje minėtas poveikis yra svarbus tiek patentų savininkams ir naudotojams, tiek plačiajai visuomenei. Tai įrodo EPK 53 (a) straipsnio kaip priemonės naudojimas siekiant blokuoti patentų suteikimą biotechnologiniams išradimams⁶², kas, atsižvelgiant į nacionalinius teisės aktus, nors ir neuždraudžia, bet gali sumažinti interesą atlikti tyrimus tam tikroje biomedicinos mokslų srityje. Tokia padėtis atskleidžia, kad dėl minėtos patentų ekonominės funkcijos EPT sprendimai gali daryti įtaką biomedicinos mokslų raidai.

Remiantis tuo, jog (a) apytiksliai 30 pastarųjų metų Europos patentų sistemoje sprendžiant, ar suteikti patentus išradimams, patenkantiems į biomedicinos mokslų sritį, su morale ir (ar) viešąja tvarka susijusios problemos, palyginti su kitų mokslo ir technologijų sričių išradimais, yra bene aktyviausiai analizuojamos; taip pat į tai, kad (b) patentų suteikimo svarba biomedicinos mokslų srities plėtrai yra plačiai pripažįstama, darytina išvada, jog EPK 53 (a) straipsnio aiškinimas ir taikymas biotechnologinių išradimų atžvilgiu yra *aktuali* problema, turinti įtakos ne tik teisiniams, bet ir ekonominiams bei su biomedicinos mokslo pažanga susijusiems procesams Europoje.

Visi aukščiau aptarti argumentai leidžia daryti prielaidą, kad Europos patentų teisė gali turėti įtakos biomedicinos mokslų pažangai, o pastarosios mokslų srities žinios, gautos jai besivystant, gali būti panaudotos tos pačios patentų teisės analizuojant teisinės apsaugos suteikimo išradimams klausimus, įskaitant ir tuos atvejus, kai yra taikoma šioje disertacijoje tiriamą Konvencijos nuostata. Tai leidžia

sf/0/4C30F69F33211B6EC1257F6A0049308F/\$File/at_a_glance_en.pdf>. EPT interneto svetainėje statistika apie technologijų sritis, kurių išradimai yra daugiausiai patentuojami, pateikiama nuo 2014 m.

⁶¹ Europos patentų tarnyba. *Ekspertizės gairės Europos patentų tarnyboje* [interaktyvus]. Lapkritis, 2017, G-II dalis, 4.1.3 [žiūrėta 2018 m. birželio 26 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.epo.org/law-practice/legal-texts/html/guidelines/e/g_ii_4_1_3.htm>, tačiau patentų teisės teorijoje yra vieningai sutariama, kokią svarbią ekonominę funkciją atlieka patentai (pvz. žr. HALL, B. H.; ir HARHOFF, D. Recent Research <...>).

⁶² STERCKX, S. European patent law and biotechnological inventions. Iš STERCKX, S. *Biotechnology, Patents and Morality*. Second edition. Aldershot, Burlington, USA, Singapore, Sydney: Asgate, 2000, p. 1–112, p. 11.

preziuruoti abipusį ryšį tarp Europos patentų teisės ir biomedicinos mokslų situacijose, kai aiškinamas ir taikomas EPK 53 (a) straipsnis. Būtent šio santykio ypatumai ir gali lemti sprendimą, ar suteikti patentą konkrečiam biotechnologiniam ar kitam biomedicinos mokslų sričiai priskiriamam išradimui nagrinėjamos nuostatos pagrindu.

Atsižvelgiant į aptartą Europos patentų teisės siekį suderinti savo autonomiškumą su bendrumu tarp EPO valstybių narių, į biomedicinos mokslų dinamišką vystymąsi, jų gebėjimą kartu su išradimais pateikti radikaliai naujas ar net sunkiai suvokiamas žinias, konstatuotina, jog EPK 53 (a) straipsnio, paremto morale ir viešąja tvarka, taikymas bei aiškinimas yra priklausomas nuo daugybės veiksnių: Europos patentų sistemos autonomiškumo ir bendrumo tarp EPO valstybių narių siekio, išradimo turinio ir biomedicinos mokslų žinių apie išradimo objektą naujumo, išsamumo bei patikimumo, ir pan. Todėl beveik neįmanoma rasti vienintelio analizuojamos Konvencijos teisės normos aiškinimo ir taikymo, tinkamo visiems atvejams.

Esant aptartai situacijai, manytina, kad Europos patentų teisės bei biomedicinos mokslų santykio atskleidimas ir jo ypatumų nustatymas sprendžiant, ar suteikti apsaugą biotechnologiniams ar kitiems biomedicinos mokslų sričiai priskiriamams išradimams, remiantis EPK 53 (a) straipsniu, leistų prognozuoti minėtos nuostatos taikymo ir aiškinimo tendencijas. Tai galėtų geriau apsaugoti teisėtus lūkesčius bei suteikti daugiau teisinio tikrumo ir teisinio saugumo tiems, kurių interesams patentų išdavimas minėtiems išradimams yra esminis.

Tiek biomedicinos mokslų, tiek kitų mokslo sričių įtakos teisei sistemai *aktualumas* pasireiškia ne tik užsienyje, bet ir Lietuvos Respublikoje, todėl šiai įvairius teisės ir mokslo pažangos santykio aspektus nagrinėjančiai tyrimų kryptiai vis daugiau dėmesio skiriama ir Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Teisės istorijos mokslo centre. Tai atspindi 2015 m. kovo 27 d. Vilniaus universiteto Teisės fakultete D. Valančienės apginta disertacija „Teisės mokslas senojo ir naujojo mokslo paradigmos akivaizdoje“, kuria siekta nustatyti, kiek ir kaip naujojo

mokslo paradigma apskritai pasireiškia moksle ir teisės moksle, ir pateikti įžvalgas apie teisės mokslo raidos perspektyvas⁶³. Tai, kad biomedicinos mokslų sritis atlieka reikšmingą vaidmenį Lietuvos moksle, parodo ir neseniai sukurtas genomo redagavimo įrankis CRISPR/Cas9, prie kurio reikšmingai prisidėjo ir Vilniaus universiteto Biotechnologijos instituto biochemiko V. Šikšnio vadovaujama komanda⁶⁴.

Šis disertacinis tyrimas svarbus tuo, kad, remiantis viešai prieinamomis duomenų bazėmis⁶⁵, tai yra *pirmasis* teisinis disertacinis tyrimas Lietuvos teisės moksle patentų teisės srityje per visą Lietuvos Respublikos nepriklausomybės laikotarpį. Šis tyrimas *naujas* ir tuo, kad jame neapsiribojama vien pastaruoju teisės institutu, bet svarbią tyrimo dalį sudaro ir kompleksinė EPK 53 (a) straipsnio analizė iš bendrosios teisės teorijos⁶⁶, teisės istorijos, teisės filosofijos ir mokslo filosofijos perspektyvų.

Taip pat šiame tyrime į gamtos mokslus (angl. *science* arba *natural science*), o kartu ir į biomedicinos mokslus, žvelgiama kaip į tradiciją. Pastarasis požiūris reiškia, jog šioje disertacijoje yra pritariama pozicijai, nurodančiai, kad ne tik teisės, bet ir gamtos mokslų, įskaitant biomedicinos mokslus, vystymasis ir kaita dažnai yra ne tik revoliucijų keliu, bet palaipsniui, t.y. kumuliatyviai, vykstantis procesas,

⁶³ VALANČIENĖ, D. *Teisės mokslas senojo ir naujojo mokslo paradigmos akivaizdoje*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2015, p. 14.

⁶⁴ LEDFORD, H. The unsung heroes of CRISPR. *Nature*, t. 353, 2016, p. 342–344.

⁶⁵ Disertacinių tyrimų Lietuvoje patentų teisės tematika ieškota: Lietuvos ETD informacinėje sistemoje. Prieiga per internetą: <https://aleph.library.lt/F?func=find-b-0&local_base=etd01> [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 11 d.] (išplėstinė paieška; paieškos kriterijai: „antraštė“ – „patent“; „dokumento rūšis“ – „disertacija“); Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos elektroniniame kataloge. Prieiga per internetą: <<https://lnb.libis.lt/searchRezGroupBy.do?groupBy=1&catalog=false&doSearch=1&mainCqlQuery=title%20all%20patent&resId=>>> [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 11 d.] (išplėstinė paieška; paieškos kriterijai: „antraštė“ – „patent“; išleidimo vieta – Lietuva); Lietuvos mokslo tarybos Disertacijų gynimų duomenų bazėje. Prieiga per internetą: <<http://www.lmt.lt/lt/paslaugos/disertacijos/d-db.html>> [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 11 d.] (paieškos kriterijus „tema“ – „patentų“).

⁶⁶ Pagal: KŪRIS, E. *Grynoji teisės teorija, teisės sistema ir vertybės: normatyvizmo paradigmos iššūkis*. Iš KELSEN, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 11–41, p. 24: „Bandydama sunkonstruoti bendrąją teisės sampratą, teisės teorija (nuo to meto, kai ji aiškiai atsiskyrė nuo politikos ir moralės filosofijos) pasuko trimis pagrindinėmis kryptimis: modifikuotos prigimtinės teisės doktrinos, pozityvistine (kurios produktas yra analitinė jurisprudencija) ir sociologine (apimančia ir vadinamąjį teisinį realizmą)“. Anot E. Kūrio, žinoma, tai yra supaprastintas vaizdas.

kuriame svarbų vaidmenį atlieka ir mokslininkų bendruomenės susitarimai esminiais klausimais⁶⁷. Būtent pasitelkiant biomedicinos mokslų, kaip tradicijos, sampratą siekiama analizuoti jos santykį su Europos patentų teisine sistema, konkrečiai – EPK 53 (a) straipsnio nuostata, kuri šiame disertaciniame tyrime suvokiama kaip Vakarų teisės tradicijos dalis.

Toks biomedicinos mokslų, kaip tradicijos, traktavimas, suteikia galimybę juos suvokti kitaip nei, remiantis XVII a. pradžioje atsiradusiu populiariu požiūriu, teigiančiu, jog mokslas remiasi vien stebėjimu nustatomais faktais⁶⁸. Skirtingai nuo minėto požiūrio, į mokslą žvelgiama ne vien kaip į duotybę – tikrovės sritį, visuomet pateikiančią neginčijamų ir objektyvių žinių apie mus supančią aplinką, bet kartu pabrėžiamas tam tikras mokslo subjektyvumas, negalėjimas visuomet pateikti išsamios informacijos rūpimais klausimais⁶⁹ dėl to, kad tikrovėje vykstantiems procesams suvokti turi įtakos ir stebėtojo požiūris, o jis dažnai yra suformuotas tam tikros „mokslo paradigmos“⁷⁰. Pasitelkiant tokį požiūrį, siekiama rasti biomedicinos mokslų ir Europos patentų teisės santykio vystymosi tendencijas, o tai gali padėti aiškinti ir taikyti EPK 53 (a) straipsnį.

Šio disertacinio tyrimo **objektas** – Europos patentų teisės, kaip Vakarų teisės tradicijos dalies, ir biomedicinos mokslų, kaip tradicijos, santykis, kai, remiantis EPK 53 (a) straipsniu, sprendžiama dėl patentų išdavimo biotechnologiniams išradimams.

⁶⁷ KUHN, T. S. *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago, London: University Chicago Press, 1970, p. 94. Taip pat žr.: COHEN, B. I. *Revolution in Science*. Cambridge, Massachusetts and London, England: Belknap Press of Harvard University Press, 1985, p. xvi.

⁶⁸ CHALMERS, C. *Kas yra mokslas?* Vilnius: Apostrofa, 2005, p. 24

⁶⁹ P vz. žr. JASANOFF, S., *Science at the Bar. Law, Science, and Technology in America*. Harvard University Publishing 1997, p. 7, cituojama Marc Galanter, 'Predators and Parasites: Lawyer-Bashing and Civil Justice' Georgia Law Review 28 (1994), 633-681. Tradicinis teisės požiūris į gamtos mokslus: FELDMAN, R. Historic Perspectives on Law & Science. *Stanford Technology Law Review*, 2009, nr. 1 [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. balandžio 26 d.]. Prieiga per internetą: <<https://journals.law.stanford.edu/sites/default/files/stanford-technology-law-review-stlr/online/feldman-historic-perspectives.pdf>>, §8–16.

⁷⁰ Anot T. Kuhn'o, mokslo paradigma – tai „visuotinai pripažįstami mokslo pasiekimai, kurie tam tikram laikotarpiui praktikų bendruomenei suteikia problemų modelius ir jų sprendimo būdus“ (KUHN, T. S. *The Structure <...>*, p. viii).

Nėra bendros nuomonės dėl tyrimo **dalyko**⁷¹ išskyrimo, todėl jo įvardijimą galima traktuoti kaip mokslininkų susitarimo reikalą⁷². Šio disertacinio tyrimo dalyku laikytini tie Europos patentų teisės, kaip Vakarų teisės tradicijos dalies, ir biomedicinos mokslų, kaip tradicijos, santykio komponentai, kuriuos būtina išanalizuoti, siekiant atskleisti šį santykį ir jo reikšmę EPK 53 (a) straipsniui aiškinti ir taikyti: biotechnologinių išradimų patentinei apsaugai EPK 53 (a) straipsnio kontekste reikšmingos kategorijos (*viešoji tvarka, moralė ir komercinis naudojimas*); teorinės konstrukcijos (Vakarų teisės tradicija, koprodukcija); teisės paradigmos (teisinis pozityvizmas, prigimtinės teisės mokykla ir teisinis realizmas); teisės normos (EPK 53 (a) straipsnis, atitinkamos EPK Įgyvendinimo taisyklių ir kitų tyrimui reikšmingų teisės aktų nuostatos); pastarųjų teisės normų taikymo EPT protestų skyriaus, apeliacinės kolegijos ir išplėstinės apeliacinės kolegijos praktika (toliau kartu – EPT praktika arba EPT padalinių praktika), t.y. pateikti argumentai, jais grindžiami sprendimai ir kt.; biomedicinos mokslų ir biotechnologijų samprata; patentų sistemos ekonominiai pagrindai.

Šiame darbe nėra analizuojami EPK 138 straipsnyje nurodyti atvejai, kai Europos patentai, remiantis Konvencijos 53 (a) straipsniu, yra panaikinami valstybės narės kompetentingų institucijų⁷³, ir nėra tiriami biomedicinos mokslų tyrimus, kitus minėtoje mokslų srityje atliekamus veiksmus ar sukuriamus objektus reglamentuojantys teisės aktai, kuriais siekiama apsaugoti asmens ir visuomenės sveikatą, užtikrinti maisto ir aplinkos saugą ir pan.

Šio disertacinio tyrimo **tikslas** yra atskleisti Europos patentų teisės, kaip Vakarų teisės tradicijos dalies, ir biomedicinos mokslų, kaip tradicijos, santykį, kai EPK 53 (a) straipsnio pagrindu sprendžiama dėl Europos patentų biotechnologiniams išradimams išdavimo, ir įvertinti šio santykio reikšmę minėtos

⁷¹ Tyrimo dalykas apima tuos praktiniu ir teoriniu požiūriu svarbiausius objekto bruožus ir ypatumus, kuriuos tiesiogiai reikia išnagrinėti (TIDIKIS, R. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003, p. 337).

⁷² KARDELIS, K. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017, p. 133–134.

⁷³ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo <...>, 138 str.

teisinės apsaugos biotechnologiniams išradimams Europos patentų sistemoje suteikimui.

Tyrimo **hipotezė** – Europos patentų teisės ir biomedicinos mokslų, kaip dviejų tradicijų, santykio ypatumų suvokimas yra pagrindas, nustatant tendencijas, kaip priimami sprendimai dėl biotechnologinių išradimų teisinės apsaugos, remiantis EPK 53 (a) straipsniu.

Tyrimo **uždaviniai**:

1. Išanalizuoti EPT praktiką dėl patentų išdavimo biotechnologiniams išradimams EPK 53 (a) straipsnio pagrindu ir atskleisti testus bei standartus, svarbiausias kategorijas, pasitelkiamus aiškinant ir taikant minėtą nuostatą.
2. Išanalizuoti biomedicinos mokslų, kaip tradicijos, sampratą, ir įvertinti jos reikšmę Europos patentų teisės ir biomedicinos mokslų santykiui.
3. Išanalizuoti šiuolaikinę Vakarų teisės tradicijos sampratą ir nustatyti pagrindinius jos bruožus.
4. Išanalizuoti viešosios tvarkos ir moralės sampratas bei jų tarpusavio santykį Vakarų teisės tradicijoje ir EPT praktikoje.
5. Išanalizuoti EPK 53 (a) straipsnio taikymo ekonominius padarinius ir jų reikšmę biomedicinos mokslų pažangai.
6. Nustatyti Europos patentų teisės, kaip Vakarų teisės tradicijos dalies, ir biomedicinos mokslų, kaip tradicijos, santykio EPK 53 (a) straipsnio kontekste ypatumus, bei įvertinti šio santykio įtaką teisinės apsaugos biotechnologiniams išradimams Europos patentų sistemoje suteikimui.

Tyrimo metodai. Šiame tyrime naudotas *lingvistinis metodas*. Juo remdamasi autorė analizavo tyrimui atlikti būtinas kategorijas, pavyzdžiui, *moralė*, *viešoji tvarka*, *ordre public*, *Vakarų teisės tradicija*, *biomedicinos mokslai*, *biotechnologija* ir pan., pateikė jų apibrėžimus ir atskleidė jų svarbą.

Taip pat taikant *analizės metodą* EPK 53 (a) straipsnis buvo skaidomas į sudėtinės dalis (viešoji tvarka, moralė, komercinis naudojimas) siekiant tiek jas

išanalizuoti atskirai, tiek nustatyti kai kurių iš jų tarpusavio santykius (pavyzdžiui, santykį tarp viešosios tvarkos ir moralės).

Be minėtų tyrimui reikšmingų kategorijų, šioje disertacijoje taip pat buvo *analizuojami* EPT apeliacinių kolegijų ir EPT išplėstinės apeliacinės kolegijos sprendimai dėl biotechnologinių išradimų patentavimo EPK 53 (a) straipsnio atžvilgiu. Jie viešai prieinamoje EPT praktikos duomenų bazėje atrinkti pagal šiuos paieškos kriterijus: (a) ieškomas EPK straipsnis – „53 (a)“; (b) ieškomi sprendimų tipai – „visi“; (c) ieškomos techninės apeliacinės kolegijos – „visos“; (d) kaip kriterijus „procedūrų kalbos“ buvo pasirinktos visos trys oficialios EPO kalbos – „anglų, vokiečių, prancūzų“⁷⁴.

Atlikus minėtą paiešką, buvo gauta 40 EPT apeliacinių kolegijų ir EPT išplėstinės apeliacinės kolegijos sprendimų anglų, vokiečių ir prancūzų kalbomis, iš kurių 2 sprendimai nepriklausė biomedicinos mokslų sričiai⁷⁵, 10 sprendimų vokiečių ir prancūzų kalbomis sutapo su tais, kurie buvo rasti anglų kalba, taip pat paieškos rezultatuose pasikartoję 5 sprendimai anglų kalba⁷⁶. Atmetus pastaruosius,

⁷⁴ Europos patentų tarnyba. *Search in the Board of Appeal decisions database*. [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. balandžio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.epo.org/law-practice/case-law-appeals/advanced-search.html>>. Šiuo atveju paieškos kriterijai pateikiami tiek lietuvių, tiek anglų kalbomis, nes EPT sprendimų paieškoje šiam tyrimui buvo naudojama EPO svetinės versija anglų kalba.

⁷⁵ (a) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2013 m. sausio 24 d. sprendimas *be pavadinimo* T 0149/11 <...>; Europos patento paraiška nr. 97202226.3, paskelbta kaip nr. EP0819381; patento apibrėžties punktai apėmė procesą ir įrenginį, skirtus apdoroti paskerstą gyvulį arba jo dalis skerdykloje; (b) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2010 m. lapkričio 25 d. sprendimas *be pavadinimo* T 0385/09 <...>; Europos patento paraiška nr. 00946559.2, paskelbta kaip nr. WO0110197; patento apibrėžties punktai apėmė gyvūnų, pavyzdžiui, karvių, vėsinimo procesą, kurio metu skystis yra purškiamas smulkiais purslais ant gyvūnų ir vėliau ant gyvūnų yra pučiamas oras.

⁷⁶ Atmetus 5 pasikartojančius sprendimus iš 40, liko šie: (1) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1990 m. spalio 3 d. sprendimas *Onco-Mouse* T 19/90, EP:BA:1990:T001990.19901003; (2) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1990 m. spalio 3 d. sprendimas *Souris oncogene* T 0019/90, EP:BA:1990:T001990.19901003; (3) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 19 d. sprendimas *Method of diagnosis/UNIVERSITY OF UTAH* T 0080/05, EP:BA:2008:T008005.20081119; (4) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. balandžio 7 d. sprendimas *Cellules souches/WARF* T 1374/04, EP:BA:2006:T137404.20060407; (5) Europos patentų tarnybos išplėstinė apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 28 d. sprendimas *Utilisation d'embryons/WARF* G 0002/06, EP:BA:2008:G000206.20081125; (6) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2009 m. gegužės 28 d. sprendimas *Stem cells/CALIFORNIA* T 0522/04, EP:BA:2009:T052204.20090528; (7) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2012 m. gegužės 31 d. sprendimas *Tomatoes II/STATE OF ISRAEL* T 1242/06, EP:BA:2012:T124206.20120531; (8) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1990 m. spalio 3 d. sprendimas *Krebsmaus* T 0019/90, EP:BA:1990:T001990.19901003; (9) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Plant* <...>; (10) Europos patentų tarnybos apeliacinė

tinkamais analizei liko 22 EPT praktikos sprendimai nuo 1990 iki 2016 m. dėl biotechnologinių išradimų⁷⁷ ir 1 į minėtą laikotarpį patenkantis 2005 m. EPT

kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Cellules de plantes* T 0356/93, EP:BA:1995:T035693.19950221; (11) Europos patentų tarnybos išplėstinė apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 28 d. sprendimas *Use of embryos/WARF* G 2/06, EP:BA:2008:G000206.20081125; (12) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2013 m. sausio 24 d. sprendimas *be pavadinimo* T 0149/11 <...>; (13) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2006 m. sausio 12 d. sprendimas *Gene trap/ARTEMIS* T 0606/03, EP:BA:2006:T060603.20060112; (14) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. balandžio 7 d. sprendimas *Stem Cells/WARF* T 1374/04, EP:BA:2006:T137404.20060407; (15) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2013 m. balandžio 9 d. sprendimas *Gewinnung von embryonalen Stammzellen/WÜRFEL* T 1836/10, EP:BA:2013:T183610.20130409; (16) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. birželio 15 d. sprendimas *Phosphinothricin-Resistenzgen/BAYER* T 0475/01, EP:BA:2004:T047501.20040615; (17) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2012 m. liepos 13 d. sprendimas *Non-invasive localization/LELAND STANFORD* T 1262/04, EP:BA:2012:T126204.20120713; (18) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. liepos 6 d. sprendimas *Transgenic* <...>; (19) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 13 d. sprendimas *Mutation/UNIVERSITY OF UTAH* T 0666/05, EP:BA:2008:T066605.20081113; (20) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2014 m. rugsėjo 9 d. sprendimas *Embryonic stem cells, disclaimer/ASTERIAS* T 1441/13, EP:BA:2014:T144113.20140909; (21) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2014 m. vasario 4 d. sprendimas *Culturing* <...>; (22) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2007 m. rugsėjo 27 d. sprendimas *Breast* <...>; (23) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2005 m. gegužės 11 d. sprendimas *Euthanasia* <...>; (24) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2010 m. lapkričio 25 d. sprendimas *be pavadinimo* T 0385/09 <...>; (25) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2015 m. vasario 26 d. sprendimas *Neurale Vorläuferzellen/BRÜSTLE* T 1808/13, EP:BA:2015:T180813.20150226; (26) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2016 m. gegužės 31 d. sprendimas *Human pluripotent progenitor stem cells/PROGENITOR LABS* T 2365/13, EP:BA:2016:T236513.20160531; (27) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1998 m. lapkričio 18 d. sprendimas *Heat treated Factor VIII/CEDARS-SINAI* T 0919/93, EP:BA:1998:T091993.19981118; (28) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. liepos 6 d. sprendimas *Animaux transgeniques/HARVARD* T 0315/03, EP:BA:2004:T031503.20040706; (29) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. liepos 6 d. sprendimas *Genetisch manipulierte Tiere/HARVARD* T 0315/03, EP:BA:2004:T031503.20040706; (30) Europos patentų tarnybos išplėstinė apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 28 d. sprendimas *Verwendung von Embryonen/WARF* G 0002/06, EP:BA:2008:G000206.20081125; (31) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2002 m. spalio 23 d. sprendimas *Relaxin/HOWARD FLOREY INSTITUTE* T 0272/95, EP:BA:2002:T027295.20021023; (32) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2012 m. spalio 16 d. sprendimas *Modulation of stem cells/SANGAMO BIOSCIENCES* T 1176/09, EP:BA:2012:T117609.20121016; (33) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. balandžio 7 d. sprendimas *Stammzellen/WARF* T 1374/04, EP:BA:2006:T137404.20060407; (34) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Pflanzenzellen* T 0356/93, EP:BA:1995:T035693.19950221; (35) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2009 m. rugsėjo 4 d. sprendimas *Perfused microtissue/MIT* T 0329/06, EP:BA:2009:T032906.20090904. 5 sprendimai paieškos rezultatuose pasikartojo.

⁷⁷ (1) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1990 m. spalio 3 d. sprendimas *Onco-Mouse* <...>; (2) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 19 d. sprendimas *Method of diagnosis* <...>; (3) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2009 m. gegužės 28 d. sprendimas *Stem cells/CALIFORNIA* <...>; (4) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2012 m. gegužės 31 d. sprendimas *Tomatoes* <...>; (5) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Plant* <...>; (6) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2006 m. sausio 12 d. sprendimas *Gene trap* <...>; (7) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. balandžio 7 d. sprendimas *Stem Cells* <...>; (8) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2013 m. balandžio 9 d. sprendimas *Gewinnung* <...>; (9) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. birželio 15 d. sprendimas *Phosphinothricin* <...>; (10) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2012 m. liepos 13 d. sprendimas *Non-invasive*

apeliacinės kolegijos sprendimas dėl ne biotechnologinio, bet farmacinę kompoziją apimančio ir į biomedicinos mokslų sritį patenkančio išradimo⁷⁸, apsaugos. Taip pat, remiantis moksline literatūra⁷⁹, šiame tyrime papildomai buvo pasirinkti ir išanalizuoti 3 EPT protestų skyrių sprendimai⁸⁰ bei 1 EPT ekspertizės skyriaus sprendimas⁸¹.

Iš viso tyrime išanalizuoti 27 EPT sprendimai, kuriuose išnagrinėti: (a) išradimai, apimantys gyvūnus; (b) išradimai, apimantys augalus; (c) išradimai, apimantys žmogaus genus, genetinius testus ir kitus nuo žmogaus kūno atskirtus elementus; (d) išradimai, apimantys žmogaus kamienines ląsteles ir žmogaus embriono naudojimą; (e) išradimas, apimantis farmacinę kompoziciją.

Be to, remiantis antriniais šaltiniais, šiame tyrime aptartas ir EPT ekspertizės skyriaus sprendimas dėl Europos patento nr. 89913146.0⁸², apimančio genetiškai modifikuotus gyvūnus, kurio šiuo metu jau nebėra viešai prieinamoje EPT interneto svetainės duomenų bazėje. Taip pat, atsižvelgiant į nedidelį bylų, apimančių į biomedicinos mokslų sritį patenkančius išradimus, skaičių, šiame tyrime buvo

<...>; (11) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. liepos 6 d. sprendimas *Transgenic* <...>; (12) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 13 d. sprendimas *Mutation/UNIVERSITY* <...>; (13) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2014 m. rugsėjo 9 d. sprendimas *Embryonic stem cells, disclaimer* <...>; (14) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2014 m. vasario 4 d. sprendimas *Culturing* <...>; (15) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2007 m. rugsėjo 27 d. sprendimas *Breast* <...>; (16) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2015 m. vasario 26 d. sprendimas *Neurale* <...>; (17) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2016 m. gegužės 31 d. sprendimas *Human pluripotent* <...>; (18) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1998 m. lapkričio 18 d. sprendimas *Heat treated* <...>; (19) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2002 m. spalio 23 d. sprendimas *Relaxin* <...>; (20) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2012 m. spalio 16 d. sprendimas *Modulation* <...>; (21) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2009 m. rugsėjo 4 d. sprendimas *Perfused* <...>. Iš jų vienas yra EPT išplėstinės apeliacinės kolegijos sprendimas: Europos patentų tarnybos išplėstinė apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 28 d. sprendimas *Use of embryos* <...>.

⁷⁸ (1) Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2005 m. gegužės 11 d. sprendimas *Euthanasia* <...>; Europos patento paraiška nr. 92902903.1, paskelbta kaip nr. WO9211009; patento apibrėžties punktai apėmė farmacinę kompoziciją: tirpalą, skirtą žemesniųjų žinduolių eutanazijai.

⁷⁹ HELLSTADIUS, A. *A Quest for Clarity* <...>.

⁸⁰ Europos patentų tarnybos protestų skyrius. 2001 m. rugpjūčio 16 d. sprendimas *Leland* <...>; Europos patentų tarnybos protestų skyrius. 2003 m. liepos 21 d. sprendimas *Edinburgh* <...>; Europos patentų tarnybos protestų skyrius. 1992 m. birželio 5 d. sprendimas *Lubrizol*.

⁸¹ Europos patentų tarnybos ekspertizės skyrius. 1989 m. liepos 14 d. sprendimas *Harvard/Onco-Mouse*.

⁸² Europos patentas nr. 89913146.0, „Transgeninės pelės, skirtos plaukų augimo analizei“ (angl. „*Transgenic mice for the analysis of hair grow*“), pateiktas 1989 m. lapkričio 17 d., atmetas 1993 m. liepos 25 d.

analizuotas ir vienas su minėta mokslų sritimi nesusijęs, bet komercinio išradimo naudojimo EPK 53 (a) straipsnio pagrindu įvertinimą apimantis, EPT apeliacinės kolegijos sprendimas⁸³ bei 4 Teisingumo Teismo sprendimai⁸⁴.

EPT sprendimus pagal išnagrinėtų išradimų rūšis išskaidžius į anksčiau minėtas grupes, vėliau *sintezės metodu* pastarosios buvo sujungiamos tarpusavyje pagal tai, kokia filosofijos kryptimi yra paremti EPT pateikiami argumentai. Taip buvo siekiama nustatyti ryšį tarp išradimo rūšies ir jam EPT taikomų testų, standartų bei Konvencijos 53 (a) straipsnyje vartojamų terminų aiškinimo.

Tarpusavyje gretinant ir vertinant šiame disertaciniame tyrime išanalizuotus EPT sprendimus, buvo *lyginami* testai bei standartai, pasitelkti išradimų patentabilumui įvertinti. Taip pat *lyginamasis metodas* pasitelktas tiriant kategorijų *moralė* ir *viešoji tvarka* sampratas minėtuose EPT sprendimuose ir šioje disertacijoje analizuotose teisės paradigmos (teisiniame pozityvizme, prigimtinių teisės mokykloje ir teisiniame realizme) bei nustatant šių sampratų panašumus ir skirtumus.

Šiame tyrime svarbi ir *sisteminė analizė*, pasitelkiama: (a) atskleidžiant EPK 53 (a) straipsnio vietą ir reikšmę Europos patentų sistemoje bei pastarosios sistemos santykį su ES teisine sistema ir Bendro galiojimo patentų paketo⁸⁵ naujovėmis; (b) nustatant svarbiausius skirtinguose EPT padalinių sprendimuose nurodomus terminų *moralė* ir *viešoji tvarka* bruožus bei jų sampratas šioje

⁸³ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2013 m. sausio 24 d. sprendimas *be pavadinimo* T 0149/11 <...>; Europos patento paraiška nr. 97202226.3, paskelbta kaip nr. EP0819381; patento apibrėžties punktai apėmė procesą ir įrenginį, skirtus apdoroti paskerstą gyvulį arba jo dalis skerdykloje.

⁸⁴ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2001 m. spalio 9 d. sprendimas *Netherlands v Parliament and Council* C-377/98, EU:C:2001:523; Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (plenarinė sesija). 2011 m. kovo 8 d. nuomonė 1/09, EU:C:2011:123; Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2011 m. spalio 18 d. sprendimas *Oliver Brüstle v Greenpeace eV* C-34/10, EU:C:2011:669; Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2014 m. gruodžio 18 d. sprendimas *International Stem Cell Corporation v Comptroller General of Patents, Designs and Trade Marks* C-364/13, EU:C:2014:2451.

⁸⁵ Bendro galiojimo patentų paketą sudaro: 2012 m. gruodžio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1257/2012, kuriuo įgyvendinamas tvirtesnis bendradarbiavimas kuriant bendrą patentinę apsaugą, 2013 m. vasario 19 d. Susitarimas dėl Bendro patentų teismo ir 2012 m. gruodžio 17 d. Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1260/2012, kuriuo įgyvendinamas su taikoma vertimo tvarka susijęs tvirtesnis bendradarbiavimas kuriant bendrą patentinę apsaugą. Visi minėti dokumentai yra šiuo metu vykstančios Europos patentų sistemos reformos pagrindas.

disertacijoje analizuotose teisės paradigmos (teisiniame pozityvizme, prigimtinės teisės mokykloje ir teisiniame realizme); (c) apibrėžiant biomedicinos mokslų sampratą ir jų santykį su biotechnologijų sritimi ir (d) atskleidžiant galimus EPK 53 (a) straipsnio taikymo bei aiškinimo ekonominius padarinius.

Dar šiame tyrime pasitelktas *istorinis metodas*, su kuriuo analizuota biotechnologijų raida, taip pat 53 (a) straipsnio įtraukimo į EPK tekstą ir vėlesnio jo pakeitimo istorija.

Tyrimo problematika yra gana plati, aptariamasi ne vienas klausimas, kuris reikšmingas Europos patentų teisės ir biomedicinos mokslų santykiui, sprendžiant dėl patentų biotechnologiniams išradimams suteikimo Konvencijos 53 (a) straipsnio pagrindu, atskleisti. Todėl siekiant išlaikyti nuoseklumą ir logišką pagrįstumą, naudotas *loginis metodas*.

Tyrimo ryšys su pasaulyje ir Lietuvoje atliekamais tyrimais. EPK 53 (a) straipsnio problematiką yra analizavę daugybė užsienio autorių, iš kurių paminėtini žymiausi: M. Bagley⁸⁶, R. Brownsword'as⁸⁷, J. Cockbain'as⁸⁸, D. M. Gitter⁸⁹, A. Hellstadius⁹⁰, G. van Overwalle⁹¹, A. Plomer⁹², I. Schneider⁹³, B. Salter'is⁹⁴,

⁸⁶ BAGLEY, M. Patent First, Ask Questions Later: Morality and Biotechnology in Patent Law. *William Mary Law Review*, t. 45, nr. 2, 2003, p. 469-547; BAGLEY, M. The New Invention Creation Activity Boundary in Patent Law. *William Mary Law Review*, t. 51, nr. 2, 2009, p. 577-608.

⁸⁷ BEYLEVELD, D.; ir BROWNSWORD, R. *Mice, Morality* <...>.

⁸⁸ STERCKX, S.; ir COCKBAIN, J. *Exclusions from Patentability, How Far Has the European Patent Office Eroded Boundaries?* Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

⁸⁹ GITTER, D. M. Led Astray by the Moral Compass: Incorporating Morality into European Union Biotechnology Patent Law. *Berkeley Journal of International Law*, t. 19, nr. 1, 2001, p. 1-43.

⁹⁰ HELLSTADIUS, A. A Quest for <...>.

⁹¹ VAN OVERWALLE, G. Gene Patents <...>, p. 871-914; VAN OVERWALLE, G. Human Rights' Limitations in Patent Law. Iš GROSHEIDE, W. *Intellectual property and human rights. A Paradox*. Chentelham and Northampton, Massachusetts: Edward Elgar, 2010, p. 236-271.

⁹² PLOMER, A. Human Dignity, Human Rights, and Article 6(1) of the EU Directive on Biotechnological Inventions. Iš PLOMER, A.; ir TORREMANS, P. *Embryonic Stem Cell Patents: European Law and Ethics*. Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 203-226; PLOMER, A. Human Dignity & Patents. Iš GEIGER, C. *Research Handbook on Human Rights and Intellectual Property Rights*. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar, 2015, p. 479-495.

⁹³ SCHNEIDER, I. Exclusions and Exceptions <...>, p. 145-173.

⁹⁴ SALTER, B. Patents and morality <...>.

S. Sterckx⁹⁵, J. Straus'as⁹⁶. Vis dėlto, išskyrus keletą⁹⁷, daugumoje minėtų autorių darbų neatlikta detali analizė iš bendrosios teisės teorijos, teisės istorijos, teisės arba mokslo filosofijos perspektyvų. Aptarta situacija parodo, kad Europos patentų teisės, kaip Vakarų teisės tradicijos dalies, ir biomedicinos mokslų, kaip tradicijos, santykis EPK 53 (a) straipsnio kontekste, nėra plačiai išnagrinėta tema, todėl yra aktualu ją analizuoti.

Tyrimo šaltinių apžvalga. Šiame disertaciniame tyrime buvo analizuojami tiek pirminiai, tiek antriniai teisės šaltiniai. Pirminiai šaltiniai yra teisės aktai (EPK, atitinkamos EPK Įgyvendinimo taisyklių ir kitų tyrimui reikšmingų teisės aktų nuostatos), o antriniai šaltiniai – tai EPT apeliacinių kolegijų praktika ir teisės doktrina. Teisės doktriną galima suskirstyti į tokias grupes: (a) šiam darbui svarbias kategorijas (*moralė, viešoji tvarka (ordre public), Vakarų teisės tradicija* ir pan.) analizuojantys užsienio ir Lietuvos šaltiniai⁹⁸; (b) užsienio ir Lietuvos literatūra mokslo filosofijos klausimais⁹⁹; (c) užsienio autorių moksliniai darbai, analizuojantys teisės ir gamtos mokslų santykį¹⁰⁰; (d) užsienio autorių darbai, analizuojantys patentų suteikimo ekonominius aspektus¹⁰¹.

⁹⁵ STERCKX, S. European patent <...>, p. 11; STERCKX, S.; ir COCKBAIN, J. *Exclusions from Patentability* <...>.

⁹⁶ STRAUS, J. Medicine Between Ethics and Scientific Progress: How Much Ethics Needs Medicine, How Much Ethics Can it Afford? Iš KRALJIC, S., REBERŠEK GORIŠEK, J., RIJAVEC, V., *Medicina in pravo: Sodobne dileme* 3, Maribor: University of Maribor, Law Faculty, 2014, p. 307-334; STRAUS, J. *Ordre public* <...>, p. 19–49.

⁹⁷ BEYLEVELD, D. ir BROWNSWORD, R. *Mice, Morality* <...>; SALTER, B. Patents and morality <...>; GITTER, D. M. *Led Astray* <...>, p. 1–43.

⁹⁸ P.vz.: BEYLEVELD, D. ir BROWNSWORD, R. *Mice, Morality* <...>; STERCKX, S.; ir COCKBAIN, J. *Exclusions from Patentability* <...>; GITTER, D. M. *Led Astray* <...>; HART, H. L. A. *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997; HELLSTADIUS, A. *A Quest for Clarity* <...>; SCHNEIDER, I. Exclusions and Exceptions <...>, p. 145–173; STERCKX, S. European patent <...>, p. 11; STRAUS, J. *Ordre public* <...>.

⁹⁹ P.vz.: CHALMERS, C. *Kas yra* <...>; KUHN, T. S. *The Structure* <...>; KUHN, T. S. *The Essential Tension: Selected Studies in Scientific Tradition and Change*. Chicago: The University Chicago Press, 1977; NEKRAŠAS, E. *Filosofijos įvadas: vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1993; VALANTIEJUS, A. Thomas Kuhno istorinė-sociologinė mokslo raidos koncepcija, *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 2004, t. 1, nr. 13, p. 126–135.

¹⁰⁰ P.vz.: JASANOFF, S., *Science at the Bar* <...>; PARTHASARATHY, S. Co-producing <...>, p. 74–93; JASANOFF, S. *The Idiom* <...>.

¹⁰¹ P.vz.: HALL, B. H., ir HARHOFF, D. Recent Research <...>; HOENEN, S., *et al.* N. The diminishing signalling value of patents between early rounds of venture capital financing. *Research Policy*, t. 43, nr. 6, 2014, p. 956–989, p. 959–960; MACHLUP, F. An Economic Review of the Patent System, Study of the

Tyrime vartojamų terminų apibrėžimai.

Blastocista – žinduolių blastulė¹⁰², kurioje yra įvykusi tam tikra ląstelių diferenciacija¹⁰³.

Deontologija – etikos šaka, sprendžianti pareigos problemą¹⁰⁴. Remiantis deontologine teorija, poelgiai yra laikomi gerais arba blogais, teisingais arba neteisingais patys savaime, o pasekmės veiksmui vertės nesuteikia¹⁰⁵.

Etika ir moralė. Terminas *moralė* (pranc. *morale* – „dorovė“, lot. *moralis* – „dorovingas“) yra kilęs iš lotynų kalbos ir siejamas su tam tikru būdu (angl. *manner*), elgsena, tvarka arba papročiu¹⁰⁶. Terminas *etika* kyla iš graikiško žodžio *ethos*, kuris reiškia moralines savybes arba papročius¹⁰⁷. Atsižvelgiant į tokias reikšmes, suprantama, jog minėti terminai dažnai literatūroje vartojami kaip sinonimai, tačiau jų reikšmė nėra identiška¹⁰⁸. Bendrąja prasme moralė yra suprantama kaip dorovė, žmonių elgesį reguliuojančios normos ir principai¹⁰⁹, o etika suvokiama kaip mokslas, tiriantis moralę¹¹⁰. Pastarosiomis reikšmėmis moralė bei etika ir yra vartojamos šiame disertacianime tyrime.

Fenotipas – visuma pastebimų organizmo savybių (pavyzdžiui, elgesys, spalva, forma, dydis ir t.t.), atsirandančių dėl jo genotipo (genetinės organizmo struktūros¹¹¹) sąveikos su aplinka¹¹².

Subcommittee on Patents, Trademarks, and Copyrights of the Committee on the Judiciary United States Senate, 1958, 85th Cong., 2nd Sess. *Study No. 15*, Washington, US Government Printing Office, p. 21–25.

¹⁰² Blastulė – gyvūnų embrionas ankstyvojoje vystymosi stadijoje, kai jis yra tuščiaaviduris ląstelių rutulys Oxford Living Dictionaries [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. rugpjūčio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<https://en.oxforddictionaries.com/definition/blastula>>.

¹⁰³ Oxford Living Dictionaries [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. rugpjūčio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<https://en.oxforddictionaries.com/definition/us/blastocyst>>.

¹⁰⁴ *Tarptautinių žodžių žodynas*. Sudarytoja V. Vaikevičiūtė. Vilnius: Žodynas, t. II, 2000, p. 228.

¹⁰⁵ AZENBACHER, A. *Etikos įvadas*. Vilnius: Aidai, 1995, p. 32.

¹⁰⁶ BAGLEY, M. *The New Invention* <...>, p. 596–597.

¹⁰⁷ BAGLEY, M. *The New Invention* <...>, p. 597.

¹⁰⁸ BAGLEY, M. *The New Invention* <...>, p. 597.

¹⁰⁹ *Tarptautinių žodžių žodynas*. Sudarytojai A. Bendorienė, et al. Vilnius: Alma Littera, 2003, p. 495.

¹¹⁰ KELSEN, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 83.

¹¹¹ *Encyclopædia Britannica* [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. gruodžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://academic.eb.com/levels/collegiate/article/genotype/36421>>.

¹¹² *Encyclopædia Britannica* <...> <<http://academic.eb.com/levels/collegiate/article/phenotype/59622>>.

Gamtos mokslai. Terminas *gamtos mokslai* šiame darbe prilyginamas anglų kalbos terminui *science*. Gamtos mokslai bus suvokiami kaip žinių sistema, tirianti fizinį pasaulį ir jo reiškinius, skatinanti objektyvų stebėjimą bei sistemišką eksperimentavimą¹¹³.

Herbidas – cheminis preparatas, skirtas augalams, ypač piktžolėms, naikinti¹¹⁴.

Ksenogeninis – išvestas, kylantis arba esantis kitos rūšies¹¹⁵.

Partenogenezė – tai dauginimasis iš gametos, dažniausiai vykstantis tarp bestuburių ir žemesniųjų augalų¹¹⁶.

Utilitarizmas – etikos teorija, nurodanti, jog veiksmai yra teisingi, jei turi polinkį didinti laimę, ir neteisingi, jei linksta kurti laimės priešingybę; laimingumą reikia suprasti kaip malonumą, o nelaimingumą – kaip skausmą arba malonumo nebuvimą¹¹⁷. Tokią idėją siūlė J. Bentham'as; jis malonumą ir skausmą siūlė skaičiuoti kiekybiškai.

¹¹³ *Encyclopædia Britannica* <...> <<http://academic.eb.com/levels/collegiate/article/66286>>.

¹¹⁴ *Cambridge Dictionary* [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. kovo 19 d.]. Prieiga per internetą: <<http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/herbicide>>.

¹¹⁵ *Merriam-Webster žodynas* [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. vasario 19 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.merriam-webster.com/dictionary/xenogeneic>>.

¹¹⁶ *Oxford English Dictionary* [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. vasario 19 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.oed.com/view/Entry/138212?redirectedFrom=parthenogenesis#eid>>.

¹¹⁷ *Blackwell politinės minties* <...>, p. 591.

1. Europos patentų sistema

1.1. Europos patentų konvencijos 53 (a) straipnis Europos patentų sistemoje

Vienas iš būdų įgyti patentinę apsaugą išradimui yra, remiantis EPK ir EPK Įgyvendinimo taisyklių nustatyta procedūra, pateikti paraišką EPT dėl Europos patento, kuris galiotų pareiškėjo pageidaujamos EPO valstybėse narėse, suteikimo¹¹⁸. Minėtos procedūros pagrindu, pateikus vieną paraišką, yra įmanoma gauti „pluoštą“ nacionalinių patentų¹¹⁹, kurių kiekvienas galios toje paraiškoje nurodytos konkrečios EPO valstybės narės teritorijoje¹²⁰.

Tai reiškia, jog EPK procedūra nesuteikia galimybės gauti vieningą patentą, galiojantį visose Susitariančiose valstybėse, o, kilus teismiam ginčui dėl Europos patento pažeidimo ar galiojimo, jis yra sprendžiamas nacionaliniame teisme pagal valstybės, kurios teritorijoje tas konkretus patentas galioja, nacionalinę teisę¹²¹. Vis dėlto EPK nustato tam tikrus materialius visose EPO valstybėse narėse galiojančius patentabilumo reikalavimus bei jo išimtis¹²², įskaitant ir šiame disertaciniame tyrime analizuojamą EPK 53 (a) straipsnį. Pastarasis kelia daug diskusijų nuo EPK projekto svarstymo pradžios iki šių dienų, nes tarp Susitariančių valstybių nėra

¹¹⁸ PORTER, G. The Drafting History of The European Biotechnology Directive. Iš PLOMER, A.; ir TORREMANS, P. *Embryonic Stem Cell Patents: European Patent Law and Ethics*. Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 6. 2017 m. kovo 12 d. duomenimis, Europos patentų konvencijos valstybėmis narėmis yra: Airija, Albanija, Austrija, Belgija, Bulgarija, Čekijos Respublika, Danija, Estija, Graikija, Italija, Islandija, Jungtinė Karalystė, Kipras, Kroatija, Latvija, Lenkija, Lichtenšteinas, Lietuva, Liuksemburgas, Makedonija, Malta, Monakas, Norvegija, Nyderlandai, Ispanija, Portugalija, Prancūzija, Rumunija, San Marinas, Serbija, Slovakija, Slovėnija, Suomija, Švedija, Šveicarija, Turkija, Vengrija, Vokietija. Europos patentų organizacijos informacija. Prieiga per internetą: <<https://www.epo.org/law-practice/legal-texts.html>> [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. kovo 12 d.].

¹¹⁹ KRIEGER, A. When will the European Community patent finally arrive? *International Review of Intellectual Property and Competition Law*, 1998, nr. 29 (8), p. 855-876, p. 855.

¹²⁰ PORTER, G. The Drafting <...>, p. 6.

¹²¹ AERTS, R. J. The Patenting of Biotechnological Inventions in the EU, the Judicial Bodies Involved and the Objectives of the EU Legislator. *European Intellectual Property Review*, Nr. 49, 2014, p. 88-94, p. 90.

¹²² PORTER, G. The Drafting <...>, p. 6.

vieningos pozicijos dėl to, kas turėtų būti laikoma moraliu ir (ar) atitinkančiu viešąją tvarką, o kas ne.

Mokslinėje literatūroje sutinkama, jog viešąja tvarka ir morale paremta Konvencijos 53 (a) straipsnio patentabilumo išimtis, nurodanti, jog „Europos patentai neišduodami <...> išradimams, kurių komercinis naudojimas prieštarautų viešajai tvarkai ar moralei“¹²³, yra tokia pat sena kaip ir patentų teisė¹²⁴. Vis dėlto EPK 53 (a) straipsnis pradėtas taikyti aktyviau tik XX amžiaus aštuntajame-devintajame dešimtmečiais įvykus staigiam šuoliui biomedicinos mokslų srityje; taip pat šiuo metu egzistuoja tik nedidelis Europos patentų, kurių paraiškos buvo atmestos šios arba analogiškų nuostatų kitose patentų sistemose pagrindu, skaičius¹²⁵. Viešai prieinami EPT praktikos duomenų bazės paieškos rezultatai atskleidžia, jog būtent biomedicinos mokslų sferoje (ypač dėl biotechnologinių išradimų) kyla daugiausia klausimų dėl išradimų komercinio naudojimo atitikimo viešajai tvarkai ir (ar) moralei, bei patvirtina nedidelį šios rūšies bylų skaičių¹²⁶.

Apibrėžiant išradimo ribas, reikia atsižvelgti į Konvencijos 69 straipsnio 1 dalį, nurodančią, jog „Europos patento ar Europos patento paraiškos apsaugos apimtis nustatoma pagal apibrėžties punktus [angl. *claims*]“¹²⁷, kuriuos aiškinant yra būtina naudotis aprašymu ir brėžiniais¹²⁸. Be to, svarbus yra ir EPK 83 straipsnis, reikalaujantis, jog „patento paraiškoje išradimas turi būti atskleistas pakankamai aiškiai ir išsamiai, kad atitinkamos srities specialistas galėtų jį panaudoti“¹²⁹. Toks teisinis reguliavimas parodo, jog, taikant ir aiškinant EPK 53 (a) straipsnį, turėtų būti vertinamas būtent konkrečios patento paraiškos

¹²³ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo <...>, 53 (a) str.

¹²⁴ SCHATZ, U. Patents and morality. Iš STERCKX, S. *Biotechnology, Patents and Morality*. Second edition. Aldershot, Burlington, USA, Singapore, Sydney: Asgate, 2000, p. 217-228, p. 217.

¹²⁵ Pvz. žr. GRUSZOW, L. Types of invention <...>, p. 207; HELLSTADIUS, A. *A Quest for Clarity* <...>, p. 25.

¹²⁶ Europos patentų tarnyba. *Search in the Board* <...>.

¹²⁷ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo <...>, 69 str. 1 d.

¹²⁸ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo <...>, 69 str. 1 d.

¹²⁹ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo <...>, 83 str.

apibrėžties punktuose aprašytas išradimas, prireikus, atsižvelgiant į aprašymą ir brėžinius.

Kitas EPK 53 (a) straipsnio aiškinimui svarbus elementas – *komercinis naudojimas* – Konvencijoje ar EPK Įgyvendinimo taisyklėse nėra apibrėžiamas. Ekspertizės gairės aptariamo termino atžvilgiu pateikia ribotą informaciją, nurodydamos, jog išradimui gali būti nesuteiktas patentas tik tada, kai egzistuoja *vienintelis* viešajai tvarkai arba moralei prieštaraujantis šio išradimo naudojimo būdas¹³⁰. Tai reiškia, jog, esant bent vienam minėtoms kategorijoms neprieštaraujančiam komercinio išradimo naudojimo būdai, Konvencijos 53 (a) straipsnis nebus kliūtis patento suteikimui. Pastaroji EPT ekspertizės gairių nuostata leidžia laikytis dar derybų dėl EPK metu iškeltos plačios patentabilumo koncepcijos ir siekti visas su juo susijusias išimtis aiškinti siaurai¹³¹.

Vis dėlto EPT praktikoje aptariamas terminas yra suvokiamas tiek siaurai, tiek plačiai¹³². Remiantis siauru (pažodiniu) aiškinimu, yra analizuojamas tik komercinis išradimo naudojimas viešosios tvarkos ir (ar) moralės atžvilgiu, neatliekant paties išradimo, technologijos arba paties patento išdavimo fakto įvertinimo, t.y. išvardyti aspektai neturi įtakos EPK 53 (a) straipsnio aiškinimui ir taikymui. Tuo tarpu terminą *komercinis naudojimas* suvokiant plačiau, yra siekiama išsiaiškinti, ar patento konkrečiam išradimui suteikimas prieštarauja viešajai tvarkai ir (ar) moralei, bei, išeinant už apibrėžties punktų ribų, įvertinti daugiau aspektų, galinčių daryti įtaką išradimo patentabilumui. Taigi, šiame tyrime analizuojama EPT praktika¹³³, aptariamu klausimu neviseškai atitinka minėtas Gairių nuostatas.

Šiame darbe svarbu yra tai, jog patento, kaip intelektualinės nuosavybės teisės, prigimtis lemia siaurą aptariamo Konvencijos 53 (a) straipsnio poveikį mokslo ir

¹³⁰ Europos patentų tarnyba. *Ekspertizės gairės Europos patentų tarnyboje* [interaktyvus]. Lapkritis, 2017, G-II dalis, 4.1 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. birželio 26 d]. Prieiga per internetą: <https://www.epo.org/law-practice/legal-texts/html/guidelines/e/g_ii_4_1.htm>.

¹³¹ STERCKX, S.; ir COCKBAIN, J. *Exclusions from Patentability* <...>, p. 30.

¹³² Plačiau žr. poskirsnį „1.4.2. Termino *komercinis naudojimas* samprata ir apimtis“.

¹³³ Plačiau žr. poskirsnį „1.4.2. Termino *komercinis naudojimas* samprata ir apimtis“.

technologijų vystymuisi. Ši išimtinė intelektinės nuosavybės teisė suteikia jo turėtoji tik galimybę uždrausti tretiesiems asmenims naudoti patentu apsaugotą išradimą¹³⁴. Dėl šios priežasties patento nesuteikimas EPK 53 (a) straipsnio pagrindu patento pareiškėjui nereiškia išradimo naudojimo uždraudimo¹³⁵, bet galimybės kontroliuoti, kas gali naudotis konkrečia inovacija, praradimą. Taigi, suteikdama patentą arba atmesdama jo paraišką, EPT atskleidžia savo palaikymą ar jo nebuvimą konkrečių išradimų atžvilgiu ir nubrėžia „nematomą liniją, už kurios žmogaus moksliniai tyrimai neturėtų peržengti“¹³⁶ bei gali daryti įtaką stimului vykdyti tyrimus tose mokslo ir technologijų sferose, kurių tolesnei raidai patentai yra svarbūs¹³⁷.

Taip pat Konvencijos 53 (a) straipsnis, nurodantis, jog komercinis išradimo naudojimas „nelaikomas prieštaraujančiu viešajai tvarkai ar moralei vien dėl to, kad kai kuriose arba visose Susitariančioiose Valstybėse jį draudžia įstatymai ar kiti teisės aktai“¹³⁸, reiškia, jog nacionalinių teisės aktų pritarimas arba nepritarimas konkrečiam išradimo naudojimui nėra pakankamas kriterijus, siekiant įvertinti išradimą EPK 53 (a) straipsnio pagrindu. Ši nuostata patvirtina Europos patentų sistemos nepriklausomumą nuo nacionalinių teisinių sistemų, tačiau kelia ir sunkumų, nes EPT ir jos organams tenka pareiga patiemis autonomiškai apibrėžti tokių abstrakčių kategorijų, kaip *viešoji tvarka* ir *moralė*, „norminį turinį ir jas taikyti“¹³⁹.

Nepaisant aptarto minėtų kategorijų neapibrėžtumo ir Europos patentų sistemos autonomiškumo, EPK 53 (a) straipsnio turinį gali padėti nustatyti EPK Įgyvendinimo taisyklės, kurios, remiantis EPK 164 straipsnio 1 dalimi, yra

¹³⁴ O'CONNELL, D. *Harvesting External* <...>, p. 43.

¹³⁵ SINGER, M.; ir STAUDER, D. *The European Patent Convention. A Commentary*. Third Edition. Volume 1. Köln: Carl Heymanns Verlag and Sweet & Maxwell, 2003, p. 87.

¹³⁶ PIRES DE CARVALHO, N. *The TRIPS Regime* <...>, p. 294.

¹³⁷ PIRES DE CARVALHO, N. *The TRIPS Regime* <...>, p. 294; Vidaus rinkos, pramonės, verslumo ir MVĮ generalinis direktoratas (DG GROW). *Ekspertų grupės* <...>, p. 163.

¹³⁸ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo <...>.

¹³⁹ SCHATZ, U. *Patents and morality* <...>, p. 220.

neatskiriama Konvencijos dalis¹⁴⁰. EPK Įgyvendinimo taisyklių 28 taisyklė nurodo, jog „[p]agal 53 straipsnio a punktą Europos patentai neišduodami biotechnologiniams išradimams, susijusiems būtent su: (a) žmogaus klonavimo būdais; (b) žmogaus lytinių ląstelių linijos genetinio tapatumo keitimo būdais; (c) žmogaus embrionų panaudojimu pramoniniais ar komerciniais tikslais; (d) gyvūnų genetinio tapatumo keitimo būdais, kurie gali jiems suteikti kančių be jokios didesnės medicininės naudos žmonėms ar gyvūnams, taip pat tokiu būdu produkuotais gyvūnais“¹⁴¹. Taip pat EPK Įgyvendinimo taisyklių 29 (1) taisyklė numato, jog „[ž]mogaus kūnas įvairiose formavimosi bei vystymosi stadijose ir paprastas vieno kurio jo elemento atradimas, įskaitant geno seką ar dalinę seką, negali būti patentabilus išradimas“¹⁴², išskyrus atvejus, numatytus šios taisyklės antroje dalyje, kai siekiamas patentuoti išradimas yra elementas, „išskirtas iš žmogaus kūno, ar kitaip techniniu būdu produkuotas elementas, įskaitant geno seką ar dalinę seką“¹⁴³.

Minėtos EPK Įgyvendinimo taisyklių 28 ir 29 (1) taisyklės yra laikomos „santykinais aiškiu“¹⁴⁴ išimčių sąrašu, todėl išradimų, tiesiogiai patenkančių į jį, komercinis naudojimas laikytinas prieštaraujančiu viešajai tvarkai ir (ar) moralei, atsisakant suteikti jiems teisinę apsaugą, papildomai neanalizavus Konvencijos 53 (a) straipsnio¹⁴⁵. Vis dėlto, vykstant ypač sparčiai mokslo ir technologijų pažangai, EPK Įgyvendinimo taisyklės negali aprėpti visų galimų išradimų ir jų komercinio naudojimo būdų. Todėl šių EPK Įgyvendinimo taisyklių

¹⁴⁰ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo <...>, 164 str. 1 d.

¹⁴¹ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo konvencijos (Europos patentų konvencijos) įgyvendinimo taisyklės (priimtos 1973 m. spalio 5 d., su paskutiniais pakeitimais, padarytais Europos patentų organizacijos Administracinės tarybos 2001 m. gruodžio 13 d. sprendimu). *Valstybės žinios*, 2004, nr. 147-5325, 28 taisyklė.

¹⁴² 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo konvencijos (Europos patentų konvencijos) įgyvendinimo taisyklės <...>, 29 (1) taisyklė.

¹⁴³ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo konvencijos (Europos patentų konvencijos) įgyvendinimo taisyklės <...>, 29 (2) taisyklė.

¹⁴⁴ LIDDELL, K. Immorality and Patents: The Exclusion of Inventions Contrary to Ordre Public and Morality. Iš LEVER, A. *New Frontiers in the Philosophy of Intellectual Property*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 140-171, p. 143.

¹⁴⁵ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. liepos 6 d. sprendimas *Transgenic* <...>, para. 6.1.

nuostatose išvardytas išimčių sąrašas nėra baigtinis. Tai reiškia, jog net jeigu tam tikras išradimas nesutampa su kurios nors vienos iš minėtų taisyklių turiniu, jo komercinis naudojimas nebūtinai atitiks viešąją tvarką ir (ar) moralę bei privalės būti įvertintas iš bendro – EPK 53 (a) straipsnio – perspektyvos¹⁴⁶. Taigi, nepaisant to, jog EPK Įgyvendinimo taisyklių 28-29 taisyklės suteikia šiek tiek aiškumo, vertinant tam tikrų išradimų komercinio naudojimo atitikimą viešajai tvarkai ir (ar) moralei, išradimų, nepatenkančių į šių taisyklių reguliavimo sferą, komercinį naudojimą kiekvieną kartą tenka atskirai vertinti Konvencijos 53 (a) straipsnio pagrindu. Šį vertinimą apsunkina minėtas Europos patentų sistemos autonomiškumas kitų teisinių sistemų atžvilgiu.

Atsižvelgiant į tai, kas aptarta aukščiau, konstatuotina, jog EPK 53 (a) straipsnio aiškinimui ir taikymui: (a) yra būtina suvokti išradimo apimtį, dėl ko yra reikalinga mokslo žinių reikalaujanti patento paraiškos apibrėžties punktų analizė; (b) reikia įvertinti, kurie su išradimu susiję aspektai EPK 53 (a) straipsnio kontekste patenka į terminą *komercinis naudojimas*; (c) dėl sparčios mokslo ir technologijų pažangos tam tikrais atvejais, nesant galimybės taikyti EPK Įgyvendinimo taisykles, yra pasitelkiamas Konvencijos 53 (a) straipsnis, kuriam kitų teisinių sistemų turinys nėra privalomas. Esant aptartai situacijai, darytina išvada, jog EPT padaliniais kas kartą tenka sudėtinga užduotis, siekiant įvertinti komercinį išradimo naudojimą EPK 53 (a) straipsnio pagrindu.

1.2. Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnio santykis su Biotechnologijų direktyva

Patentų sistemos kūrimo istorija Europoje atskleidžia, jog ryšio tarp EPO ir ES teisinės tvarkos užuomazgos atsirado jau pačioje Europos valstybių integracijos pradžioje. Tuo metu, po Antrojo pasaulinio karo, bendra Europos patentų sistema

¹⁴⁶ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. liepos 6 d. sprendimas *Transgenic* <...>, para. 6.1; LIDDELL, K. *Immortality and Patents* <...>, p. 143.

buvo pradėta traktuoti kaip viena iš galimų šio žemyno taikos ir gerovės užtikrinimo prielaidų. Bendros Europos patentų sistemos idėją 1949 m. inicijavo Europos Taryba, o 1958 m. jos įgyvendinimą perėmė ES pirmtakė EEB¹⁴⁷. Pastarosios darbo rezultatas buvo 1962 m. Europos patentų konvencijos projektas, kuris numatė Europos patentų tarnybos ir Europos patentų teismo, nagrinėsiančio apeliacijas dėl minėtos tarnybos sprendimų bei aiškinsiančio minėtos konvencijos nuostatas, įsteigimą¹⁴⁸.

Tačiau vėliau, kilus nesutarimams dėl to, ar ši Europos patentų konvencija turėtų apimti tik EEB valstybes, ar prie jos galėtų prisijungti ir minėtai bendrijai nepriklausančios valstybės, pavyzdžiui, Didžioji Britanija¹⁴⁹, imtas svarstyti šio dokumento, kaip tarptautinės sutarties, variantas, kuris galiausiai ir buvo pasirinktas¹⁵⁰. Dėl šios priežasties 1973 m. spalio 5 d. buvo pasirašyta tarptautinė sutartis – EPK, įsteigusi EPO¹⁵¹, kuri buvo teisiškai nepriklausoma nuo EEB¹⁵², o vėliau – ir nuo ES, tačiau laikoma dideliu Europos pasiekimu¹⁵³. Priėmus EPK, ES patentų teisinio reguliavimo kūrimas sustojo iki 1988 m., kol nebuvo pradėta rengti 1998 m. liepos 6 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 98/44/EB dėl teisinės biotechnologinių išradimų apsaugos (toliau – Biotechnologijų direktyva arba Direktyva)¹⁵⁴.

Šiame darbe analizuojamas EPK 53 (a) straipnis yra paremtas 1963 m. Europos konvencijos dėl išradimų patentų materialinės teisės sąvokų vienodinimo

¹⁴⁷ PLOMER, A. A Unitary Patent for a (Dis)United Europe: the long shadow of history. *IIC*, 2015, t. 46, nr. 5, p. 508-533, p. 515.

¹⁴⁸ PLOMER, A. A unitary Patent for <...>, p. 517.

¹⁴⁹ DRAHOS, P. *The Global Governance of Knowledge: Patent Office and Their Clients*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, p. 120; TILMAN, W. Moving towards completing the European Patent System: an Overview of the draft Agreement on a Unified Patent Court. *ERA Forum*, 2012, t. 13, nr. 1, p. 87–101, p. 88.

¹⁵⁰ PLOMER, A. A Unitary Patent for <...>, p. 519-520.

¹⁵¹ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo <...>, 4 str. 1 str.

¹⁵² JAEGER, T. Reset and Go: The Unitary Patent System Post-Brexit. *IIC*, 2017, nr. 48, p. 254-285, p. 255.

¹⁵³ DRAHOS, P. *The Global Governanace* <...>, p. 118.

¹⁵⁴ 1998 m. liepos 6 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 98/44/EB dėl teisinės biotechnologinių išradimų apsaugos. OL, 1998 L 213, p. 13.

(toliau – Strasbūro konvencija) 2 (a) straipsniu¹⁵⁵, kuris numato patentabilumo išimtį moralės ir viešosios tvarkos pagrindu¹⁵⁶. Susitariančioms valstybėms sutikus, jog Strasbūro konvencija turėtų būti pasitelkiama formuluojant EPK turinį, šios konvencijos, kurios tikslas buvo suvienodinti Europos materialinę patentų teisę, tekstas buvo visa apimtimi inkorporuotas į 1973 m. Konvenciją¹⁵⁷. Rengiant EPK, vadinamąja moralės išimtimi buvo siekiama užkirsti kelią patentuoti tuos išradimus, kurie būtų nepriimtini, atsižvelgiant į visoms Susitariančioms valstybėms aktualias moralės nuostatas¹⁵⁸.

Vis dėlto ilgą laiką minėta išimtis nebuvo aktuali¹⁵⁹, todėl detalesnis EPK 53 (a) straipsnio aiškinimas nebuvo pateiktas. Tik vėliau, ėmus ypač sparčiai vystytis biomedicinos mokslams ir su jais susijusioms technologijoms, šios nuostatos aktualumas išaugo, ką ir atskleidžia devintajame dešimtmetyje atsiradusios bylos dėl Konvencijos 53 (a) straipsnio aiškinimo ir taikymo. Siekis suteikti daugiau aiškumo sparčiai besivystančiam biotechnologijų sektoriui, kuriam XXI amžiuje prognozuojamas dramatiškas augimas¹⁶⁰, paskatino ES institucijas po ilgų derybų priimti Biotechnologijų direktyvą¹⁶¹. Minėto teisės akto tikslas buvo užtikrinti vieningą biotechnologinių produktų ir procesų teisinės apsaugos Europoje reguliavimą¹⁶², padaryti jos rinką konkurencingesnę Japonijos ir JAV rinkų atžvilgiu¹⁶³ bei patrauklesnę investicijoms¹⁶⁴.

¹⁵⁵ 1963 m. Europos konvencija dėl išradimų patentų materialinės teisės sąvokų vienodinimo.

¹⁵⁶ HELLSTADIUS, A. *A Quest for <...>*, p. 190

¹⁵⁷ PATHARSARATHY, S.; ir WALKER, A. Observing the Patent <...>, p. 327.

¹⁵⁸ HELLSTADIUS, A. *A Quest for <...>*, p. 190.

¹⁵⁹ SCHNEIDER, I. Exclusions and Exceptions <...>, p. 146.

¹⁶⁰ ARBER, W.; ir BRAUCHBAR, M. Biotechnology for the 21st Century. *21st Century Technologies. Promises and Perils of a Dynamic Future*. [interaktyvus]. Organisation for Economic Development and Cooperation, 1998 [žiūrėta 2017 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.oecd.org/futures/35391210.pdf>>, p. 76-95.

¹⁶¹ 1998 m. liepos 6 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 98/44/EB <...>.

¹⁶² 1988 m. spalio 20 d. Europos Komisijos pasiūlymas dėl biotechnologinių išradimų teisinės apsaugos, COM (88) 496 final - SYN 159, 13.1 1989, OJ C 10, p. 1; PORTER, G. The Drafting History <...>, p. 7-9;

¹⁶³ SAMPSON, T. *Achieving Ethically Acceptable Biotechnology Patents: A Lesson from the Clinical Trials Directive? European Intellectual Property Review*, 2003, nr. 9, p. 419-425, p. 419.

¹⁶⁴ Europos Komisija. *Legal protection of biotechnological inventions Frequently Asked Questions on scope and objectives of the EU Directive (98/44)*, MEMO/00/39, 2000. [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. balandžio

Nepaisant to, jog Biotechnologijų direktyva buvo siekiama reguliuoti išradimų patentabilumą, suteikiant daugiau teisinio saugumo investuotojams ir paskatinant tyrimų vykdymą, pakankamai greitai aktualūs tapo ir etiniai klausimai. Pastarieji netgi nustelbė minėtus ekonominius tikslus ir kurį laiką buvo esminiais, analizuojant biotechnologinių išradimų patentinės apsaugos ypatumus ES¹⁶⁵. Taigi, Direktyva tapo teisės aktu, suteikiančiu svarbą etiniams aspektams, sprendžiant dėl minėtų išradimų patentabilumo Sąjungoje.

Šis ES teisinis reguliavimas, galiojantis nuo 1998 m., biotechnologinių išradimų patentavimo atžvilgiu situaciją dėl moralės ir viešosios tvarkos aiškinimo Konvencijos 53 (a) straipsnio pagrindu daro sudėtingesnę. Nepaisant to, jog Europos patentų sistema ir ES teisinė tvarka yra formaliai viena nuo kitos nepriklausomos¹⁶⁶, klausimus dėl minėtų teisinių sistemų, taip pat dėl EPK 53 (a) straipsnio ir Biotechnologijų direktyvos, tarpusavio santykio kelia dabartinė padėtis, pasižyminti tuo, jog: (a) 28 valstybės¹⁶⁷ iš 38 EPO valstybių narių yra ES narės; (b) kai kurios Biotechnologijų direktyvos nuostatos yra visiškai arba beveik identiškos Konvencijos 53 (a) straipsniui ir tam tikroms EPK Įgyvendinimo taisyklių nuostatoms; (c) EPT ir Teisingumo Teismo, kurie yra įpareigoti aiškinti ir taikyti visiškai arba beveik identišką nuostatą dėl biotechnologinių išradimų patentavimo, praktikų tarpusavio santykis teisės aktuose nėra aiškiai apibrėžtas.

Mokslinėje literatūroje nurodoma, jog nepaisant Europos patentų ir ES sistemų teisinio tarpusavio nepriklausomumo, faktiškai, minėtų sistemų harmonija biotechnologinių išradimų patentavimo atžvilgiu yra pageidaujama¹⁶⁸. Dėl šios priežasties, rengiant Biotechnologijų direktyvą, į ją buvo įtraukta Konvencijos

14 d.]. Prieiga per internetą: <http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-00-39_en.htm?locale=en>; GITTER, D. M. *Led Astray* <...>, p. 2.

¹⁶⁵ PORTER, G. *The Drafting History* <...>, p. 11.

¹⁶⁶ SALTER, B. *Patents and morality* <...>.

¹⁶⁷ Įskaitant Didžiąją Britaniją, kuri 2017 m. rugsėjo 30 d. tebėra ES narė.

¹⁶⁸ ZIMMER, R. *New Rules and the European Patent Office for Biotechnological Inventions* [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <<https://grunecker.de/fileadmin/Gruenecker/Informationen/Veroeffentlichungen/biorules.pdf>>, p. 1; VAN ZIMMEREN, E.; ir BALDAN, F. *The future role of the unified patent court in safeguarding coherence in the European patent system. Common Market Law Review*. 2015, t. 52, nr. 6, p. 1529-1577, p. 1548.

53 (a) straipsniui beveik identiška nuostata, taip pat 1999 m. birželio 16 d. EPO administracinės tarybos sprendimu tam tikros Biotechnologijų direktyvos nuostatos buvo perkeltos į EPK Įgyvendinimo taisykles¹⁶⁹. Dėl šios priežasties Direktyva ir Konvencija kartu su Įgyvendinimo taisyklėmis pasižymi beveik tapačiomis nuostatomis dėl biotechnologinių išradimų patentavimo.

Remiantis Biotechnologijų direktyvos 5 straipsnio 1 dalimi, „[p]atentabiliu išradimu negali būti žmogaus kūnas jokiuose jo formavimosi ir raidos etapuose, nei paprasčiausias vieno iš jo elementų atradimas, nei geno seka ar jos dalis“¹⁷⁰. Ši nuostata anglų ir vokiečių kalbomis yra identiška EPK Įgyvendinimo taisyklių 29 (1) taisyklei¹⁷¹, o vertimo į lietuvių kalbą tekstas yra itin į ją panašus¹⁷². Taip pat Direktyvos 6 straipsnio 1 dalis, panašiai kaip ir EPK 53 (a) nuostatos vertimas į lietuvių kalbą¹⁷³ arba jos tekstas anglų ir vokiečių kalbomis¹⁷⁴, nurodo, jog „[n]epatentabiliais laikomi tokie išradimai, kurių komercinis panaudojimas prieštarautų viešajai tvarkai ar moralei; tačiau jų eksploatavimą nederėtų tokiu laikyti vien todėl, kad jį draudžia įstatymai ar kiti teisės aktai“¹⁷⁵.

¹⁶⁹ 1999 m. birželio 16 d. EPO Administracinės tarybos sprendimas, iš dalies keičiantis EPO Įgyvendinimo taisykles, OJ EPO 7/1999, p. 437.

¹⁷⁰ 1998 m. liepos 6 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 98/44/EB <...>, 5 (1) str.

¹⁷¹ EPK Įgyvendinimo taisyklių 29 (1) taisyklės tekstas anglų kalba: <<https://www.epo.org/law-practice/legal-texts/html/epc/2016/e/r29.html>>; vokiečių kalba: <<https://www.epo.org/law-practice/legal-texts/html/epc/2016/d/r29.html>> [žiūrėta 2018 m. kovo 29 d.]. Biotechnologijų direktyvos 5 (1) str. tekstas anglų kalba: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:31998L0044&from=LT>> ir vokiečių kalba: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/HTML/?uri=CELEX:31998L0044&from=LT>> [žiūrėta 2018 m. kovo 29 d.].

¹⁷² 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo konvencijos (Europos patentų konvencijos) įgyvendinimo taisyklės <...>, 29 (1) taisyklė: „Žmogaus kūnas įvairiose formavimosi bei vystymosi stadijose ir paprastas vieno kurio jo elemento atradimas, įskaitant geno seką ar dalinę seką, negali būti patentabilus išradimas“.

¹⁷³ EPK 53 (a) str. formulotė lietuvių kalba yra: „išradimams, kurių komercinis naudojimas prieštarautų viešajai tvarkai ar moralei; toks naudojimas nelaikomas prieštaraujančiu viešajai tvarkai ar moralei vien dėl to, kad kai kuriose arba visose Susitariančioiose Valstybėse jį draudžia įstatymai ar kiti teisės aktai“ (2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo <...>, 53 (a) str.).

¹⁷⁴ EPK 53 (a) str. tekstas anglų kalba: <<https://www.epo.org/law-practice/legal-texts/html/epc/2016/e/ar53.html>>; vokiečių kalba <<https://www.epo.org/law-practice/legal-texts/html/epc/2016/d/ar53.html>> [žiūrėta 2018 m. kovo 29 d.].

¹⁷⁵ 1998 m. liepos 6 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 98/44/EB <...>, 6 str 1 d.

Toliau Biotechnologijų direktyvos 6 straipsnio 2 dalis nebaigtiniu sąrašu detalizuoja, jog pagal minėtą 6 straipsnio 1 dalį nepatentabilūs yra: (a) žmonių klonavimo būdai; (b) žmogaus lytinių ląstelių genetinės linijos tapatumo modifikavimo būdai; (c) žmonių embrionų panaudojimas pramoniniais ar komerciniais tikslais; (d) genetinio gyvūnų tapatumo modifikavimo būdai, kurie gali jiems sukelti kančių be apčiuopiamos naudos žmonėms ar gyvūnams bei po tokio proceso gauti gyvūnai¹⁷⁶. Šio straipsnio, nuostatos yra perkeltos į EPK Įgyvendinimo taisyklių 28 taisyklę, kuri nurodo, jog, remiantis EPK 53 (a) straipsniu, patentai negali būti suteikiami būtent tokiems patiems biotechnologiniams išradimams¹⁷⁷.

Apartoje EPK Įgyvendinimo taisyklių 28 taisyklėje ir Biotechnologijų direktyvos 6 straipsnio 2 dalyje išvardytas išimčių sąrašas nėra baigtinis, todėl net jeigu tam tikras išradimas nepatenka į nurodytą sąrašą, nereiškia, jog jis atitinka moralę ir (ar) viešąją tvarką. Pastaruoju atveju taikomos bendros nuostatos ir komercinis išradimo naudojimas yra vertinamas iš EPK 53 (a) straipsnio arba Biotechnologijų direktyvos 6 straipsnio 1 dalies perspektyvos¹⁷⁸, o išradimams, tiesiogiai patenkantiems į EPK Įgyvendinimo taisyklių 28 taisyklės arba Biotechnologijų direktyvos 6 straipsnio 2 dalies nebaigtinį išimčių sąrašą, *privalo* būti atsisakyta suteikti teisinę apsaugą, papildomai neanalizuojant EPK 53 (a) straipsnio arba Biotechnologijų direktyvos 6 straipsnio 1 dalies¹⁷⁹.

EPO ir ES patentų teisinio reguliavimo tarpusavio ryšį parodo ir Europos Parlamento reakcija į konkrečius Europos patentus bei jų atžvilgiu priimtus EPT apeliacinių kolegijų sprendimus. Minėta ES institucija, kalbėdama apie žmogaus embriono kamieninių ląstelių patentavimą, yra nurodžiusi, jog, nepaisant abiejų

¹⁷⁶ 1998 m. liepos 6 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 98/44/EB <...>, 6 str. 2 d.

¹⁷⁷ Išradimams, kurie apima: a) žmonių klonavimo procesus; b) žmogaus lytinių ląstelių genetinės linijos tapatumo modifikavimo procesus; c) žmonių embrionų panaudojimą pramoniniais ar komerciniais tikslais; d) genetinio gyvūnų tapatumo modifikavimo būdus, galinčius jiems sukelti kančių be apčiuopiamos naudos žmonėms ar gyvūnams, bei po tokio proceso gautus gyvūnus (2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo konvencijos (Europos patentų konvencijos) įgyvendinimo taisyklės <...>, 28 taisyklė).

¹⁷⁸ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. liepos 6 d. sprendimas *Transgenic* <...>, para. 6.1.

¹⁷⁹ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. liepos 6 d. sprendimas *Transgenic* <...>, para. 6.1.

aptariamų organizacijų atskirumo ir nepriklausomumo viena nuo kitos, jos yra susietos Įgyvendinimo taisyklių 28 taisykle¹⁸⁰, kuri yra paremta Biotechnologijų direktyvos 6 straipsnio 2 dalimi. Be to, minėta ES institucija 2000 m. kovo 30 d. priėmė rezoliuciją, kurioje nurodė, jog yra „giliai sukręsta“ dėl patento¹⁸¹ suteikimo technologijoms, leidžiančioms „žmogaus embriono gemalo linijos ir pačių embrionų modifikavimą“¹⁸², bei dėl patento suteikimo gyvūnų ir transgeninių kamieninių ląstelių izoliacijai, selekcijai ir dauginimui, kas gali būti naudojama žmonių klonavimui¹⁸³. Bet to, Europos Parlamentas paragino „[u]žtikrinti, jog visi egzistuojantys patentai ir patentų paraiškos nepažeistų žmonių, jų genų ir ląstelių jų natūralioje aplinkoje nepatentavimo principo“¹⁸⁴. Aptariamoje rezoliucijoje netgi buvo kvestionuojama EPT veikla, reikalaujant Tarnybos „operacijų peržiūrėjimo, siekiant užtikrinti, kad ji taptų visiškai atskaitinga dėl savo funkcijų vykdymo, ir pakeisti savo veikimo taisykles taip, kad būtų suteikta galimybė savo iniciatyva panaikinti patentus“¹⁸⁵.

Aptartos beveik identiškos EPK, EPK Įgyvendinimo taisyklių ir Biotechnologijų direktyvos nuostatos bei minėta Europos parlamento rezoliucija parodo, jog nepaisant EPO ir ES teisinių sistemų teisinio nepriklausomumo, realybėje egzistuoja siekis „įveikti atotrūkį“ tarp minėtų sistemų¹⁸⁶ ir išlaikyti kuo harmoningesnį teisinį reguliavimą biomedicinos mokslų srities išradimų

¹⁸⁰ SALTER, B. Patents and morality <...>, p. 9.

¹⁸¹ Europos patentas nr. EP0695351, „Gyvūno transgeninių kamieninių ląstelių izoliacija, selekcija ir dauginimas“ (angl. „*Isolation, selection and propagation of animal transgenic stem cells*“), pateiktas 1994 m. balandžio 21 d. Vėliau šis patentas buvo pakeistas, patento apibrėžties punktuose prieš žodį „gyvūnas“ įterpiančiant „nepriklausantis žmonių giminei“ (Europos patentų tarnybos protestų skyrius. 2003 m. liepos 21 d. sprendimas *Edinburgh* <...>, para. 3.3.2.).

¹⁸² 2000 m. kovo 30 d. Europos parlamento rezoliucija dėl Europos patentų organizacijos sprendimo dėl patento nr. EP695351, suteikto 1999 m. gruodžio 8 d. OL C 378, p. 95, para. 1.

¹⁸³ Europos parlamento rezoliucija dėl Europos patentų organizacijos sprendimo dėl patento nr. EP695351<...>, para. 1.

¹⁸⁴ Europos parlamento rezoliucija dėl Europos patentų organizacijos sprendimo dėl patento nr. EP695351<...>, para. 1.

¹⁸⁵ 2000 m. kovo 30 d. Europos parlamento rezoliucija dėl Europos patentų organizacijos sprendimo dėl patento nr. EP695351<...>, para. 9.

¹⁸⁶ AERTS, R. J. The Patenting of <...>, p. 89.

patentavimo Europoje atžvilgiu¹⁸⁷. Viena vertus, tai leidžia konstatuoti faktinį ryšį tarp EPO ir ES teisinių sistemų. Kita vertus, atsižvelgiant į formalų šių sistemų tarpusavio nepriklausomumą, mokslinėje literatūroje šis ryšys yra pagrįstai įvardijamas kaip „sudėtingas“¹⁸⁸ ar „nenuspėjamas“¹⁸⁹. Didelę įtaką aukščiau aptartų normų turiniui, o kartu – ir aptariamų teisinių sistemų tarpusavio santykiui, daro EPT ir ESTT sprendimai. Todėl siekiant geriau suvokti EPK 53 (a) straipsnio ir Biotechnologijų direktyvos ryšį, taip pat reikia analizuoti šių institucijų praktiką ir jų tarpusavio santykią.

2011 m. Teisingumo Teismas savo nuomonėje dėl Europos patentų ir Bendrijos patentų teismo įsteigimo bei jo statuso, nurodė, jog, remiantis Europos Sąjungos sutarties (toliau – ES sutartis) 19 straipsnio 1 dalimi, būtent „Teisingumo Teismas ir valstybių narių teismai garantuoja, kad būtų paisoma Sąjungos teisinės ir teisminės sistemų“¹⁹⁰. Taip pat, anot šio išaiškinimo, „Teisingumo Teismas turi užtikrinti, kad būtų paisoma <...> Sąjungos teisinės sistemos autonomijos“¹⁹¹, bei minėtos ES sutarties 4 straipsnio 3 dalis numato lojalaus bendradarbiavimo principą, reiškiantį, jog savo teritorijose ES valstybės narės turi užtikrinti Sąjungos teisės taikymą ir jos laikymąsi¹⁹². Vadovaudamasis minėtomis nuostatomis, ESTT konstatavo, jog ES institucinei ir teisminei sistemai nepriklausantis Europos patentų ir Bendrijos patentų teismas, kuriam būtų suteikta išimtinė jurisdikcija nagrinėti privačių asmenų ginčus patentų srityje, aiškinant ir taikant ES teisę, o nacionaliniai teismai prarastų teisę nagrinėti tokias bylas ir kreiptis į Teisingumo Teismą dėl

¹⁸⁷ AERTS, R. J. The Patenting of <...>, p. 91.

¹⁸⁸ GODT, C. Experts and Politics in Patent Policy: The Final Report of the Expert Group on the Development and Implications of Patent Law in the Field of Biotechnology and Genetic Engineering of the European Commission, 17 May 2016. *International Review of Intellectual Property and Competition Law*, 2016, t. 47, nr. 8, p. 960-980, p. 961.

¹⁸⁹ AERTS, R. J. The European Commission's Notice on Directive <...>, p. 721-724, p. 724.

¹⁹⁰ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (plenarinė sesija). 2011 m. kovo 8 d. <...>, para. 66.

¹⁹¹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (plenarinė sesija). 2011 m. kovo 8 d. <...>, para. 67.

¹⁹² Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (plenarinė sesija). 2011 m. kovo 8 d. <...>, para. 68.

prejudicinių sprendimų, yra nesuderinamas su ES sutartimi ir Sutartimi dėl Europos Sąjungos veikimo¹⁹³.

Anot teisės doktrinos, šis Teisingumo Teismo išaiškinimas reiškia, jog EPT padaliniai, sukurti tarptautinės sutarties – EPK – pagrindu, nelaikytini tinkamais subjektais Biotechnologijų direktyvos nuostatomis, net ir sutampančioms su tomis, kurios yra įtrauktos į EPK Įgyvendinimo taisykles, aiškinti ir taikyti, nes jie nėra ES teisinės tvarkos dalis¹⁹⁴. Galėdami aiškinti ir taikyti Direktyvą, EPT padaliniai atimtų iš ESTT ir ES valstybių narių nacionalinių teisminių institucijų minėtą išimtinę galią ES teisės atžvilgiu¹⁹⁵. Todėl, remiantis aptartu Teisingumo Teismo išaiškinimu, EPT padaliniai gali EPK ir EPK Įgyvendinimo taisykles interpretuoti tik Biotechnologijų direktyvos šviesoje, tačiau, net ir perkėlus jos nuostatas į EPK Įgyvendinimo taisykles, negali tiesiogiai aiškinti ir taikyti šio ES teisės akto nuostatų¹⁹⁶.

Europos patentų sistema taip pat atsiriboja nuo Biotechnologijų direktyvos ir ESTT praktikos. EPT išplėstinė apeliacinė kolegija *Use of embryos/WARF* byloje, kurioje buvo keliamas klausimas dėl kreipimosi į Teisingumo Teismą dėl Biotechnologijų direktyvos 6 straipsnio 2 dalies c punkto aiškinimo¹⁹⁷, konstatavo, jog EPT sprendimai dėl patentų gali būti peržiūrėti tik apeliacinių organų, esančių pačioje Tarnyboje, o ne išorinių teisminių institucijų¹⁹⁸. Anot šios kolegijos, identiškų nuostatų egzistavimas EPK Įgyvendinimo taisyklėse ir Biotechnologijų direktyvoje nereiškia, jog Teisingumo Teismas įgyja teisę vietoje EPT apeliacinių kolegijų spręsti EPK aiškinimo klausimus¹⁹⁹. Tokia pozicija atitinka EPT apeliacinių kolegijų nepriklausomumą atspindintį EPK 23 straipsnio 3 dalį, kuris

¹⁹³ Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija, OL, 2016 C 202, p. 47. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (plenarinė sesija). 2011 m. kovo 8 d. <...>, para. 79, 89.

¹⁹⁴ AERTS, R. J. The Patenting of <...>, p. 91.

¹⁹⁵ AERTS, R. J. The Patenting of <...>, p. 91.

¹⁹⁶ AERTS, R. J. The Patenting of <...>, p. 91.

¹⁹⁷ Europos patentų tarnybos išplėstinė apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 28 d. sprendimas *Use of embryos* <...>.

¹⁹⁸ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. liepos 6 d. <...>, para. 4-5.

¹⁹⁹ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. liepos 6 d. <...>, para. 6.

nurodo, jog „[p]riimdami sprendimus kolegijų nariai nėra varžomi jokių nurodymų ir laikosi tik šios Konvencijos nuostatų“²⁰⁰.

Vis dėlto EPT savo praktikoje yra pažymėjusi, jog, nors ESTT sprendimai nėra privalomi, tačiau jie gali būti laikomi „įtikinamais“²⁰¹ arba „aktualiais“²⁰². Be to, pati EPO yra pripažinusi, jog yra reikalingas Europos patentų sistemos vieningumas su Biotechnologijų direktyva²⁰³. Tai patvirtina EPK Įgyvendinimo taisyklių 26 (1) taisyklė, kuri nurodo, jog ši Direktyva turi būti naudojama kaip papildoma aiškinimo priemonė paraiškų ir patentų dėl biotechnologinių išradimų atžvilgiu²⁰⁴.

Taip pat 2016 m. EPT apeliacinės kolegijos sprendimas byloje *Human pluripotent progenitor stem cells/PROGENITOR LABS*²⁰⁵ iliustruoja minėtą vieningumo siekį. Pastarojoje byloje EPT apeliacinė kolegija savo iniciatyva nusprendė iš naujo perduoti komercinio išradimo naudojimo, remiantis EPK 53 (a) straipsniu, vertinimą EPT ekspertizės skyriui, atsižvelgdama į tai, jog ESTT pripažino²⁰⁶, kad partenogenezės būdu gautų žmogaus pluriipotentinių ląstelių naudojimas nėra žmogaus embriono naudojimas²⁰⁷. Tai ne tik parodo Teisingumo Teismo sprendimų naudingą Europos patentų sistemai, bet ir leidžia konstatuoti, jog EPO gali savanoriškai laikytis ES teisės²⁰⁸ ir suvokia EPT bei ESTT praktikų suderinamumo reikalingumą.

²⁰⁰ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo <...>, 23 str. 3 d.

²⁰¹ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2014 m. vasario 4 d. <...>, para. 39.

²⁰² Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2012 m. liepos 13 d. sprendimas *Non-invasive localization* <...>, para. 4.1.

²⁰³ 1999 m. liepos 1 d. pranešimas, keičiantis Europos patentų konvencijos Įgyvendinimo taisykles, OJ EPO 1999, p. 573.

²⁰⁴ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo konvencijos (Europos patentų konvencijos) įgyvendinimo taisyklės <...>, 26 (1) taisyklė.

²⁰⁵ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2016 m. gegužės 31 d. sprendimas *Human pluripotent* <...>.

²⁰⁶ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2014 m. gruodžio 18 d. sprendimas *International* <...>.

²⁰⁷ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2016 m. gegužės 31 d. <...>, para. 2.

²⁰⁸ Savo svetainėje EPT pripažįsta, jog „EPT savanoriškai vadovaujasi (angl. *voluntarily follows*) Europos Teisingumo Teismo nutarimais“ (Europos patentų tarnyba. *Patenting issues. Biotechnology* <...>).

Aptartai situacijai įtakos gali turėti šiuo metu vykstanti Europos patentų sistemos reforma²⁰⁹. Jos pagrindą sudaro Susitarimas dėl Bendro patentų teismo²¹⁰ (toliau – Susitarimas), 2012 m. gruodžio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1257/2012, kuriuo įgyvendinamas tvirtesnis bendradarbiavimas kuriant bendrą patentinę apsaugą²¹¹ (toliau – Reglamentas 1257/2012) ir 2012 m. gruodžio 17 d. Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1260/2012, kuriuo įgyvendinamas su taikoma vertimo tvarka susijęs tvirtesnis bendradarbiavimas kuriant bendrą patentinę apsaugą²¹². Teigiama, jog Bendro galiojimo patentų paketas, kuris pradės veikti įsigaliojus Susitarimui²¹³, turės poveikį ir taip sudėtingai iš esmės nepriklausomais patentinės apsaugos Europoje ramsčiais laikomų ES ir Europos patentų teisinių sistemų²¹⁴ tarpusavio sąveikai²¹⁵.

Reglamentas 1257/2012 suteikia galimybę gauti bendro galiojimo Europos patentą (toliau – Bendro galiojimo patentas), kuris, skirtingai nei šiuo metu egzistuojantis „klasikinis“ Europos patentas, bendrai galios visose šiame bendradarbiavime dalyvaujančiose ES valstybėse narėse²¹⁶. Susitarimas numato Bendro galiojimo patentų teismo (toliau – Patentų teismas) įsteigimą, kuris, be kita ko, turės išimtinę kompetenciją daugeliui bylų, susijusių su Europos patentais²¹⁷,

²⁰⁹ Taip pat įvardijama terminu *Bendro galiojimo patentų paketas*.

²¹⁰ Susitarimas dėl Bendro patentų teismo <...>.

²¹¹ 2012 m. gruodžio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1257/2012, kuriuo įgyvendinamas tvirtesnis bendradarbiavimas kuriant bendrą patentinę apsaugą. OL, 2012 L 361, p. 208.

²¹² 2012 m. gruodžio 17 d. Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1260/2012, kuriuo įgyvendinamas su taikoma vertimo tvarka susijęs tvirtesnis bendradarbiavimas kuriant bendrą patentinę apsaugą. OL, 2012 L 361, p. 89.

²¹³ Remiantis Susitarimo dėl Bendro patentų teismo 89 str., šis susitarimas įsigalios keturi mėnesiai po to, kai jį ratifikuos 13 susitariančių valstybių, įskaitant 3 valstybes nares, kuriose yra didžiausias Europos patentų skaičius (Susitarimas dėl bendro patentų <...>). Šiuo metu tokiomis valstybėmis yra Didžioji Britanija, Prancūzija ir Vokietija. Šiuo metu tik Vokietija nėra ratifikavusi Susitarimo dėl bendro patentų teismo (pvz. žr. MIZARAS, V. Žengtas dar vienas žingsnis link Bendro patentų teismo [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. liepos 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.teise.pro/index.php/2018/04/30/vytautas-mizaras-zengtas-dar-vienas-zingsnis-link-bendro-patentu-teismo/>>).

²¹⁴ VAN ZIMMEREN, E.; ir BALDAN, F. The future role <...>, p. 1531.

²¹⁵ VAN ZIMMEREN, E.; ir BALDAN, F. The future role <...>, p. 1534.

²¹⁶ 2012 m. gruodžio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1257/2012 <...>, 3 (1) str. Šiuo metu dalyvaujančiomis valstybėmis yra 26 ES valstybė narės, išskyrus Ispaniją ir Kroatiją.

²¹⁷ Patentų teismas, pasibaigus pereinamajam laikotarpiui ir laikantis Susitarimo 83 str., nagrinės bylas dėl visų Europos patentų. Taip pat Patentų teismas turės jurisdikciją (a) Bendro galiojimo patentams, (b) papildomos apsaugos liudijimams, išduotiems produktams, kurie saugomi patentu ir (c) Europos patentų

įskaitant bylas dėl tokių patentų pažeidimų ir jų panaikinimo²¹⁸. Tai reiškia jog Europos patentų ginčų sprendimo kompetencija iš EPO valstybių nacionalinių teismų bus perduota vienam tarptautine sutartimi įsteigtam viršnacionaliniam teismui.

Nepaisant minėtų naujovių, Bendro galiojimo patento suteikimo procedūra bus tokia pati kaip ir „klasikinio“ Europos patento bei vyks Tarnyboje²¹⁹. Tik vėliau, pasibaigus minėtai procedūrai ir suteikus Europos patentą, jo savininkas turės teisę kreiptis į EPT su prašymu užtikrinti bendrą Europos patento galiojimą visose dalyvaujančiose valstybėse narėse²²⁰. Tai reiškia, jog Bendro galiojimo patento suteikimo procedūros metu būtent EPT įvertins išradimą ne tik patentabilumo reikalavimų, bet ir išimčių, įskaitant ir Konvencijos 53 (a) straipsnį, atžvilgiu.

Kaip ir kiekvienas Europos patentas, Bendro galiojimo patentas galės būti ginčijamas Tarnyboje per devynis mėnesius nuo jo išdavimo paskelbimo Europos patentų biuletenyje²²¹, pateikiant protestą EPK 100 straipsnyje nurodytais pagrindais. Taigi, protesto procedūros metu EPT turės teisę, remiantis Konvencijos EPK 53 (a) straipsniu, panaikinti jau išduotą Bendro galiojimo patentą. Visgi, kaip nurodo Susitarimas, išskyrus minėtą protesto procedūrą, būtent Bendras patentų teismas po patento įregistravimo turės išimtinę jurisdikciją spręsti visus kitus ginčus, kylančius dėl Bendro galiojimo patentų²²², ir, pasibaigus pereinamajam laikotarpiui, dėl visų „klasikinių“ Europos patentų²²³.

Esant tokiam teisiniam reguliavimui, kyla vienas kitam prieštaraujančių sprendimų priėmimo tikimybė EPO ir Bendro galiojimo patento sistemose. Viena vertus, Patentų teismas nėra įpareigotas sekti Tarnybos EPK 53 (a) straipsnio

paraiškoms, kurios Susitarimo įsigaliojimo datą dar nagrinėjamos arba buvo paduotos po tos datos, nedarant poveikio Susitarimo 83 str. (Susitarimas dėl Bendro patentų <...>, 3 str.).

²¹⁸ Susitarimas dėl Bendro patentų <...>, 32 str. 1 d. a) ir d) p. 2013 m. vasario 19 d. šį susitarimą pasirašė 25 ES valstybės narės, išskyrus, Ispaniją, Lenkiją ir Kroatiją.

²¹⁹ 2012 m. gruodžio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1257/2012 <...> 3, 4 ir 9 str..

²²⁰ 2012 m. gruodžio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1257/2012 <...>, 9 str. 1 d. a) p. 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo <...>, 142 str.

²²¹ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo <...>, 99 str.

²²² Susitarimas dėl Bendro patentų <...>, 32 str. 1 d.

²²³ Susitarimas dėl Bendro patentų <...>, 83 str. 1 d.

aiškinimu, todėl, tikėtina, jog pirmojo pateikti šios Konvencijos teisės normos išaiškinimai neatitiks pastarosios institucijos pozicijos. Kita vertus, ir pati EPT, kaip nurodyta šiame tyrime, būdama autonomiška organizacija, nėra įpareigota sekti Patentų teismo praktika. Šiuo metu neegzistuoja joks formalus mechanizmas, leidžiantis integruoti Patentų teismo atliekamą atitinkamų ES teisės, EPK ir kitų teisės šaltinių nuostatų²²⁴ aiškinimą ir taikymą į Konvencijos pagrindu sukurtą Europos patentų sistemą²²⁵. Todėl, pavyzdžiui, EPT išdavus Bendro galiojimo patentą, bet vėliau Patentų teismui, remiantis Biotechnologijų direktyvos 6 straipsnio 1 dalimi ir EPK 53 (a) straipsniu²²⁶, panaikinus šią intelektinės nuosavybės teisę bei sprendimo kopiją nusiuntus Tarnybai²²⁷, ši, spręsdama dėl kitų patentų suteikimo ateityje ir interpretuodama Konvencijos 53 (a) straipsnį, neprivalo vadovautis pastarojo išaiškinimu²²⁸. Taigi, įsigaliojus Bendro galiojimo patento paketui, minėtų institucijų sprendimai dėl biotechnologinių išradimų patentabilumo nebūtinai užtikrins harmoniją tarp šių patentų sistemų, paraleliai galiojančių ES valstybėse narėse²²⁹.

Prieštaraujančių sprendimų tarp Patentų teismo ir EPT problema gali iškilti ir protesto procedūroje. Per devynis mėnesius po patento įregistravimo pateikus protestą, Bendro galiojimo patentas gali būti panaikintas Tarnybos sprendimu, EPK 53 (a) straipsnio pagrindu²³⁰. Paraleliai to paties Bendro galiojimo patento panaikinimo procedūra gali vykti ir Patentų teisme, reikalaujant šios išimtinės teisės

²²⁴ Teisės šaltinių, kuriuos gali taikyti Patentų teismas, sąrašą žr. Susitarimas dėl Bendro patentų <...>, 24 str.1 d.

²²⁵ PLOMER, A. *The Unitary Patent and Unified Patent Court: Past, Present and Future*. Iš CREMONA, M.; THIES, A.; ir WESSEL, R. *The EU and International Dispute Settlement*. Oxford and Portland, Oregon: Hart, 2017, 275-292, p. 290.

²²⁶ Remiantis Susitarimo 20 str., Bendrojo galiojimo patentų teismas pripažįsta ES teisės viršenybę, tačiau, remiantis Susitarimo 24 str., minėtas teismas, visapusiškai laikydamasis 20 str., nagrinėdamas bylą, pateiktą pagal šį Susitarimą, savo sprendimus *inter alia* grindžia EPK (Susitarimas dėl Bendro patentų <...>).

²²⁷ Susitarimas dėl Bendro patentų <...> 65 str. 5 d.

²²⁸ PLOMER, A. *The Unitary* <...>, p. 290.

²²⁹ AERTS, R. J. *Biotechnology patenting caught between Union law and EPC law: European bundle patents, unitary patents and intentional harmonization of decisions in the internal market*. *Queen Mary Journal of Intellectual Property*, 2016, No. 6, p. 287–303, p. 290. Šiuo atveju turimi omenyje „klasikiniai“ Europos patentai ir Bendro galiojimo patentai.

²³⁰ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo <...>, 99 ir 100 (a) str.

panaikinimo²³¹. Remiantis Susitarimu, protesto proceso šalis privalo informuoti Patentų teismą, kuris gali stabdyti bylos nagrinėjimą, kol EPT priims sprendimą²³². Tačiau Patentų teismas gali ir atsisakyti stabdyti procesą, kas reikštų prieštaraujančių EPT ir Patentų teismo išaiškinimų tikimybę²³³.

Mokslinėje literatūroje nurodoma, jog Tarnyba EPK 53 (a) straipsnį aiškina ir taiko, siekdama užtikrinti kuo platesnę galimybę patentuoti išradimus, dėl ko tikimybė, jog, Patentų teismui nepanaikinus Bendro galiojimo patento, EPT taip pat paliks jį galioti, yra gana didelė²³⁴. Didesnė prieštaravimų tarp EPT ir Patentų teismo išaiškinimų tikimybė kyla pastarajam panaikinus Tarnybos galioti paliktą patentą²³⁵. Minėta situacija reikštų patento negaliojimą visose ES valstybėse, išskyrus EPO nares, nepriklausančias Sąjungai²³⁶.

Atsižvelgiant į aukščiau aptartą situaciją, nurodoma, jog EPT, siekdama didesnės harmonijos tarp Europoje galiojančių patentų sistemų, organizuos neformalius susitikimus su Patentų teismo teisėjais taip, kaip jie šiuo metu vyksta su nacionalinių teismų teisėjais ir Kolegijų nariais²³⁷. Nors toks bendradarbiavimas yra skatintinas, tačiau mokslinėje literatūroje pabrėžiama, jog, nepaisant to, kokio laipsnio teisės normų aiškinimo vienodumą Patentų teismas ir Tarnyba pasieks stadijoje po patento suteikimo, nekeičiant Konvencijos, tai formaliai negali daryti įtakos EPT padalinių atliekamam EPK aiškinimui ir taikymui²³⁸.

Vis dėlto teisės doktrinoje teigiama, jog Patentų teismo galimybė, remiantis Susitarimo 21 straipsniu, kreiptis į Teisingumo Teismą tam, „kad būtų užtikrintas Sąjungos teisės tinkamas taikymas ir vienodas aiškinimas“²³⁹, gali sumažinti minėtų

²³¹ Ši procedūra gali vykti ir nacionaliniame teisme, jeigu ES valstybė nedalyvauja Susitarime dėl bendrojo patentų teismo. Šiuo metu tokiomis yra: Ispanija, Lenkija ir Kroatija.

²³² Susitarimas dėl bendro patentų teismo <...>, 33 str. 10 d.

²³³ MCMAHON, A. An Institutional <...>, p. 52; VAN ZIMMEREN, E.; ir BALDAN, F. The future role <...>, p. 1568.

²³⁴ MCMAHON, A. An Institutional <...>, p. 52.

²³⁵ MCMAHON, A. An Institutional <...>, p. 52-53.

²³⁶ MCMAHON, A. An Institutional <...>, p. 53.

²³⁷ PLOMER, A. The Unitary <...>, p. 290.

²³⁸ PLOMER, A. The Unitary <...>, p. 290-291.

²³⁹ Susitarimas dėl Bendro patentų <...>, 21 str.

subjektų sprendimų skirtumus dėl analogiškų teisės normų²⁴⁰. Nors Teisingumo Teismo išaiškinimai neturi jokios formalios įtakos Tarnybos sprendimams, tačiau, atsižvelgiant į anksčiau aptartą EPO ir ESTT siekį faktiškai išlaikyti harmoniją tarp EPK 53 (a) straipsnio ir su juo susijusių EPK Įgyvendinimo taisyklių nuostatų bei atitinkamų Biotechnologijų direktyvos teisės normų aiškinimo, egzistuoja tikimybė, jog prejudiciniai sprendimai, atitinkantys Tarnybos praktiką, paskatins ir Patentų teismą priimti labiau su EPT pozicija derančius sprendimus. Taip pat, žvelgiant į dabartinę EPT padalinių požiūrį į Teisingumo Teismo praktiką aptariamų Direktyvos nuostatų atžvilgiu, pati Tarnyba gali toliau savanoriškai atsižvelgti į ESTT išaiškinimus, dėl kurių, įsigaliojus Bendro galiojimo patentų paketui, kreipsis Patentų teismas.

Beveik identiškas EPK ir ES teisės normas biotechnologinių išradimų patentavimo atžvilgiu aiškinančios ir taikančios institucijos nėra įpareigosos sekti viena kita, todėl trečio viršnacionalinio organo – Patentų teismo – veikimas, aiškinant ir taikant tiek Konvencijos 53 (a) straipsnį ir susijusias nuostatas, tiek atitinkamas Direktyvos teisės normas, gali netgi padidinti prieštaravimų tarp minėtos naujos teisminės institucijos ir Tarnybos padalinių tikimybę. Visgi, remiantis aukščiau aptartu faktiniu siekiu išlaikyti harmoniją tarp EPT ir ESTT išaiškinimų dėl biotechnologinių išradimų patentavimo, įsigaliojus Bendro galiojimo patentų paketui, Teisingumo Teismo prejudiciniai sprendimai, kurie yra privalomi Patentų teismui, gali padėti pastarajam sumažinti Tarnybos požiūriui prieštaraujančių sprendimų priėmimo tikimybę.

Remiantis tuo, kas aptarta aukščiau, darytina išvada, jog šiuo metu Konvencija ir Biotechnologijų direktyva, nepaisant beveik identišku aukščiau įvardytų nuostatų ir siekio išlaikyti harmoniją dėl patentų suteikimo Europoje, yra atskiri ir formaliai vienas nuo kito nepriklausomi teisės aktai. Todėl EPT, aiškindama EPK 53 (a) straipsnio turinį ir spręsdama dėl biotechnologinių ar kitų biomedicinos mokslų

²⁴⁰ MCMAHON, A. An Institutional <...>, p. 60.

srities išradimų patentabilumo, nėra teisiškai įpareigota vadovautis Direktyva ir su ja susijusiais ESTT išaiškinimais, o ES teisinė sistema neturi analogiškos pareigos Europos patentų sistemos ir EPT praktikos atžvilgiu. Vienintelis jų ryšys yra tai, jog Tarnyba EPK 53 (a) straipsnio ir EPK Įgyvendinimo taisyklių nuostatas gali savanoriškai interpretuoti Konvenciją Biotechnologijų direktyvos šviesoje²⁴¹, kas ir atsispindi dalyje EPT praktikos²⁴², kurioje pripažįstama ESTT išaiškinimų dėl Direktyvos svarba patentų teisės srityje. Tai parodo, jog Tarnyba pasižymi pakankamai lanksčiu požiūriu į Teisingumo Teismo išaiškinimus ir kitus ES teisės šaltinius minėtų išradimų patentavimo klausimais bei, remiantis EPK Įgyvendinimo taisyklių 26 (1) taisykle, sprendama aptartus klausimus, savanoriškai remiasi ES teisinės tvarkos patirtimi. Tai atskleidžia EPT padalinių praktikos svarbą EPK 53 (a) straipsnio ir EPK Įgyvendinimo taisyklių nuostatų aiškinimui ir taikymui net tik dabartinio teisinio reguliavimo, bet ateityje įsigaliosiančio Europos patentų paketo kontekste.

1.3. Europos patentų tarnybos padalinių vaidmuo aiškinant ir taikant Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnį

1961 m. EPK rengimo darbo grupė nurodė, kad neegzistuoja joks visuotinai priimtinas europietiškas viešosios tvarkos ir moralės apibrėžimas²⁴³. Vis dėlto, nepaisant to, jog nacionalinės teisinės sistemos pasižymėjo skirtingu suvokimu, kas yra viešoji tvarka ir moralė, visos derybose dėl EPK dalyvavusios valstybės sutiko, jog Konvencija privalo turėti nuostatą, neleidžiančią suteikti patentų „išradimams, prieštaraujantiems moralei ar viešajai tvarkai“²⁴⁴. Anot minėtos EPK rengimo darbo

²⁴¹ AERTS, R. J. The Patenting of <...>, p. 92.

²⁴² Pvz. žr. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2014 m. vasario 4 d. <...>, para. 39.

²⁴³ OUDEMANS, G.; ir KEMP, J. A. *The draft European Patent Convention: a commentary with English and French texts*. London: Stevens & Sons, 1963, p. 21; PATHARSARATHY, S.; WALKER, A. Observing the Patent <...>, p. 325.

²⁴⁴ PATHARSARATHY, S.; ir WALKER, A. Observing the Patent <...>, p. 325.

grupės, pareiga nustatyti, kas sudaro šių kategorijų turinį, privalėjo tekti „Europos institucijoms“²⁴⁵.

Tokią poziciją palikti viską nuspręsti „Europos institucijoms“ galima sieti su tuo, jog idėja kurti Europos patentų sistemą atsirado pradinėje Senojo žemyno integracijos stadijoje²⁴⁶, kuomet Europos valstybių sąjungos vizija buvo gana abstrakti²⁴⁷. Tuo metu dar nebuvo aišku, kokia bus Europos Bendrijos struktūra, taip pat vėliau kurį laiką buvo svarstoma ir Europos Bendrijos patento įsteigimo galimybė²⁴⁸. Todėl, atžvelgiant į minėtas aplinkybes, EPK projekto rengėjų nurodymas, jog pareiga apibrėžti aptariamų kategorijų turinį tenka Europos institucijoms, laikytinas suprantamu. Vis dėlto EPK niekada netapo Europos Bendrijos, o vėliau – ES, sutartimi, todėl žvelgiant į dabartinę padėtį, kurioje, kaip išanalizuota šiame tyrime, EPO yra suvokiama kaip autonomiška teisinė tvarka, konstatuotina, jog šia institucija turėtų būti EPT, o konkrečiai – tam tikri jos padaliniai, iš kurių pačiais svarbiausiais EPK 53 (a) straipsnio aiškinimui ir taikymui laikytini ekspertizės skyriai²⁴⁹, protestų skyriai²⁵⁰, apeliacinės kolegijos²⁵¹ ir išplėstinės apeliacinės kolegijos²⁵².

Iš esmės EPK reglamentuoja centralizuotą Europos patentų suteikimo²⁵³ ir patentų ginčijimo – protesto, pateikiamo per devynis mėnesius nuo patento suteikimo paskelbimo²⁵⁴ – procedūrą. Pasibaigus šiai centralizuotai Europos patento suteikimo procedūrai, minėtas patentas virsta atskirų nacionalinių patentų

²⁴⁵ 1961 m. balandžio 17-19 d. Pirmojo Patentų darbo grupės susitikimo medžiaga, Dokumentas Nr. IV/2767/61-E, Briuselis, Patentų darbo grupė, Europos Ekonominė Bendrija, p. 7-8.

²⁴⁶ PORTER, G. The Drafting History <...>, p. 6.

²⁴⁷ PLOMER, A. A Unitary Patent for <...>, p. 509.

²⁴⁸ Pvz. žr. KRIEGIER, A. When will the European Community patent finally arrive? *International Review of Intellectual Property and Competition Law*, 1998, No. 29 (8), p. 855-876, p. 855; 1975 m. Liuksemburgo konvencija dėl Bendrosios rinkos Europos patento (Bendrijos patento konvencija) (neįsigaliojusi).

²⁴⁹ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo <...>, 18 str.

²⁵⁰ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo <...>, 19 str.

²⁵¹ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo <...>, 21 str.

²⁵² 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo <...>, 22 str.

²⁵³ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo <...>, 52-66 str.

²⁵⁴ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo <...>, 99 str.

pluoštu²⁵⁵, kurio kiekviena dalis priklauso nebe EPO, bet atitinkamos jos valstybės narės jurisdikcijai ir galioja tik tos valstybės teritorijoje²⁵⁶. Dėl to, siekiant pateikti ieškinį dėl patento pažeidimo arba dėl patento panaikinimo ir kol kas neegzistuojant veikiančiai centralizuotai ginčų nagrinėjimo institucijai Europos patentų sistemos mastu, nacionalinėje stadijoje reikia atskirai kreiptis į kiekvienos EPO narės valstybės, kurioje tas patentas galioja, kompetentingą teismą²⁵⁷. Pastarojo sprendimas galios tik tos valstybės, kurioje aptartos centralizuotos procedūros pagalba ir yra registruotas konkretus Europos patentas, teritorijoje.

Tai, kas aptarta aukščiau, parodo, jog EPO pagrindu sukurtos Europos patentų sistemos centralizuotas veikimas būtent ir pasireiškia patentų suteikimo ir protestų stadijose. Todėl išvardyti EPT padaliniai ir yra tie subjektai, kurie Konvencijos nustatytose ribose Europos patentų sistemos mastu turi įgaliojimus aiškinti EPK ir EPK Įgyvendinimo taisyklių nuostatas²⁵⁸. Su tokia pozicija sutinkama ir teisės doktrinoje, ypač pabrėžiant EPT apeliacinių kolegijų vaidmenį. Nors teisinėje literatūroje ir yra nurodoma, jog patentų ekspertizės ir suteikimo procedūrų arba nacionalinių teismų sprendimai gali būti netiesioginiai patentų politikos formuotojai²⁵⁹, tačiau svarbiausias ir ryškiausias vaidmuo Konvencijos nuostatų, įskaitant EPK 53 (a) straipsnį, aiškinimui vis tiek tenka EPT apeliacinėms kolegijoms, kurios veikia Europos patentų sistemos apimtyje²⁶⁰. Todėl, siekiant suvokti Konvencijos 53 (a) straipsnio taikymo ir aiškinimo biotechnologinių išradimų atžvilgiu ypatumus, reikia analizuoti tiek EPT apeliacinių kolegijų, tiek kitų Tarnybos padalinių praktiką.

²⁵⁵ Europos patentų tarnybos informacija. [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. kovo 12 d]. Prieiga per internetą: <<https://www.epo.org/applying/basics.html>>; KRIEGER, A. When will <...>, p. 856.

²⁵⁶ GITTER, D. M. Led Astray <...>, p. 20.

²⁵⁷ MARTINEZ, C.; ir GUELLEC, D. Patents, Innovation and Economic Performance. Iš *Organisation for Economic Co-operation and Development: EBPO konferencijos medžiaga*, 2004, p. 127-162, p. 135.

²⁵⁸ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo <...>, 21 ir 22 str.

²⁵⁹ SCHNEIDER, I. Exclusions and Exceptions <...>, p. 157-158.

²⁶⁰ SCHNEIDER, I. Exclusions and Exceptions <...>, p. 158.

1.4. Europos patentų tarnybos praktika dėl Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnio aiškinimo ir taikymo

EPT poziciją konkrečiais su Europos patentų suteikimu susijusiais klausimais atspindi Ekspertizės gairės ir EPT praktika. Remiantis Gairėmis, patento paraiškoje negali būti teiginių, kurie prieštarautų viešajai tvarkai arba moralei²⁶¹, todėl EPT Gaunantysis skyrius gali patikrinti aprašymą, apibrėžties punktus ir brėžinius tam, kad įsitikintų, jog juose nėra minėto tipo nuostatų²⁶².

Pastarajam tikslui pasiekti atliekamo patikrinimo metu yra keliamas klausimas, ar paraiškoje nėra teiginių dėl riaušių kurstymo, viešajai tvarkai priešingų veiksmų, rasinės, religinės ir panašios diskriminacijos skatinimo, ar su nusikaltimais susijusio ir šiurkščiai nepadoraus turinio²⁶³. Be to, minėtose Ekspertizės gairėse nurodoma, jog viešajai tvarkai ar moralei prieštaraujančių išradimų pavyzdžiai yra nurodyti EPK Įgyvendinimo taisyklių nebaigtiniame sąraše, esančiame 28 taisyklėje²⁶⁴.

Taip pat Gairėse teigiama, jog Konvencijos 53 (a) straipsnio nuostata gali būti taikoma tik retais ir ypatingais atvejais bei „[t]eisingu (angl. *fair*) testu yra laikomas apsvarstymas, ar yra tikėtina, jog visuomenė išradimą laikys tokiu pasibjaurėtinu, kad patento teisių tokio išradimo atžvilgiu suteikimas būtų nesuvokiamas“²⁶⁵. Galimybė, jog išradimas gali būti netinkamai naudojamas, negali leisti atmesti patento paraiškos, jeigu tą patį išradimą galima panaudoti ir būdais,

²⁶¹ Europos patentų tarnyba. *Ekspertizės gairės Europos patentų tarnyboje* [interaktyvus]. Lapkritis, 2017, A-III dalis, 8.1 [žiūrėta 2018 m. birželio 26 d]. Prieiga per internetą: <http://www.epo.org/law-practice/legal-texts/html/guidelines/e/a_iii_8_1.htm>.

²⁶² Europos patentų tarnyba. *Ekspertizės gairės Europos patentų tarnyboje* [interaktyvus]. Lapkritis, 2017, A-III dalis, 8.1 <...>.

²⁶³ Europos patentų tarnyba. *Ekspertizės gairės Europos patentų tarnyboje* [interaktyvus]. Lapkritis, 2017, A-III dalis, 8.1 <...>.

²⁶⁴ Europos patentų tarnyba. *Ekspertizės gairės Europos patentų tarnyboje* [interaktyvus]. Lapkritis, 2017, A-III dalis, 8.1 <...>. Žr. skyrių „1.1. Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnis Europos patentų sistemoje“.

²⁶⁵ Europos patentų tarnyba. *Ekspertizės gairės Europos patentų tarnyboje* [interaktyvus]. Lapkritis, 2017, A-III dalis, 8.1 <...>.

nepažeidžiančiais viešosios tvarkos arba moralės²⁶⁶. Tokios nuostatos leidžia teigti, jog Tarnyba siekia gana siauro EPK 53 (a) straipsnio aiškinimo ir taikymo, ką patvirtina ir dalis EPT apeliacinių kolegijų praktikos bei teisės doktrina²⁶⁷.

EPT apeliacinės kolegijos negali pasigirti didele gausa bylų dėl biotechnologinių išradimų patentabilumo, kuriose, pasitelkiant biomedicinos mokslų žinias, būtų aiškinamas ir taikomas EPK 53 (a) straipsnis. Nors dėl ypač spančios biomedicinos mokslų pažangos šis straipsnis pastaraisiais dešimtmečiais tapo aktualesnis, minėtas dėmesys EPK 53 (a) nuostatai EPT praktikoje nesukūrė konsensuso dėl aptariamoms Konvencijos nuostatos aiškinimo ir taikymo, sprendžiant klausimus dėl išradimų, patenkančių į minėtą mokslų sritį, patentavimo. Tokią padėtį pripažįsta tiek EPT dirbantys patentų ekspertai²⁶⁸, tiek atskleidžia EPT praktika, kurių keliami neaiškumai yra dažnai analizuojami moksliniuose darbuose²⁶⁹.

Vis dėlto, siekiant suvokti Europos patentų teisės ir biomedicinos mokslų santykį EPK 53 (a) straipsnio kontekste, EPT praktikos analizė²⁷⁰, atskleidžianti dabartinį minėtos Konvencijos nuostatos aiškinimą ir taikymą biotechnologinių bei kitų į biomedicinos mokslų sferą patenkančių išradimų²⁷¹ atžvilgiu, kurie, žvelgiant į minėtų mokslų pažangą, tikėtina, ateityje tik vystysis, yra būtina. Atsižvelgiant į šio disertacinio tyrimo tikslą ir uždavinius bei į pasitelktus mokslinius tyrimus, analizuojant EPT praktiką, yra išskiriami šie aspektai: (a) atitikimo EPK 53 (a)

²⁶⁶ Europos patentų tarnyba. *Ekspertizės gairės Europos patentų tarnyboje* [interaktyvus]. Lapkritis, 2017, A-III dalis, 8.1 <...>.

²⁶⁷ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1990 m. spalio 3 d. sprendimas *Onco-Mouse* <...>, para. 4.5; Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Plant* <...>, para. 8; Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2005 m. gegužės 11 d. sprendimas *Euthanasia* <...>, para. 5.4; GITTER, D. M. *Led Astray* <...>, p. 23.

²⁶⁸ PATHARSARATHY, S.; ir WALKER, A. *Observing the Patent* <...>, p. 340-343.

²⁶⁹ Pvz. žr. STERCKX, S.; ir COCKBAIN, J. *Exclusions from Patentability* <...>, p. 243-308; HELLSTADIUS, A. *A Quest for* <...>; BROWNSWORD, R. *Ethical Pluralism* <...>, p. 20-70; BEYLEVELD, D.; ir BROWNSWORD, R. *Mice, Morality* <...>; GITTER, D. M. *Led Astray* <...>, p. 1-43.

²⁷⁰ Plačiau apie EPT praktikos sprendimų, analizuojamų šiame tyrime, identifikavimą žr. „Įvadas“.

²⁷¹ Tam tikrais išimtiniais atvejais šioje disertacijoje yra aptariami ir į biomedicinos mokslų sferą nepatenkantys išradimai.

straipsniui testai; (b) atitikimo Konvencijos 53 (a) straipsniui standartai; (c) termino *komercinis naudojimas* samprata ir apimtis.

1.4.1. Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnio taikymo testai

EPT praktikoje nurodoma, jog klausimas dėl to, ar, remiantis EPK 53 (a) straipsniu, patentas gali būti suteiktas konkrečiam išradimui, kiekvienu atveju privalo būti sprendžiamas atskirai²⁷². Faktas, jog aptariamoms Konvencijos nuostatos aiškinimas ir taikymas reikalauja komercinio išradimo naudojimo įvertinimo abstrakčiomis ir „iš esmės neaiškiais“²⁷³ laikomų viešosios tvarkos ir moralės pagrindų, leidžia konstatuoti, kad bendrus EPT praktikos bruožus aptariamam klausimui atrasti yra sudėtinga. Todėl nors išradimų atitikimo EPK 53 (a) straipsniui vertinimo testai gana plačiai aptarti teisinėje literatūroje, iki šiol nėra galutinio sutarimo dėl to, kaip ir kokiomis aplinkybėmis jie turėtų būti taikomi²⁷⁴. Vis dėlto teisės doktrinoje sutinkama, jog EPT praktikoje taikomi testai iš esmės remiasi kuria nors viena iš dviejų Vakarų teisės tradicijoje paplitusių etikos krypčių – deontologija arba utilitarizmu²⁷⁵.

Pirmas plačiausiai žinomas atvejis, kuomet, remiantis EPK 53 (a) straipsniu, iškilo patento suteikimo išradimui klausimas, buvo tada, kai pareiškėjas, Harvardo medicinos mokykla, siekė registruoti patentą, kurio apibrėžties punktai apėmė genetiškai modifikuotos pelės, turinčios vėžį sukeliančių genų ir naudojamos šios ligos gydymo tyrimams, sukūrimo procesą²⁷⁶. 1989 m. EPT ekspertizės skyrius,

²⁷² Pvz. žr. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Plant* <...>, para. 15.

²⁷³ SCHVOSBO, J.; RIIS, T.; ir PETERSEN, C. S., *The Unified Patent Court (UPC) in action* <...>, p. 47.

²⁷⁴ Pvz. žr. BROWNSWORD, R. *Ethical Pluralism* <...>, p. 20-70; HELLSTADIUS, A. *A Quest for Clarity* <...>; LIDDELL, K. *Immortality and Patents* <...>, p. 152-154; STRAUS, J. *Ordre public* <...>; WARREN-JONES, A. *Vital parameters for patent morality – a question of form*. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 2007, t. 2, nr. 12, p. 832-846.

²⁷⁵ Pvz. žr. HELLSTADIUS, A. *A Quest for Clarity* <...>, p. 236; STERCKX, S.; COCKBAIN, J. *Exclusions from Patentability* <...>.

²⁷⁶ Europos patento paraiška nr. 85304490.7, paskelbta kaip nr. 0169672.

remdamasis EPK 53 (b) ir 83 straipsniais²⁷⁷, šio patento paraišką atmetė, nurodydamas, jog siekiama patentuoti genetiškai modifikuota pelė patenka į minėtų Konvencijos nuostatų taikymo apimtį²⁷⁸. EPT ekspertizės skyrius šiame sprendime atskirai pažymėjo, jog EPK 53 (a) straipsnis nėra paraiškos atmetimo pagrindas²⁷⁹.

Reaguodamas į tokią situaciją, pareiškėjas pateikė apeliaciją, kurios nagrinėjimo metu, skirtingai nei ankstesniame procese, aiškintas ir taikytas būtent EPK 53 (a) straipsnis. 1990 m. šioje *Oncomouse/HARVARD* byloje buvo pasitelktas vienas iš galimų testų – utilitarizmu paremtas „svėrimas“ (angl. *balancing*)²⁸⁰. Minėtoje byloje konstatuota, jog sprendimas dėl to, ar EPK 53 (a) straipsnis riboja šio išradimo patentavimą labiausiai priklauso nuo rezultato, gauto kruopščiai pasvėrus gyvūnų kančias ir galimas rizikas aplinkai prieš tokio patento naudingumą žmonijai²⁸¹.

1992 m. pasibaigus *Oncomouse/HARVARD* bylai, minėtas „svėrimo“ testas buvo pritaikytas EPT ekspertizės skyriaus dėl kito komercinio išradimo naudojimo atitikimo viešajai tvarkai ir moralei. Šio išradimo apibrėžties punktai apėmė genetiškai modifikuotą pelę, kuri, laikui bėgant, turėtų netekti savo kailio ir būtų naudojama kuriant žmogaus nuplikimo gydymo preparatus bei vystant vilnos gamybos technologijas²⁸². Įvertinęs šio išradimo naudingumą (galimybę išgydyti plaukų slinkimą arba gaminti vilną) ir žalą (šių genetiškai modifikuotų gyvūnų

²⁷⁷ EPK 53 (b) str.: „Europos patentai neišduodami: <...> b) augalų ir gyvūnų veislėms arba iš esmės biologiniams augalų ar gyvūnų produkavimo būdams; ši nuostata netaikoma mikrobiologiniams jų produkavimo būdams ir tokiais būdais gautiems produktams“; EPK 83 str.: „Europos patento paraiškoje išradimas turi būti atskleistas pakankamai aiškiai ir išsamiai, kad atitinkamos srities specialistas galėtų jį panaudoti“ (2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo <...>, 53 (b) str.).

²⁷⁸ Europos patentų tarnybos ekspertizės skyrius. 1989 m. liepos 14 d. sprendimas *Harvard* <...>, para. 7.2.4, 11.4.

²⁷⁹ Europos patentų tarnybos ekspertizės skyrius. 1989 m. liepos 14 d. sprendimas *Harvard* <...>, para. 10.3.

²⁸⁰ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1990 m. spalio 3 d. sprendimas *Onco-Mouse* <...>, para. 5.

²⁸¹ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1990 m. spalio 3 d. sprendimas *Onco-Mouse* <...>, para. 5.

²⁸² Europos patentas nr. 89913146.0, „Transgeninės pelės, skirtos plaukų augimo analizei“ (angl. „*Transgenic mice for the analysis of hair grow*“), pateiktas 1989 m. lapkričio 17 d., atmetas 1993 m. liepos 25 d. Bioethics and Patent Law: The Case of the Oncomouse. *WIPO MAGAZINE* [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2016 m. vasario 22 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2006/03/article_0006.html>; *Diversity in Intellectual Property—Identities, Interests, and Intersections*. Sudarytojai I. Calboli ir S. Ragavan. Cambridge: Cambridge University Press, 2015, p. 159.

kančias), EPT ekspertizės skyrius konstatavo, jog pastaroji yra reikšmingesnė nei nauda, bei, remiantis EPK 53 (a) straipsniu, pripažino, kad šio komercinis išradimo naudojimas gali prieštarauti moralei²⁸³.

Įsigaliojus Biotechnologijų direktyvai, į pastarojo teisės akto 6 straipsnio 2 dalies d) punktą panaši teisės norma buvo perkelta į tuo metu galiojusią EPK Įgyvendinimo taisyklių 23d (d) taisyklę²⁸⁴, nurodančią, jog Europos patentai neišduodami biotechnologiniams išradimams, susijusiems būtent su „gyvūnų genetinio tapatumo keitimo būdais, kurie gali jiems suteikti kančių be jokios didesnės medicininės naudos žmonėms ar gyvūnams, taip pat tokiu būdu produkuotais gyvūnais“²⁸⁵. Šioje teisės normoje įtvirtintas utilitarizmu paremtas testas nėra tapatus EPT apeliacinės kolegijos praktikoje suformuluotajam: 28 (d) taisyklė²⁸⁶ nuo išaiškinimo *Oncomouse/HARVARD* byloje skiriasi tuo, jog ji siekia pasverti tikėtinas gyvūnų kančias ir tikėtiną didesnę medicininę naudą žmonėms ar gyvūnams²⁸⁷, tuo tarpu pastarojoje byloje minėtas testas siekia sverti ne tik gyvūnų kančias, bet ir galimas rizikas aplinkai su galima nauda žmonijai²⁸⁸. EPT praktikoje nurodoma, jog EPK Įgyvendinimo taisyklių 28 (d) taisyklė turi pirmenybę *Oncomouse/HARVARD* byloje suformuluoto testo atžvilgiu²⁸⁹. Todėl pastarasis yra pasitelkiamas tik tada, kai nėra galimybės taikyti minėtą taisyklę²⁹⁰.

²⁸³ JASANOFF, S. *Designs on Nature*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2005, p. 219. Taip pat žr. BENTLY, L.; ir SHERMAN, B. *Intellectual Property Law*, Oxford: Oxford University Press, 2009, p.455-456; BAGLEY, M. Patent First <...>, p. 521.

²⁸⁴ Nuo 2007 m. gruodžio 13 d.: 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo konvencijos (Europos patentų konvencijos) įgyvendinimo taisyklės <...>, 28 (d) taisyklė.

²⁸⁵ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo konvencijos (Europos patentų konvencijos) įgyvendinimo taisyklės <...>, 28 (d) taisyklė.

²⁸⁶ Nuo 2007 m. gruodžio 13 d. EPK Įgyvendinimo taisyklių 23d (d) taisyklė tapo 28 (d) taisykle.

²⁸⁷ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. liepos 6 d. sprendimas *Transgenic* <...>, para. 6.2, 9.2; Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2006 m. sausio 12 d. sprendimas *Gene trap* <...>, para. 4.

²⁸⁸ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. liepos 6 d. sprendimas *Transgenic* <...>, para. 5.

²⁸⁹ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. liepos 6 d. sprendimas *Transgenic* <...>, para. 6.1.

²⁹⁰ 2012 m. liepos 13 d. sprendimas *Non-invasive* <...>, para. 15.

Šis „svėrimo“ testas buvo panaudotas ir keliose kitose EPT apeliacinių kolegijų²⁹¹ ir EPT protestų skyriaus²⁹² bylose. Pavyzdžiui, byloje *Gene trap/ARTEMIS* išradimas apėmė peles, pasižyminčias „pakeista genetinė tapatybe“²⁹³, kurios rezultatas – mutavęs fenotipas²⁹⁴. EPT apeliacinė kolegija nustatė, jog tais atvejais, kai mutavęs genas yra esminis, tokia pelė patirs kančias²⁹⁵. Nepaisant tikėtinų šio gyvūno kančių, tokia procedūra neatneš naudos, „nekalbant apie didesnę medicininę naudą“²⁹⁶, todėl, remiantis Įgyvendinimo taisyklių 23d (d) taisykle, pritaikius „svėrimo“ testą, pagrindinis prašymas ir papildomas prašymas²⁹⁷ dėl šio patento 16 apibrėžties punkto buvo atmesti.

Non-invasive localization/LELAND STANFORD sprendime analizuotas išradimas, apimantis procesą, kurio pagalba yra aptinkamos auglio ląstelės pelėje, naudojamoje kaip žmogaus ligų modelis²⁹⁸. Iš šio patento apibrėžties punktų buvo aišku, jog išradimas apėmė ir tikslingą auglių generavimą pelių organizmuose, kas reiškė, jog gyvūnai, kuriems bus taikoma minėta procedūra, patirs kančias²⁹⁹. Tačiau, atsižvelgdama į tai, jog išradimas gali atnešti didesnės naudos medicininiam tyrimams, Kolegija nusprendė, jog tokio komercinis išradimo naudojimas atitinka EPK Įgyvendinimo taisyklių 28 (d) taisyklės kriterijus,

²⁹¹ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2006 m. sausio 12 d. sprendimas *Gene trap* <...> (buvo „sveriama“ gyvūnams sukelta kančia ir medicininė nauda); Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2012 m. liepos 13 d. sprendimas *Non-invasive* <...> (buvo „sveriama“ gyvūnams sukelta kančia ir nauda vėžio gydymo tyrimams).

²⁹² Europos patentų tarnybos protestų skyrius. 2001 m. rugpjūčio 16 d. sprendimas *Leland* <...>.

²⁹³ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2006 m. sausio 12 d. sprendimas *Gene trap* <...>, para. 3.

²⁹⁴ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2006 m. sausio 12 d. sprendimas *Gene trap* <...>, Europos patentas nr. EP1222262, „Sąlyginės genų gaudyklės konstruktas genų ardymui“, „Conditional gene trapping construct for the disruption of genes“, paraiška pateikta 2000 m. spalio 16 d.

²⁹⁵ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2006 m. sausio 12 d. sprendimas *Gene trap* <...>, para. 2.

²⁹⁶ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2006 m. sausio 12 d. sprendimas *Gene trap* <...>, para. 3.

²⁹⁷ Plačiau apie papildomo prašymo sampratą žr.: Europos patentų tarnyba. *Ekspertizės gairės Europos patentų tarnyboje* [interaktyvus]. Lapkritis, 2017, H-III dalis, 3 [žiūrėta 2018 m. birželio 26 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.epo.org/law-practice/legal-texts/html/guidelines/e/h_iii_3.htm>.

²⁹⁸ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2012 m. liepos 13 d. sprendimas *Non-invasive* <...>, para. 13.

²⁹⁹ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2012 m. liepos 13 d. sprendimas *Non-invasive* <...>, para. 16, 19.

leidžiančius netaikyti patentavimo išimties³⁰⁰. Taip pat utilitaristinio požiūrio šioje byloje pasitelkimą atskleidžia ir tai, kad EPT apeliacinei kolegijai „svėrimo“ testo pagrindu priimant sprendimą patento pareiškėjo naudai, svarbus buvo ir faktas, jog analizuojamu išradimu bus sumažintas tyrimams naudojamų gyvūnų skaičius, kas reiškę, jog kentės mažiau gyvūnų³⁰¹.

Šioje byloje taip pat buvo klausiama, ar tais atvejais, kai į išradimo apibrėžties punktus patenkantis ir kančias galintis patirti gyvūnas nėra genetiškai modifikuotas, gali būti pasitelkiamas „svėrimo“ testas. Atsižvelgiant į tai, kad *Non-invasive localization/LELAND STANFORD* sprendime analizuotos pelės buvo pripažintos genetiškai modifikuotomis, šis klausimas EPT apeliacinės kolegijos nebuvo plačiau analizuotas³⁰². Vis dėlto žemesnio lygio, EPT protestų skyriaus, panašaus pavadinimo sprendime *Leland Stanford*, kuriame buvo analizuotas jau kitas išradimas, buvo konstatuota, jog, nors, vertinant pažodžiui, į EPK Įgyvendinimo taisyklių 23d (d) taisyklę³⁰³ patenka tik genetiškai modifikuoti gyvūnai, tačiau šios „taisyklės dvasia reikalauja“³⁰⁴ atlikti „svėrimo“ testą ir genetiškai nemodifikuotųjų atžvilgiu³⁰⁵. Taigi, šis utilitaristinis testas tiek EPK 53 (a) straipsnio, tiek EPK Įgyvendinimo taisyklių 23d (d) taisyklės³⁰⁶ pagrindu gali būti taikomas visiems gyvūnus apimantiems išradimams.

Vis dėlto, kai yra vertinamas išradimų, susijusių su gyvūnais, patentavimas EPK 53 (a) straipsnio pagrindu, aptartas testas ne visada yra taikomas. *Euthanasia Compositions/MICHIGAN STATE UNIV.* byloje, kurioje pateikto registruoti

³⁰⁰ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2012 m. liepos 13 d. sprendimas *Non-invasive* <...>, para. 22.

³⁰¹ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2012 m. liepos 13 d. sprendimas *Non-invasive* <...>, para. 22.

³⁰² Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2012 m. liepos 13 d. sprendimas *Non-invasive* <...>, para. 22.

³⁰³ Nuo 2007 m. gruodžio 13 d.: 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo konvencijos (Europos patentų konvencijos) įgyvendinimo taisyklės <...>, 28 (d) taisyklė.

³⁰⁴ Europos patentų tarnybos protestų skyrius. 2001 m. rugpjūčio 16 d. sprendimas *Leland* <...>, p. 7.

³⁰⁵ Europos patentų tarnybos protestų skyrius. 2001 m. rugpjūčio 16 d. sprendimas *Leland* <...>, p. 7.

³⁰⁶ Nuo 2007 m. gruodžio 13 d.: 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo konvencijos (Europos patentų konvencijos) įgyvendinimo taisyklės <...>, 28 (d) taisyklė.

patento apibrėžties punktai apėmė farmacinę kompoziciją – tirpalą, skirtą žemesniųjų žinduolių eutanazijai³⁰⁷, kaip vienas iš EPT apeliacinės kolegijos argumentų buvo tai, jog gyvūnų eutanazija – tai viena nemaloniausių ir ginčytinų veterinarų darbo dalių, tačiau kartu juo yra siekiama palengvinti gyvūnų kančias³⁰⁸. Akivaizdu, jog šiame sprendime „svėrimo“ testas nebuvo pritaikytas taip, kaip tai buvo padaryta *Oncomouse/HARVARD* ar *Non-invasive localization/LELAND STANFORD* bylose, tačiau minėtame argumente utilitaristinį EPT apeliacinės kolegijos požiūrį *Euthanasia Compositions/MICHIGAN STATE UNIV.* sprendime iš esmės įžvelgti yra įmanoma.

Vėliau „svėrimo“ testas buvo pritaikytas ir EPT protestų skyriaus *Lubrizol* byloje, EPK 53 (a) straipsnio pagrindu nagrinėjant klausimą dėl patento genetiškai modifikuotam augalui, pasižyminčiam didesne nei įprastai veisiami augalai maistine verte, suteikimo. Iš pradžių šiame sprendime buvo paminėtas Ekspertizės gairių testas, kurį taikant yra klausama, ar yra tikėtina, jog visuomenė išradimą laikys tokiu pasibjaurėtinu, kad patento teisių šiam išradimui suteikimas būtų nesuvokiamas³⁰⁹. Toks argumentavimas sietinas su dar vienu, „paneigiamos prezumpcijos“ (angl. *rebuttable presumption*) testu, kuris, anot mokslinių šaltinių, nurodo, jog, jeigu moralę atitinkantys aspektai sukuria patentavimui palankią prezumpciją, tai nemoralūs aspektai gali ją paneigti tik tada, kai jie yra tokie reikšmingi, kad patento suteikimui palankus sprendimas būtų laikomas nepagrįstu³¹⁰. „Paneigiamos prezumpcijos“ testas yra orientuotas nustatyti stipriausią amoralumą, ir kiekvieną kartą, kai to nepavyksta padaryti, turi teigiamą rezultatą dėl išradimo patentavimo³¹¹. Tačiau galiausiai šioje byloje buvo

³⁰⁷ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2005 m. gegužės 11 d. sprendimas *Euthanasia* <...>, para. II.

³⁰⁸ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2005 m. gegužės 11 d. sprendimas *Euthanasia* <...>, para. 6.10.

³⁰⁹ Europos patentų tarnybos protestų skyrius. 1992 m. birželio 5 d. sprendimas <...>, para. 9.1.2., p. 15.

³¹⁰ WARREN-JONES, A. *Vital parameters* <...>, p. 834. Šis testas vėliau pasitelktas ir kitose bylose: skyriaus sprendimas; Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2009 m. gegužės 28 d. sprendimas *Stem cells/CALIFORNIA* <...>; Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. birželio 15 d. sprendimas *Phosphinothricin* <...>, para. 9-12.

³¹¹ WARREN-JONES, A. *Vital parameters* <...>, p. 834.

pritaikytas „svėrimo“ testas³¹², sprendime nurodant, jog šio išradimo, augalų su didesne maistine verte, naudojimas gali padėti įveikti maisto trūkumą pasaulyje³¹³.

Plant cells/PLANT GENETIC SYSTEMS byloje, sprendžiant dėl išradimo, apimančio tam tikros klasės herbicidams atsparius augalus ir sėklas bei jų sukūrimo procesus³¹⁴, EPT apeliacinė kolegija nurodė, jog šioje situacijoje nėra įmanoma pritaikyti „svėrimo“ testo, nes nebuvo pateikta pakankamai įrodymų apie neigiamas aptariamo išradimo naudojimo pasekmes³¹⁵. Šiame sprendime Kolegija neigiamas išradimo naudojimo pasekmes įvertino viešosios tvarkos pagrindu³¹⁶ ir nurodė, jog „svėrimas“ nėra vienintelis testas, kurį galima naudoti, vertinant išradimo patentabilumą EPK 53 (a) straipsnio atžvilgiu³¹⁷. Taip pat, skirtingai nei *Lubrizol* byloje, EPT apeliacinė kolegija pažymėjo, jog šis testas „turbūt“³¹⁸ yra naudingas tokiose situacijose, kuriose egzistuoja „reali žala ir/arba nepatogumas“³¹⁹, pavyzdžiui, gyvūnų kančia, kaip aptarta *Oncomouse/HARVARD* byloje³²⁰. Taigi, tais atvejais, kai nėra pateikta pakankamai faktinės žalos įrodymų, gali būti taikomi ir kiti testai.

Vis dėlto, išskyrus tai, jog genetiškai modifikuotų augalų naudojimas, kaip tariamai netinkama „žmogaus valdžia gamtos pasauliui“, buvo įvertintas iš moralės perspektyvos³²¹, jokie kiti galimi testai ar būdai, skirti išradimų, susijusių su augalais, įvertinimui Konvencijos 53 (a) straipsnio atžvilgiu, šiame sprendime nebuvo aptarti. Nors „svėrimas“ *Plant cells/PLANT GENETIC SYSTEMS* byloje nebuvo pritaikytas, jis patvirtina, jog minėtas utilitarizmu paremtas testas gali būti

³¹² Europos patentų tarnybos protestų skyrius. 1992 m. birželio 5 d. sprendimas <...>, para. 9.1.2, p. 14-15.

³¹³ Europos patentų tarnybos protestų skyrius. 1992 m. birželio 5 d. <...>, para. 9.1.4, p. 18.

³¹⁴ Europos patentas nr. 0242236, „Genų inžinerijos būdu sukurtos glutamino sintetazės inhibitoriams atsparios augalų ląstelės“ (angl. „*Plant cells resistant to glutamine synthetase inhibitors, made by genetic engineering*“), paraiška pateikta 1987 m. sausio 21 d.

³¹⁵ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Plant* <...>, para. 18.8.

³¹⁶ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Plant* <...>, para. 17.3.

³¹⁷ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Plant* <...>, para. 18.8.

³¹⁸ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Plant* <...>, para. 18.8.

³¹⁹ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Plant* <...>, para. 18.8.

³²⁰ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Plant* <...>, para. 18.8.

³²¹ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Plant* <...>, para. 16.

taikomas ne tik su gyvūnais, bet ir su augalais susijusiems išradimams EPK 53 (a) straipsnio atžvilgiu įvertinti. Vis dėlto negausi EPT praktika dėl augalus apimančių išradimų komercinio naudojimo įvertinimo moralės ir (ar) viešosios tvarkos pagrindu atskleidžia, jog genetiškai modifikuotų augalų naudojimas iš esmės laikomas priimtiniu³²². Todėl, taikant „svėrimo“ testą, dėmesys skiriamas šių išradimų komercinio naudojimo žalai³²³.

Vis dėlto argumentacija *Lubrizol* ir *Plant cells/PLANT GENETIC SYSTEMS* sprendimuose suteikė postūmį kitam – „paneigiamos prezumpcijos“ testui. Remiantis pastaruoju testu ir siekiant atmesti patento paraišką EPK 53 (a) straipsnio pagrindu, minėti nemoralūs aspektai privalo būti tokie stiprūs, jog jų negalėtų nusverti jokia konkrečiau komercinio išradimo naudojimo teikiama nauda, t.y. teisinės apsaugos jiems suteikimas bet koku atveju būtų nepateisinamas. Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, jog „paneigiamos prezumpcijos“ testas taikomas tada, kai yra tikimybė, jog komercinis išradimo naudojimas gali pažeisti tam tikroje visuomenėje esminėmis laikomas vertybes. Toks testas laikytinas paremtu deontologine etika, kuri nurodo, jog poelgiai yra laikomi gerais arba blogais, teisingais arba neteisingais patys savaime, o pasekmės veiksmui vertės nesuteikia³²⁴.

EPT protestų skyriaus *Leland Stanford* sprendime, analizuojant išradimo, apimančio medicininę naudą turintį imunodeficitinį gyvūną-šeimininką, į kurį yra įterptos ksenogeninės kamieninės ląstelės, organai arba jų pirmtakai³²⁵, komercinio naudojimo atitikimą viešajai tvarkai ir moralei, proteste buvo nurodyta, jog žmonių ir gyvūnų chimerų kūrimas, paimant ląsteles ir audinius iš gemalų po aborto arba iš

³²² Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. birželio 15 d. sprendimas *Phosphinothricin* <...>, para. 12.

³²³ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Plant* <...>, para. 18.7; Europos patentų tarnybos protestų skyrius. 1992 m. birželio 5 d. sprendimas <...>, p. 15-18.

³²⁴ AZENBACHER, A. *Etikos* <...>, p. 32.

³²⁵ Europos patentas nr. EP0322240, „Chimeriniai nepakankamo imuniteto žmonių giminei nepriklausantys žinduoliai ir jų naudojimas“ (angl. „*Chimeric immunocompromised non-human mammals and their use*“), pateiktas 1988 m. gruodžio 22 d. Europos patentų tarnybos protestų skyrius. 2001 m. rugpjūčio 16 d. sprendimas *Leland* <...>, para. 8, p. 7.

mirusių vaikų ar suaugusiųjų, yra etine prasme nepriimtinas³²⁶. Minėtas argumentas, paremtas etikos principais, nustatančiais, kas yra priimtina konkrečioje visuomenėje, o kas ne, laikytinas deontologiniu.

Vis dėlto EPT opozicijų skyriaus atsakas į šį argumentą buvo utilitaristinis. Buvo nurodyta, jog aptariamo išradimo naudojimas turės neginčijamą medicininę naudą³²⁷. Pastaroji, kaip ir su ksenotransplantacijos naudojimu susijusios rizikos, tam, jog būtų tinkamai įvertintos EPK 53 (a) straipsnio atžvilgiu, privalo būti ne tik galima, bet ir įtikinamai dokumentuota³²⁸. Ši byla parodo, jog, vertinant išradimų, apimančių izoliuotas negyvo žmogaus ląsteles ir gyvūnus, naudojimo atitikimą viešajai tvarkai ir moralei, EPT opozicijų skyrius gali būti linkęs remtis ne deontologiniu požiūriu, bet, atsižvelgdamas į patikimus ir aiškius duomenis apie rizikas ir naudą, taikyti utilitarizmu paremtą „svėrimo“ testą.

Pirmą kartą deontologiniu požiūriu paremtas EPK 53 (a) straipsnio ir EPK Įgyvendinimo taisyklių 23d (c) bei 23e (1) taisyklių³²⁹ aiškinimas buvo pasitelktas EPT protestų skyriaus *Edinburgh Patent* byloje³³⁰, kurioje buvo sprendžiamas klausimas dėl išradimo, apimančio gyvūnų transgeninių kamieninių ląstelių izoliaciją, selekciją ir dauginimą³³¹, patentabilumo. Protesto pareiškėjai šioje byloje nurodė, jog patento apibrėžties punktai apėmė žmogaus embrionines kamienines ląsteles³³², dėl ko išradimas laikytinas nepatentuotinu.

³²⁶ Europos patentų tarnybos protestų skyrius. 2001 m. rugpjūčio 16 d. sprendimas *Leland* <...>, para. 8, p. 8.

³²⁷ Europos patentų tarnybos protestų skyrius. 2001 m. rugpjūčio 16 d. sprendimas *Leland* <...>, para. 8, p. 8.

³²⁸ Europos patentų tarnybos protestų skyrius. 2001 m. rugpjūčio 16 d. sprendimas *Leland* <...>, para. 8, p. 7.

³²⁹ Nuo 2007 m. gruodžio 13 d.: 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo konvencijos (Europos patentų konvencijos) įgyvendinimo taisyklės <...>, 28 (c) ir 29 (1) taisyklės.

³³⁰ Europos patentų tarnybos protestų skyrius. 2003 m. liepos 21 d. sprendimas *Edinburgh* <...>.

³³¹ Europos patentas nr. EP0695351, „Gyvūnų transgeninių kamieninių ląstelių izoliacija, selekcija ir dauginimas“ (angl. „*Isolation, selection and propagation of animal transgenic stem cells*“), paraiška pateikta 1994 m. balandžio 21 d.

³³² Europos patentų tarnybos protestų skyrius. 2003 m. liepos 21 d. sprendimas *Edinburgh* <...>, para. 2.5.1, p. 19.

Atsižvelgiant į minėtus argumentus, šios bylos EPT protestų skyriaus sprendime buvo nurodyta, jog EPK Įgyvendinimo taisyklių 23d (c) taisyklė, vertinant ją kartu su 23e (1) taisykle, privalo būti aiškinama plačiai, t.y. kaip apimanti ne tik pramoninį ir komercinį žmogaus embrionų naudojimą, bet ir žmogaus embrionų kamieninių ląstelių gavimą, naikinant žmogaus embrionus³³³. Tai reiškia, jog pastarasis vertinimas privalo būti atliekamas, analizuojant ir su išradimo sukūrimu bei vystymu susijusius aspektus, kurie šiuo atveju apima žmogaus embrionų naikinimą.

Atsižvelgiant į tai, pareiškėjo pagrindinis prašymas buvo atmestas, nes net ir apibrėžties punktus pakeitus, įrašant frazę „ne žmogus“³³⁴, išradimas vis tiek neatitiko EPK 53 (a) straipsnio bei EPK Įgyvendinimo taisyklių 23d (c) taisyklės³³⁵ keliamų reikalavimų³³⁶. Tačiau papildomas prašymas su pakeitimu, įrašant „gyvūnų kamieninės ląstelės, išskyrus embrionines kamienines ląsteles“, remiantis Konvencijos 53 (a) straipsniu, buvo pripažintas patentuotinu, nes išradimas „akivaizdžiai neapima žmogaus kūno arba jo elementų pastariesiems esant natūralioje aplinkoje“³³⁷.

Toks EPK Įgyvendinimo taisyklių 23d (c) taisyklės, draudžiančios išradimų, susijusių su žmogaus embrionų panaudojimu pramoniniais ar komerciniais tikslais, patentavimą ir 23e (1) taisyklės, nustatančios išimtį patentų suteikimui išradimams, apimantiems žmogaus kūną įvairiose formavimosi bei vystymosi stadijose ir kurio nors jo elemento atradimą, aiškinimas, neanalizuojant konkretaus išradimo naudingumo parodo, jog draudžiami aspektai bet kokias teigiamas išradimo

³³³ Europos patentų tarnybos protestų skyrius. 2003 m. liepos 21 d. sprendimas *Edinburgh* <...>, para. 2.5.3, p. 22.

³³⁴ Europos patentų tarnybos protestų skyrius. 2003 m. liepos 21 d. sprendimas *Edinburgh* <...>, para. 11, p. 4.

³³⁵ Nuo 2007 m. gruodžio 13 d.: 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo konvencijos (Europos patentų konvencijos) įgyvendinimo taisyklės <...>, 29 (1) taisyklė.

³³⁶ Europos patentų tarnybos protestų skyrius. 2003 m. liepos 21 d. sprendimas *Edinburgh* <...>, para. 2.5.5, p. 26.

³³⁷ Europos patentų tarnybos protestų skyrius. 2003 m. liepos 21 d. sprendimas *Edinburgh* <...>, para. 3.3.2., p. 28-29.

naudojimo pasekmes padaro nesvarbiomis. Todėl tokiais atvejais taikomas deontologine etika paremtas „paneigiamos prezumpcijos“ testas.

Bene daugiausia diskusijų sukėlęs procesas, kuriame, remiantis EPK 53 (a) straipsniu, buvo atsisakyta taikyti „svėrimo“ testą, vyko dėl išradimo, apimančio pirminių embrioninių kamieninių ląstelių naudojimą ir jų kūrimo procesus³³⁸. EPT apeliacinės kolegijos *Stem Cells/WARF* sprendime atsiskleidė poslinkis nuo iki tol vyravusio utilitaristinio, skirtingus argumentus dėl komercinio išradimo naudojimo atitikimo viešajai tvarkai ir moralei pasveriančio, požiūrio³³⁹ prie deontologine perspektyva, kuri nurodo, jog tam tikri dalykai yra neleistini, net jeigu teikia daugiau naudos negu sukelia neigiamų pasekmių, paremto „paneigiamos prezumpcijos“ testo.

Šioje byloje EPT apeliacinė kolegija suabejojo, ar kalbant apie „žmogaus gyvybę, etiniu požiūriu, būtų tinkama priimti sprendimą, pasveriant žmonių, kurie galėtų turėti potencialios naudos iš technologijos naudojimo, interesus su žmogaus embrionų teise, jei tokia egzistuoja, <...> pasiekti gyvenimą ir nebūti sunaikintais dėl kitų naudos“³⁴⁰. Išdėsčiusi savo požiūrį dėl „svėrimo“ testo, tačiau neradusi sprendimo, Kolegija EPT išplėstinei apeliacinei kolegijai pateikė klausimus, kurie buvo išanalizuoti *Use of embryos/WARF* sprendime³⁴¹. Pastarajame procese patento paraiškos apibrėžties punktuose nurodytas išradimo naudojimo atitikimas EPK 53 (a) straipsniui buvo aptartas itin plačiai: buvo įvertinta net ir išradimo vystymo stadija, nes išradimo sukūrimas apėmė procesus, kuriems patento paraiškos pateikimo metu atlikti buvo reikalingas žmogaus embrionų sunaikinimas.

Anot EPT išplėstinės apeliacinės kolegijos, tai, kad analizuojamo išradimo sukūrimas reikalauja žmogaus embrionų sunaikinimo, leidžia šio išradimo atžvilgiu

³³⁸ Europos patentas nr. EP0770125, „Primatų embrioninės kamieninės ląstelės“ (angl. „*Primate embryonic stem cells*“), paraiška pateikta 1996 m. sausio 19 d.

³³⁹ P vz. žr. Europos patentų tarnybos protestų skyrius. 2003 m. liepos 21 d. sprendimas *Edinburgh* <...>.

³⁴⁰ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. balandžio 7 d. sprendimas *Stem Cells* <...>, para. 55.

³⁴¹ Europos patentų tarnybos išplėstinė apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 28 d. sprendimas *Use of embryos* <...>.

taikyti EPK Įgyvendinimo taisyklių 28 (c) taisyklę³⁴², nurodančią, jog „[p]agal 53 straipsnio a punktą Europos patentai neišduodami biotechnologiniams išradimams, susijusiems būtent su: <...> c) žmogaus embrionų panaudojimu pramoniniais ar komerciniais tikslais“³⁴³. Aptariamoje byloje buvo nurodyta, jog, priimdama EPK Įgyvendinimo taisyklių 28 (c) taisyklę, EPO siekė nesuteikti patento išradimams, kuriems sukurti yra reikalingas žmogaus embrionų sunaikinimas³⁴⁴. Tai leidžia konstatuoti, jog EPT apeliacinė kolegija yra linkusi itin griežtai vertinti išradimą Konvencijos 53 (a) straipsnio pagrindu, kai pastarasis gali pažeisti žmogaus orumą, jo kūną paversdamas ekonomine gėrybe. Toks išradimas, nepaisant potencialios naudos, gautos jį naudojant, remiantis „paneigiamos prezumpcijos“ testu, aptariamoje byloje pripažintas *per se* nepatentuotinu viešosios tvarkos ir (ar) moralės pagrindu.

Šis „paneigiamos prezumpcijos“ testas buvo pritaikytas ir *Stem cells/CALIFORNIA* byloje³⁴⁵, kurioje buvo sprendžiama dėl išradimo, apimančio žinduolių klonuotų nervinės keteros kamieninių ląstelių populiacijos *in vitro* dauginimo procesą³⁴⁶, atitikimo EPK 53 (a) straipsniui. Kaip ir *Use of embryos/WARF* byloje, problema šiuo atveju kilo dėl to, jog išradimui sukurti reikalingos embrioninės ląstelės buvo gaunamos iš žmogaus embrionų, kurie šio proceso metu yra sunaikinami. Nepaisant to, jog pareiškėjas apeliacijoje nurodė, jog minėtas ląsteles yra įmanoma išgauti iš periferinės arba centrinės suaugusiojo nervų sistemos, ir siekė pakeisti išradimo apibrėžties punktus, įvesdamas frazes „[kamieninės ląstelės] negautos iš embriono“ ir „gali būti gaunamos iš suaugusiojo

³⁴² Europos patentų tarnybos išplėstinė apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 28 d. sprendimas *Use of embryos* <...>, para. 22, p. 5.

³⁴³ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo konvencijos (Europos patentų konvencijos) įgyvendinimo taisyklės <...>, 28 (c) taisyklė.

³⁴⁴ Europos patentų tarnybos išplėstinė apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 28 d. sprendimas *Use of embryos* <...>, para. 31.

³⁴⁵ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2009 m. gegužės 28 d. sprendimas *Stem cells/CALIFORNIA* <...>.

³⁴⁶ Europos patentas nr. EP0658194, „Žinduolių universaliosios nervinės kamieninės ląstelės“ (angl. „*Mammalian multipotent neural stem cells*“), paraiška pateikta 1993 m. liepos 27 d.

audinių³⁴⁷, aptariamo patento paraiška buvo atmesta. EPT apeliacinė kolegija nurodė, jog patento paraiškos pateikimo momentu vienintelis būdas gauti žmogaus nervinės keteros kamieninių ląstelių kultūras yra žmogaus embrionų sunaikinimas³⁴⁸. Dėl pastarosios priežasties, remiantis EPK 53 (a) straipsniu ir EPK Įgyvendinimo taisyklių 28 (c) taisykle, šis išradimas buvo pripažintas nepatentabiliu.

Culturing stem cells/TECHNION byla – dar vienas „paneigiamos prezumpcijos“ testo taikymo pavyzdys³⁴⁹. Šiuo atveju išradimas apėmė žmogaus kamienines ląsteles, kurioms gauti vienintelis paraiškos pateikimo metu egzistavęs būdas taip pat buvo žmogaus embrionų sunaikinimas³⁵⁰. Patento pareiškėjas nurodė, jog išradimui sukurti ir veikti yra naudojamos viešai prieinamos kamieninės ląstelės, dėl ko šiuo atveju embrionai nėra *de novo* sunaikinami³⁵¹. Tačiau EPT apeliacinė kolegija su tokiu argumentu nesutiko, konstatuodama, jog patento paraiškos pateikimo metu visos viešai prieinamos kamieninės ląstelės buvo gautos „iš blastocistos stadijos žmogaus embrionų vidinės ląstelių masės, kas veda prie embrionų sunaikinimo“³⁵², todėl komercinį išradimo naudojimą taip pat pripažino prieštaraujančiu Konvencijos 53 (a) straipsniui ir EPK Įgyvendinimo taisyklių 28 (c) taisyklei³⁵³. *Culturing stem cells/TECHNION* sprendimas buvo patvirtintas ir tolesnėje EPT praktikoje³⁵⁴. Aptarta EPT praktika parodo, jog tais atvejais, kai

³⁴⁷ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2009 m. gegužės 28 d. sprendimas *Stem cells/CALIFORNIA* <...>, para. XII.

³⁴⁸ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2009 m. gegužės 28 d. sprendimas *Stem cells/CALIFORNIA* <...>, para. 7.

³⁴⁹ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2014 m. vasario 4 d. sprendimas *Culturing* <...>.

³⁵⁰ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2014 m. vasario 4 d. sprendimas *Culturing* <...>, para. 36.

³⁵¹ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2014 m. vasario 4 d. sprendimas *Culturing* <...>, para. VIII.

³⁵² Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2014 m. vasario 4 d. sprendimas *Culturing* <...>, para. 28.

³⁵³ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2014 m. vasario 4 d. sprendimas *Culturing* <...>, para. 29.

³⁵⁴ Pvz. žr. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2015 m. vasario 26 d. sprendimas *Neurale* <...> Europos patentas nr. EP1040185, „Pirminės nervinės ląstelės, sukūrimo procesas ir naudojimas nervinių defektų terapijoje“ (angl. „*Neural precursor cells, method for the production and use thereof in neural defect therapy*“), paraiška pateikta 1998 m. gruodžio 18 d.; Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2014 m. rugsėjo 9 d. sprendimas *Embryonic stem cells, disclaimer* <...>, para. 3, Europos patentas nr. EP1463798, „Kasos salelių ląstelės iš žmogaus embrionų kamieninių ląstelių“ (angl. „*Islet cells from human embryonic stem cells*“), paraiška pateikta 2002 m. gruodžio 6 d.

išradimui sukurti yra reikalingas žmogaus embrionų sunaikinimas, kuris, remiantis minėta 28 (c) taisykle, yra prilyginamas žmogaus embrionų panaudojimui pramoniniais ar komerciniais tikslais, teigiami komercinio išradimo naudojimo aspektai nedaro įtakos patento suteikimui.

Aukščiau išanalizuoti sprendimai parodo, jog EPK Įgyvendinimo taisyklių 28 (c) ir 29 (1) taisyklės įkūnija gyvo žmogaus kūno arba jo naudojimo procesų patentavimo draudimo principą, kurio, nepaisant potencialios iš konkretaus išradimo, apimančio draudžiamus aspektus, gaunamos naudos, negalima pažeisti. Todėl, sprendžiant dėl išradimų, patenkančių į minėtų taisyklių, o kartu – ir EPK Įgyvendinimo taisyklių 28 (a) ir (b) taisyklių, apimtį, yra taikomas deontologinė etika paremtas „paneigiamos prezumpcijos“ testas.

Vis dėlto toks EPK 53 (a) straipsnio aiškinimas ir su juo susijusių įvardytų EPK Įgyvendinimo taisyklių taikymas nėra atliekamas, kai yra sprendžiamas klausimas dėl iš žmogaus kūno išskirtų ar kitaip techniniu būdu gautų elementų patentavimo. Tokia padėtis susiklosto, todėl, kad EPK Įgyvendinimo taisyklių 29 (2) taisyklė aiškiai nustato, jog „[e]lementas, išskirtas iš žmogaus kūno, ar kitaip techniniu būdu produkuotas elementas, įskaitant geno seką ar dalinę seką, gali būti patentabilus išradimas net ir tada, kai to elemento struktūra yra tapati natūralaus elemento struktūrai“³⁵⁵. Ši taisyklė reiškia, jog, deontologiniu požiūriu, nuo žmogaus kūno izoliuotų elementų patentavimas yra priimtinas Europos patentų sistemoje.

Vienas iš pavyzdžių yra *Breast and Ovarian Cancer/UNIVERSITY OF UTAH* byla, kurioje proteste prieš šį patentą, apimantį BRCA1 geną, atskleidžiantį polinkį susirgti kiaušidžių ir (arba) krūties vėžiu, buvo remiamasi tuo, jog pareiškėjas nepateikė jokių įrodymų dėl informuoto sutikimo iš ląstelių donorų gavimo³⁵⁶. Aptariamoje byloje buvo pritarta pozicijai, jog minėtas sutikimas yra

³⁵⁵ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo konvencijos (Europos patentų konvencijos) įgyvendinimo taisyklės <...>, 29 (2) taisyklė.

³⁵⁶ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2007 m. rugsėjo 27 d. sprendimas *Breast* <...>, para. 47.

fundamentalus reikalavimas medicininiuose tyrimuose, tačiau buvo nurodyta, kad EPK neegzistuoja norma, reikalaujanti patento pareiškėjui pateikti tokį sutikimą arba naudos pasidalijimo susitarimą³⁵⁷. Remdamasi ESTT praktika, kurioje buvo analizuotas panašus argumentas, EPT apeliacinė kolegija *Breast and Ovarian Cancer/UNIVERSITY OF UTAH* sprendime konstatavo, jog Teisingumo Teismas yra nurodęs, kad minėta žmogaus neliečiamumo teisė tiek, „kiek ji apima donoro ir recipiento laisvą ir informuotumu pagrįstą sutikimą medicinoje ir biologijoje“³⁵⁸, nėra tinkama remtis taikant „[Biotechnologijų] direktyvą, susijusią tik su patentų išdavimu, kurios taikymo sritis neapima iki ir po išdavimo vykdomos veiklos, nesvarbu, ar tai būtų tyrimas, ar patentuotų produktų panaudojimas“³⁵⁹.

Taip pat proteste buvo nurodyta, jog patento suteikimas reiškia vėžio tyrimų atlikimo sutelkimą vienosė rankose, kas prieštarauja žmogaus orumui³⁶⁰. Nepaisant to, jog pastarasis argumentas atrodo suprantamai, ypač kai yra kalbama apie minėtos ligos tyrimų prieinamumą, EPT apeliacinė kolegija nurodė, jog, remiantis Konvencijos 53 (a) straipsniu, reikia vertinti ne patento, bet komercinį išradimonaudojimą, todėl minėtą su žmogaus orumu susijusį argumentą atmetė³⁶¹. Taip pat kaip vieną iš pagrindų šio protesto atmetimui EPT apeliacinė kolegija nurodė tai, jog patento paraiškos pirmame apibrėžties punkte aptartas išradimas, remiantis EPK Įgyvendinimo taisyklių 23e (2) taisykle³⁶², aiškinančia EPK 53 (a) straipsnį, neiškiria jo kaip nepatentuotino³⁶³.

Panašus argumentavimas pastebėtinas ir *Relaxin/HOWARD FLOREY INSTITUTE* byloje, kurioje oponentai nurodė, jog audinio paėmimas iš žmogaus

³⁵⁷ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2007 m. rugsėjo 27 d. sprendimas *Breast* <...>, para. 48-49.

³⁵⁸ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2001 m. spalio 9 d. sprendimas *Netherlands* <...>, para. 78.

³⁵⁹ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2007 m. rugsėjo 27 d. sprendimas *Breast* <...>, para. 47 cituojama *Judgment of the Court of Justice of the European Communities dated 9 October 2001; Case C-377/98*.

³⁶⁰ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2007 m. rugsėjo 27 d. sprendimas *Breast* <...>, para. 50.

³⁶¹ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2007 m. rugsėjo 27 d. sprendimas *Breast* <...>, para. 53.

³⁶² Nuo 2007 m. gruodžio 13 d.: 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo konvencijos (Europos patentų konvencijos) įgyvendinimo taisyklės <...>, 29 (2) taisyklė.

³⁶³ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2007 m. rugsėjo 27 d. sprendimas *Breast* <...>, para. 56.

kūno, negavus sutikimo dėl konkrečiau naudojimo, yra „fundamentalus asmens teisių pažeidimas“³⁶⁴. Tačiau EPT apeliacinė kolegija šioje byloje konstatavo, jog patento apibrėžties punktai tiesiogiai arba netiesiogiai apima DNR, „koduojančią žmogaus baltymą preprorelaksiną arba žmogaus preprorelaksiną *per se*“³⁶⁵ ir išgautą techniniais procesais, todėl atitinka EPK Įgyvendinimo taisyklių 23e (2) taisyklėje nurodytų patentabilių žmogaus kūno elementų apibrėžimą³⁶⁶. Taip, remdamasi minėta taisykle, Kolegija atmetė protestą, nenagrinėdama argumentų dėl fundamentalių žmogaus teisių pažeidimų.

Nors minėtus „svėrimo“ ir „paneigiamos prezumpcijos“ testus atskirti kai kuriose bylose yra sunku, yra įmanoma išvelgti tam tikras biotechnologinių arba į biomedicinos mokslų sferą patenkančių išradimų komercinio naudojimo viešosios tvarkos ir (ar) moralės atžvilgiu vertinimo tendencijas. Tarnybos praktika rodo, jog „svėrimo“ testas dažniausiai taikomas situacijoms dėl išradimų, susijusių su gyvūnais ar augalais, patentavimo. EPT padaliniai, sprenddami dėl išradimų, apimančių gyvūnus, patentavimo, EPK 53 (a) straipsnio pagrindu pasitelkia pastarąjį utilitaristiniu požiūriu paremtą testą, kurio taikymo metu, remiantis EPK Įgyvendinimo taisyklių 28 (d) taisykle arba EPT praktika *Oncomouse/HARVARD* byloje, tikėtinos neigiamos pasekmės turi būti pasveriamos su tikėtina nauda, gauta konkrečiau komercinio išradimo naudojimo metu. Analizuojant augalus apimančių išradimų komercinį naudojimą Konvencijos 53 (a) straipsnio atžvilgiu, gali būti pasitelkiami tiek „svėrimo“, tiek „paneigiamos prezumpcijos“ testai. Visgi, „svėrimo“ testas, vertinant augalus arba su jais susijusius procesus apimančių išradimų komercinį naudojimą, anot negausios Tarnybos praktikos, yra naudingiausias, kai egzistuoja „reali žala ir/arba nepatogumas“³⁶⁷.

Sprendžiant klausimus dėl išradimų, apimančių gyvą žmogaus organizmą arba nuo žmogaus kūno atskirtus elementus, paprastai „svėrimas“ nėra taikomas. Testas,

³⁶⁴ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2002 m. spalio 23 d. sprendimas *Relaxin* <...>, para. XII.

³⁶⁵ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2002 m. spalio 23 d. sprendimas *Relaxin* <...>, para. 8.

³⁶⁶ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2002 m. spalio 23 d. sprendimas *Relaxin* <...>, para. 8.

³⁶⁷ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Plant* <...>, para. 18.8.

pasitelkiamas vertinant pastaruosius išradimus, priskirtinas prie deontologine etika paremto „paneigiamos prezumpcijos“ testo. EPT padaliniai, remdamiesi šiuo deontologiniu testu, reaguoja dvejopai. Pirmu atveju, kai patento apibrėžties punktai apima gyvą žmogaus kūną įvairiose jo vystymosi formose ir stadijose arba su jais susijusius procesus, remiantis EPK Įgyvendinimo taisyklių 28 (c)³⁶⁸ ir 29 (1) taisyklėmis, pasitelkiamas itin griežtas požiūris, reiškiantis, jog net ir teigiami išradimo naudojimo aspektai negali nulemti patento išdavimo. Antruoju atveju, vertinant izoliuotų ar kitaip produkuotų žmogaus kūno elementų komercinį naudojimą viešosios tvarkos ir (ar) moralės pagrindu, taip pat yra remiamasi „paneigiamos prezumpcijos“ testu, tačiau šiuo atveju EPT pasitelkia siauresnį požiūrį, paremtą EPK Įgyvendinimo taisyklių 29 (2) taisykle. Kai išradimo objektas patenka į minėtos taisyklės apimtį, jis bus laikomas priimtiniu iš viešosios tvarkos ir (ar) moralės perspektyvos. Todėl šiuo atveju patentas, remiantis EPK 53 (a) straipsniu ir minėta EPK Įgyvendinimo taisyklių nuostata, bus suteiktas.

1.4.2. Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnio taikymo standartai

EPT padalinių sprendimus galima klasifikuoti ne tik pagal taikomus testus, bet ir jų taikymo metu pasitelkiamus standartus, siekiant įvertinti komercinį išradimo naudojimą EPK 53 (a) straipsnio pagrindu. Teisinėje literatūroje nurodoma, jog „svėrimo“ ir „paneigiamos prezumpcijos“ testai leido išsivysti dviems išradimo atitikimo minėtai Konvencijos nuostatai standartams: (a) pasibjaurėjimo (angl. *abhorence*) ir (b) nepriimtumo (angl. *unacceptability*)³⁶⁹.

Pirmasis iš jų – pasibjaurėjimo standartas – yra minimas Ekspertizės gairėse, nurodančiose, jog EPK 53 (a) straipsnis gali būti taikomas tik retais ir ypatingais atvejais bei „[t]eisingu (angl. *fair*) testu yra laikomas apsvarstymas, ar yra tikėtina,

³⁶⁸ Taip pat ir EPK Įgyvendinimo taisyklių 28 taisyklės (a) ir (b) punktais.

³⁶⁹ Pvz. žr. GITTER, D. M. *Led Astray* <...>; HELLSTADIUS, A. *A Quest for* <...>, p. 832-846.

jog visuomenė išradimą laikys tokiu pasibjaurėtinu, kad patento teisių tokio išradimo atžvilgiu suteikimas būtų nesuvokiamas“³⁷⁰. Jeigu EPT apeliacinė kolegija nustato, kad konkrečiu atveju būtent taip ir yra, patentas negali būti suteikiamas tokio išradimo atžvilgiu³⁷¹. Remiantis Ekspertizės gairėmis, tokiais atvejais atliekamo patento paraiškos patikrinimo metu yra klausama, ar paraiškoje nėra teiginių dėl riausių kurstymo ar dėl viešajai tvarkai priešingų veiksmų, rasinės, religinės ir panašios diskriminacijos skatinimo, ar su nusikaltimais susijusio ir šiurkščiai nepadoraus turinio³⁷². Atsižvelgiant į minėtą aiškinimą, sutiktina su pozicija, jog šis standartas nustato itin aukštą ribą, kurią reikia pasiekti, norint atmesti patento paraišką viešosios tvarkos ir (ar) moralės pagrindu³⁷³. Tai reiškia, jog išradimas gali būti pripažintas nepatentabiliu pastarųjų aspektų pagrindu tik tada, kai komercinis išradimo naudojimas gali pažeisti esminiais visuomenėje laikomus principus. Todėl jo taikymas nėra dažnas ir gali būti siejamas su „paneigiamos prezumpcijos“ testu, paremtu deontologine etika.

Tarnybos praktika parodo, jog pasibjaurėjimo standartas gali turėti ryškias pasekmes. Vienas iš pavyzdžių yra *Use of embryos/WARF* sprendimas³⁷⁴, kuriame buvo aiškiai nurodyta, jog formalios patento paraiškos analizės, siekiant įvertinti komercinį išradimo naudojimą EPK 53 (a) straipsniui, neužtenka. Anot EPT išplėstinės apeliacinės kolegijos, atsižvelgiant į tai, jog EPK Įgyvendinimo taisyklių 28 (c) taisyklė pateikia nuorodą ne į patento apibrėžties punktus, bet į išradimų

³⁷⁰ Europos patentų tarnyba. *Ekspertizės gairės Europos patentų tarnyboje* [interaktyvus]. Lapkritis, 2017, G-II dalis, 4.1 [žiūrėta 2018 m. birželio 26 d]. Prieiga per internetą: <https://www.epo.org/law-practice/legal-texts/html/guidelines/e/g_ii_4_1.htm>.

³⁷¹ Europos patentų tarnyba. *Ekspertizės gairės Europos patentų tarnyboje* [interaktyvus]. Lapkritis, 2017, G-II dalis, 4.1 <...>.

³⁷² Europos patentų tarnyba. *Ekspertizės gairės Europos patentų tarnyboje* [interaktyvus]. Lapkritis, 2017, A-III dalis, 8.1 <...>.

³⁷³ HELLSTADIUS, A. *A Quest for Clarity* <...>, p. 214.

³⁷⁴ Europos patentų tarnybos išplėstinė apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 28 d. sprendimas *Use of embryos* <...>.

panaudojimą, reikia žvelgti ne tik į apibrėžties punktus, bet į visą paraiškos techninį mokymą, kaip išradimas turi būti įvykdytas³⁷⁵.

Siekiant naudoti žmogaus embrioninių ląstelių kultūras, jas reikia sukurti, kas yra įmanoma tik sunaikinus minėtus embrionus³⁷⁶. Atsižvelgdama į tai, EPT išplėstinė apeliacinė kolegija įvertino išradimo sukūrimo etapą, įvardydama jį, kaip neatskiriamą ir svarbią šio išradimo pramoninio bei komercinio naudojimo dalį³⁷⁷. Tai reiškia, jog buvo žvelgiama ir į praeitį, į išradimo sukūrimo stadiją, atmetant patento pareiškėjo argumentus, jog tokia analizė išeina už reikalingo patento naudojimo, remiantis EPK Įgyvendinimo taisyklių 28 taisykle, ribų³⁷⁸. Toks aiškinimas laikytinas neatitinkančiu Konvencijos 69 straipsnio 1 dalies ir 83 straipsnio³⁷⁹, kurie patento apibrėžties punktus kartu su brėžiniais bei aprašymu laiko pagrindiniais išradimo apibūdinimo šaltiniais.

Šis EPT sprendimas sukėlė itin daug diskusijų dėl komercinio išradimo naudojimo vertinimo ribų³⁸⁰. Nepaisant minėtų diskusijų ir skirtingų nuomonių, Kolegijos pozicija yra pakankamai aiški: patento paraiška bet kuriam išradimui, kuriam sukurti gali būti reikalingas žmogaus embriono sunaikinimas, patenkantis į išradimo panaudojimo pramoniniais ar komerciniais tikslais sampratą, yra atmestina. Toks griežtas EPK Įgyvendinimo taisyklių 28 taisyklės aiškinimas ir taikymas atskleidžia siekį užkirsti kelią žmogaus embrionų sudaiktinimui (angl. *commodification*)³⁸¹ bei gali būti traktuojamas kaip vienas iš būdų žmogaus orumui apsaugoti. Nepaisant to, jog patentų teisė sudaro tik nedidelę mokslą ir

³⁷⁵ Europos patentų tarnybos išplėstinė apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 28 d. sprendimas *Use of embryos* <...>, para. 22.

³⁷⁶ Europos patentų tarnybos išplėstinė apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 28 d. sprendimas *Use of embryos* <...>, para. 22.

³⁷⁷ Europos patentų tarnybos išplėstinė apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 28 d. sprendimas *Use of embryos* <...>, para. 26.

³⁷⁸ Europos patentų tarnybos išplėstinė apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 28 d. sprendimas *Use of embryos* <...>, para. 23.

³⁷⁹ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo <...>, 69 str. 1 d. ir 83 str.

³⁸⁰ Pvz. žr. VAN OVERWALLE, G. *Gene Patents* <...>, p. 871-914.

³⁸¹ Europos patentų tarnybos išplėstinė apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 28 d. sprendimas *Use of embryos* <...>, para. 18.

technologijas reguliuojančių teisės normų dalį, šioje byloje buvo pritaikytas pasibjaurėjimo standartu paremtas „paneigiamos prezumpcijos“ testas, nes siekiami apsaugoti aspektai pasižymi ypatinga svarba šiuolaikinėje Vakarų visuomenėje³⁸². Priešingu atveju, tai reikštų kraštutinį viešosios tvarkos ir (ar) moralės normų nepaisymą.

EPT apeliacinių kolegijų praktikoje ir teisinėje literatūroje analizuotas kitas – nepriimtino – standartas. Nors jis nėra minimas Ekspertizės gairėse, tačiau yra taikomas Tarnybos praktikoje. Remiantis išaiškinimu *Plant cells/PLANT GENETIC SYSTEMS* byloje, aptariamo standarto taikymo atveju reikia klausti, ar patento apibrėžties punktuose įvardyti veiksmai ir produktai gali būti laikomi „netinkamais sutartinai priimtų Europos kultūros elgesio standartų šviesoje“³⁸³.

Taip pat ir *Transgenic animals/HARVARD* byloje, taikant „svėrimo“ testą, buvo pasitelktas nepriimtino standartas – „moralinis nepritarimas Europos kultūroje“³⁸⁴, o *Plant cells/PLANT GENETIC SYSTEMS* sprendime, analizuodama genetiškai modifikuotų augalų patentabilumą, EPT apeliacinė kolegija nurodė, jog turi būti taikomas nepriimtino standartas³⁸⁵, tačiau nei „svėrimo“, kaip tai buvo *Transgenic animals/HARVARD* byloje, nei jokio kito testo pagalba išradimas šioje byloje analizuotas nebuvo³⁸⁶.

Euthanasia Compositions/MICHIGAN STATE UNIV. byloje matome šiek tiek kitoki – priimtino standartą³⁸⁷. Šioje byloje analizuodama išradimo (tirpalo, skirto žemesniųjų žinduolių eutanazijai)³⁸⁸ patentabilumą EPK 53 (a) straipsnio atžvilgiu, Kolegija konstatavo, jog „joks veterinaras nesimėgauja eutanazuodamas gyvūnus, tačiau, nepaisant to, veterinarai tai laiko savo moraline pareiga, remiantis

³⁸² Žr. poskyrį „3.2. Vakarų teisės tradicijos samprata XXI amžiuje“.

³⁸³ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Plant <...>*, para. 17.3.

³⁸⁴ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1990 m. spalio 3 d. sprendimas *Onco-Mouse <...>*, para. 13.2.10 ir 13.2.21.

³⁸⁵ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Plant <...>*, para. 18.8.

³⁸⁶ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Plant <...>*, para. 18.8.

³⁸⁷ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2005 m. gegužės 11 d. sprendimas *Euthanasia <...>*.

³⁸⁸ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2005 m. gegužės 11 d. sprendimas *Euthanasia <...>*, para. II.

visuotinai priimta etika ir normomis, kurias kolegija pripažįsta kaip giliai įsišaknijusias Europos visuomenei ir civilizacijai būdingoje kultūroje³⁸⁹. Taip pat ir EPT protestų skyriaus *Leland Stanford* sprendime buvo nurodyta, jog, esant donoro sutikimui, paaukoto žmogaus kūno audinio naudojimas moksliniuose tyrimuose yra „plačiai priimtinas“ bei pridūrė, jog šiuo metu nėra nei bendro sutarimo, nei nesutarimo Europos visuomenėje aptariamoms technologijoms, ksenotransplantacijos (angl. *xenotransplantation*), atžvilgiu³⁹⁰. Nepaisant minėtos šiek tiek skirtingos argumentacijos dėl nepriimtumo, dalyje EPT praktikos paprastai yra siekiama įvertinti galimą visuomenės reakciją į konkretų išradimą, remiantis pripažintais konkrečios visuomenės, dažniausiai Europos, standartais.

Taikant „svėrimo“ ir „paneigiamos prezumpcijos“ testus, yra pasitelkiami aukščiau aptarti standartai, kurie yra skirtingi savo „jautrumu“ galimam moralės ir (ar) viešosios tvarkos pažeidimui, nulemtam komercinio išradimo naudojimui. Žvelgiant į Tarnybos padalinių praktiką, konstatuotina, jog pasibjaurėjimo standartas yra pakankamai griežtas ir taikomas išradimams, kurių komercinis naudojimas gali prilygti kraštutiniam viešosios tvarkos ir (ar) moralės normų nepaisymui. Šiuo atveju, vertinant komercinį išradimo naudojimą, patento apibrėžties punktų analize neapsiribojama, todėl yra atsižvelgiama ir į išradimo sukūrimo aspektus³⁹¹. Minėtas standartas yra pasitelkiamas pakankamai retai, paprastai taikant „paneigiamos prezumpcijos“ testą. Nepriimtumo standartas yra silpnesnis ir, vertinant komercinį išradimo naudojimą Europos visuomenei priimtinių ar nepriimtinių normų požiūriu, apsiribojama patento paraiškos analize³⁹².

³⁸⁹ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2005 m. gegužės 11 d. sprendimas *Euthanasia* <...>, para. 6.13.

³⁹⁰ Europos patentų tarnybos protestų skyrius. 2001 m. rugpjūčio 16 d. sprendimas *Leland* <...>, para. 8, p. 9.

³⁹¹ Europos patentų tarnybos išplėstinė apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 28 d. sprendimas *Use of embryos* <...>; Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2014 m. vasario 4 d. sprendimas *Culturing stem cells/TECHNION* <...>; 2009 m. gegužės 28 d. sprendimas *Stem cells/CALIFORNIA* <...>.

³⁹² Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Plant* <...>; Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1990 m. spalio 3 d. sprendimas *Onco-Mouse* <...>; Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2005 m. gegužės 11 d. sprendimas *Euthanasia* <...>.

Šis standartas EPT padalinių sprendimuose pasitelkiamas dažniau nei pirmasis ir yra siejamas su „svėrimo“ testu.

Vis dėlto šie apibendrinimai apima tik dalį Tarnybos sprendimų dėl EPK 53 (a) straipsnio. Kituose sprendimuose aptarti standartai iš viso nėra minimi. Ši situacija yra kritikuojama mokslinėje literatūroje³⁹³, nurodant, jog neegzistuoja bendras paaiškinimas, kuris iš aptartų standartų ir kokiomis aplinkybėmis turėtų būti taikomas. Esant tokiai padėčiai, yra būtina gilesnė Konvencijos 53 (a) straipsnio ir su juo susijusių EPK Įgyvendinimo taisyklių aiškinimo bei taikymo analizė, siekiant nustatyti bent minimalias šios Europos patentų sistemos nuostatos aiškinimo tendencijas.

1.4.3. Termino *komercinis naudojimas* samprata ir apimtis

EPT praktikos analizė atskleidžia, jog nėra aiški termino *komercinis naudojimas*, kuris yra itin svarbi kategorija EPK 53 (a) straipsnio taikymui³⁹⁴, samprata bei apimtis. Minėtas Konvencijos 53 (a) straipsnyje vartojamas terminas EPT padalinių nebuvo itin plačiai analizuotas: egzistuoja nedaug sprendimų, kuriuose buvo mėginta pateikti jo sampratą. Atsižvelgiant į tai, kyla būtinybė aptarti šią EPK 53 (a) straipsnio aiškinimui ir taikymui svarbią kategoriją.

1973 m. EPK 53 (a) nurodė, jog patentas negali būti išduodamas tiems išradimams, kurių paskelbimas ar komercinis naudojimas prieštarautų viešajai tvarka arba moralei³⁹⁵. Nors jau derybų dėl Konvencijos metu Šveicarijos delegacija siūlė minėtą nuostatą pakeisti, atsisakant žodžio „paskelbimas“³⁹⁶, minėtas pakeitimas įvyko tik 2000 m. EPK reformos metu³⁹⁷. Teisės doktrinoje tokiam

³⁹³ GITTER, D. M. *Led Astray* <...>, p. 34, pvz. žr. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Plant* <...>; BENTLY, L. *Sowing Seeds of Doubt on Onco Mouse: Morality and Patentability*. *Kings College Law Journal*, t. 5, 1994-1995, p. 188-191, p. 189; LIDDELL, K. *Immortality and Patents*<...>, p. 154.

³⁹⁴ HELLSTADIUS, A. *A Quest for Clarity* <...>, p. 241.

³⁹⁵ SINGER, M.; ir STAUDER, D. *The European Patent* <...>, p. 87.

³⁹⁶ STERCKX, S.; ir COCKBAIN, J. *Exclusions from Patentability* <...>, p. 48.

³⁹⁷ Plačiau žr. Europos patentų organizacijos Administracinė taryba. *Pagrindinis pasiūlymas dėl Europos patentų konvencijos peržiūros* [interaktyvus] Miunchenas, 2000 [žiūrėta 2016 m. spalio 3 d.] Europos

pakeitimui yra pritariama, nurodant, jog yra sunku įsivaizduoti situaciją, kai išradimo naudojimas nesuteiktų teisinio ar etinio pagrindo jam prieštarauti, bet to paties išradimo paskelbimas minėtą pagrindą galėtų suteikti³⁹⁸. Taip pat žodžio „paskelbimas“ atsisakymu buvo siekiama Konvencijos 53 (a) straipsnį suderinti su TRIPS 27 straipsnio 2 dalimi ir Biotechnologijų direktyvos 6 straipsnio 1 dalimi³⁹⁹. Nepaisant siekio harmonizuoti aptariamą EPK nuostatą su tarptautinėmis ar viršnacionalinėmis teisės normomis, EPT praktika netapo itin vieninga komercinio naudojimo sampratos klausimu. Dėl šios priežasties teisinėje literatūroje yra išskiriami siauras ir platus jo aiškinimas⁴⁰⁰.

Siauro aptariamo termino aiškinimo bylų kategorijai priskiriama *Transgenic animals/HARVARD* byla, kurioje EPT apeliacinė kolegija, analizuodama išradimo atitikimą 1973 m. EPK 53 (a) straipsnio versijai⁴⁰¹, nurodė, jog aptariama nuostata nekelia nei konkretaus išradimo patentavimo, nei paties išradimo *per se* moralumo klausimo⁴⁰². Anot EPT apeliacinės kolegijos, Konvencijos 53 (a) straipsnis kalba tik apie išradimo „paskelbimo ir naudojimo“ moralumą bei atitikimą viešajai tvarkai, t.y. aptariamo EPK straipsnio taikymui reikšmės neturi nei išradimo – genetiškai modifikuotos pelės – sukūrimo procesas, nei šio išradimo patentavimo faktas⁴⁰³.

Euthanasia Compositions/MICHIGAN STATE UNIV. byloje, remiantis 1973 m. EPK redakcija, taip pat buvo pasitelkiamas siauras EPK 53 (a) straipsnio aiškinimas. Panašiai kaip ir minėtoje *Transgenic animals/HARVARD* byloje, šiame

patentų organizacijos Administracinė taryba. Prieiga per internetą: <[http://documents.epo.org/projects/babylon/eponet.nsf/0/43F40380331CE97CC125727A0039243C/\\$File/00002a_en.pdf](http://documents.epo.org/projects/babylon/eponet.nsf/0/43F40380331CE97CC125727A0039243C/$File/00002a_en.pdf)>.

³⁹⁸ SINGER, M.; ir STAUDER, D. *The European Patent* <...>, p. 87.

³⁹⁹ Pagrindinis pasiūlymas dėl Europos patentų konvencijos peržiūros <...>, p. 45.

⁴⁰⁰ HELLSTADIUS, A. *A Quest for Clarity* <...>, p. 246.

⁴⁰¹ „Europos patentai neišduodami: a) išradimams, kurių skelbimas ar naudojimas prieštarautų viešajai tvarkai ar moralei, jei nemanoma, jog naudojimas prieštarauja viešajai tvarkai ar moralei vien tik dėl to, kad kai kuriose arba visose Susitariančioiose Valstybėse jį draudžia įstatymai ar kiti teisės aktai“ (1973 m. spalio 5 d. Europos patentų išdavimo konvencija (Europos patentų konvencija). *Valstybės žinios*, 2004, nr. 147-5325).

⁴⁰² Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. liepos 6 d. sprendimas *Transgenic* <...>, para. 4.2.

⁴⁰³ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. liepos 6 d. sprendimas *Transgenic* <...>, para. 4.2.

sprendime buvo nurodyta, jog terminas *komercinis naudojimas* neapima tokių aspektų, kaip: (a) išradimas *per se*; (b) patento suteikimas konkretaus išradimo atžvilgiu; (c) išradimo sukūrimo procedūros metu arba jo pagaminimo metu atliekami veiksmai⁴⁰⁴. Anot EPT apeliacinės kolegijos, šis terminas Konvencijos 53 (a) straipsnio kontekste turėtų būti suvokiamas kaip „išradimo teorijoje viešai pareikštas naudojimas, nurodytas patente“⁴⁰⁵.

Kolegija pabrėžė, jog išradimo naudojimu nelaikomi „eksperimentai, atlikti išradimo kūrimo ar vystymo metu“⁴⁰⁶. Taip pat, remiantis šiuo sprendimu, aptariamasis naudojimas, kuris prieštarauja viešajai tvarka ir (ar) moralei, privalo būti vienintelis toks. Jeigu egzistuoja daugiau komercinio išradimo naudojimo būdų, nepatenkančių į Konvencijos 53 (a) straipsnio išimtį, tokiais atvejais patentas minėtu pagrindu negali būti atštas⁴⁰⁷. Tai reiškia, jog remiantis *Euthanasia Compositions/MICHIGAN STATE UNIV.* byla, EPK 53 (a) straipsnio analizei yra svarbus tikėtinas konkreto išradimo naudojimas.

Breast and Ovarian Cancer/UNIVERSITY OF UTAH byloje, remdamasi 1973 m. EPK versija, EPT apeliacinė kolegija taip pat pabrėžė, jog būtent paties „išradimo paskelbimas ir naudojimas“⁴⁰⁸ privalo būti vertinami dėl jų atitikties EPK 53 (a) straipsniui. Taip pat atsakydama į oponentų argumentus dėl patento suteikimo socioekonominių pasekmių (po ginčijamo patento suteikimo padidėjusių išlaidų pacientams), minėta apeliacinė kolegija nurodė, jog oponentai kalba apie paties patento, o ne komercinį išradimo naudojamą⁴⁰⁹. Tokia praktika, esant panašioms, su patento suteikimo socioekonominėms pasekmėms susijusiems

⁴⁰⁴ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2005 m. gegužės 11 d. sprendimas *Euthanasia* <...>, para. 5.6. a)-c).

⁴⁰⁵ Angl. „*the avowed use of the invention's teaching indicated in the patent*“ (Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2005 m. gegužės 11 d. sprendimas *Euthanasia* <...>, para. 5.7).

⁴⁰⁶ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2005 m. gegužės 11 d. sprendimas *Euthanasia* <...>, para. 6.8.

⁴⁰⁷ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2005 m. gegužės 11 d. sprendimas *Euthanasia* <...>, para. 5.8.

⁴⁰⁸ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2007 m. rugsėjo 27 d. sprendimas *Breast* <...>, para. 56.

⁴⁰⁹ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2007 m. rugsėjo 27 d. sprendimas *Breast* <...>, para. 53.

protesto argumentams, buvo pritaikyta ir kitose bylose⁴¹⁰. Atsižvelgiant į tai, jog taikant Konvencijos 53 (a) straipsnį, aktualus yra paties išradimo naudojimas ir paskelbimas⁴¹¹, oponentų argumentų dėl patento suteikimo pasekmių EPT apeliacinė kolegija nevertino. Visa tai leidžia konstatuoti, jog Kolegija bent jau kurį laiką žodį „naudojimas“, taikydama 1973 m. redakcijos EPK 53 (a) straipsnį, buvo linkusi aiškinti siaurai.

Taip pat *Breast and Ovarian Cancer/UNIVERSITY OF UTAH* ir *Relaxin/HOWARD FLOREY INSTITUTE* bylose buvo keliamas klausimas dėl asmens sutikimo kūno audinių paėmimui⁴¹², tačiau EPT apeliacinė kolegija minėtų apeliančių argumentų neanalizavo ir apsiribojo EPK 53 (a) straipsnio bei EPK Įgyvendinimo taisyklių 23e taisyklės⁴¹³ taikymu⁴¹⁴. Tuo tarpu bylose *Gene trap/ARTEMIS*, kurioje oponentai siekė taikyti „svėrimo“ testą antram papildomam prašymui, buvo patvirtinta, jog, sprendžiant klausimą dėl išradimo atitikimo EPK 53 (a) straipsniui, reikia analizuoti tik patį išradimą išimtinai patento paraiškos ribose⁴¹⁵. Tai reiškia, jog genetiškai modifikuoti gyvūnai (šiuo atveju – pelės), kurie galimai patirs kančias, bet nėra įtraukti į patento paraišką, yra už išradimo, kuriam yra prašoma patento apsaugos, ribų. Todėl jų kančios neturėtų būti vertinamos, sprendžiant komercinio išradimo naudojimo atitikimo Konvencijos 53 (a) straipsniui klausimą⁴¹⁶.

⁴¹⁰ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 13 d. sprendimas *Mutation/UNIVERSITY* <...>, para. 82 (šiam procese buvo siekiama patentuoti izoliuotą DNR, koduojančią BRCA1 mutacijas, taip pat polimorfizmus, žymenis, procesus sukurti DNR bei metodus, skirtus polinkį į krūties ir kiaušidžių vėžį nustatyti). Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 19 d. sprendimas *Method of diagnosis* <...>, para. 64-65 (šiam procese buvo siekiama patentuoti procesą, kuris padėtų diagnozuoti polinkį į krūties ir kiaušidžių vėžį).

⁴¹¹ Senoji EPK redakcija (1973 m. spalio 5 d. Europos patentų išdavimo <...>).

⁴¹² Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2002 m. spalio 23 d. sprendimas *Relaxin* <...>, para. XII.

⁴¹³ Nuo 2007 m. gruodžio 13 d.: 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo konvencijos (Europos patentų konvencijos) įgyvendinimo taisyklės <...>, 29 taisyklė.

⁴¹⁴ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2002 m. spalio 23 d. sprendimas *Relaxin* <...>, para. 9. Nuo 2007 m. gruodžio 13 d.: 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo konvencijos (Europos patentų konvencijos) įgyvendinimo taisyklės <...>, 28 (d) taisyklė.

⁴¹⁵ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2006 m. sausio 12 d. sprendimas *Gene trap* <...>, para. 13.

⁴¹⁶ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2006 m. sausio 12 d. sprendimas *Gene trap* <...>, para. 13.

Taip pat ir EPT protestų skyriaus *Lubrizol* byloje, kurioje buvo sprendžiama dėl patento genetiškai modifikuotam augalui suteikimo, buvo nurodyta, jog, taikant ir aiškinant Konvencijos EPK 53 (a) straipsnį, terminas *komercinis naudojimas* turi būti suvokiamas siaurai. Tai reiškia, jog nemoralus turi būti išradimo, o ne teisių, kylančių iš patento, naudojimas⁴¹⁷. Tokia pati pozicija matoma ir EPT apeliacinės kolegijos *Plant cells/PLANT GENETIC SYSTEMS* sprendime, kurioje, vertinant išradimo, apimančio kai kuriems herbicidams atsparius augalus ir sėklas bei jų sukūrimo procesus, komercinį naudojimą buvo pabrėžiama, jog reikia analizuoti siekiamą apsaugoti dalyką (angl. *claimed subject matter*)⁴¹⁸.

Siekis aiškinti terminą *komercinis naudojimas* patento paraiškos ribose laikytinas tinkamu, atsižvelgiant į EPK 69 straipsnio 1 dalį⁴¹⁹ ir 83 straipsnį⁴²⁰. Minėtas teisinis reguliavimas nurodo, jog būtent patento ar jo paraiškos apibrėžties punktai ir apibūdina išradimą, kurio komercinis naudojimas yra analizuojamas, taikant ir aiškinant EPK 53 (a) straipsnį bei su juo susijusias atitinkamas EPK Įgyvendinimo taisyklių nuostatas.

Visgi tam tikrais atvejais siauras aiškinimas gali priversti abejoti EPT padalinių sprendimų racionalumu. Tokią situaciją iliustruoja EPT apeliacinės kolegijos 2013 m. sausio 24 d. sprendimas⁴²¹, kuriame buvo analizuojamas ne biotechnologinio išradimo, apimančio paskersto gyvūno apdorojimo procesą, į kurį, be kita ko, patenka bent vienas stebėtojas, esantis greta skerdyklos linijos, tam, kad

⁴¹⁷ Europos patentų tarnybos protestų skyrius. 1992 m. birželio 5 d. <...>, para. 9.1.1, p. 14.

⁴¹⁸ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Plant* <...>, para. 18.7, 19. EPT apeliacinė kolegija netgi pažymi, jog patentus suteikiančios institucijos kai kurių išradimų (pvz.: cheminių junginių, naudojamų farmacijoje) patento paraiškos pateikimo metu komercinio naudojimo pasekmes gali įvertinti itin ribotai (Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Plant* <...>, para. 18.4).

⁴¹⁹ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo <...>, 69 str. 1 d.

⁴²⁰ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo <...>, 83 str.

⁴²¹ Šiam sprendimui antraštė Europos patentų tarnybos duomenų bazėje nėra priskirta.

atliktų skerdimo objekto priežiūrą⁴²², komercinis naudojimas EPK 53 (a) straipsnio atžvilgiu.

Šioje byloje EPT apeliacinė kolegija, sutinkamai su aukščiau minėtomis *Transgenic animals/HARVARD, Euthanasia Compositions/MICHIGAN STATE UNIV.* ir *Breast and Ovarian Cancer/ UNIVERSITY OF UTAH* bylomis, nurodė, jog moralės ir viešosios tvarkos atžvilgiu privalo būti įvertinamas būtent patento paraiškos dokumentuose nurodyto išradimo naudojimas⁴²³. Remiantis patento apibrėžties punktais, šioje byloje buvo konstatuota, jog išradimas apima bent vieną stebėtoją – žmogų⁴²⁴, kas reiškia, jog pastarasis yra traktuojamas kaip „privačios nuosavybės objektas“⁴²⁵. Atsižvelgiant į tai, komercinis išradimo naudojimas neatitinka fundamentalių žmogaus teisių standartų ir dėl to prieštarauja viešajai tvarkai⁴²⁶.

Tai leidžia teigti, jog esant siauram termino *komercinis naudojimas* aiškinimui, vertinimas EPK 53 (a) straipsnio atžvilgiu gali vykti pakankamai formaliai: modeliuojant galimą komercinį išradimo naudojimą, pažodžiui yra pasitelkiamas patento paraiškos dokumentuose apibrėžtas išradimas. Tai daroma neatsižvelgiant, ar konkretaus išradimo toks, koks jis aptartas patento paraiškoje, komercinis naudojimas realybėje yra įmanomas. Todėl aptariamame sprendime nebuvo analizuojama, ar tarptautiniai žmogaus teisių standartai ir juos įgyvendinantys nacionaliniai aktai leistų vykdyti tokį patentą, pavyzdžiui, prašant sunaikinti patentą pažeidžiantį išradimą⁴²⁷. Taip pat EPT apeliacinė kolegija

⁴²² Europos patentas nr. EP819381, „Gyvūno arba jo dalies perdirbimo skerdykloje būdas ir įtaisas“ (angl. „*Method and device for processing a slaughtered animal or part thereof in a slaughterhouse*“), paraiška pateikta 1997 m. liepos 16 d.

⁴²³ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2013 m. sausio 24 d. sprendimas *be pavadinimo* T 0149/11 <...>, para. 2.1.

⁴²⁴ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2013 m. sausio 24 d. sprendimas *be pavadinimo* T 0149/11 <...>, para. 2.3-2.4.

⁴²⁵ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2013 m. sausio 24 d. sprendimas *be pavadinimo* T 0149/11 <...>, para. 2.6.

⁴²⁶ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2013 m. sausio 24 d. sprendimas *be pavadinimo* T 0149/11 <...>, para. 2.7.

⁴²⁷ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2013 m. sausio 24 d. sprendimas *be pavadinimo* T 0149/11 <...>, para. 2.6.

tiesiogiai nurodė, jog sprendimui priimti nėra svarbu, ar esamu metu egzistuoja realūs arba galimi žmogaus teisių pažeidimai⁴²⁸.

Atsižvelgiant į aptartą sprendimą, viena vertus, Konvencijos 53 (a) straipsnyje yra aiškiai nurodyta, jog komercinio išradimo naudojimo moralės ir viešosios tvarkos atžvilgiu įvertinimas nepriklauso nuo nacionalinių teisės aktų. Todėl, remiantis egzistuojančiu teisiniu reguliavimu, EPT apeliacinė kolegija, atsižvelgdama tik į Europos patentų teisės normas, šiuo atveju savo veiksmus atliko tinkamai. Kita vertus, kyla klausimas, ar toks Europos patentų sistemos autonomiškumas yra racionalus ir ar nevertėtų iš naujo svarstyti jos santykio su kitomis teisinėmis sistemomis.

Visgi ne visos bylos pasižymi tokia siaura termino *komercinis naudojimas* minėto straipsnio kontekste samprata. Kai kuriuose Kolegijų sprendimuose šis terminas buvo aiškinamas plačiau, kaip apimantis ne tik komercinio išradimo naudojimo, bet ir jo sukūrimo bei vystymo stadiją. Žymiausias sprendimas, kuriame suteikta itin plati reikšmė terminui *komercinis naudojimas*, yra *Use of embryos/WARF*⁴²⁹. Nepaisant plataus aptariamos Konvencijos nuostatos išaiškinimo, Kolegija, sutinkamai su aukščiau aptarta Tarnybos praktika⁴³⁰, šiame sprendime pripažino, jog pats patentavimas nepatenka į EPK 53 (a) straipsnio taikymo sferą⁴³¹. Vis dėlto toks aiškinimas prieštarauja EPT protestų skyriaus *Edinburgh Patent* sprendimui, kuriame patentavimas yra suvokiamas kaip komercinio naudojimo dalis, nurodant, jog patento paraiškos pateikimas „visada reiškia pramoninį arba komercinį tikslą, nes vienintelė suteikto patento funkcija yra sustabdyti kitus nuo komercinio/pramoninio išradimo naudojimo“⁴³².

⁴²⁸ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2013 m. sausio 24 d. sprendimas *be pavadinimo* T 0149/11 <...>, para. 2.6.

⁴²⁹ Europos patentų tarnybos išplėstinė apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 28 d. sprendimas *Use of embryos* <...>.

⁴³⁰ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2007 m. rugsėjo 27 d. sprendimas *Breast* <...>; Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 13 d. sprendimas *Mutation/UNIVERSITY* <...>.

⁴³¹ Europos patentų tarnybos išplėstinė apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 28 d. sprendimas *Use of embryos* <...>, para. 29.

⁴³² Europos patentų tarnybos protestų skyrius. 2003 m. liepos 21 d. sprendimas *Edinburgh* <...>, para. 2.5.3., p. 22.

Svarbiausias *Use of embryos/WARF* byloje keliamas klausimas buvo tai, ar išradimas, kurio patento apibrėžties punktai apėmė žmogaus kamienines ląsteles, kurioms sukurti patento paraiškos pateikimo metu buvo reikalingas žmogaus embrionų sunaikinimas, neprieštaravo EPK 53 (a) straipsniui⁴³³. Šioje byloje yra svarbu tai, jog išradimo apibrėžties punktai neapėmė proceso, aprašančio išradimo sukūrimui reikalingą žmogaus embrionų sunaikinimą: aprašyme, kuris yra aptariamo patento paraiškos dalis, ir gali būti naudojamas aiškinant apibrėžties punktus⁴³⁴, kamieninių ląstelių šaltiniu buvo įvardyti preimplantacinės stadijos embrionai. Taip pat EPT išplėstinės apeliacinės kolegijos buvo klausama, ar vėliau, po paraiškos pateikimo, atsiradusi technologija, leidžianti reikiamą procedūrą atlikti be žmogaus embrionų sunaikinimo, turi įtakos *Use of embryos/WARF* byloje analizuojamo išradimo įvertinimui.

Pirmu aukščiau minėtu aspektu EPT išplėstinė apeliacinė kolegija nurodė, jog, nepaisant to, jog patento apibrėžties punktai tiesiogiai apie embrionų sunaikinimą tiesiogiai nekalba, į situaciją reikia žvelgti plačiai ir nagrinėti ne tik tai, kas yra nurodyta patento paraiškoje, bet analizuoti paraiškos techninį mokymą kaip visumą, t.y. vertinti išradimo sukūrimui reikalingus veiksmus, kurie šiuo atveju apima žmogaus embrionų sunaikinimą⁴³⁵. Atsižvelgdama į tai, jog EPK Įgyvendinimo taisyklių 28 (c) taisyklė draudžia patentuoti išradimus, kuriuos apibūdinantys apibrėžties punktai apima objektus, patento paraiškos pateikimo momentu sukuriamus būtent pasitelkiant žmogaus embrionų sunaikinimą, Kolegija konstatavo, jog šio Europos patento komercinis naudojimas prieštarauja moralei ir viešajai tvarkai⁴³⁶.

⁴³³ Europos patentų tarnybos išplėstinė apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 28 d. sprendimas *Use of embryos <...>*, para. 15.

⁴³⁴ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo <...>, 69 str. 1 d.

⁴³⁵ Europos patentų tarnybos išplėstinė apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 28 d. sprendimas *Use of embryos <...>*, para. 22.

⁴³⁶ Europos patentų tarnybos išplėstinė apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 28 d. sprendimas *Use of embryos <...>*, para. 31-32.

Antru klausimu EPT apeliacinė kolegija nurodė, kad faktas, jog po Europos patento paraiškos pateikimo technologija pasikeičia ir tampa įmanoma gauti žmogaus kamienines ląsteles nenaikinant embriono, neturi reikšmės, nes EPT privalo vertinti komercinį išradimo naudojimą Europos patento paraiškos pateikimo metu⁴³⁷. Priešinga išvada vestų prie dar didesnio teisinio netikrumo ir būtų žalinga tretiesiems asmenims, sukūrusiems nepavojingą kamieninių ląstelių gavimo būdą⁴³⁸. Remdamasi minėtais argumentais, Kolegija atsisakė suteikti patentą šiam išradimui.

Stem cells/CALIFORNIA byloje analizuotas išradimo, apimančio žinduolių klonuotų nervinės keteros kamieninių ląstelių populiacijos *in vitro* dauginimo procesą⁴³⁹, komercinio naudojimo atitikimas viešajai tvarkai ir (ar) moralei. Šio patento paraiškos dokumentuose buvo nurodyta, jog išradimui sukurti yra reikalinga minėtų ląstelių izoliacija, kurios metu yra naudojami žmogaus embrionai⁴⁴⁰. Remiantis pareiškėjo teiginiais apeliacijos procedūroje, nervinės keteros kamieninės ląstelės paraiškos pateikimo metu galėjo būti gaunamos ir kitais būdais – iš suaugusiojo periferinės ir centrinės nervų sistemų, nesunaikinant žmogaus embrionų⁴⁴¹. Tačiau EPT konstatavo, jog, atsižvelgiant į tai, kad patento paraiškoje buvo nurodytas aptartas ląstelių izoliacijos būdas tik panaudojant žmogaus embrionus, tai ir turi būti laikoma vieninteliu tuo metu egzistavusiu minėtų ląstelių izoliacijos būdu⁴⁴². Todėl patentas šiam išradimui nebuvo suteiktas.

⁴³⁷ Europos patentų tarnybos išplėstinė apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 28 d. sprendimas *Use of embryos* <...>, para. 31-35.

⁴³⁸ Europos patentų tarnybos išplėstinė apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 28 d. sprendimas *Use of embryos* <...>, para. 35

⁴³⁹ Europos patentas nr. EP0658194, „Žinduolių universaliosios nervinės kamieninės ląstelės“ (angl. „*Mammalian multipotent neural stem cells*“), paraiška pateikta 1993 m. liepos 27 d.

⁴⁴⁰ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2009 m. gegužės 28 d. sprendimas *Stem cells/CALIFORNIA* <...>, para. 5.

⁴⁴¹ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2009 m. gegužės 28 d. sprendimas *Stem cells/CALIFORNIA* <...>, para. 6.

⁴⁴² Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2009 m. gegužės 28 d. sprendimas *Stem cells/CALIFORNIA* <...>, para. 7.

Dėl to, ar išradimo vystymo aspektų įtraukimas į komercinio naudojimo analizę laikytinas tinkamu, iki šiol vyksta diskusijos⁴⁴³. Viena vertus, aptartas aiškinimas *Use of embryos/WARF* ir *Stem cells/CALIFORNIA* bylose yra nukrypimas nuo iki tol EPT apeliacinės kolegijos praktikoje egzistavusio ir Ekspertizės gairėse nurodyto siauro aiškinimo reikalavimo. Kita vertus, atsižvelgiant į tokius išradimus, kokie buvo analizuojami *Use of embryos/WARF* ar *Stem cells/CALIFORNIA* bylose, panašu, jog vienu išradimų kūrimo ir jų vystymo fazė gali kelti daugiau susirūpinimo nei kitų, net jeigu joje atlikti veiksmai nepatenka į patento apibrėžties punktus. Pastaroji situacija susiklosto tada, kai išradimas apima gyvą žmogaus organizmą kurioje nors jo formavimosi ar vystymosi stadijoje. Šiais atvejais EPT praktikoje pasireiškia tendencija EPK 53 (a) straipsnyje esančio plėsti termino *komercinis naudojimas* sampratą.

Remiantis tuo, kas aptarta aukščiau, sutiktina su pozicija, jog nors siauras EPK 53 (a) straipsnio aiškinimas postuluojamas tiek EPT Gairėse⁴⁴⁴, tiek EPT padalinių praktikoje⁴⁴⁵ ir su tuo yra sutinkama teisės doktrinoje⁴⁴⁶, naujesni minėtos kolegijos išaiškinimai atskleidžia tai, kad minėtos siauros pozicijos yra laikomasi ne visada⁴⁴⁷. Aptarta EPT apeliacinės kolegijos praktika atskleidžia, jog EPK kontekste terminas *komercinis naudojimas* gali būti aiškinamas nevienodai ir, atsižvelgiant į konkretų išradimą bei galimą jo komercinį naudojimą, minėtas

⁴⁴³ Pvz. žr. VAN OVERWALLE, G. *Gene Patents* <...>, p. 898; TORREMANS, P. L. C. *Legal Problems Raised by Patents on Human Stem Cell-Based Inventions*. Iš HUG, K.; ir HEMEREN, G. *Translational Stem Cell Research*. Humana Press. NewYork, Dordrecht, Heidelbergm London: Springer, 2011, p. 287-307, p. 301-305.

⁴⁴⁴ Europos patentų tarnyba. *Ekspertizės gairės Europos patentų tarnyboje* [interaktyvus]. Lapkritis, 2017, A-III dalis, 8.1 <...>.

⁴⁴⁵ Pvz. žr. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2006 m. sausio 12 d. sprendimas *Gene trap* <...>, para. 13. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1990 m. spalio 3 d. sprendimas *Onco-Mouse* <...>, para. 4.5.; Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Plant* <...>, para. 8; Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2005 m. gegužės 11 d. sprendimas *Euthanasia* <...>, para. 5.4.

⁴⁴⁶ GITTER, D. M. *Led Astray* <...>, p. 23.

⁴⁴⁷ Europos patentų tarnybos išplėstinė apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 28 d. sprendimas *Use of embryos* <...>, Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2009 m. gegužės 28 d. sprendimas *Stem cells/CALIFORNIA* <...>.

terminas gali būti suprantamas plačiau nei yra nurodoma Gairėse arba dalyje ankstyvų EPT apeliacinių kolegijų sprendimų.

Vertinant išradimus, apimančius gyvūnus, augalus arba nuo žmogaus kūno izoliuotus elementus, pasitelkiamas siauras termino *komercinis naudojimas* aiškinimas. Remiantis šiuo požiūriu, minėtas terminas suvokiamas, kaip konkretaus patento paraiškos dokumentuose apibrėžto komercinis išradimo naudojimas. Tokiu atveju išradimo sukūrimas, patento išradimui suteikimas arba patento naudojimo pasekmės nėra vertinami iš moralės ir (ar) viešosios tvarkos perspektyvos. Tačiau, analizuojant išradimą, į kurio apimtį patenka žmogaus kūnas kurioje nors jo formavimosi ir vystymosi stadijoje, minėtas terminas aiškinamas plačiai: į terminą *komercinis naudojimas* įtraukiant išradimo sukūrimo ir vystymo stadijas bei kai kuriais atvejais net ir paties išradimo patentavimo faktą. Todėl konstatuotina, jog, vykstant biomedicinos mokslų pažangai ir siekiant apsaugos išradimams, kurie daro įtaką EPO valstybių narių teisinės sistemos svarbioms vertybėms, apimančioms žmogaus gyvybės, orumo ir teisių apsaugą, iš esmės siaurą požiūrį, skatinantį kiekvieną atvejį vertinti tik patento paraiškos turinio ribose, keičia platesnis minėtos nuostatos aiškinimas.

Žvelgiant į išanalizuotą EPT praktiką, sutiktina su S. Jasanoff pozicija, jog stipriai mokslo ir technologijų veikiamose situacijose sprendimo priėmimo organai yra įtraukiami į interaktyvų socialinės bei technologinės kaitos procesą⁴⁴⁸. Šiame disertaciniame tyrime tokiais sprendimo priėmimo organais laikytini EPT ekspertizės skyrius, EPT protestų skyrius, EPT apeliacinės kolegijos ir EPT išplėstinės apeliacinės kolegijos. Pastarieji EPT padaliniai laikytini visuomenės partneriais, siekiant atrasti naujas taisykles ir pertvarkyti pasikeitusį galimybių lauką⁴⁴⁹. Tokia dėl sparčios biomedicinos mokslų pažangos besikeičianti padėtis biotechnologinių išradimo patentavimo atveju skatina ieškoti būdų, padėsiančių atrasti EPK 53 (a) straipsnio aiškinimo ir taikymo tendencijas.

⁴⁴⁸ JASANOFF, S., *Science at the Bar* <...>, p. 19.

⁴⁴⁹ JASANOFF, S., *Science at the Bar* <...>, p. 19.

1.5. Preliminarios išvados

Nepaisant Europos patentų sistemos siekio išlaikyti harmoniją su ES teisės normomis, reguliuojančiomis biotechnologinių išradimų patentavimą, taip pat potencialios įsigaliosiančio Bendro galiojimo patentų paketo įtakos, ši sistema, priimdama sprendimus dėl patentų biotechnologiniams išradimams suteikimo, išlieka formaliai autonomiška ir nuo ES teisės aktų bei institucijų nepriklausoma teisinė tvarka. Todėl, EPK 53 (a) straipsnio ir su juo susijusių EPK Įgyvendinimo taisyklių pagrindu sprendžiant dėl biotechnologinių ir kitų iš biomedicinos mokslų sferos kylančių išradimų patentavimo, pagrindinis vaidmuo tenka EPT padaliniam.

Tarnybos praktikos analizė atskleidžia jog, priimdama sprendimus minėtų nuostatų pagrindu, ji taiko testus, paremtus kuria nors viena iš Vakarų intelektinėje mintyje vyraujančių filosofijos krypčių – utilitarizmu arba deontologine etika. Pirmuoju požiūriu paremtas „svėrimo“ testas taikomas, sprendžiant dėl išradimų, apimančių gyvūnus, patentavimo, o antrasis, pagrįstas deontologija, „paneigiamos prezumpcijos“ testas – išradimams, apimantiems gyvą žmogaus kūną arba nuo jo atskirtus elementus. Abu minėti testai gali būti taikomi išradimams, apimantiems augalus. Be to, remiantis negausia EPT praktika, komercinio išradimo naudojimo vertinimo nepriimtino standartas paprastai taikomas svėrimo testo atveju, o pasibjaurėjimo – pasitelkiant „paneigiamos prezumpcijos“ testą. Taip pat pirmuoju atveju labiau tikėtinas yra siauresnis termino *komercinis naudojimas* aiškinimas, o antruoju – platesnis, apimantis išradimo sukūrimo veiksmus.

Išvardytų elementų, pasitelkiamų Konvencijos 53 (a) straipsnio taikymui ir aiškinimui, pasirinkimas priklauso nuo išradimo turinio įvertinimo, kuriam yra būtinos biomedicinos mokslų žinios. Todėl, siekiant suvokti minėtos EPK nuostatos ir su ja susijusių teisės normų aiškinimo bei taikymo tendencijas, reikia analizuoti biomedicinos mokslų, pateikiančių reikalingas žinias, sampratą bei jų santykį su Vakarų teisės tradicijai priklausančia Europos patentų teise minėtos Konvencijos nuostatos kontekste.

2. Biomedicinos mokslai

2.1. Biomedicinos mokslų samprata ir padėtis XXI amžiuje

Tiek moksliniuose⁴⁵⁰, tiek praktiniuose⁴⁵¹ šaltiniuose egzistuoja įvairios mokslo sričių klasifikacijos. Į šio disertacinio tyrimo objektą patenkančius biomedicinos mokslus nėra lengva atriboti nuo kitų mokslo ir technologijų sričių. Situaciją dar labiau apsunkina tai, jog nei Lietuvos, nei užsienio šaltiniai iš esmės nepateikia⁴⁵² termino lietuvių kalba *biomedicinos mokslai* (arba anglų kalba – *biomedical sciences*) apibrėžimo, bei tai, kad Lietuvos ir užsienio mokslinėje literatūroje dažnai yra vartojami iš pirmo žvilgsnio su analizuojama mokslo sritimi susiję terminai *gyvybės mokslai* (ir jo atitikmuo anglų kalba – *life sciences*) ir *biotechnologija* (ir jo atitikmuo anglų kalba – *biotechnology*). Tokia padėtis dėl termino *biomedicinos mokslai* vartojimo skatina ieškoti pastarajam artimų kategorijų ir analizuoti jų tarpusavio santykį.

Šiame darbe terminas *biomedicinos mokslai* buvo pasirinktas dėl dabartiniu metu Lietuvos Respublikoje galiojančio teisinio reguliavimo. Remiantis 2012 m.

⁴⁵⁰ COGSWELL, G. A. The Classification of the Sciences. *The Philosophical Review*, t. 8, nr. 5, 1899, p. 494-512, p. 498.

⁴⁵¹ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos 2012 m. spalio 16 d. įsakymas „Dėl mokslo kryptių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2012, nr. 123-6225; Europos Sąjungos statistikos tarnyba. *SCL - Field of science and technology classification (FOS 2007)* [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. sausio 21 d.] Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/nomenclatures/index.cfm?TargetUrl=LST_NOM_DTL&StrNom=CL_FOS07&StrLanguageCode=EN&IntPcKey=&StrLayoutCode=HIERARCHIC>; Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija. Mokslo, technologijų ir pramonės direktoratas. Mokslo ir technologijų politikos komitetas. *Revised Field of Science and Technology (FOS) Classification in the Frascati Manual* [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/science/inno/38235147.pdf>>.

⁴⁵² Pvz.: aptiriamas terminas sutinkamas daugiau atsitiktiniuose šaltiniuose, kurių paskirtis yra ne pateikti mokslinį termino „biomedicinos mokslai“ (angl. „*biomedical sciences*“) paaiškinimą, bet supažindinti su minėto termino reiškime plačiąją visuomenę. Pavyzdžiui, Oxfordo universiteto viešai prieinamoje informacijoje apie studijų programas yra pateikiamas termino „biomedical sciences“ apibrėžimas, kuris nurodo, jog tai yra įdomi ir dinamiška sritis, kuri gali padėti suprasti ir gydyti ligas bei kuri koncentruojasi į tai, kaip funkcionuoja žmogaus kūno ląstelės, organai ir sistemos. [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. gruodžio 21 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.ox.ac.uk/admissions/undergraduate/courses-listing/biomedical-sciences?wssl=1>>. Taip pat terminas „*biomedical sciences*“ yra vartojamas kai kuriuose šaltiniuose, tačiau šio termino apibrėžimas nėra pateikiamas (Pvz. žr. ROMEO-CASABONA, C. M. Penal and <...> p. 137-191; JASANOFF, S. *Science at the Bar. Law, Science, and Technology in America*. Harvard University Publishing 1997, p. 5).

spalio 16 d. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos įsakymu⁴⁵³ (toliau – Įsakymas), mokslas ir technologijos yra suskirstyti į šias sritis: (a) humanitariniai mokslai; (b) socialiniai mokslai; (c) fiziniai mokslai; (d) žemės ūkio mokslai; (e) biomedicinos mokslai; (f) technologijos mokslai. Toliau minėta biomedicinos mokslų sritis yra skirstoma į šias mokslo kryptis: biologija, biofizika, ekologija ir aplinkotyra, botanika, zoologija, medicina, odontologija, farmacija, visuomenės sveikata ir slauga⁴⁵⁴. Tačiau, skirtingai nei prieš tai galiojusiam 2011 m. vasario 14 d. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos įsakyme⁴⁵⁵, aptariamame Įsakyme nėra kalbama apie mažesnius vienetus, t.y. mokslo šakas, kurios ir sudaro prieš tai minėtas mokslo kryptis, todėl nėra aišku, kokios mažesnės sudedamosios dalys patenka į kiekvieną iš įvardytų šešių mokslo sričių, įskaitant ir biomedicinos mokslus.

Pagal Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (toliau – EBPO) pateiktą mokslo ir technologijų sričių klasifikaciją, kuria seka ES statistikos tarnyba (Eurostatas)⁴⁵⁶ ir Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija⁴⁵⁷, egzistuoja šios mokslų ir technologijų sritys: (a) gamtos mokslai; (b) inžinerija ir technologijos; (c) medicinos ir sveikatos mokslai; (d) žemės ūkio mokslai; (e) socialiniai mokslai; (f) humanitariniai mokslai⁴⁵⁸. Toliau, remiantis šia klasifikacija, išvardytos sritys skirstomos į atskiras siauresnes sferas (pavyzdžiui, gamtos mokslai klasifikuojami į matematiką; informatikos ir informacijos mokslus;

⁴⁵³ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos 2012 m. spalio 16 d. įsakymas <...>.

⁴⁵⁴ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos 2012 m. spalio 16 d. įsakymas <...>. Kitų mokslo sričių klasifikaciją galima rasti Įsakyme. Šia klasifikacija vadovaujasi ir Vilniaus universitetas (Vilniaus universitetas. Mokslo sričių ir krypčių klasifikacija. [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. birželio 25 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.vu.lt/mokslas/publikacijos/15-mokslas/mokslas/202-mokslo-sriciu-ir-krypciu-klasifikacija>>). Taip pat ji yra pateikiama ir mokslo leidiniuose apie mokslinių tyrimų metodus ir metodologiją (KARDELIS, K. *Mokslinių tyrimų* <...>, p. 36-38).

⁴⁵⁵ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos 2011 m. vasario 14 d. įsakymas „Dėl mokslo krypčių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2011, nr. V-231.

⁴⁵⁶ Europos Sąjungos statistikos tarnyba. *SCL* <...>.

⁴⁵⁷ Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija. *UNESCO nomenclature for fields of science and technology*. [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. sausio 21 d.] Prieiga per internetą: <<http://skos.um.es/unesco6/>>.

⁴⁵⁸ Mokslo, technologijų ir pramonės direktoratas. Mokslo ir technologijų politikos komitetas. *Revised Field* <...>, p. 12.

fiziką; chemiją; žemės ir susijusius aplinkos mokslus (angl. *geoscience and related environmental sciences*); biologijos mokslus; kitus gamtos mokslus)⁴⁵⁹, o pastarosios – į dar siauresnes⁴⁶⁰.

Apartoje tarptautinėje mokslų ir technologijų klasifikacijoje termino *biomedicinos mokslai* atitikmuo anglų kalba *biomedical sciences* nėra vartojamas, o šio termino apibrėžimo kituose šaltiniuose anglų kalba aptikti taip pat nepavyko. Palyginus minėtų Lietuvos Respublikos ir tarptautinių dokumentų turinį, konstatuotina, jog mokslo ir technologijų sferos pagal Įsakyme nurodytą klasifikaciją priskirtos biomedicinos mokslų kryptčiai, patenka į minėtos tarptautinės klasifikacijos (a) biologijos⁴⁶¹ mokslų, kaip gamtos mokslų dalies, sferą bei (b) medicinos ir sveikatos mokslų sferą⁴⁶².

Biomedicinos mokslų priskyrimą prie pastarųjų dviejų (biologijos, kaip gamtos mokslų dalies, ir medicinos) sričių patvirtina Konvencija dėl žmogaus teisių ir orumo apsaugos biologijos ir medicinos taikymo srityje (Žmogaus teisių ir biomedicinos konvencija), kurios pavadinime biologija ir medicina prilyginama terminui *biomedicina*⁴⁶³. Minėtos Žmogaus teisių ir biomedicinos konvencijos turinys atskleidžia, jog šis teisės aktas apima tik su žmogaus kūnu susijusius veiksmus. Visgi Oksfordo žodyno pateikiamas termino *biomedical*

⁴⁵⁹ Mokslo, technologijų ir pramonės direktoratas. Mokslo ir technologijų politikos komitetas. *Revised Field <...>*, p. 6-7.

⁴⁶⁰ Pavyzdžiui, į biologijos mokslų sritį patenka: ląstelių biologija, mikrobiologija; virusologija; biochemija ir molekulinė biologija; biocheminiai tyrimo metodai; mikologija; biofizika; genetika ir paveldimumas; reprodukcinė biologija; vystymosi biologija; augalų mokslą; botaniką; zoologija; ornitologija; entomologija; elgsenos mokslų biologija; jūrų biologija; gėlo vandens biologija; limnologija (ežerotyra); ekologija; biologinės įvairovės išsaugojimas; biologija (teorinė, matematinė, šiluminė, kriobiologija, biologinis ritmas); evoliucinė biologija; kitos biologijos temos (Mokslo, technologijų ir pramonės direktoratas. Mokslo ir technologijų politikos komitetas. *Revised Field <...>*, p. 7).

⁴⁶¹ Įdomu tai, jog iki šiol nėra vieno nedviprasmiško ir visuotinai priimtino termino „biologija“ apibrėžimo (Žr. DÖRING, M. *et al. Contextualizing Systems Biology*. New York, Dordrecht, Heidelberg, London: Springer International Publishing, 2015, p. 4).

⁴⁶² Mokslo, technologijų ir pramonės direktoratas. Mokslo ir technologijų politikos komitetas. *Revised Field <...>*, p. 7-9.

⁴⁶³ 1997 m. balandžio 4 d. Konvencija dėl žmogaus teisių ir orumo apsaugos biologijos ir medicinos taikymo srityje (Žmogaus teisių ir biomedicinos konvencija). *Valstybės žinios*, 2002, nr. 97-4258.

(liet. biomedicininis)⁴⁶⁴ apibrėžimas nurodo, jog jis turėtų būti suprantamas kaip „susijęs tiek su biologija, tiek su medicina“⁴⁶⁵. Pastarąjį paaiškinimą pateikia ir „Taber’s enciklopedinis medicinos žodynas“, kuris nurodo, jog terminas *biomedical* apibūdina kažką, susijusį su gamtos mokslų pritaikymu medicininuose tyrimuose⁴⁶⁶. Taip pat mokslinėje literatūroje nurodoma, jog terminas *biomedicine* (liet. biomedicina) yra suvokiamas, kaip „apimantis tradicines pagrindines biologijos žinias ir tradicinę medicinos praktiką“⁴⁶⁷, priduriant, jog nėra aišku, kada ir kur šios prasideda ir baigiasi: jos tiesiog giliai prasiskverbia viena į kitą ir susipina⁴⁶⁸. Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, jog terminas *biomedicina* gali apimti tiek vien su žmogumi, tiek ir su augalais bei gyvūnais susijusius aspektus.

Taip pat EPBO pateikiamame terminų žodyne biomedicininiai tyrimai (angl. *biomedical research*) apibūdinami kaip sritis, apimanti: (a) konkrečių ligų ir būklių (psichinių arba fizinių) nustatymo, priežasčių, profilaktikos, asmenų gydymo ir reabilitacijos tyrimą; (b) metodų, vaistų arba prietaisų, naudojamų ligoms arba būklėms diagnozuoti ir joms palaikyti individo gydymo metu ir po jo, kūrimą; (c) mokslinius tyrimus, reikalingus suprasti pagrindinius gyvybinius procesus, darančius įtaką ligoms ir žmonių gerovei, įskaitant tokias sritis, kaip ląstelinės ir molekulinės ligų priežastys, genetika, imunologija⁴⁶⁹. Šis apibrėžimas, nors ir apimantis aukščiau minėtas sritis – biologiją ir mediciną, palyginus su aukščiau minėtais šaltiniais, laikytinas siauresniu, apsiribojančiu tik veiksmis, susijusiais su žmonėmis ir jų fizine ar psichine sveikata.

⁴⁶⁴ Lietuvių kalbos išteklių informacinė sistema. E.žodynai. Daugiakalbiai. [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. birželio 25 d.] Prieiga per internetą: <<http://lkiis.lki.lt/lietuviu-anglu>>.

⁴⁶⁵ *Oxford Dictionaries* [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/biomedical>>.

⁴⁶⁶ *Taber’s cyclopedic medical dictionary*. Sudarytojas D. Venes. Philadelphia: F.A. Davis Company, 2017, p. 266.

⁴⁶⁷ ZIMAN, J. *Science in Civil Society*. Exeter: Imprint Academic. 2007, p. 22.

⁴⁶⁸ ZIMAN, J. *Science in <...>*, p. 22.

⁴⁶⁹ *Statistinių terminų žodynas* [interaktyvus] Sudarytojas Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija [žiūrėta 2016 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<https://stats.oecd.org/glossary/>>.

Terminas *gyvybės mokslai* (angl. *life sciences*)⁴⁷⁰ apima mokslus, tiriančius gyvus organizmus: biologiją, botaniką, zoologiją, mikrobiologiją, fiziologiją, biochemiją ir kitas mokslo sritis⁴⁷¹. Iš išvardytų mokslo sričių, visos, išskyrus biochemiją, remiantis EBPO klasifikacija, patenka į biologijos arba į medicinos mokslų sferas. Kadangi pastarosios patenka į Įsakymu nustatytos klasifikacijos kryptį *biomedicinos mokslai*, terminas *gyvybės mokslai* gali būti tapatinamas su biomedicinos mokslais.

Mokslo ir technologijų pažanga daro įtaką ne tik biomedicinos mokslų apibrėžimui, bet ir siauresnių jas sudarančių mokslo šakų, pavyzdžiui, genetikos, ląstelių biologijos, ekologijos, mikrobiologijos, biochemijos, molekulinės biologijos, tarpusavio atribojimui⁴⁷². Teigiama, jog tokią situaciją sąlygoja XXI amžiuje atsiradę nauji įrankiai ir idėjos, pritaikomi visame biologijos moksle, atskleidžiant naujus ryšius arba netgi ištrinant ribas tarp skirtingų gyvybės mokslų sričių⁴⁷³. Atsakingos už mokslo politiką organizacijos nurodo, jog minėta mokslų ir technologijų integracija tik didės, atnešdama vis didesnę naudą visuomenės sveikatai, maisto saugai, aplinkos apsaugai ir kitoms svarbioms socioekonominėms reikmėms, kartu įsileisdama ne tik su biomedicinos mokslais susijusias sritis, pavyzdžiui, informacines technologijas⁴⁷⁴. Taigi, biomedicinos mokslai gali būti persipynę ne tik su artimomis, bet ir su kitomis minėtais sričiai nepriklausančiomis mokslų ir technologijų šakomis.

Viena iš tokių su biomedicinos mokslais susijusių bei, netgi remiantis kai kuriais šaltiniais, biomedicinos mokslų dalimi laikomų⁴⁷⁵ technologijų pavyzdžių yra itin daug apibrėžimų turinti biotechnologija⁴⁷⁶. Mokslinėje literatūroje yra

⁴⁷⁰ Lietuvių kalbos išteklių informacinė sistema. E.žodynai. Daugiakalbiai <...>.

⁴⁷¹ *Oxford Dictionaries* <...>.

⁴⁷² REICHMAN, J. H.; UHLIR, P. F.; ir DEDEURWAERDERE, T. *Governing Digitally Integrated Genetic Resources, Data, and Literature*. New York: Cambridge University Press, 2016, p. 20.

⁴⁷³ REICHMAN, J. H.; UHLIR, P. F.; ir DEDEURWAERDERE, T. *Governing* <...>, p. 20.

⁴⁷⁴ REICHMAN, J. H.; UHLIR, P. F.; ir DEDEURWAERDERE, T. *Governing* <...>, p. 21.

⁴⁷⁵ ROMEO-CASABONA, C. M. Penal and <...>, p. 137-191.

⁴⁷⁶ Egzistuoja šaltiniai, kurių kiekvienas pateikia bent po keletą egzistuojančių termino *biotechnologija* apibūdinimų. Pvz žr. SMITH, J. E. *Biotechnology*. 3rd Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 1996, p. 2 (vien šiame šaltinyje pateikiami 8 termino *biotechnologija* (angl. *biotechnology*) apibrėžimai).

nurodoma, jog biotechnologijos nėra visiškai naujas reiškinys⁴⁷⁷. Tam tikri biotechnologiniai procesai, pavyzdžiui, fermentavimas, skirtas sūriui, vynui ar alui gaminti⁴⁷⁸, buvo žinomi jau prieš tūkstančius metų, tačiau pats terminas *biotechnologija* pirmą kartą buvo pavartotas tik 1917 m., o modernioji⁴⁷⁹ (dar vadinama naująja⁴⁸⁰, inovatyviaja arba pažengusiąja⁴⁸¹) biotechnologija atsirado tik maždaug apie 1970-1980 m., kai mokslininkai rado būdą keisti gyvų organizmų genetinę struktūrą, pasitelkdami procesus, išeinančius už tradicinės veislininkystės ribų⁴⁸². Sukurta genų inžinerija turėjo įtakos tiek visoms tradicinės biotechnologijos sferoms, tiek ir tolesniems naujiems laimėjimams medicinoje bei žemės ūkyje⁴⁸³.

Šiuo metu modernioji biotechnologija apima tokius procesus, kaip, pavyzdžiui, genetinė modifikacija, atliekama pasitelkiant rekombinantinius DNR metodus; ląstelių susiliejimo technologijos ir modernūs tradiciniai biotechnologiniai procesai⁴⁸⁴. Todėl literatūroje yra pagrįstai nurodoma, jog gyvų organizmų manipuliacija – tai pagrindinis moderniosios biotechnologijos įrankis⁴⁸⁵. Tokia biotechnologijų pažanga pakeitė ilgus metus gyvavusį tradicinį supančios aplinkos suvokimą, kartu iškeldama sudėtingus klausimus dėl atitinkamo šios technologijų srities teisinio reguliavimo⁴⁸⁶, dėl ko tampa svarbus visapusiškas jų poveikio įvertinimas.

⁴⁷⁷ SMITH, J. E. *Biotechnology* <...>, p. 7.

⁴⁷⁸ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2001 m. spalio 9 d. sprendimas *Netherlands* <...>, para. 10; MILLS, O. *Biotechnological Inventions. Moral Restraints and Patent Law*. Galway: Ashgate, 2005, p. 8; Europos patentų tarnyba. *Patenting issues. Biotechnology* [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 28 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.epo.org/news-issues/issues/biotechnology-patents.html>>.

⁴⁷⁹ MILLS, O. *Biotechnological* <...>, p. 8.

⁴⁸⁰ BUCHHOLZ, K.; ir COLLINS, J. *Concepts in Biotechnology*. Weinheim: WILEY-VCH Verlag GmBH & Co., 2010, p. 89.

⁴⁸¹ STAZI, A. *Biotechnological Inventions and Patentability of Life. The US and European Experience*. Cheltenham, Northampton, MA: Edward Elgar Publishing, 2015, p. 2.

⁴⁸² SMITH, J. E. *Biotechnology* <...>, p. 5.

⁴⁸³ SMITH, J. E. *Biotechnology* <...>, p. 5.

⁴⁸⁴ SMITH, J. E. *Biotechnology* <...>, p. 3.

⁴⁸⁵ NEWELL-MCGLOUGHLIN, M.; ir RE, E. *The Evolution of Biotechnology. From Natufians to Nanotechnology*. Springer Netherlands, 2006, p. xi.

⁴⁸⁶ SOMMER, T. *Can Law* <...>, p. 82.

Iš esmės minėta technologijų sritis yra apibūdinama kaip mokslo žinių ir technologijų pritaikymas gyviems organizmams, taip pat jų dalims, produktams arba modeliams, siekiant pakeisti gyvą arba negyvą medžiagą tam, kad būtų galima sukurti naujus produktus ar paslaugas arba gauti naujas žinias⁴⁸⁷. Remiantis 1992 m. birželio 5 d. Biologinės įvairovės konvencija, terminas *biotechnologija* apibūdina „bet kurią technologiją, susijusią su biologinių sistemų, gyvų organizmų arba darinių iš jų naudojimu produkcijos arba procesų gamybai, perdirbimui, konkrečių jų panaudojimu“⁴⁸⁸. Kituose šaltiniuose biotechnologja yra suvokiama kaip daugybė įgalinančių technologijų, kurios gali būti pritaikomos įvairiose pramonės srityse⁴⁸⁹, pavyzdžiui, gyvų organizmų arba jų pavienių ląstelių komponentų manipuliacijai, siekiant sukurti naudingus produktus, procesus ar paslaugas⁴⁹⁰, arba kaip „biologinių procesų, organizmų ar sistemų naudojimas, gaminant produktus, skirtus pagerinti žmonių gyvenimo kokybę“⁴⁹¹. EBPO šią technologijų sritį priskiria medicinos ir sveikatos mokslų⁴⁹², inžinerijos ir technologijų⁴⁹³ bei žemės ūkio mokslų⁴⁹⁴ sritims⁴⁹⁵.

Vienas iš esminių biotechnologijos požymių yra šios srities tarpdiscipliniškumas⁴⁹⁶, kuris, viena vertus, pasireiškia tuo, jog ji yra pasitelkiama ne tik biomedicinos mokslų (medicinos, veterinarijos, aplinkos apsaugos mokslų⁴⁹⁷, farmacijos⁴⁹⁸), bet ir žemės ūkio mokslų, inžinerijos ar kitose srityse⁴⁹⁹. Kita vertus,

⁴⁸⁷ Mokslo, technologijų ir pramonės direktoratas. Mokslo ir technologijų politikos komitetas. *Revised Field <...>*, p. 8.

⁴⁸⁸ 1992 m. birželio 5 d. Biologinės įvairovės konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 69-1662.

⁴⁸⁹ SMITH, J. E. *Biotechnology <...>*, p. 3.

⁴⁹⁰ NEWELL-MCGLOUGHLIN, M. ir RE, E. *The Evolution <...>*, p. xi.

⁴⁹¹ Europos patentų tarnyba. *Patenting issues. Biotechnology <...>*.

⁴⁹² Vartojamas terminas *health biotechnology* (liet. sveikatos biotechnologija).

⁴⁹³ Vartojamas terminas *environmental biotechnology* (liet. aplinkos biotechnologija).

⁴⁹⁴ Vartojamas terminas *agricultural biotechnology* (liet. žemės ūkio biotechnologija).

⁴⁹⁵ Mokslo, technologijų ir pramonės direktoratas. Mokslo ir technologijų politikos komitetas. *Revised Field <...>*, p. 12; SMITH, J. E. *Biotechnology <...>*, p. 4.

⁴⁹⁶ SMITH, J. E. *Biotechnology <...>*, p. 4.

⁴⁹⁷ NEWELL-MCGLOUGHLIN, M. ir RE, E. *The Evolution <...>*, p. xi.

⁴⁹⁸ SMITH, J. E. *Biotechnology <...>*, p. 5.

⁴⁹⁹ Mokslo, technologijų ir pramonės direktoratas. Mokslo ir technologijų politikos komitetas. *Revised Field <...>*, p. 4; SMITH, J. E. *Biotechnology <...>*, p. 3.

biotechnologija pasižymi tarpdiscipliniškumu ir todėl, kad remiasi daugelio įvairių sričių, pavyzdžiui, mikrobiologijos, biochemijos, molekulinės biologijos, ląstelių biologijos, imunologijos, baltymų inžinerijos, enzimologijos, veislininkystės metodais ir plačios apimties bioprocėsų technologijomis⁵⁰⁰. Visa tai pagrįstai leidžia biotechnologijas laikyti „gamtos mokslų ir inžinerijos mokslų“⁵⁰¹ arba „gamtos mokslų ir organizmų, ląstelių, jų dalių ir molekulinė analogų produktams ir paslaugoms“⁵⁰² integracija.

Dėl aukščiau aptarto biotechnologijų tarpdiscipliniškumo bei pritaikomumo įvairiose srityse sutiktina, jog pateikti šios srities „konkreto teisinio terminus *technicus*“ yra neįmanoma ir netikslinga⁵⁰³. Sunkumus apibūdinant šią technologijų sritį vienintelio apibrėžimo pagalba atskleidžia ir EBPO leidinys „Struktūra biotechnologijų statistikai“⁵⁰⁴, kuriame, atliekant biotechnologijų sektoriaus analizę šios organizacijos narėse ar jomis nesančiose valstybėse ir siekiant patikimų rezultatų, yra rekomenduojama naudoti tiek termino *biotechnologija* apibrėžimą, tiek šiai šakai priskiriamų technologijų sąrašą⁵⁰⁵. Todėl biotechnologijos gali būti laikomos biomedicinos mokslų, kurie šiame darbe yra suvokiami, kaip apimantys

⁵⁰⁰ SMITH, J. E. *Biotechnology* <...>, p. 3; 6.

⁵⁰¹ NEWELL-MCGLOUGHLIN, M. ir RE, E. *The Evolution* <...>, p. 196.

⁵⁰² SMITH, J. E. *Biotechnology* <...>, p. 2.

⁵⁰³ JURČYS, P. Biotechnologinių ir nanotechnologinių išradimų patentavimo teisiniai aspektai. *Justitia*, 2006, nr. 3 (61), p. 68-84, p. 64.

⁵⁰⁴ Angl. *A Framework for Biotechnology Statistics*.

⁵⁰⁵ Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija, Mokslo, technologijų ir pramonės direktoratas, Mokslo ir technologijų politikos komitetas. *A Framework for Biotechnology Statistics* [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/sti/sci-tech/34935605.pdf>>: Biotechnologijų apibrėžimas remiantis DNR/RNR technikomis: a) Genomika, farmakogenomika, genų zondai, genų inžinerija, DNR / RNR sekos nustatymas / sintezė / amplifikacija, genų ekspresijos profiliavimas ir priešrasminės technologijos naudojimas; b) b) baltymai ir kitos molekulės: baltymų ir peptidų (įskaitant didelės molekulės hormonus) sekos nustatymas / sintezė / inžinerija ; geresni didelių molekulių vaistų pristatymo būdai; proteomika, baltymų izoliavimas ir valymas, signalizavimas, ląstelių receptorių atpažinimas; c) ląstelių ir audinių kultūra bei inžinerija: ląstelių / audinių kultūra, audinių inžinerija (įskaitant audinių pastolius ir biomedicininę inžineriją), ląstelių sintezė, vakcina / imuniniai stimulatoriai, embrionų manipuliavimas; d) Biotechnologijų technologijos metodai: fermentacija naudojant bioreaktorių, biologinis apdorojimas, biologinis išvalymas, biopuliacija, biologinis balinimas, biodesulfuracija, biologinis atkūrimas, biofiltracija ir fitoteremija; e) Genų ir RNR vektoriai: genų terapija, virusiniai vektoriai. Bioinformatika: Genomų, baltymų sekos duomenų bazių kūrimas; sudėtingų biologinių procesų modeliavimas, įskaitant sistemų biologiją; f) Nanobiotechnologija: taikytina nano/mikroproduktų įrankiams ir procesams, skirtus sukurti biologinių sistemų ir programų, skirtų vaistų pristatymui, diagnostikai ir t.t., tyrimus. .

aspektus, susijusius tiek su biologija, tiek su medicina, dalimi, tačiau pastarąją neapsiriboja, patekdamos į kitas, pavyzdžiui, tokias su informacinėmis technologijomis susijusias sritis, kaip bioinformatika⁵⁰⁶.

Atsižvelgiant į tai, kas aptarta aukščiau, konstatuotina, jog dėl spartaus mokslo ir technologijų progreso bei jų tarpusavio persipynimo, tikslus termino *biomedicinos mokslai* apibrėžimas vargu ar yra įmanomas. Vis dėlto, žvelgiant į išanalizuotus šaltinius, darytina išvada, jog minėtas terminas iš esmės apima biologijos ir medicinos mokslų sritis ir gali būti tapatinamas su kategorijomis *gyvybės mokslai* ar, tam tikrais atvejais, su *biomedicina*. Viena iš technologijų šakų, paremta biomedicinos mokslų žiniomis, yra biotechnologija, kuri XX amžiaus antroje pusėje padarė didelę pažangą ir šiuo metu yra pasitelkiama daugybėje mokslo, įskaitant biomedicinos mokslus, sričių. Tai reiškia, jog tiek biotechnologijų tinkamam veikimui, tiek jų atliekamų veiksmų visapusiškam suvokimui ir įvertinimui biomedicinos mokslų srities žinios yra itin svarbios. Todėl terminas *biomedicinos mokslai* šiame disertaciniame tyrime yra suprantamas plačiai, įtraukiant visas, Įsakyme nurodytas mokslų sritis⁵⁰⁷ ir jiems priskiriamas šakas, kurių žinios yra būtinos tinkamam biotechnologinių išradimų EPK 53 (a) straipsnio pagrindu įvertinimui.

2.2. Biomedicinos mokslų, kaip tradicijos, samprata ir reikšmė

Terminas *tradicija* (lot. *traditio* – perdavimas, pasakojimas)⁵⁰⁸ yra apibrėžiamas kaip papročių, apeigų, vaizdinių, idėjų, simbolių išlaikymas ir jų perdavimas iš kartos į kartą⁵⁰⁹. Taip pat šiuo terminu gali būti apibūdinamas „žinių, doktrinos arba

⁵⁰⁶ Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija, Mokslo, technologijų ir pramonės direktoratas, Mokslo ir technologijų politikos komitetas. *A Framework for Biotechnology* <...>, p. 8.

⁵⁰⁷ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos 2012 m. spalio 16 d. įsakymas <...>: biologija, biofizika, ekologija ir aplinkotyra, botanika, zoologija, medicina, odontologija, farmacija, visuomenės sveikata ir slauga.

⁵⁰⁸ *Tarptautinių žodžių žodynas*. Sudarytoja V. Vaikevičiūtė<...>, p. 603; GLENN, H. P. Doin' the Transsystemic: Legal Systems and Legal Traditions. *McGill Law Journal*, nr. 50, p. 863-898, p. 873.

⁵⁰⁹ *Tarptautinių žodžių žodynas*. Sudarytoja V. Vaikevičiūtė<...>, p. 603. Taip pat žr. SABURO, I. On Innovation and Tradition. *Japan Quarterly*, 1974, p. 273-283, p. 274.

metodų perdavimo procesas“⁵¹⁰. Vakarų Europos antropologijoje tradicija suprantama kaip „konkrečioje visuomenėje socializacijos būdu iš kartos į kartą perduotas tikėjimas, papročiai, vertybės, elgesys, žinios ar patyrimas“⁵¹¹. Taip pat tai gali būti laikoma įsitikinimų rinkiniu, besitęsiančiu per kartas, kurios turi tam tikrą aiškinimą, suvokimą ir vertinimus⁵¹².

Remiantis A. MacIntyre'u, tradicija – tai argumentacija, besitęsianti laike, kurioje tam tikri esminiai susitarimai yra nustatomi bei atnaujinami pasitelkiant dviejų rūšių konfliktus: (a) konfliktus su kritikais ir priešais, kurie nepriklauso tradicijai ir atmeta visas ar esmines tų susitarimų dalis, bei (b) vidinius interpretatyvinius debatus, kurių dėka esminių susitarimų reikšmė ir jų loginis pagrindas yra išreiškiami bei kurių dėka tradicija progresuoja⁵¹³. Tiek pastarasis, tiek aukščiau minėti apibrėžimai parodo, jog tradicijai yra būdingi: (a) tam tikri esminiai susitarimai, kurie gali būti išreikšti papročių, apeigų, simbolių ar kt. forma, ir (b) minėtų susitarimų *perdavimas* iš kartos į kartą su galimybe ilgainiui juos persvarstyti.

Anot E. Shils'o, tradicija gali būti viskas, kas yra pastovu ir pasikartoja per perdavimą, nepriklausomai nuo turinio ar institucinės struktūros⁵¹⁴, bei neatsižvelgiant į tai, kiek ilgai ir koku būdu (raštu ar žodžiu) tai vyksta⁵¹⁵. Tai reiškia, jog tradicija apima materialius objektus, įvairius įsitikinimus, įsivaizdavimus apie žmones ir įvykius, praktikas ir institucijas bei aprėpia „pastatus, paminklus, kraštovaizdžius, skulptūras, paveikslus, knygas, įrankius, mašinas“⁵¹⁶.

⁵¹⁰ GLENN, H. P. Doin' the Transsystemic <...>, p. 873, cituojama Romila Thapar, "Tradition" in Romila Thapar, *Cultural Transaction and Early India: Tradition and Patronage* (Delhi: Oxford University Press, 1994) 7 at 8.

⁵¹¹ PAUKŠTYTĖ-ŠAKNIENĖ, R. Tradicijos sampratos šiuolaikinėje Lietuvoje. *Lituanistica*, 2012, t. 58, nr. 2 (88), p. 206-217, p. 206 cituojama SEYMOUR-SMITH, Charlotte. *Macmillan Dictionary of Anthropology*. London and Basingstoke: Macmillan Press LTD, 1987. 305 p. 280.

⁵¹² SHILS, E. *Tradition*. Chicago: The University Chicago Press, 1981, p. 263.

⁵¹³ MACINTYRE, A. *Whose Justice, Which Rationality?* Notre Dame: Notre Dame University Press, 1988, p. 12.

⁵¹⁴ SHILS, E. *Tradition* <...>, p. 16.

⁵¹⁵ SHILS, E. *Tradition* <...>, p. 12.

⁵¹⁶ SHILS, E. *Tradition* <...>, p. 12.

Todėl visi realizuoti žmogaus proto modeliai⁵¹⁷, visi įsitikimų modeliai ir mąstymo būdai, visi pasiekti socialinių santykių modeliai, visos techninės praktikos bei visi žmogaus darbo produktai ar gamtos objektai gali būti jai būdingo *perdavimo* objektais bei tapti tradicija⁵¹⁸. Taigi, tradiciškumas gali būti suderinamas su bet kokių turiniu⁵¹⁹. Todėl, nors paprastai yra kalbama apie meno, politinių pažiūrų ir panašias su socialiniais ar humanitariniais mokslais susijusias tradicijas, reikia pripažinti, jog gamtos mokslai, kurių dalimi, kaip išnagrinėta šiame disertaciniame tyrime⁵²⁰, yra ir biomedicinos mokslai, taip pat gali būti laikomi tradicija⁵²¹.

Anot J. Jonutytės, šiuo metu viešajam diskurse terminą *tradicija* dažnai yra siekiama vartoti ideologinėse kovose, verčiant ją „kovos už vienintelę teisingą gyvenseną šūkio šerdimi arba, priešingai, pavojingos atsilikimo formos pavadinimu“⁵²². Egzistuojant tik tokioms radikalioms pozicijoms dėl šio termino, gamtos mokslai, kurie turėtų atstovauti pažangai, atrodytų, negali būti tapatinami su tradicija.

Vis dėlto pastarieji kraštutiniai požiūriai laikytini nepagrįstais bei, kaip nurodo M. Krygier'is, tradicijos supriešinimas su tokiomis kategorijomis kaip *kaita*, *progresas* ir *modernumas* yra paremtas giliu jos prigimties ir elgesio nesupratimu⁵²³. Būtent tradicijai priešinama mokslo ir technologijų pažanga, anot B. Russell'o, neretai buvo blogesnių visuomenės ar jos dalies gyvenimo sąlygų priežastimi. Pavyzdžiui, mokslo pažangos nulemta pramonės revoliucija iš pradžių sukėlė „neapsakomą vargą“⁵²⁴ tiek suaugusiems, tiek ir vaikams Anglijoje ir JAV, o kompas atradimas, sudaręs sąlygas geografiniams atradimams, atnešė daug kančių atrastų žemynų vietos gyventojams⁵²⁵. Šiuo metu, vykstant ketvirtajai

⁵¹⁷ Angl. *accomplished patterns of human mind* (SHILS, E. *Tradition* <...>, p. 16).

⁵¹⁸ SHILS, E. *Tradition* <...>, p. 16.

⁵¹⁹ SHILS, E. *Tradition* <...>, p. 16.

⁵²⁰ Žr. poskyrį „2.1. Biomedicinos mokslų samprata ir padėtis XXI amžiuje“.

⁵²¹ SHILS, E. *Tradition* <...>, p. 262.

⁵²² JONUTYTĖ, J. *Tradicijos sąvokos* <...>, p. 7. Taip pat žr. SHILS, E. *Tradition* <...>, p. 3.

⁵²³ KRYGIER, M. *Law as Tradition. Law and Philosophy*, 1986, t. 5, nr. 2, p. 237-262, p. 251.

⁵²⁴ RUSSELL, B. *The Impact of science on society*. London: Allen & Unwin, 1952, p. 31.

⁵²⁵ RUSSELL, B. *The Impact* <...>, p. 31.

pramonės revoliucijai, pasižyminčiai beprecedentėmis skaitmeninėmis permainomis ir radikalia biotechnologijų pažanga⁵²⁶, yra klausama, kokią įtaką šios inovacijos turės ne tik pasaulio, regionų ar atskirų valstybių ekonomikai ir prekybai, bet ir tarptautiniam saugumui, moralės, etikos klausimams ar net individų tarpusavio ryšiams⁵²⁷.

Taip pat minėtą nesupratimą tradicijos atžvilgiu iliustruoja ir tas faktas, jog didžiausi ir destruktiviausi netolerancijos aktai XX amžiuje neretai ir buvo atlikti revoliucinių, mokslo pažangos idėjomis paremtų režimų, kas atskleidžia, jog pastarieji, nors ir būdami progresyvesni, vargu ar buvo mažiau netolerantiški negu reakcionierių režimai⁵²⁸. Atsižvelgiant į tai, sutiktina su pozicija, teigiančia, jog tradicija nebūtinai pasižymi didesniu dogmatizmu ir netolerancija nei scientizmas, racionalizmas ir sekuliarizmas⁵²⁹. Dėl to ji negali būti visados griežtai supriešinama su progresu, nesvarbu, koks jis bebūtų – socialinis, kultūrinis ar netgi susijęs su empiriniais, pavyzdžiui, gamtos, mokslais. Taigi, tiek egzistuojančią tradiciją palaikančią požiūrį, tiek jos atsisakymą ar paneigimą reikia vertinti atsargiai.

Gamtos mokslų, įskaitant ir biomedicinos mokslus, kaip tradicijos, sampratą patvirtina ir šiuo metu egzistuojančios mokslo raidos idėjos. Mokslinėje literatūroje nurodoma, jog pastaraisiais amžiais ir ypač naujaisiais laikais gamtos mokslų raida buvo suvokiama kaip nuolatinis žinių kaupimo procesas, kai „prie vienu atrastų tiesų po kurio laiko prijungiamos kitos“⁵³⁰, palaipsniui formuojant vientisą žinių visumą. G. Galileo'ui, I. Newton'ui ir kitiems mokslininkams sukūrus klasikinės gamtotyros pagrindus, kuriais, toliau plėsdamos žinių visumą, galėjo remtis naujos

⁵²⁶ SCHWAB, K. *The fourth industrial revolution*. Geneva: World Economic Forum, 2016, p. 18-23.

⁵²⁷ SCHWAB, K. *The fourth <...>*, 3 skyrius. Pastarųjų klausimų aktualumą ir svarbą parodo tai, jog išradimų, į kurių apimtį patenka dirbtinis intelektas, etiniai ir socialiniai aspektai patentavimo buvo diskutuojami 2018 m. gegužės 30 d. EPT konferencijoje „*Patenting Artificial Intelligence*“ (žr. Europos patentų tarnyba. *Patenting Artificial Intelligence*: konferencijos santrauka. Miunchenas: Europos patentų tarnyba, 2018, p. 8).

⁵²⁸ SHILS, E. *Tradition <...>*, p. 5.

⁵²⁹ SHILS, E. *Tradition <...>*, p. 5.

⁵³⁰ NEKRAŠAS, E. *Filosofijos įvadas <...>*, p. 117.

tyrinėtojų kartos, požiūris, kad mokslo žinios yra nuolat kaupiamos, t.y. pasižymi kumuliatyvumu, įgijo dar daugiau šalininkų⁵³¹.

Tačiau XIX ir XX amžių sandūros mokslo pasiekimai – reliatyvumo teorija ir kvantinė mechanika – pakeitė požiūrį į egzistuojančius gamtos pažinimo pagrindus ir į pačią mokslo raidą⁵³². Nepaisant to, jog žinių kaupimo į bendrą visumą idėja nebuvo paneigta, atsirado suvokimas, jog naujos žinios gali prieštarauti senosioms tiek, kad nenutrūkstamas žinių visumos augimas visą laiką nėra įmanomas⁵³³. Todėl šiuo metu kumuliatyvus požiūris į gamtos mokslų raidą yra ne vienintelis, nes greta egzistuoja ir nekumuliatyvus šių mokslų vystymosi suvokimas. Pastarasis yra paremtas ne vien žinių kaupimu, bet ir jų peržiūrėjimu, radikaliu atnaujinimu ir naujų teorijų, nesuderinamų su prieš tai iškeltomis, formulavimu⁵³⁴.

Vieną iš įtakingiausių teorijų⁵³⁵, atspindinčią aukščiau aptartą gamtos mokslų⁵³⁶ vystymosi situaciją, yra pateikęs T. Kuhn'as, kuris gamtos mokslus suvokė kaip susidedančius iš: (a) vadinamojo normalaus mokslo (angl. *normal science*), kuriuo yra laikomas kumuliatyvus tyrinėjimas, tvirtai besiremiantis praeities mokslo pasiekimais, ir kurių konkreti mokslinė bendruomenė tam tikrą laiką pripažįsta savo tolesnės praktikos pagrindu⁵³⁷; ir (b) revoliucijų – nekumuliatyvių mokslo raidos epizodų, kuomet senoji mokslo paradigma visiškai ar iš dalies

⁵³¹ NEKRAŠAS, E. *Filosofijos įvadas* <...>, p. 117.

⁵³² NEKRAŠAS, E. *Filosofijos įvadas* <...>, p. 117.

⁵³³ NEKRAŠAS, E. *Filosofijos įvadas* <...>, p. 117.

⁵³⁴ NEKRAŠAS, E. *Filosofijos įvadas* <...>, p. 118.

⁵³⁵ FELDMAN, R. *Historic Perspectives* <...>, §38; COHEN, B. I. *Revolution in* <...>, p. xvi.

⁵³⁶ Vartodamas terminą „*science*“ savo veikaluose minėtas mokslininkas turėjo omenyje mokslo sritį bendrai įvardijamą kaip „gamtos mokslai“ (Pvz.: kalbėdamas apie mokslo revoliucijas ir normalaus mokslo prigimtį T. Kuhn'as pateikia tik su gamtos mokslai susijusiu pavyzdžius, t.y. M. Koperniko, I. Niutono, M. Planko ar A. Enšteinio atradimus (KUHN, T. S. *The Structure* <...>, 1970, p. 6-8; p. 11-15; p. 25-34)). Taip pat knygos „Mokslo revoliucijų struktūra“ įvade yra nurodoma, jog savo darbu jis ir siekia atskirti gamtos nuo socialinių mokslų (KUHN, T. S. *The Structure* <...>, p. viii). Tokios pozicijos jis laikosi ir kituose veikaluose: KUHN, T. S. *The Essential Tension* <...>. Taip pat faktą, jog T. Kuhn būtent kalba apie gamtos mokslus patvirtina ir kiti autoriai: VALANTIEJUS, A. *Thomas Kuhno* <...>, p. 126; HALPERIN, S. ir HEATH, O. *Political Research: Methods and Practical Skills*. Oxford: Oxford University Press, 2012, p. 61; LINDBERG, D. C. *The Beginnings of Western Science*. Chicago and London: Chicago University Press. 1992, p. 359; VAN ZIMMEREN, E. *Towards a New Patent Paradigm in the Biomedical Sector? Facilitating Access, Open Innovation and Social Responsibility in Patent Law in the US, Europe and Japan*. Daktaro disertacija. Katholieke Universiteit Leuven Faculty of Law Centre for Intellectual Property Rights, 2011, p. 7.

⁵³⁷ KUHN, T. S. *The Structure* <...>, p. 10, p. 52.

pakeičiama nauja, nesuderinama su senąja⁵³⁸. Pirmą dalį akcentuoja konvergentišką mąstymą, o antrą – divergentišką, kurie yra laikomi vienas kitą papildančiais⁵³⁹. Taip pat, anot minėto mokslininko, šie du mąstymo būdai neišvengiamai konfliktuoja, todėl gebėjimas atlaikyti įtampą, kuri kyla tarp jų ir gali tapti nepakeliama, yra tinkamos kokybės mokslinio tyrimo pagrindinis reikalavimas, dėl ko gamtos mokslų pažangai yra svarbūs abu minėti mąstymo būdai⁵⁴⁰.

Kaip nurodo T. Kuhn'as, termino *normalus mokslas* sampratai artima yra kategorija *paradigma*⁵⁴¹, suvokiama, kaip visuotinai pripažįstami moksliniai pasiekimai, kurie konkrečiu momentu praktikų bendruomenei teikia problemų modelius ir jų sprendimus⁵⁴². Paradigma paremto mokslinio požiūrio tikslas nėra pateikti fundamentaliai naujas teorijas, bet įsitikinti, jog tiriami reiškiniai atitinka jau egzistuojančiąją⁵⁴³, t.y. išanalizuoti, ar jie atitinka tam tikrą vyraujančią tradiciją. Todėl, nors tradiciją sekantis kumuliatyvus normalus mokslas padidina efektyvumą, kai reikia spręsti rutines mokslo problemas, jis neveda prie naujų fundamentalių inovacijų ir nepateikia atsakymų tuomet, kai vyraujančioje paradigmoje išskyla nauja problema⁵⁴⁴.

Nepaisant to, jog normalaus mokslo periodu mokslininkų bendruomenė „neturi tikslo siekti faktų ar teorijos naujovių“⁵⁴⁵, pastarosios vis tiek atsiranda. Nepavykus normalaus mokslo pagalba pastarųjų paaiškinti, jos tampa anomalijomis, kurios yra suvokiamos, kaip „pripažinimas, jog gamta kažkokiu būdu pažeidė paradigmos nulemtus lūkesčius, lemiančius normalų mokslą“⁵⁴⁶. Anomalijų atsiradimas parodo, jog paradigmos priėjo galimybių ribas ir nebeatlieka

⁵³⁸ KUHN, T. S. *The Structure <...>*, p. 92.

⁵³⁹ KUHN, T. S. *The Structure <...>*, p. 8.

⁵⁴⁰ KUHN, T. S. *The Essential Tension <...>*, p. 226.

⁵⁴¹ KUHN, T. S. *The Structure <...>*, p. 10.

⁵⁴² KUHN, T. S. *The Structure <...>*, p. viii.

⁵⁴³ KUHN, T. S. *The Essential Tension <...>*, p. 233.

⁵⁴⁴ KUHN, T. S. *The Essential Tension <...>*, p. 233.

⁵⁴⁵ KUHN, T. S. *The Structure <...>*, p. 52.

⁵⁴⁶ KUHN, T. S. *The Structure <...>*, p. 52-53.

savo funkcijos⁵⁴⁷. Jų skaičiui pasiekus kritinę ribą, normalų mokslą ištinka krizė, kurią išspręsti gali tik fundamentalus paradigmos pasikeitimas. Tokiais atvejais, siekiant atsakyti į naujas, normalaus mokslo rėmuose netelpančias problemas, tradicijos apribotam (angl. *tradition-bounded*) požiūriui prireikia tradiciją keičiančio (angl. *tradition-shifting*) papildymo⁵⁴⁸, vedančio prie fundamentalių permainų – mokslo revoliucijų⁵⁴⁹, kurios nors ir nevyksta dažnai, bet turi esminės reikšmės mokslo tradicijos atsinaujinimui.

Aukščiau aptarta mokslo vystymosi samprata gali būti siejama su A. MacIntyre'o teorija, nurodančia, jog kiekviena tradicija pasižymi šiais vystymosi etapais: (a) tekstai, įsitikinimai ir autoritetai nėra kvestionuojami; (b) tekstai, įsitikinimai ir autoritetai yra kvestionuojami bei atsiranda neatitikimai; (c) yra siekiama atsakyti į minėtus neatitikimus: vyksta tekstų, įsitikinimų ir autoritetų persvarstymai⁵⁵⁰. Pirmi du minėti etapai gali būti priskiriami T. Kuhn'o pasiūlytai normalaus mokslo sampratai, o paskutinis gali apimti paradigmą keičiančią stadiją, kurioje ir pasireiškia mokslo revoliucija.

Vis dėlto net ir pasireiškiant nekumuliatyviems gamtos mokslų raidos etapams, egzistuoja argumentai, leidžiantys aptariamą mokslų sritį, įskaitant ir biomedicinos mokslus, laikyti tradicija. Tam prielaidas sudaro gana santūri T. Kuhn'o pozicija mokslo revoliucijų efektyvumo ir veikimo apimties atžvilgiu, „[R]evoliucinius mokslo tradicijos pokyčius“⁵⁵¹ jis suvokia, kaip trumpus ir retus radikalaus paradigmos pasikeitimo etapus, įsiterpiančius į gana statiškus ir išsitęsusius klausimų sprendimo normalaus mokslo kontekste laikotarpius, nes „beveik jokie tyrimai, atliekami net ir didžiųjų mokslininkų, nėra sukurti tapti revoliuciniais, ir labai maža jų dalis turi šį poveikį“⁵⁵².

⁵⁴⁷ KUHN, T. S. *The Structure <...>*, p. 92.

⁵⁴⁸ KUHN, T. S. *The Essential Tension <...>*, p. 227.

⁵⁴⁹ KUHN, T. S. *The Structure <...>*, p. 92.

⁵⁵⁰ MACINTYRE, A. *Whose Justice <...>*, p. 355.

⁵⁵¹ KUHN, T. S. *The Essential Tension <...>*, p. 227.

⁵⁵² KUHN, T. S. *The Essential Tension <...>*, p. 227.

Be to, mokslo revoliucijos neprivalo visada būti grandiozinėmis, bet gali apimti ir įvykius, darančius įtaką tik siauros specializacijos gamtos mokslų sferos bendruomenei⁵⁵³. Tam, kad pasikeitimas būtų pripažintas mokslo revoliucija, pakanka to, jog jis darytų įtaką ir nedidelei mokslininkų grupei. Kaip nurodo T. Kuhn'as, rentgeno spindulių atradimas astronomų bendruomenės gali būti priimtas tik kaip žinių papildymas, nedarantis įtakos jų paradigmai, tačiau lordui Kelvin'ui, W. Crookes'ui ir V. H. Röntgen'ui, kurių tyrimai buvo susiję su radiacija ar su katodinių spindulių vamzdžiais, tai buvo įvykis atnešęs naują paradigmą⁵⁵⁴. Taigi, konkrečiu metu skirtingose srityse mokslo revoliucijų mastas ir reikšmė gali būti įvairūs.

Taip pat, anot T. Kuhn'o, ir patys mokslininkai nėra linę iš karto keisti paradigmos: naują paradigmą daugiausia perims pastarųjų jaunieji kolegos, o senoji egzistuos iki tol, kol išmirs ją palaikantys mokslininkai⁵⁵⁵. Taigi, mokslo revoliucijos rezultatas, t.y. kuri paradigma, esant tarpusavio konkurencijai, bus pasirinkta, priklausys nuo atitinkamos bendruomenės sprendimo⁵⁵⁶. Tai leidžia konstatuoti, jog minėtos revoliucijos ne visada yra staigios ir dažnos bei tai, kad gamtos mokslų vystymasis – tai mokslininkų bendruomenės nulemtas, o ne pats savaime vykstantis ir nuo visuomenės izoliuotas procesas.

Sunkumus atsisakyti senų teorijų ir priimti naujas gali nulemti gamtos mokslų mokymas. Anot T. Kuhn'o, žvelgiant ir į tai, kaip yra dėstomi gamtos mokslai, akivaizdu, jog konvergentiškas mąstymo būdas yra žymiai labiau akcentuojamas nei divergentiškas⁵⁵⁷. Šis teoretikas pažymi, jog paprastai būsimieji mokslininkai studijuoja tam tikru laiku galiojančią paradigmą ir, remiantis ja, yra mokomi atrasti teisingą atsakymą⁵⁵⁸. Studentai iš esmės mokosi tik

⁵⁵³ KUHN, T. S. *The Structure <...>*, p. 49. Taip pat žr.: COHEN, B. I. *Revolution in <...>*, p. 8.

⁵⁵⁴ KUHN, T. S. *The Structure <...>*, p. 93.

⁵⁵⁵ KUHN, T. S. *The Structure <...>*, p. 150-151. Jam pritarė ir M. Plank'as (žr. COHEN, B. I. *Revolution in <...>*, p. 467-468).

⁵⁵⁶ KUHN, T. S. *The Structure <...>*, p. 94.

⁵⁵⁷ KUHN, T. S. *The Essential Tension <...>*, p. 228.

⁵⁵⁸ KUHN, T. S. *The Essential Tension <...>*, p. 228.

iš vadovėlių ir nėra skatinami susipažinti su klasikiniiais tam tikros gamtos mokslų srities darbais, jose minimomis teorijomis ir kategorijomis, kas, anot T. Kuhn'o, suteiktą galimybę kitaip pažvelgti į vadovėliuose aptartus klausimus bei leistų susipažinti su sąvokomis, problemomis, jų sprendimo būdais, kurie kurį laiką jau yra paneigti⁵⁵⁹. Taigi, jaunieji gamtos mokslų atstovai neprivalo visko kurti iš naujo, bet vadovautis tuo, kas jau yra susiformavę anksčiau ir yra pateikta jiems atrinktoje medžiagoje, t.y. remtis problemų sprendimo būdais, kurie atitinka egzistuojančią paradigmą⁵⁶⁰, kas gali lemti jų nenorą atsisakyti vyraujančių mokslo teorijų.

Idėją dėl gamtos moksluose egzistuojančio pakankamai stipraus konvergentiško mąstymo palaiko ir E. Shils'as, nurodantis, jog samprotavimo modeliai ir mokslinis metodas nėra sukuriami kiekvieno tradicijos dalyvio iš naujo, bet „daugiausiai yra jam perduodami“⁵⁶¹. Visai tai pagrįstai gali turėti įtakos tyrimo temos identifikacijai, jos formulavimui ir pačiai mokslinio tyrimo eigai, dėl ko galima įžvelgti tradicijos veikimą gamtos mokslų srityje. Anot minėto teoretiko, gamtos mokslų sritis taip pat turi tradiciją, egzistuojančią už laboratorijos ribų ir kontroliuojančią tyrimus bei publikacijas, ir nors, anot E. Shils'o, mokslinis požiūris nėra oficialiai skelbiamas ir neįpareigoja mokslininkų, daugelis jo vis tiek laikosi⁵⁶².

Taip pat vyraujančios paradigmos išmanymas yra svarbus net ir pačiai mokslo revoliucijai todėl, kad jis padeda atpažinti anomaliją. Kaip nurodo T. Kuhn'as, tik turint pakankamai žinių apie tuo metu vyraujančią normalų mokslą, yra įmanoma nustatyti, jog jis funkcionuoja netinkamai, dėl ko ir pasireiškia anomalija⁵⁶³. Tokią situaciją iliustruoja chemiko R. Boyle'o, korpuskulinės teorijos, skirtos šiluminiais reiškiniais ir medžiagų būsenoms aiškinti, pradininko, pakeitusio Aristotelio ir Paracelso suformuotą minėtų aspektų suvokimą⁵⁶⁴, atvejis. Vietoje to, jog,

⁵⁵⁹ KUHN, T. S. *The Essential Tension* <...>, p. 228-229.

⁵⁶⁰ KUHN, T. S. *The Essential Tension* <...>, p. 229.

⁵⁶¹ SHILS, E. *Tradition* <...>, p. 21.

⁵⁶² SHILS, E. *Tradition* <...>, p. 272.

⁵⁶³ KUHN, T. S. *The Structure* <...>, p. 65.

⁵⁶⁴ Chemical Heritage Foundation. *Robert Boyle* [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.chemheritage.org/historical-profile/robert-boyle>>.

remdamasis Aristoteliu, apibrėžtų fizinę tikrovę ir analizuotų pasikeitimus kaip materiją ir formą bei kaip klasikinius žemės, oro, ugnies ir vandens elementus, arba, remiantis Paracelsu, kaip tris elementus – druską, gyvsidabrį ir sierą, R. Boyle'as tai padarė visiškai naujai, pasitelkdamas daleles ir jų judėjimą⁵⁶⁵. Taip nuo neempirinio loginiu nuoseklumu paremto gamtos mokslų teorijų pagrindimo buvo pereita prie empirinio, kuris siekia nustatyti, ar minėta teorija iš tiesų veikia⁵⁶⁶ ir šiais laikais atrodo įprastas.

Tam, jog pasiūlytų šias naujas idėjas R. Boyle'as privalėjo būti gerai susipažinęs su minėtų Antikos ir viduramžių mokslininkų idėjomis ir jomis abejoti, kas atskleidžia perimamumo egzistavimą tarp senų ir naujų mokslo teorijų. Panaši situacija, anot A. F. Chalmers'o, egzistuoja A. Einstein'o reliatyvumo teorijos atžvilgiu: problemų, kurių sprendimą pasiūlė pastarasis mokslininkas, identifikavimui reikėjo dviejų šimtų metų kruopštaus „darbo I. Newton'o paradigmoje ir šimto metų darbo elektros bei magnetizmo teorijų ribose“⁵⁶⁷. Tai parodo, jog mokslo žinios neatsiranda iš niekur ir nė vienas mokslininkas netiria bei nesvarsto visko iš naujo. Anomalija yra atpažįstama tik konkrečiu metu vyraujančios paradigmos fone, todėl tradiciją keičiančių mokslinių žinių atsiradimui yra reikalingas bendrųjų ankstesnių laikotarpių koncepcijų išmanymas. Visa tai parodo, jog net ir gamtos mokslų revoliucijos yra glaudžiai susijusios su tradiciškumu.

Šiame kontekste sutiktina su T. Kuhn'o pozicija, jog sėkmingas mokslininkas privalo pasižymėti tiek tradicionalisto, tiek ikonoklasto savybėmis⁵⁶⁸: mokslininkai privalo būti visiškai įsipareigoję tradicijai, kurios, jeigu tyrimas bus sėkmingas, jie atsisakys⁵⁶⁹. Minėti du – tradicijos apribotas ir tradiciją keičiantis – požiūriai, kurių

⁵⁶⁵ Chemical Heritage Foundation <...>

⁵⁶⁶ WILLIAMS, L. P.; ir STEFFENS, H. J. *The History of Science in Western Civilization*. Volume II. The Scientific Revolution. Washington D.C.: University Press of America, 1978, p. 1.

⁵⁶⁷ CHALMERS, C. *Kas yra mokslas?* Vilnius: Apostrofa, 2005, p. 143.

⁵⁶⁸ KUHN, T. S. *The Essential Tension* <...>, p. 227.

⁵⁶⁹ KUHN, T. S. *The Essential Tension* <...>, p. 235.

tarpusavio santykį aptariamas mokslininkas pavadino „esmine įtampa“⁵⁷⁰, laikytini ryškiu gamtos mokslų, įskaitant ir biomedicinos mokslus, požymiu ir yra būtini tam, jog egzistuoūtų tiek sisteminiai moksliniai tyrimai ir technologijų vystymasis, tiek ir vyktų radikaliai naujos inovacijos.

Taip pat gamtos mokslai atitinka M. Krygier'io nurodytus kiekvienai tradicijai būdingus požymius: (a) praeitiškumą (angl. *pastness*), kuris reiškia, jog kiekvienos tradicijos turinys kilo tam tikru metu praeityje; (b) autoritetingą buvimą (angl. *authoritative presence*), nurodantį, jog net ir atsiradę praeityje tam tikros praktikos, doktrinos ir įsitikinimai daro įtaką dabartinių tos tradicijos dalyvių gyvenimams, mintims ir veiksams; (c) perdavimą (angl. *transmission*), reiškiantį, jog tradicija yra sąmoningai arba nesąmoningai perduodama per tarpines kartas, o ne staiga tiesiai iškelta iš praeities į dabartį ir neturinti ryšio su pastarąja⁵⁷¹.

Remiantis minėtais požymiais ir tuo, kas aptarta aukščiau, konstatuotina, jog gamtos mokslai pasižymi praeitiškumu: pavyzdžiui, daugelio gamtos mokslų žinių užuomazgų galime rasti jau Antikos filosofų darbuose⁵⁷². Taip pat tolimesniems mokslininkų tyrimams visada daro įtaką jų pirmtakų darbai ir jų rezultatai, t.y. kiekvienas mokslininkas tyrimo objektą mato ne tik savo paties, bet ir savo pirmtakų bei kolegų akimis⁵⁷³. Net jeigu pastarieji vėliau yra paneigiami arba pakeičiami, jie vis tiek veikia kaip atspirties taškas naujiems rezultatams sukurti. Kalbėdamas apie gamtos mokslus, E. Shils'as nurodo, jog kiekviena mokslininkų karta įgyja tai, ką, atlikus griežtą racionalią analizę ir patobulinius išraišką, pasiekė jų pirmtakai savo nuosekliais tyrimais ir analizėmis, t.y. minėtų veiksmų ir patirčių rezultatai yra perduodami tolesnėms kartoms⁵⁷⁴.

⁵⁷⁰ KUHN, T. S. *The Essential Tension* <...>, p. 227.

⁵⁷¹ KRYGIER, M. *Law as* <...>, p. 240.

⁵⁷² CLAGGETT, M. *The Science of Mechanics in the Middle Ages*. Madison: The University of Wisconsin Press. London: Oxford University Press, 1959, p. xix.

⁵⁷³ ZIMAN, J. M. *Public knowledge: an essay concerning the social dimension of science*. Cambridge: Cambridge University Press, 1968, p. 9.

⁵⁷⁴ SHILS, E. *Tradition* <...>, p. 22.

Šioje disertacinio tyrimo dalyje aptartas supratimas, jog gamtos mokslai, įskaitant ir biomedicinos mokslus, gali būti laikomi tradicija, leidžia sutikti, jog vyraujančių gamtos mokslų teorijų išsaugojimas arba, priešingai, jų paneigimas ir atsisakymas, yra mokslininkų bendruomenės sprendimas, dažnai suformuotas egzistuojančios tradicijos, bet ne visada pats savaime vykstantis ir objektyviomis mokslo žiniomis paremtas procesas. Šis suvokimas, jog gamtos mokslų vystymasis gali būti nulemtas socialinių veiksnių, yra ypač svarbus, formuojant teisinės sistemos atsaką į besikeičiančią aplinką, kurią suvokti mums padeda gamtos mokslų žinios ir pasiekimai. Tai leidžia teisinei sistemai žvelgti į aplinką atsargiau ir kritiškiau, kas gali būti reikalinga iš biomedicinos mokslų perspektyvos vertinant biotechnologinių išradimų komercinio naudojimą EPK 53 (a) straipsnio pagrindu.

2.3. Preliminarios išvados

Nors apibrėžti terminą *biomedicinos mokslai* yra sudėtinga, tačiau konstatuotina, jog minėta mokslų sritis iš esmės apima mokslų kryptis, patenkančias į biologijos ir medicinos mokslus, bei gali būti tapatinama su gyvybės mokslais ar, tam tikrais atvejais, su biomedicina. Taip pat biomedicinos mokslai yra itin glaudžiai susiję su biotechnologijomis, kurios gali būti tiek naudojamos biomedicinos mokslų srityje, tiek ir įvertinamos, pasitelkus šios mokslų srities žinias. Atsižvelgiant į sparčią mokslo ir technologijų pažangą bei įvairių mokslo sričių ir šakų tarpusavio sąsajas, tokia plati biomedicinos mokslų samprata laikytina pagrįsta.

Gamtos mokslai, įskaitant ir biomedicinos mokslus, gali būti suvokiami kaip reiškinys, savyje talpinantis tiek kumuliatyvų, tiek ir nekumuliatyvų vystymąsi. Tai leidžia konstatuoti tradicijos ir revoliucijų šioje mokslų srityje egzistavimą greta vienas kito. Todėl tiek normalaus mokslo atveju, tiek mokslo revoliucijų metu aplinkos ir joje vykstančių procesų pažinimui ir įvertinimui turi įtakos mokslininkų bendruomenės požiūris, paprastai suformuotas egzistuojančios tradicijos, ir ne visada galintis objektyviai atspindėti realybę. Tai skatina Europos patentų sistemą į biomedicinos mokslų pateikiamas žinias žvelgti atsargiau ir priimti sprendimus, tik atlikus kritiškesnę supančios aplinkos bei žinių apie ją įvertinimą. Tokia situacija gali lempiti silpnesnę biomedicinos mokslų įtaką EPT sprendimams.

3. Vakarų teisės tradicija

3.1. Kategorijos *tradicija* svarba teisinėje sistemoje

Ankstesniame šio disertacinio tyrimo skyriuje nurodyta, jog tradiciškumas Vakarų intelektualinėje mintyje ne visada yra vertinamas palankiai. Neretai tradicinis mąstymas yra priešinamas progresyviams ir nepriklausomam, tradiciniai mokymo metodai – inovatyviems ir pan.⁵⁷⁵ Taip pat tradicinės bendruomenės nelaikomos dinamiškomis, savikritiškos ar racionaliomis bei diskusijose, vykstančiose Vakarų visuomenėse, egzistuoja ryški dichotomija tarp modernybės ir tradicijos⁵⁷⁶. Tačiau Visgi pastarąjį požiūrį, iš esmės suponuojantį, jog modernus Vakarų pasaulis tarsi išdygo iš niekur ir jam visai neprireikė daugelį metų trukusio vystymosi, H. P. Glenn'as laiko nepagrįstu⁵⁷⁷. Anot jo, visi esame tam tikros tradicijos dalis, todėl tiek Vakarų visuomenės, tiek Vakarų teisė turi savo tradiciją, kurią tiesiogiai pripažįsta patys šios teisės tradicijos atstovai⁵⁷⁸.

Į klausimą, kodėl teisininkams yra svarbu analizuoti ir pažinti savo teisės tradiciją, atsako pati teisės prigimtis. Mokslinėje literatūroje nurodoma, jog tradiciškumas yra aptinkamas beveik kiekvienoje teisinėje sistemoje ir netgi yra jos „svarbiausia ypatybė“⁵⁷⁹. Nors yra sutinkama, jog moderni teisė skiriasi nuo ikimoderniosios tuo, jog pirmoji, lyginant su pastarąja, yra atviresnė kritikai⁵⁸⁰ kartu yra pripažįstama, jog žmonės beveik niekada nežvelgia į suvoktiną arba interpretuotiną objektą be išankstinių nusistatymų ar iš anksto išsikeltų tikslų⁵⁸¹.

⁵⁷⁵ GLENN, H. P. *Legal Traditions of the World*. Fourth Edition. New York: Oxford University Press, 2009, p. 1.

⁵⁷⁶ GLENN, H. P. A Concept of Legal Tradition. *Queen's Law Journal*, 2008, t. 34, p. 427-445, p. 430 cituojama Charles Taylor, *A Secular Age* (Cambridge: Harvard University Press, 2007), Harold J. Berman, *Law and Revolution: The Formation of the Western Legal Tradition* (Cambridge: Harvard University Press, 1983) at 112.

⁵⁷⁷ GLENN, H. P. A Concept of <...>, p. 430.

⁵⁷⁸ GLENN, H. P. *Legal Traditions of <...>*, p. 2-3.

⁵⁷⁹ KRYGIER, M. Law as <...>, p. 239.

⁵⁸⁰ TUORI, K. The Law and its Traditions. *Scandinavian Political Studies*, 1989, Bind 12 (New Series), nr. 2, p. 490-504, p. 496.

⁵⁸¹ TUORI, K. The Law and <...>, p. 491.

Tradicija formuoja žmogaus savimonę, pasaulėžiūrą, siekius, nurodo būdus ir galimybes juos įgyvendinti bei yra svarbi individo santykiui su visa jį supančia tiek gyvąja, tiek negyvąja aplinka⁵⁸². Tai reiškia, jog tikrovės objektų suvokimas vyksta pasitelkiant „konceptualias ir aiškinamąsias priemones, kurias suteikia konkreti tradicija⁵⁸³, todėl ši kategorija ir yra svarbi kiekvienoje teisinėje sistemoje.

M. Krygier'is nurodo, jog kiekvieną, įskaitant ir teisės, tradiciją sudaro šiame darbe minėti⁵⁸⁴ elementai: (a) praeitiškumas, reiškiantis, jog kiekvienos tradicijos turinys atsirado arba, yra tikima, jog atsirado, tam tikru metu praeityje; (b) autoritetingas buvimas, nurodantis, jog tradicinė praktika, doktrina arba įsitikinimas, kilę praeityje, vien joje neliko, bet tapo svarbūs ir įgijo tam tikrą autoritetą konkrečios tradicijos dabarties dalyvių gyvenimams, mintims ar veiksams; (c) perdavimas, reiškiantis, jog tradicija yra sąmoningai arba nesąmoningai perduodama iš kartos į kartą, o ne staiga tiesiai iškeliami iš praeities į dabartį ir neturinti ryšio su pastarąja⁵⁸⁵. Šis teoretikas teigia, jog teisė, labiau nei daugelis tradicijų, yra pritaikyta įvardytus elementus saugoti ir palaikyti bei nuolatos sistemingai jais remtis⁵⁸⁶.

Kiekviena tradicija susideda iš tikros arba įsivaizduojamos praeities elementų⁵⁸⁷. Tai yra esminis bet kurios tradicijos, įskaitant teisės, bruožas, dėl ko kiekvienoje teisinėje sistemoje teisinė praeitis yra svarbi teisei dabarčiai⁵⁸⁸. Kaip ir bet kuri sudėtinga tradicija, teisė užfiksuoja ir išsaugo per kelias kartas nusistovėjusių, dažnai net ir nesuderinamų įsitikinimų, nuomonių, vertybių, sprendimų, mitų ar ritualų rinkinį⁵⁸⁹. Praeities palaikymas teisėje yra institucionalizuotas: teisiniai šaltiniai yra užfiksuojami, grupuojami pagal rūšį, privalomumą, svarbą ir pan., į ką vėliau privalo atsižvelgti teisinės sistemos dalyviai

⁵⁸² BAUBLYS, L. *Antikinė <...>*, p. 12.

⁵⁸³ TUORI, K. *The Law and <...>*, p. 491.

⁵⁸⁴ Žr. poskyrį „2.2. Biomedicinos mokslų, kaip tradicijos, samprata ir reikšmė“.

⁵⁸⁵ KRYGIER, M. *Law as <...>*, p. 240.

⁵⁸⁶ KRYGIER, M. *Law as <...>*, p. 240.

⁵⁸⁷ KRYGIER, M. *Law as <...>*, p. 240; GLENN, H. P. *A Concept of <...>*, p. 430.

⁵⁸⁸ KRYGIER, M. *Law as <...>*, p. 241.

⁵⁸⁹ KRYGIER, M. *Law as <...>*, p. 241.

aiškindami teisę ir formuluodami savo argumentus⁵⁹⁰. Taigi, bet kuri teisės tradicija pasižymi praeitiškumu, kuris reiškia, jog galiojanti teisė yra paveldas, kuriam sukurti prireikė daugybę amžių trukusio darbo ir daugelio kartų, dažnai pasižyminčių nenuosekliomis vizijomis, pripažįstančių įvairias vertybes ir turinčių skirtingus požiūrius į pasaulį, indėlių⁵⁹¹. Minėtą paveldą sudaro teisiniai mechanizmai, procedūros ir normos, kuriuos kiekviena tolesnė karta pasitelkia sprendama jai aktualius uždavinius⁵⁹². Todėl net ir vienas kitam prieštaraujančius požiūrius talpinančios konkrečios teisės tradicijos išmanymas gali padėti geriau suvokti praeityje veikusių teisėkūros subjektų teisės viziją, ieškant atsakymų į dabartyje kylančias teises problemas.

Vis dėlto teisė nėra tradiciška vien todėl, jog turi praeitį. Ji privalo būti ir autoritetinga⁵⁹³. Būtent tada, kai tikra arba įsivaizduojama praeitis ne išnyksta be pėdsako, bet atlieka normatyvinį ar autoritetingą vaidmenį tradicijos dalyvio, įskaitant teisininką, vertybių bei įsitikinimų atžvilgiu, šis tradicijos elementas yra laikomas išpildytu⁵⁹⁴. Tačiau autoritetingas buvimas nereiškia, jog dabarties teisininkai privalo detalai išmanyti praeityje egzistavusią teisinę sistemą ir jos taikymą. Kaip teigia F. W. Maitland'as, tai, ko paprastai yra tikimasi iš praktikuojančio teisininko, yra ne šiaip žinios apie, pavyzdžiui, viduramžių teisę, bet greičiau minėtos epochos teisės žinios, prireikus, interpretuotos dabartinių teismų taip, kad atitiktų šiandienos faktus⁵⁹⁵. Anot M. Krygier'io, teisininkams istoriniai teisės šaltiniai svarbūs ne praeities įvykių atskleidimui, bet kaip autoritetinga medžiaga, padedanti rasti atsakymus dabarties problemoms išspręsti⁵⁹⁶. Taigi, autoritetingas buvimas lemia teisės tradicijos, kaip praeities elementų visumos, veikimą, sprendžiant dabarties teises problemas.

⁵⁹⁰ KRYGIER, M. Law as <...>, p. 241.

⁵⁹¹ KRYGIER, M. Law as <...>, p. 242.

⁵⁹² MACHOVENKO, J. Lietuvos viešosios <...>, p. 26.

⁵⁹³ KRYGIER, M. Law as <...>, p. 245.

⁵⁹⁴ KRYGIER, M. Law as <...>, p. 246.

⁵⁹⁵ KRYGIER, M. Law as <...>, p. 248-249 cituojama The Collected Papers of Frederic William Maitland, ed. H. A. L. Fisher (Cambridge: Cambridge University Press), vol. 1, p. 491.

⁵⁹⁶ KRYGIER, M. Law as <...>, p. 250.

Galiausiai, anot M. Krygier'io, tradicija privalo pasižymėti perdavimu. Teigiama, jog tradicijos yra priklausomos nuo tikro arba įsivaizduojamo nepertraukiamumo tarp praeities ir dabarties, kuris gali būti formalizuotas arba institucionalizuotas, kaip tai yra, pavyzdžiui, teisėje ar religijoje⁵⁹⁷. Būtent perdavimas yra susijęs su kitu svarbiu tradicijos aspektu – kaita. Autoritetingi aiškintojai, kokie, pavyzdžiui, egzistuoja teisėje, gali siekti, kad teisės aiškinimas nenutoltų nuo praeityje egzistavusiojo, tačiau pasikeitimai, net jeigu jie ir išlieka priklausomi nuo tradicijos⁵⁹⁸, joje yra neišvengiami⁵⁹⁹. Todėl žinios apie teisės tradiciją yra svarbios, siekiant suvokti, kaip, laikui bėgant, konkreti teisinė sistema gali reaguoti į naujas faktines aplinkybes ir jų pagalba keistis.

Anot H. P. Glenn'o, teisinės sistemos dalyviams vis dažniau remiantis ne tik konkrečios valstybės įgaliotų subjektų priimtais teisės aktais, teisė tampa vis labiau visaapimanti, kas ir skatina ieškoti plačios kategorijos, leidžiančios organizuoti tiek pasitelkiamus skirtingus teisės šaltinius, tiek jų tarpusavio santykius⁶⁰⁰. Todėl, anot minėto mokslininko, žinios apie teisės tradiciją yra būtinos, nes jos suteikia priemonių, reikalingų skirtingų idėjų ir žmonių taikiam sugyvenimui⁶⁰¹. Kaip teigia L. Baublys, tradicijos suvokimas suteikia metodus galiojančios teisės turiniui pažinti ir kriterijus jai įvertinti⁶⁰². Taip pat H. P. Glenn'as nurodo, jog teisės tradicija – tai tam tikras pagrindas, leidžiantis analizuoti tiek pozityviąją teisę, tiek už valstybės nustatytosios teisės ribų esančias socialines normas⁶⁰³, darančias įtaką teisinei sistemai.

Pastarasis aspektas yra ypač svarbus Vakarų teisės tradicijoje, kurioje, viena vertus, anot H. J. Berman'o, vyrauja įsitikimas, jog teisė – tai savitas reiškinys, pasižymintis tam tikra santykinė autonomija, dėl ko ją galima analitiškai atskirti

⁵⁹⁷ KRYGIER, M. Law as <...>, p. 250.

⁵⁹⁸ KRYGIER, M. Law as <...>, p. 254.

⁵⁹⁹ KRYGIER, M. Law as <...>, p. 251-252.

⁶⁰⁰ GLENN, H. P. A Concept of <...>, p. 427.

⁶⁰¹ GLENN, H. P. A Concept of <...>, p. 444.

⁶⁰² BAUBLYS, L. *Antikinė* <...>, p. 13.

⁶⁰³ GLENN, H. P. A Concept of <...>, p. 428.

nuo kitų socialinės tikrovės sričių⁶⁰⁴. Tačiau, kita vertus, šioje tradicijoje „<...> teisei didelę įtaką daro religija, politika, moralė ir papročiai“⁶⁰⁵. Todėl Vakarų teisės tradicijoje nuolat kyla klausimai ne tik dėl pozityviosios, valstybės nustatytos, teisės ir tam tikrų už pastarosios ribų esančių vertybinių nuostatų santykio, bet ir dėl pastarųjų ryšio su kitomis tikrovės sritimis bei jų poveikio Vakarų teisės tradicijai priklausančioms teisinėms sistemoms.

Vienas iš pastarosios situacijos pavyzdžių yra šiame tyrime analizuojamas EPK 53 (a) straipsnio aiškinimas ir taikymas, sprendžiant dėl biotechnologinių išradimų patentavimo. Šioje situacijoje biomedicinos mokslų žinios daro įtaką Konvencijos 53 (a) straipsnio pagrindu priimamiems Tarnyboms sprendimams. Tačiau net ir minėtų žinių pagalba vertinant biotechnologinius išradimus, į pastaruosius vis tiek yra žvelgiama ne neutraliai, o iš Vakarų teisės tradicijos perspektyvos.

3.2. Vakarų teisės tradicijos samprata XXI amžiuje

Nepaisant reikšmių įvairovės⁶⁰⁶, žodis *Vakarai* gali būti vartojamas Vakarų civilizacijos apibūdinimui⁶⁰⁷. Pastaroji šiais laikais dažnai įvardijama, kaip apimanti liberalias, sekuliaras bei į rinkos ekonomiką ir kapitalizmą orientuotas visuomenes⁶⁰⁸ bei geografiniu požiūriu kai kuriuose moksliniuose šaltiniuose⁶⁰⁹ yra

⁶⁰⁴ BERMAN, H. J. *Teisė ir <...>*, p. 24

⁶⁰⁵ BERMAN, H. J. *Teisė ir <...>*, p. 24.

⁶⁰⁶ Cambridge Dictionary [interaktyvus <...>]; *Oxford English Dictionary* <...>.

⁶⁰⁷ MCNEIL, W. H. What We Mean by the West [interaktyvus. Žiūrėta: 2018 m. liepos 1 d.] <<https://www.fpri.org/wp-content/uploads/2016/07/WH-McNeil-What-We-Mean-by-the-West.pdf>>.

⁶⁰⁸ HERBORTH, B.; ir HELLMANN, G. Introduction: Uses of the West. Iš HERBORTH, B., HELLMANN, G. *Uses of the West*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017, p. 1-12, p. 2.

⁶⁰⁹ GOLDMAN, D. B. *Globalisation and <...>*, p. 4; HERBORTH, B.; ir HELLMANN, G. Introduction: Uses <...>, p. 1; DVORNIK, F. Western and Eastern <...>, p. 463-481. Vakarų teisės tradicijai galima priskirti tiek (i) civilinės (kontinentinės) teisės sistemos (kontinentinės Europos), tiek (ii) bendrosios teisės sistemos (Didžioji Britanija, Jungtinės Amerikos Valstijos, Kanada, Australija ir Naujoji Zelandija) valstybes (HEAD, J. W. *Great Legal Traditions*. Durham, North Carolina: United States of America, 2011, p. 12; GLENN, H. P. Legal Traditions and Legal Traditions. *The Journal of Comparative Law*, nr. 2, 2007, p. 69-87, p. 85; VALCKE, C. Comparative History and the Internal View of French, German, and English Private Law. *Canadian Journal of Law and Jurisprudence*, No. 19, 2006, p. 133-160, p. 137). Nepaisant Vakarų teisės tradicijai priskiriamų valstybių gausos ir prieš tai minėtų teisinių sistemų ypatumų, teigiama,

siejama su Europa, įskaitant Didžiąją Britaniją ir jos tam tikras buvusias kolonijines teritorijas⁶¹⁰. Anot H. J. Berman'o, Vakarų civilizacija suformavo „savitus „teisės“ institutus, vertybes ir sąvokas“⁶¹¹, sąmoningai perduodamus iš kartos į kartą, kurių rezultatas yra sudėtingo ir plataus reiškinio – Vakarų teisės tradicijos – atsiradimas⁶¹².

Minėtas mokslininkas, kildindamas analizuojamą teisės tradiciją iš XI-XII amžiais įvykusios Grigaliaus reformacijos ir kovos dėl investitūros, kurią sekė „naujosios kanonų teisės“ ir pasaulietinių teisinių sistemų susiformavimas, teigia, jog analizuojama tradicija „nurodo tas tautas, kurių teisės tradicija, kilusi iš šių įvykių“⁶¹³. Tai, anot jo, apima didžiąją dalį Europos, Šiaurės ir Pietų Ameriką bei netgi įvairias kitas pasaulio dalis⁶¹⁴. Visgi, nepaisant bandymų apibėžti, kas geografiniu požiūriu yra *Vakarai*, mokslinėje literatūroje nurodoma, jog minėto termino vartojimas gali priklausyti nuo istorinio laikotarpio⁶¹⁵ arba nuo subjekto, vartojančio šį terminą⁶¹⁶, kas reiškia, jog nors „[g]eografinės ribos padeda juos [Vakarai] surasti, tačiau ilginiui jos keičiasi“⁶¹⁷. Tačiau H. J. Berman'as pažymi, jog *Vakarai* nėra tik idėja, bet „apima ir istorinę struktūrą, ir struktūrą, turinčią istoriją“⁶¹⁸. Todėl ir šiame disertaciniame tyrime svarbiausiomis laikytinos ne

jog abi šios sistemos, ypač kalbant apie Airiją ir Didžiąją Britaniją, jau seniai daro viena kitai įtaką (WIEACKER, F.; ir BODENHEIMER, E. Foundations of European Legal Culture, *The American Journal of Comparative Law*, 1990, t. 38, nr. 1, p. 1-29, p. 6-7), todėl skirtumai tarp jų yra žymiai mažesni, palyginus jas su kinų, islamo arba indų teisės tradicijomis (HEAD, J. W. *Great Legal <...>*, p. 12; ANKERI, G. *Coexisting Contemporary Civilizations: Arabo-Muslim, Bharati, Chinese and Western*. Geneva: INU PRESS, 2000, p. 136; VAN HOECKE, M.; ir WARRINGTON, M. Legal Cultures, Legal Paradigms and Legal Doctrine: Towards a New Model for Comparative Law. *International and Comparative Law Quarterly*, t. 47, nr. 3, p. 495-536, p. 502-503; WIEACKER, F.; ir BODENHEIMER, E. Foundations of European <...>, p. 4-5; KŪRIS, E. Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontraargumentai. *Jurisprudencija*, 2009, nr. 2 (116), p. 131-149, p. 131-132). Dėl to yra prasminga kalbėti apie minėtas dvi sistemas, kaip priskirtinas būtent Vakarų teisės tradicijai.

⁶¹⁰ Pvz., Australija, Jungtinės Amerikos Valstijos, Kanada ir Naujoji Zelandija.

⁶¹¹ BERMAN, H. J. *Teisė ir <...>*, p. 15.

⁶¹² BERMAN, H. J. *Teisė ir <...>*, p. 16.

⁶¹³ BERMAN, H. J. *Teisė ir <...>*, p. 16.

⁶¹⁴ BERMAN, H. J. *Teisė ir <...>*, p. 16.

⁶¹⁵ BERMAN, H. J. *Teisė ir <...>*, p. 16.

⁶¹⁶ MCNEIL, W. H. *What We <...>*.

⁶¹⁷ BERMAN, H. J. *Teisė ir <...>*, p. 17.

⁶¹⁸ BERMAN, H. J. *Teisė ir <...>*, p. 17.

Vakarų teisės tradicijos geografinės ribos, bet minėto mokslininko apibendrinta jos samprata.

H. J. Berman'o pateikiama analizuojamos teisės tradicijos koncepcija apima gana platų tarpusavyje glaudžiai susijusių požymių spektrą. Vakarų teisės tradicijoje, anot minėto mokslininko, yra įmanoma analitiškai atskirti teisę nuo kitų socialinės tikrovės sričių⁶¹⁹. Dėl to šioje tradicijoje teisinė veikla yra patikėta teisės profesionalams⁶²⁰, kurie yra rengiami specialiose mokymo įstaigose⁶²¹, bei pats teisės mokslas yra suvokiamas kaip santykinai autonomiškas nuo kitų mokslo sferų⁶²².

Be to, Vakarų teisės tradicijoje teisė yra suvokiama kaip rišli vieninga besivystanti „laike, iš kartos į kartą, per amžius“⁶²³ sistema⁶²⁴, kurios gyvybingumą lemia įsitikinimas, kad ji turi tęstinį pobūdį⁶²⁵ bei, keičiantis kartoms, auga⁶²⁶. Pastarasis augimas, pasak H. J. Berman'o, turi vidinę logiką: „Vakarų teisės tradicijoje tariama, kad pokyčiai vyksta ne atsitiktinai, bet atsiranda naujai interpretuojant praeitį“⁶²⁷, kas reiškia, jog teisė pasižymi istoriškumu⁶²⁸. Pastarasis, anot minėto mokslininko, yra susijęs su teisės viršenybe politinių valdžių atžvilgiu. Minėtoji viršenybė pasireiškia įsitikinimu, jog Vakaruose nuo XII amžiaus, net ir valdant absoliutiems monarchams, teisė, kol ji nebuvo pakeista, varžė ir pačius valdovus⁶²⁹.

Taip pat Vakarų teisės tradicija apibūdinama kaip pliuralistinė, kuriai būdingas „skirtingų jurisdikcijų ir skirtingų teisės sistemų sambūvis ir konkurencija

⁶¹⁹ BERMAN, H. J. *Teisė ir <...>*, p. 23-24.

⁶²⁰ BERMAN, H. J. *Teisė ir <...>*, p. 24.

⁶²¹ BERMAN, H. J. *Teisė ir <...>*, p. 24.

⁶²² BERMAN, H. J. *Teisė ir <...>*, p. 24.

⁶²³ BERMAN, H. J. *Teisė ir <...>*, p. 25.

⁶²⁴ BERMAN, H. J. *Teisė ir <...>*, p. 25-26.

⁶²⁵ BERMAN, H. J. *Teisė ir <...>*, p. 26.

⁶²⁶ BERMAN, H. J. *Teisė ir <...>*, p. 26.

⁶²⁷ BERMAN, H. J. *Teisė ir <...>*, p. 26.

⁶²⁸ BERMAN, H. J. *Teisė ir <...>*, p. 26.

⁶²⁹ BERMAN, H. J. *Teisė ir <...>*, p. 26.

toje pačioje bendruomenėje⁶³⁰. Šis bruožas nulėmė teisinės sistemos sudėtingumą ir skirtingų jos dalių konkurenciją, tačiau kartu, anot H. J. Berman'o, buvo veiksnys, „skatinęs Vakarų politinio ir ekonominio gyvenimo pliuralizmą“⁶³¹. Paskutinė Vakarų teisės tradicijos savybė, kurią išskiria H. J. Berman'as, yra „įtampa tarp tikrovės ir idealo“, laikas nuo laiko sukeldavusi revoliucijas⁶³².

Revoliucijos, remiantis minėtu mokslininku, yra itin svarbi Vakarų teisės tradicijos sampratos dalis. Šiame tyrime analizuojamoji būtent ir kilo iš revoliucijos⁶³³, o vėliau buvo pertraukiama kitų⁶³⁴, kurioms vykstant, išvardyti požymiai ir iškyla. Taigi, tiek vidiniai, tiek išoriniai konfliktai, skatinę pasikeitimus, laikytini svarbiais naujas idėjas ir Vakarų teisės tradicijos formavimąsi inspiravusiais veiksniais. Viena vertus, laikui bėgant, į Vakarų teisės tradiciją įsiterpdavo revoliucijos, kurių kiekviena, siekdama naujos teisingumo vizijos, buvo nukreipta prieš tuo metu egzistavusią teisinę sistemą⁶³⁵, tačiau, kita vertus, ši tradicija pergyveno revoliucijas, jų pagalba atsinaujino⁶³⁶ ir toliau organiškai vystėsi⁶³⁷.

Nors revoliucijos ir yra svarbus šios tradicijos formavimosi veiksnys, paprastai nešantis naujoves, tačiau visi pasikeitimai – tai tąsa to, kas jau buvo įvykę praeityje, nes kiekvienąkart Vakarų teisės tradicijoje pokyčiai vyksta ne atsitiktinai, bet naujai pritaikant praeitį dabarties ir ateities reikmėms⁶³⁸. Tyrimo autorės nuomone, revoliucijomis laikytini ir abu XX amžiaus pasauliniai karai, kuomet, iš

⁶³⁰ BERMAN, H. J. *Teisė ir <...>*, p. 26.

⁶³¹ BERMAN, H. J. *Teisė ir <...>*, p. 27.

⁶³² BERMAN, H. J. *Teisė ir <...>*, p. 27.

⁶³³ XII a. Popiežių revoliucijos.

⁶³⁴ BERMAN, H. J. *Teisė ir <...>*, p. 15. Anot H. J. Berman'o, pagrindinės revoliucijos yra šios: pagrindinės yra šios: (a) XII a. Popiežių revoliucija; (b) Liuteronų revoliucija Vokietijoje; (c) Anglo-Kalvinistų revoliucija Anglijoje; (d) Didžioji Prancūzijos Revoliucija; (e) Amerikietiškoji revoliucija; (f) Rusijos revoliucija (BERMAN, H. J. *The Western Legal Tradition in a Millennial Perspective: Past and Future. Louisiana Law Review*, 2000, nr. 60, p. 739-763, p. 742-750).

⁶³⁵ BERMAN, H. J. *The Western Legal Tradition in a Millennial <...>*, p. 750-751.

⁶³⁶ BERMAN, H. J. *The Western Legal Tradition in a Millennial <...>*, p. 750-751.

⁶³⁷ BERMAN, H. J. *The Western legal tradition: The interaction of revolutionary innovation and evolutionary growth* Iš BERNHOLZ, P.; STREIT, M. E.; VAUBEL, R. *Political Competition, Innovation and Growth*. Berlin, Heidelberg: Springer, p. 35-47, p. 39-40.

⁶³⁸ BERMAN, H. J. *Teisė ir <...>*, p. 26.

vienos pusės, anot H. J. Berman'o, kilo rizika Vakarų teisės tradicijai prarasti savo identitetą, tačiau, iš kitos pusės, atsirado galimybė sukurti partnerystę su naujai atsiradusia pasaulio tvarka⁶³⁹. Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, jog, šiame disertaciniame tyrime, aptariant šiuolaikinę Vakarų teisės tradicijos sampratą, svarbiomis laikytinos po Antrojo pasaulinio karo iškilusios idėjos, kurių viena ryškiausių – tarptautinės žmogaus teisių apsaugos sistemos atsiradimas.

Pasibaigus minėtam karui, buvo suvokta, kad kol teisė bus suprantama vien tik kaip kompetentingų subjektų išleistų įsakymų sistema, kuriems visuomenė privalo besąlygiškai paklusti, bei nepripažins žmogaus vertingumo, pasaulyje nebus įmanoma pasiekti nei taikos, nei teisingumo. Šis karas parodė, kokias pasekmes gali sukelti absoliutus žmogaus vertės nepaisymas, todėl netrukus po jo, 1948 m. gruodžio 10 d., buvo pasirašyta Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (toliau – Deklaracija), skelbianti pasauliui, jog kiekvienas žmogus yra vertybė, kurio gyvybė ir orumas privalo būti gerbiami⁶⁴⁰. Minėtame dokumente buvo išdėstytos žmogaus teisės, kurios, nors ir faktiškai nėra pasaulyje visuotinai priimtinos bei taikomos, nustato minimalias sąlygas, kurių laikantis užtikrinama pagarba individo orumui⁶⁴¹. Tokiu būdu XX a. viduryje teisinei sistemai tapus itin orientuotai į žmogų, pastarasis tapo vertybe, kuri įprasmina valstybės paskirtį ir visą teisinę sistemą, o orumas buvo pripažintas žmogaus teisių pagrindu⁶⁴².

Nors universalių žmogaus teisių kaip visuotinių apsaugos idėja nėra traktuojama vien tik kaip vakarietiška⁶⁴³, tačiau, remiantis moksline literatūra,

⁶³⁹ BERMAN, H. J. *The Western Legal Tradition in a Millennial <...>*, p. 752.

⁶⁴⁰ 1948 m. gruodžio 10 d. Jungtinių Tautų Generalinės asamblėjos Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 68-2497.

⁶⁴¹ GOLDMAN, D. B. *Globalisation and <...>*, p. 232.

⁶⁴² Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto preambulėje nurodoma, jog „<...> teisės kyla iš prigimtinio žmogaus asmenybės orumo“ (1966 m. gruodžio 19 d. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 77-3288), o Deklaracijos preambulė teigia, jog „prigimtinio orumo ir lygių bei neatimamų teisių pripažinimas yra laisvės, teisingumo ir taikos pasaulyje pagrindas“ (1948 m. gruodžio 10 d. Jungtinių Tautų <...>). Vienas naujausių pavyzdžių – Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, kurioje žmogaus orumas minimas pirmame, o teisė į gyvybę ir visos kitos teisės tolesniuose dokumento straipsniuose (Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. OL, 2016 C 202, p. 389, 1 ir 2 str.).

⁶⁴³ SHARMA, A. *Are Human Rights Western?: A Contribution to the Dialogue of Civilizations*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005, p. 24; WEGNER, K. *The Universality of Human Rights and Different*

būtent Vakarai šiuo klausimu sugebėjo modernizuotis pirmiausiai⁶⁴⁴. Taip pat, nepaisant to, jog, rengiant Deklaraciją, buvo siekiama suderinti skirtingų religijų, ekonominių sistemų ir kt. požiūrius⁶⁴⁵, žmogaus teisių koncepcija dėl jos paplitimo ir ryškaus vaidmens būtent Vakaruose daugeliui atrodo vakarietiška⁶⁴⁶. Tuo tarpu tam tikruose regionuose ar valstybėse, mokslinėje literatūroje įvardijamuose kaip „ne Vakarų“, nepaisant tarptautinių teisės aktų, žmogaus teisės yra kritikuojamos ir netgi atsisakoma jų, kaip kultūriškai nepriimtinių, laikymosi⁶⁴⁷.

Toks žmogaus teisių įsigalėjimas būtent Vakarų teisės tradicijos valstybėse gali būti siejamas su tuo, jog dėmesys individui, kaip ypatingai būtybei⁶⁴⁸, nėra visiškai naujas XX amžiaus viduryje susiformavęs reiškinys. Išskirtinio statuso suteikimas žmogui pakankamai seniai yra būdingas šiai tradicijai, ir yra siejamas su judaizmo-krikščionybės filosofija, kurią pati Vakarų teisės tradicija yra padariusi viena savo pirmtakių⁶⁴⁹. Pastarųjų religijų idėjos nurodo, jog žmogus yra sukurtas pagal Dievo, ilgą laiką Vakarų teisės tradicijoje laikyto teisėtumo pagrindu, atvaizdą⁶⁵⁰.

Cultures and Traditions. Conference of European Churches. [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. balandžio 22 d.] Prieiga per internetą: <http://csc.ceceurope.org/fileadmin/filer/csc/Human_Rights/Human_Rights_Training_Manual/HRTM_Universality_of_Human_Rights.pdf>, p. 1; O'BYRNE, D. *Human Rights in a Globalizing World*. London, New York: Palgrave. 2016, p. 110; GOLDMAN, D. B. *Globalisation and <...>*, p. 233; HANNUM, H., et al., *International Human Rights— Problems of Law, Policy, and Practice*. New York: Wolters Kluwer, 2018, p. 2; CRUFT, R. et al. *The Philosophical Foundations of Human Rights. Overview*. Iš CRUFT, R. et al. *The Philosophical Foundations of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press. 2015, p. 31.

⁶⁴⁴ GOLDMAN, D. B. *Globalisation and <...>*, p. 234.

⁶⁴⁵ SPICKARD, J. V. The Origins of the Universal Declaration of Human Rights [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. balandžio 22 d.] Prieiga per internetą: <<http://bulldog2.redlands.edu/fac/Spickard/OnlinePubs/OriginUDHR.pdf>>.

⁶⁴⁶ SHARMA, A. *Are Human <...>*, p. 145; ONUMA, Y. *International Law in Transcivilization World*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017, p. 361.

⁶⁴⁷ Pvz. žr. GOLDMAN, D. B. *Globalisation and <...>*, p. 232-233. Tegijama, jog tokie kritikai pabrėžia pareigas, o ne teises, abipusį pasitikėjimą, o ne detalias taisykles, mediaciją ginčuose, o ne formalias teismines ginčų sprendimo procedūras (BERMAN, H. J. *The Western Legal Tradition in a Millennial <...>*, p. 760 cituojama pagal Raimundo Pannikar, *Is the Notion of Human Rights a Western Concept?*, 120 *Diogenes* 75 (1982)).

⁶⁴⁸ Tai kad žmogus – ypatinga būtybė, ne visada reiškė, jog Vakarų teisės tradicijoje jo teisės ir laisvės buvo gerbiamos visais laikais (pvz. žr. GOLDMAN, D. B. *Globalisation and <...>*, p. 233-234).

⁶⁴⁹ Plačiau žr.: BERMAN, H. J. *Teisė ir <...>*, p. 17-18.

⁶⁵⁰ Biblija. Pradžios knyga [interaktyvus <...>]. BRAGUE, R. *Ekscentriškoji Europos tapatybė <...>*, p. 53. Religijos ir teisės ryšį H. J. Berman ypač akcentuoja savo antroje knygoje „Law and Revolution, II. The Impact of the Protestant Reformations on the Western Legal Tradition“ (BERMAN, H. J. *Law and*

Taip pat nuo XII amžiaus Vakarų civilizacija iš dalies pasižymėjo tuo, jog asmenys turėdavo teises, kurias galėdavo panaudoti ne tik ekonominiuose ar socialiniuose santykiuose su kitais individualais, bet ir prieš teisės aktų leidėjus⁶⁵¹. Vėliau, nuo XVIII amžiaus pabaigos, Vakaruose iškilo „žmogaus teisių“ (angl. *rights of a man*), kurias privalo užtikrinti nacionalinės valstybės, idėjos⁶⁵². Būtent dėl minėtų religijų ir idėjų įtakos žmogus įgavo ypatingos būtybės statusą Vakarų filosofinėje, teisinėje ir politinėje mintyje. Jo elgesys ilgą laiką buvo reguliuojamas nekintamų Dievo įsakymų, tačiau dabar šią funkciją iš esmės yra perėmusios ypač didelę reikšmę po Antrojo pasaulinio karo įgavusios žmogaus teisės⁶⁵³.

Aukščiau aptarti aspektai parodo Vakarų teisės tradicijos, kaip rišlios sistemos, tęstinį vystymąsi. Tai reiškia, kad nors revoliucijos yra svarbus šios tradicijos formavimosi veiksnys, institutų plėtojimasis Vakaruose visuomet vyko tolydžiai ir „kiekviena karta sąmoningai tęsė ankstesnių kartų darbą“⁶⁵⁴. Tai reiškia, jog vystymasis šioje teisės tradicijoje – tai organiško augimo procesas⁶⁵⁵, suponuojantis, jog revoliucijos metu Vakarų teisės tradicija siekia nenutolti nuo savo šaknų. Joje „pokyčiai atsiranda naujai interpretuojant praeitį, kad būtų atsiliepiama į dabarties ir ateities reikmes“⁶⁵⁶. Taigi, iš Vakarų teisės tradicijos perspektyvos, žmogaus teisių apsaugos sistemos atsiradimas atitinka šį organišką augimą, nes iš senovėje susiformavusių religijų ir vėliau atsiradusių idėjų kylantys principai ir žmogaus išskirtinumo suvokimas buvo pritaikyti prie naujos situacijos, atsiradusios po minėto pasaulinio karo.

Šiuo metu Vakarų teisės tradicijos valstybių teisinėse sistemose vyraujanti žmogaus statuso samprata yra artima XVIII amžiuje I. Kanto'o iškeltoms idėjoms,

Revolution, II. The Impact of the Protestant Reformations on the Western Legal Tradition. Cambridge, Massachusetts: Belknap Press, 2003).

⁶⁵¹ BERMAN, H. J. *The Western Legal Tradition in a Millennial <...>*, p. 760.

⁶⁵² BERMAN, H. J. *The Western Legal Tradition in a Millennial <...>*, p. 760.

⁶⁵³ GOLDMAN, D. B. *Globalisation and <...>*, p. 227.

⁶⁵⁴ BAUBLYS, L. *et al. Teisės teorijos <...>*, p. 27.

⁶⁵⁵ BERMAN, H. J. *Teisė ir <...>*, p. 20.

⁶⁵⁶ BERMAN, H. J. *Teisė ir <...>*, p. 26.

nurodančioms, jog „[i]š viso to, kas sukurta, viskas, kas tik norime ir kam turime kiek nors galios, gali būti panaudota tik kaip priemonė; tik žmogus, o su juo ir kiekviena protinga sukurtoji būtybė, yra tikslas pats savaime. <...> Kaip tik dėl to kiekviena valia, netgi kiekvieno asmens jo paties valia, nukreipta į jį patį, apribota sąlyga – derintis su protingos būtybės autonomija, būtent nepajungti jos jokiam kitam tikslui, kuris negalimas pagal dėsni, galintį kilti iš paties patiriančiojo poveikį subjekto valios; vadinasi, su šiuo subjektu niekad nereikia elgtis kaip su priemone, bet reikia elgtis kaip su pačiu tikslu.”⁶⁵⁷ Mokslinėje literatūroje nurodoma, jog būtent šis I. Kant'o požiūris į individą yra šiuolaikinės žmogaus teisių apsaugos sistemos, kurios pagrindu yra minėta Deklaracija, pagrindas⁶⁵⁸.

Per septyniasdešimt metų nuo minėto dokumento priėmimo daugybėje sutarčių, paktų ir konvencijų buvo išdėstyti išsamūs priimtų įsipareigojimų parametrai, nustatytos vertybės, tarp kurių svarbi vieta atiteko žmogaus orumui ir žmogaus teisėms⁶⁵⁹. Žmogus tapo elementu, įprasminančiu visą valstybinę politiką ir teisinę sistemą. Buvo pripažinta, jog žmogus – tai ypatinga vertybė, kurią privalo saugoti teisė, o žmogaus teisių apsauga turi lemiamą reikšmę esminių žmogaus poreikių patenkinimui. Minėti standartai prasiskverbė į daugelį gyvenimo sričių, įskaitant ir mokslinių tyrimų sferą⁶⁶⁰.

⁶⁵⁷ KANTAS, I. *Praktinio proto kritika*. Vilnius: Mintis, 1987, p. 107.

⁶⁵⁸ DUPRE, C. C. Unlocking human dignity: towards a theory for the 21st century. *European Human Rights Law Review*, 2009, nr. 2, p. 190-205, p. 190.

⁶⁵⁹ Pvz. žr. 1950 m. lapkričio 4 d. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolais Nr. 11 ir Nr. 14. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 156-7390, 2 str. ir 3 str.; 1986 m. spalio 21 d. Afrikos žmogaus ir tautų teisių chartija [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. gegužės 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.achpr.org/files/instruments/achpr/banjul_charter.pdf>., 4 str. ir 5 str.

⁶⁶⁰ 2001 m. Mokslo ministrų pasitarime Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacijos (UNESCO) generalinis direktorius Koichiro Matsuura pabrėžė būtinybę saugoti žmogaus teises ir žmogaus orumą nuo netinkamo mokslo ir technologijų panaudojimo (žr.: Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija. *Proceedings of the Round Table of Ministers of Science. Bioethics. International Implications*, [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugsėjo 22 d.]. Prieiga per internetą: <<http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001309/130976e.pdf>>, p. 2); Tarptautinio bioetikos komitetas. *Prancūzijos Respublikos Nacionalinės asamblėjos prezidento Philippe Seguin kalba Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacijos (UNESCO) Tarptautinio bioetikos komiteto Trečiojoje sesijoje* [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. kovo 22 d.]. Prieiga per internetą: <<http://unesdoc.unesco.org/images/0010/001051/105160e.pdf>>, p. 120. Taip pat žr.: 1966 m. gruodžio 19 d. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 77-3288; 1966 m. gruodžio 19 d. Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 77-3290, 15 str.

Toks požiūris į žmogų, kaip teisinės sistemos tinkamumo įvertinimo matą, gali būti siejamas deontologine etika, kuri nurodo, jog veiksmai yra laikomi gerais arba blogais, teisingais arba neteisingais ne dėl savo pasekmių, bet patys savaime. Visa tai reiškia, jog tikslas ir pasekmės veiksmui vertės nesuteikia, nes svarbus yra paties principo ar pareigos laikymasis⁶⁶¹. Todėl bent jau iš aukščiau aptartos Vakarų teisės tradicijai priklausančių valstybių pozicijos teisinė sistema, iš esmės paneigianti žmogaus teises nėra laikoma tinkama, o, esant itin kraštutinėms situacijoms, netgi gali būti kvestionuojamas jos buvimo teisine statusas. Žmogaus teisių idėjų įtraukimas į teisinę sistemą⁶⁶² atskleidžia H. J. Berman'o pasiūlytą vieną iš esminių šiai tradicijai priklausančių sistemų bruožų – autonomiškumą.

Vis dėlto žmogaus teises užtikrinančių teisės aktų priėmimą gali veikti religiniai, politiniai ar moraliniai motyvai. Taip pat faktas, jog ne visos žmogaus teisės turi vienodą svarbą visais atvejais, dėl ko tam tikrose situacijose jos gali varžytis tarpusavyje. Be to, teisinėms sistemoms reguliuojant žmonių tarpusavio santykius, į teisinio reguliavimo sferą neišvengiamai patenka kiti mus supančio pasaulio tiek gyvi, tiek negyvi objektai, kuriems tas pats standartas, pagal kurį yra vertinamas žmogus, nebus taikomas. Esant minėtoms situacijoms, teisiniams sprendimams priimti deontologinio, žmogaus statuso svarba paremto požiūrio gali nepakakti ir įtaką šiam procesui gali daryti kitų tikrovės sričių: religijos, politikos, moralės, papročių argumentai arba mokslo žinios apie mus supančią aplinką. Todėl nors Vakarų teisės tradicijoje teisė traktuojama kaip salyginai autonomiška nuo kitų socialinės tikrovės sričių, pastarųjų, nelaikomų teise, įtaka pirmajai yra nepaneigiama⁶⁶³.

⁶⁶¹ Blackwell politinės minties <...>, p. 591.

⁶⁶² Žmogaus teisės yra laikomos tarptautinės teisės bei privalo būti įtrauktos į nacionalinę teisinę sistemą (pvz. žr. JOČIENĖ, D. Įžanga. Iš JOČIENĖ, D.; ir ČILINSKAS, K. *Žmogaus teisių problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje* [interaktyvus] Vilnius, 2004 [žiūrėta 2018 m. birželio 22 d.] Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0120826.pdf>>; NØRGAARD, C. A. The Implementation of International Human Rights' Agreements within a Domestic Legal System. Iš *The relationship between International and Domestic Law*, 1993, nr. 5, Council of Europe Publishing, CDL-STD (1993) 005 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. birželio 22 d.] Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-STD\(1993\)005-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-STD(1993)005-e)>).

⁶⁶³ BERMAN, H. J. *Teisė ir <...>*, p. 24.

Tai reiškia, jog tam tikrais atvejais Vakarų teisės tradicija, laikydamosi savo fundamentalių vertybių, svarbiais laiko ir kitų socialinės tikrovės sričių pateikiamas žinias, kurios gali būti pasitelkiamos formuojant jos „esminius susitarimus“⁶⁶⁴. Tokiose situacijose renkantis veiksmų strategiją ir priimant sprendimus, gali tekti žvelgti į kitų socialinės tikrovės sferų argumentus ir minėtų sprendimų įtaką supančiai aplinkai. Tokiu būdu pradedamos vertinti ir priimamų sprendimų pasekmės. Šiais neretai ekstremaliais, pavyzdžiui, karo, atvejais gali būti sudėtinga traktuoti žmogų kaip tikslą savaime⁶⁶⁵: gali tekti rinktis tarp vieno žmogaus gyvybės apsaugos ir šimtų žmonių gyvybių išsaugojimo. Taip pat egzistuoja situacijų, kai, pavyzdžiui, tenka nuspręsti dėl kitų vertybių, kurios neturi tokio statuso kaip žmogus. Priimant sprendimus šiose situacijose, deontologinis požiūris gali būti ne itin praktiškas.

Tokiais atvejais aktuali tampa utilitarizmo filosofija, kuri nurodo, jog teisingumo ir neteisingumo matas yra didžiausio žmonių skaičiaus „didžiausios laimės“ principas⁶⁶⁶. Klasikinis utilitarizmas teigia, jog veiksmai yra teisingi, jei turi polinkį didinti laimę, ir neteisingi, jei linksta kurti laimės priešingybę; laimingumą reikia suprasti kaip malonumą, o nelaimingumą – kaip skausmą arba malonumo nebuvimą⁶⁶⁷. Tai reiškia, jog, priimant sprendimą, bus atsižvelgiama į pasekmes, kurias jis gali sukelti, ir tinkamiausiu bus pasirinktas tas, kuris atneš daugiausia naudos.

Tai, kas aptarta aukščiau, parodo, jog sprendimų priėmimą Vakarų teisės tradicijai priklausančioje teisinėje sistemoje lydi tiek deontologija, tiek utilitarizmas. Minėtų dviejų filosofinių krypčių, kurių pirmoji sprendimų

⁶⁶⁴ Remiantis A. MacIntyre, tradicija – tai argumentacija besitęsianti laike, kurioje tam tikri esminiai susitarimai yra nustatomi bei atnaujinami pasitelkiant dviejų rūšių konfliktus: (i) konfliktus su kritikais ir priešais, kurie nepriklauso tradicijai ir atmeta visas ar esmines tų susitarimų dalis, bei (ii) vidinius interpretatyvinius debatus, kurių dėka esminių susitarimų reikšmė ir loginis pagrindas yra išreiškiami bei kurių dėka progresuoja tradicija“ (MACINTYRE, A. *Whose Justice <...>*, p. 12). Žr. poskyrį „2.2. Biomedicinos mokslų, kaip tradicijos, samprata ir reikšmė“.

⁶⁶⁵ GOLDMAN, D. B. *Globalisation and <...>*, p. 236.

⁶⁶⁶ GOODIN, R. E. *Utilitarianism as a public philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995, p. 3.

⁶⁶⁷ *Blackwell politinės minties <...>*, p. 591.

tinkamumą sieja su tam tikrų principų laikymusi, o antroji – su realybėje pasireiškiančių pasekmių įvertinimu, egzistavimas teisinėse sistemose atskleidžia vieną iš H. J. Berman'o nurodytų Vakarų teisės tradicijos požymių – įtampą tarp idealo ir tikrovės, kuri ir veda prie revoliucijų, laikas nuo laiko atnaujinančių aptariamą teisės tradiciją⁶⁶⁸.

Remiantis tuo, kas išanalizuota aukščiau, konstatuotina, jog šiuo metu Vakarų teisės tradicijos teisinėse sistemose itin svarbus vaidmuo atitenka žmogaus teisių apsaugai. Nors pastarojo sustiprėjimą paskatino revoliuciniu laikytinas įvykis – Antrasis pasaulinis karas, tačiau Vakarų teisės tradicijoje žmogus visada buvo traktuojamas kaip ypatinga būtybė, kas parodo tęstinį minėtos teisės tradicijos pobūdį ir jos organišką augimą. Žmogaus vertės akcentavimas teisinėje sistemoje Vakarų teisės tradicijoje gali būti siejamas su deontologine etika, nurodančia, jog veiksmai yra laikomi gerais arba blogais, teisingais arba neteisingais ne dėl savo pasekmių, bet patys savaime.

Aptariamai tradicijai priklausančioje teisinėje sistemoje minėtas deontologinis požiūris, priimant sprendimus, ne visada yra pakankamas. Nepaisant žmogaus svarbos šioje teisės tradicijoje, neretai iškyla situacijų, kai žmogaus teisės privalo būti sveriamos tarpusavyje. Taip pat egzistuoja kitų vertybių, kurios neturi tokio statuso kaip žmogus, tačiau jas vis tiek gali būti norima apsaugoti. Todėl, ypač tada, kai sprendimas nedaro jokios tiesioginės įtakos arba bent jau nesukelia žalos žmogaus gyvybei ir orumui, aktualiu tampa utilitaristinis požiūris. Remiantis pastarąja filosofijos kryptimi, sprendimai priimami vertinant veikslių pasekmes, t.y. yra atsižvelgiama į kitų tikrovės sričių pareikiamus argumentus ir žinias. Tokia situacija atskleidžia Vakarų teisės tradicijai priklausančių teisinių sistemų sąlyginį autonomiškumą.

Aukščiau išanalizuotą šiuolaikinės Vakarų teisės tradicijos sampratą iliustruoja situacijos Europos patentų sistemoje, kai, vykstant vis spartesnei mokslo

⁶⁶⁸ BERMAN, H. J. *Teisė ir <...>*, p. 27.

ir technologijų pažangai, EPK 53 (a) straipsnio pagrindu ši teisinė sistema yra priversta priimti sprendimus dėl biotechnologijų vystymosi nulemtų naujų objektų ir procesų. Dėl to prireikia ne tik atidžiau pažvelgti į su jais susijusius mokslinius, technologinius ar net ekonominius aspektus, bet ir apsaugoti žmogaus orumą, gyvybę bei kitus svarbius interesus, susijusius su individo fizine ir psichine gerove. Būtent, vertinant biotechnologinius išradimus, Europos patentų sistemoje priimamuose sprendimuose ir pasireiškia aukščiau aptartos etikos teorijos – deontologinis požiūris ir utilitarizmas, EPT praktikoje sudarančios pagrindą testams ir standartams, taikomiems šios Konvencijos nuostatomis aiškinti.

3.3. Vakarų teisės tradicijos padėtis XXI amžiuje

Anot E. Shils'o, tradicijos egzistavimą lemia tiek ribotas galėjimas iš jos ištrūkti, tiek troškimas ją tęsti ir išsaugoti: visuomenės išlaiko didžiąją dalį to, ką paveldėjo, ne todėl, kad joms tai patinka, bet dėl to, jog suvokia, kad be to jos galėtų neišgyventi⁶⁶⁹. Dažnai visuomenės neišsivaizduoja patikimo pakaitalo tam, ką paveldėjo, net ir tais atvejais, kai turima tradicija joms neatrodo pakankamai adekvati⁶⁷⁰. Visgi net ir būdama neišvengiama konkreti tradicija nebūtinai yra priimtina, todėl jos dalyviai gali siekti ją pakeisti pagal savo norus⁶⁷¹.

Remiantis minėtu autoriumi, egzistuoja tiek vidiniai, tiek išoriniai veiksniai, kurie gali paskatinti tradicijas keistis. Pirmieji sukelia tradicijos pokyčius, įvykdomus tų, kurie yra tos tradicijos dalis, ir yra suvokiami kaip jos patobulinimai⁶⁷². Šie pasikeitimai nėra nulemti išorinių aplinkybių, bet yra laikomi tradicijos narių santykio su ja pačia rezultatu⁶⁷³. Antrieji pasireiškia tada, kai konkrečios tradicijos nariams pradeda daryti įtaką kitos tradicijos, skatinančios

⁶⁶⁹ SHILS, E. *Tradition* <...>, p. 213.

⁶⁷⁰ SHILS, E. *Tradition* <...>, p. 213.

⁶⁷¹ SHILS, E. *Tradition* <...>, p. 213.

⁶⁷² SHILS, E. *Tradition* <...>, p. 213.

⁶⁷³ SHILS, E. *Tradition* <...>, p. 213.

egzistuojančiąją keistis⁶⁷⁴. Pastaruosius pasikeitimus vienoje tradicijoje gali sąlygoti kitos ekonominė, politinė, karinė galia, jos efektyvumas ir patogumas bei jos pranašesnis intelektinis įtaigumas⁶⁷⁵.

Panašias į aukščiau minėtas idėjas išskėlė ir A. MacIntyre'as, kuris nurodė, jog kiekviena tradicija susiduria su dviejų rūšių vidiniais ir išoriniais konfliktais⁶⁷⁶. Vidiniai tradicijos konfliktai, anot šio autoriaus, veda prie „epistemologinės krizės“, kuri yra apibrėžiama, kaip situacija tradicijos viduje, kuriai esant, „konfliktai dėl konkuruojančių atsakymų į pagrindinius klausimus nebegali būti išspręsti racionaliai“⁶⁷⁷. Šios krizės požymiai pasireiškia tuo, jog: (a) yra atmetami istoriškai susiklostę įsitikinimai; (b) metodai ir argumentai, kurių pagalba iki šiol buvo siekiama racionalaus progreso, ima atskleisti neatitikimus, nenuoseklumą ir naujas problemas; (c) priemonės, esančios konkrečios tradicijos rėmuose, minėtų problemų išsprendimui atrodo nebeįtakios⁶⁷⁸.

Anot H. J. Berman'o, Antrasis pasaulinis karas suteikė laikiną iki šeštojo dešimtmečio pabaigos išlikusį pakilimą, leidusį Vakarų tautoms suprasti, jog jos yra pajėgios imtis tiek kolektyvinių veiksmų, tiek individualiai pasiaukoti, siekiant bendrų tradicinių tikslų⁶⁷⁹. Tačiau, nepaisant XX amžiaus devintojo dešimtmečio pabaigoje išsakytų optimistiškų F. Fukuyama'os minčių apie Vakarų ir jų idėjos

⁶⁷⁴ SHILS, E. *Tradition* <...>, p. 240.

⁶⁷⁵ SHILS, E. *Tradition* <...>, p. 240.

⁶⁷⁶ MACINTYRE, A. *Whose Justice* <...>, p. 12.

⁶⁷⁷ MACINTYRE, A. *Whose Justice* <...>, p. 362. Anot A. MacIntyre, tradicijos racionalumas slypi jos progrose, kurį sudaro tam tikros stadijos (plačiau žr.: MACINTYRE, A. *Whose Justice* <...>, p. 354-356).

⁶⁷⁸ MACINTYRE, A. *Whose Justice* <...>, p. 362.

⁶⁷⁹ BERMAN, H. J. *Faith and Order. The Reconciliation of Law and Religion*. Atlanta: Scholars Press, 1993, p. 2.

triumfą⁶⁸⁰, tiek teisės mokslų⁶⁸¹ ir filosofijos⁶⁸² literatūroje, tiek žiniasklaidoje⁶⁸³ pripažįstama, jog šiuo metu Vakarų pasaulis išgyvena krizę.

Nors visiškai sutikti ir apibrėžti minėtos krizės mastą yra itin sudėtinga, tačiau politines, tarptautinio saugumo ir prekybos problemas, su kuriomis pastaruoju metu susiduria Vakarai, paneigti sunku. Kaip vieną iš pavyzdžių galima paminėti dabartinę žmogaus teisių padėtį, kuri suteikia pagrindą susirūpinti jų ateitimi⁶⁸⁴. Tokį požiūrį nulemia plačiai žinomi žmogaus teisių pažeidimai kovojant su terorizmo grėsmėmis⁶⁸⁵, jų laikinas suvaržymas esant ekonominei krizei⁶⁸⁶ ar kitoms kritinėms situacijoms⁶⁸⁷, taip pat karinės intervencijos, vykdomos tam tikrose valstybėse dėl žmogaus teisių pažeidimų⁶⁸⁸. Problemiška laikoma ir žmogaus orumo kategorija, kuri, nepaisant jos įtvirtinimo tarptautiniuose ir Europos teisės aktuose⁶⁸⁹ bei bandymų nustatyti pagrindinį minimalų jos turinį⁶⁹⁰, būdama atvira interpretacijai, iki šiol kelia įtampą tiek teisinių sistemų viduje, tiek joms santykiaujant su įvairiomis tikrovės sferomis, pavyzdžiui, mokslu ir technologijomis.

⁶⁸⁰ FUKUYAMA, F. The End of History. *The National Interest*, 1989, nr. 16, p. 3-18, p. 4.

⁶⁸¹ Pvz. žr. BROWNSWORD, R. *Human Rights – What Hope? Human Dignity – What Scope?* Iš *Ethics, Law and Society*. GUNNING, J., HOLM, S. Aldershot: Ashgate, 2008.

⁶⁸² Pvz. žr. LEVI-STRAUSS, C. *Antropologija modernaus pasaulio problemų akistatoje*. Vilnius: Žara. 2011; HEIKKERÖ, T. The Fate of Western Civilization: G. H. von Wright's Reflections on Science, Technology, and Global Society *Bulletin of Science, Technology & Society*, 2004, t. 24, nr. 2, p. 156-162, p. 157.

⁶⁸³ Pvz. žr. JACQUES, M. The death of neoliberalism and the crisis in western politics [interaktyvus] *The Guardian*, 2016 [žiūrėta 2016 m. gruodžio 16 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/aug/21/death-of-neoliberalism-crisis-in-western-politics>>; HERBORTH, B., ir HELLMANN, G. Introduction: Uses <...>, p. 3; Trade blockage. The world trading system is under attack [interaktyvus] *The Economist*, 2018 [žiūrėta 2018 m. liepos 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.economist.com/briefing/2018/07/19/the-world-trading-system-is-under-attack>>.

⁶⁸⁴ BROWNSWORD, R. *Human Rights* <...>, p. 189.

⁶⁸⁵ Pvz. žr. VAIŠVILA, A. Terorizmas ir kova su terorizmu – dvi grėsmės žmogaus teisėms. *Jurisprudencija*, 2005, t. 68, nr. 60, p. 11-19, p. 11; BROWNSWORD, R. *Human Rights* <...>, p. 192.

⁶⁸⁶ KŪRIS, E. Ekonominė krizė ir teisinė sistema: įtampų triada. *Teisė*, t. 94, 2015, p. 7-24, p. 10-12.

⁶⁸⁷ Pvz. esant pabėgėlių krizei: SMALE, A.; ir EDDY, M. *Migrant Crisis Tests Core European Value: Open Borders* [interaktyvus]. *New York Times*, 2015 [žiūrėta 2015 m. rugsėjo 22 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.nytimes.com/2015/09/01/world/europe/austria-migrant-crisis-truck.html>>; BROWNSWORD, R. *Human Rights* <...>, p. 193.

⁶⁸⁸ O'BYRNE, D. *Human Rights in* <...>, p. 147.

⁶⁸⁹ VAN OVERWALLE, G. Human Rights' Limitations <...>, p. 244.

⁶⁹⁰ Pvz. žr. MCCRUDDEN, C. Human Dignity and Judicial Interpretation of Human Rights. *European Journal of International Law*, nr. 19 (4), 2008, p. 655-724, p. 680.

Nerimą kelia ir kiti pastovesni reiškiniai. Vienas iš pavyzdžių yra kolateralizmas (angl. *collateralism*)⁶⁹¹, kuris yra apibūdinamas kaip situacija, kai tarptautinės specializuotos organizacijos (ypač tos, kurių funkcija yra skatinti prekybą) skiria prioritetą savo funkcijų įgyvendinimui, traktuodamos žmogaus teises kaip antraeilius aspektus⁶⁹². Tokia organizacija, anot R. Brownsword'o, laikytina EPO⁶⁹³. Kitas minėto autoriaus įvardijamas pavyzdys yra inkrementalizmas (angl. *incrementalism*). Šio požiūrio išeities pozicija yra leidžianti tam tikrų rizikingų veiksmų atlikimą, išskyrus tik tuos atvejus, kai egzistuoja realus susirūpinimas saugumu⁶⁹⁴. Taip pat teisiniu reguliavimu nustatčius, kokie veiksmai yra leidžiami, yra beveik neįmanoma pastaruosius vėliau uždrausti, t.y. pasireiškia tendencija judėti tik į priekį.⁶⁹⁵

Egzistuojant aukščiau minėtoms situacijoms, žmogaus teisės ima prarasti savo statusą. Vis daugiau net ir Vakarų teisės tradicijos dalyvių jas ima traktuoti, kaip per daug abstrakčias ir dėl to neveiksmingas, kaip silpnas ir negalinčias atlaikyti tokių neigiamų reiškinių, kaip ekonominė krizė, arba, priešingai, netgi būti tinkamu įrankiu, leidžiančiu stiprioms valstybėms daryti įtaką silpnesniosioms. Įvairios krizės bei besikeičianti XX ir XXI amžių sandūros socialinė, technologinė ir ekonominė aplinka sukuria tendenciją vis labiau siekti ekonominių, mokslo ir technologijų pažangos tikslų, kas, priimant sprendimus, lemia utilitarizmu paremtų argumentų pasitelkimą, o ne žmogaus teisių apsaugą, kokios buvo tikėtasi XX amžiaus viduryje.

Vienu iš aptartos Vakarų teisės tradicijos krizės pavyzdžių laikytini sunkumai, kylantys EPK 53 (a) straipsnio aiškinimo ir taikymo metu, siekiant išspręsti

⁶⁹¹ Terminas pasiūlytas Esekso universiteto profesoriaus S. Leader'io (žr.: LEADER, S. 'Collateralism'. Iš BROWNSWORD, R. *Global Governance and the Search for Justice*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2005, p. 53-67).

⁶⁹² LEADER, S. Trade and Human Rights II. Iš I. MACRORY, P. F. J.; APPLETON, A. E.; ir PLUMMER, M. G. *The World Trade Organization: Legal, Economic and Political Analysis*. Volume New York: Springer, 2005, p. 683; BROWNSWORD, R. Human Rights <...>, p. 193.

⁶⁹³ BROWNSWORD, R. Human Rights <...>, p. 194.

⁶⁹⁴ BROWNSWORD, R. Human Rights <...>, p. 195.

⁶⁹⁵ BROWNSWORD, R. Human Rights <...>, p. 194-195. Daugiau grėsmių žmogaus teisėms žr.: BROWNSWORD, R. Human Rights <...>, p.189-209.

klausimus dėl biotechnologinių išradimų patentavimo. Nesant aiškumo minėtos Konvencijos nuostatos aiškinimo ir taikymo klausimu, silpnėja teisėtų lūkesčių apsauga, teisinis tikrumas ir teisinis saugumas. Esant tokiai padėčiai, mažėja ne tik palaikymas išimtinės teisės konkreitiems išradimams suteikimui, bet ir pasitikėjimas visos patentų sistemos teikiama nauda ir jos skaidrumu tiek išradimus kuriančių ir vystančių, tiek ir juos naudojančių subjektų akyse.

Kaip nurodo A. MacIntyre'as, tradicija, negalėdama įveikti minėtos krizės pati, gali ieškoti atsakymo kitoje tradicijoje, kartu pripažindama pastarosios viršenybę⁶⁹⁶. Šiame disertaciniame tyrime analizuojama Europos patentų teisė, būdama Vakarų teisės tradicijos dalimi, ir negalėdama rasti atsakymų dėl biotechnologinių išradimų patentavimo, gali pasitelkti biomedicinos mokslų žiniomis paremtus argumentus minėtos Konvencijos nuostatai aiškinti ir taikyti. Priimant sprendimus minėtos EPK nuostatos pagrindu, kyla rizika, jog net ir su žmogumi susijusių išradimų atžvilgiu vietoje deontologinine etika paremto gali būti pasitelkiamas utilitaristinis požiūris. Atsižvelgiant į tai, tiek sprendžiant dėl biotechnologinių išradimų patentabilumo EPK 53 (a) straipsnio kontekste, tiek kitais atvejais, yra svarbu suvokti, kokiais atvejais vyraus deontologinis, o kada – utilitaristinis požiūris bei kokį poveikį tai turės tolesniam Vakarų teisės tradicijos vystymuisi.

⁶⁹⁶ MACINTYRE, A. *Whose Justice <...>*, p. 364-365.

3.4. Preliminarios išvados

Nepaisant to, jog tradiciškumas ne visada yra vertinamas palankiai, kategorija *tradicija* yra svarbi kiekvienoje teisinėje sistemoje, įskaitant ir tas, kurios priklauso Vakarų teisės tradicijai. Žinios apie konkrečią teisės tradiciją leidžia suprasti, kaip šiai tradicijai priklausančioje teisinėje sistemoje yra vertinami ir suvokiami objektai bei procesai, bei numatyti, kaip, atsiradus naujoms aplinkybėms, į jas atsakys ir toliau vystysis ši sistema.

Vakarų teisės tradicija, pirmoje XX amžiaus pusėje išgyvenusi didelius sukrėtimus, pasižymi išskirtiniu dėmesiu žmogui ir jo teisių apsaugai. Minėtas požiūris į žmogų kaip vertybę yra paremtas deontologine etika, nurodančia, jog veiksmai yra laikomi gerais arba blogais, teisingais arba neteisingais ne dėl savo pasekmių, bet patys savaime. Tačiau priimant sprendimus, nedarančius neigiamos įtakos žmogui, taip pat situacijose, kai skirtingos žmogaus teisės tarpusavyje konkuruoja arba dėl kitų pasaulio objektų, neturinčių tokio statuso kaip žmogus, svarbiomis laikomos ir sprendimų pasekmės, todėl aktualiu tampa utilitarizmas.

Aptartų etikos teorijų, pasitelkiamų priimant sprendimus, dinamiką lemia Vakarų teisės tradicijai priklausančios teisinės sistemos, pagrįstos esminiais principais ir vertybėmis, bei kitų tikrovės sričių, teikiančių žinias apie supančią aplinką, santykis. Šį santykį iliustruoja padėtis Europos patentų sistemoje, kurioje, sprendžiant dėl patentų suteikimo biotechnologiniams išradimams EPK 53 (a) straipsnio pagrindu, yra pasitelkiami net tik Vakarų teisės tradicijos teisinių sistemų principai ir vertybės, bet ir biomedicinos mokslų žiniomis paremti argumentai.

4. Moralė ir viešoji tvarka

4.1. Moralės ir viešosios tvarkos samprata Europos patentų tarnybos praktikoje

Vieni iš dažniausiai teisinėje literatūroje keliamų klausimų, susijusių su EPK 53 (a) straipsniu, yra kategorijų *viešoji tvarka* ir *moralė* samprata bei jų tarpusavio santykis šioje teisės normoje⁶⁹⁷. Ekspertizės gairėse minėtos kategorijos yra traktuojamos tarsi viena ir nėra niekaip apibrėžiamos⁶⁹⁸. Tuo tarpu EPT praktika pateikia nevienodus šių terminų apibrėžimus ir jų santykio aiškinimus, o moralės atžvilgiu netgi yra nurodžiusi, jog tai nėra kriterijus, kurį turėtų apibrėžti patentų institucijos⁶⁹⁹. Esant tokiai situacijai, kyla būtinybė analizuoti minėtų kategorijų sampratas ir jų tarpusavio santykį Tarnybos praktikoje.

Kaip aptarta šiame darbe, pirmas Europos patentų sistemos procesas, kuriame, remiantis Konvencijos 53 (a) straipsniu, iškilo patento suteikimo išradimui klausimas, vyko tada, kai Harvardo medicinos mokykla siekė registruoti patentą, kurio apibrėžties punktai apėmė genetiškai modifikuotos pelės, naudojamos vėžio gydymo tyrimams, sukūrimo procesą⁷⁰⁰. 1989 m. EPT ekspertizės skyrius, remdamasis EPK 53 (b) straipsniu, minėto patento paraišką atmetė⁷⁰¹. Dėl to

⁶⁹⁷ Pvz. žr. HELLSTADIUS, A. *A Quest for Clarity* <...>, p. 202-213; WARREN-JONES, A. Finding a “Common Morality Codex” for Biotech – A Question of Substance. *International Review of Intellectual Property and Competition Law*, nr. 6(39), 2008, p. 638-661, p. 834; LIDDELL, K. Immorality and Patents <...>, p. 147.

⁶⁹⁸ Moralės ir viešosios tvarkos aiškinimas Ekspertizės gairėse Europos patentų tarnyboje yra aptartas šios disertacijos 3.3. skyriuje. Europos patentų tarnyba. *Ekspertizės gairės Europos patentų tarnyboje* [interaktyvus]. Lapkritis, 2017, G-II dalis, 4.1 <...>.

⁶⁹⁹ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2005 m. gegužės 11 d. sprendimas *Euthanasia* <...>, para. 6.12.

⁷⁰⁰ Europos patento paraiška nr. 85304490.7, paskelbta kaip nr. 0169672.

⁷⁰¹ Europos patentų tarnybos ekspertizės skyrius. 1989 m. liepos 14 d. sprendimas *Harvard* <...>, para. 7.1.8. „Europos patentai neišduodami: <...> b) augalų ir gyvūnų veislėms arba iš esmės biologiniams augalų ar gyvūnų produkavimui būdams; ši nuostata netaikoma mikrobiologiniams jų produkavimui būdams ir tokiais būdais gautiems produktams“ (2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo <...>, 53 (b) str.).

pareiškėjas pateikė apeliaciją, kuri toliau buvo nagrinėjama *Oncomouse/HARVARD* byloje, tačiau jau ir EPK 53 (a) straipsnio atžvilgiu⁷⁰².

Minėtame procese EPT apeliacinė kolegija nurodė, jog žinduolių genų manipuliacija – tai neabejotinai problemiškas klausimas ypač tuo atveju, kai aktyvuoti onkogenai yra įterpiami, siekiant padaryti gyvūną neįprastai jautrų kancerogeninėms medžiagoms ir kitiems dirgikliams, dėl ko jie tampa linkę plėtoti auglius, neišvengiamai sukeliančius kančias⁷⁰³. Taip pat, anot Kolegijos, egzistuoja pavojus, kad genetiškai modifikuoti gyvūnai, išleidus juos į laisvę, gali sukelti negrįžtamų neigiamų pasekmių aplinkai⁷⁰⁴. Kadangi EPT apeliacinė kolegija nurodė, jog pastarieji aspektai prieš tai nebuvo pakankamai išanalizuoti, byla buvo pavesta iš naujo nagrinėti Ekspertizės skyriui⁷⁰⁵. Šiame EPT apeliacinės kolegijos sprendime viešoji tvarka ir moralė buvo traktuojamos kaip viena ir ta pati kategorija, nepateikiant jokių jų tarpusavio skirtumų ar ypatumų⁷⁰⁶.

Panašus požiūris vėliau pasireiškė ir kituose EPT praktikos sprendimuose dėl biotechnologinių ir kitų biomedicinos mokslų srities išradimų patentavimo. *Relaxin/HOWARD FLOREY INSTITUTE* byloje analizuotas išradimas, kuriuo buvo siekiama sukurti rekombinantinį žmogaus relaksiną⁷⁰⁷, palengvinantį komplikacijas, susijusias su gimdymo skatinimu ir cezario pjūviu⁷⁰⁸. Joje EPT apeliacinė kolegija oponentų ginčijamus minėto patento apibrėžties punktus įvertino bendrai EPK 53 (a) straipsnio atitikimo atžvilgiu, detaliau neanalizuodama nei viešosios tvarkos, nei moralės sampratų⁷⁰⁹. Nepaisant to, jog nebuvo detalizuota, koks yra moralės ir viešosios tvarkos santykis bei kiekvienos iš jų turinys, konstatuota, kad Konvencijos 53 (a) straipsnis gali būti interpretuojamas

⁷⁰² Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1990 m. spalio 3 d. sprendimas *Onco-Mouse* <...>.

⁷⁰³ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1990 m. spalio 3 d. sprendimas *Onco-Mouse* <...>, para. 5.

⁷⁰⁴ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1990 m. spalio 3 d. sprendimas *Onco-Mouse* <...>, para. 5.

⁷⁰⁵ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1990 m. spalio 3 d. sprendimas *Onco-Mouse* <...>.

⁷⁰⁶ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1990 m. spalio 3 d. sprendimas *Onco-Mouse* <...>.

⁷⁰⁷ Relaksinas – tai placentos išskiriamas žmogaus hormonas, kuris išplečia gimdos kaklelį ir paruošia gimdą oksitocino veikimui gimdymo (Oxford Living Dictionaries [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. balandžio 27 d.] Prieiga per internetą: <<https://en.oxforddictionaries.com/definition/us/relaxin>>).

⁷⁰⁸ STERCKX, S.; ir COCKBAIN, J. *Exclusions from Patentability* <...>, p. 271.

⁷⁰⁹ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2002 m. spalio 23 d. sprendimas *Relaxin* <...>, para. 4-9.

EPK Įgyvendinimo taisyklių 23d ir 23e taisyklių⁷¹⁰ pagalba. Galiausiai šiame sprendime Kolegija nurodė, jog analizuojamos EPK nuostatos turinys gali būti interpretuojamas, remiantis EPK Įgyvendinimo taisyklių 23e (2) taisykle⁷¹¹, kuri nurodo EPK 53 (a) straipsnio pagrindu patentabilius išradimus⁷¹².

Non-invasive localization/LELAND STANFORD byloje, sprendama dėl eukariotinių ląstelių aptikimo proceso gyvame ne žmogaus organizme patentavimo, EPT apeliacinė kolegija EPK 53 (a) straipsnio aiškinimui pasitelkė EPK Įgyvendinimo taisyklių 28 (d) taisyklę ir *Oncomouse/HARVARD* byloje pritaikytą „svėrimo“ testą⁷¹³. Tačiau moralės ir viešosios tvarkos samprata bei jų tarpusavio santykis aptariamame sprendime nebuvo analizuoti⁷¹⁴.

Anksčiau aptartas *Oncomouse/HARVARD* byloje analizuotas Europos patentas dėl genetiškai modifikuotos pelės sukūrimo proceso⁷¹⁵ su tam tikrais pakeitimais galiausiai buvo suteiktas. Tačiau jo atžvilgiu protestus, remdamiesi Konvencijos 53 (a) straipsniu, pateikė net septyniolika subjektų⁷¹⁶. Tokiu būdu dėl minėto išradimo patentabilumo prasidėjo antra byla – *Transgenic animals/HARVARD*⁷¹⁷. Šiame procese Kolegija, analizuodama to paties išradimo patentavimo galimybę, pakeitė poziciją dėl viešosios tvarkos ir moralės tarpusavio santykio. Aptariamoje byloje, skirtingai nei *Oncomouse/HARVARD* sprendime, buvo nurodyta, jog viešoji tvarka ir moralė – tai dvi atskiros kategorijos⁷¹⁸, kurios kartu gali sudaryti vieną arba du pavienius prieštaravimo dėl konkretaus išradimo

⁷¹⁰ Nuo 2007 m. gruodžio 13 d.: 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo konvencijos (Europos patentų konvencijos) įgyvendinimo taisyklės <...>, 28 ir 29 taisyklės.

⁷¹¹ Nuo 2007 m. gruodžio 13 d.: 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo konvencijos (Europos patentų konvencijos) įgyvendinimo taisyklės <...>, 29 (2) taisyklė.

⁷¹² Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2002 m. spalio 23 d. sprendimas *Relaxin* <...>, para. 5-8.

⁷¹³ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2012 m. liepos 13 d. sprendimas *Non-invasive* <...>, para. 22.

⁷¹⁴ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2012 m. liepos 13 d. sprendimas *Non-invasive* <...>, para. 13-24.

⁷¹⁵ Europos patento paraišką nr. 85304490.7, paskelbta kaip nr. 0169672.

⁷¹⁶ STERCKX, S.; ir COBAIN, J. *Exclusions from Patentability* <...>, p. 245.

⁷¹⁷ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. liepos 6 d. sprendimas *Transgenic* <...>.

⁷¹⁸ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. liepos 6 d. sprendimas *Transgenic* <...>, para. 10.2.

patentabilumo pagrindus, pasitelkiamus konkrečiame procese⁷¹⁹. Minėtas skirtumas dėl moralės ir viešosios tvarkos sampratos bei jų tarpusavio santykio *Oncomouse/HARVARD* ir *Transgenic animals/HARVARD* bylose gali būti siejamas su *Plant cells/PLANT GENETIC SYSTEMS*⁷²⁰ byla, kurioje jos buvo analizuotos kaip dvi atskiros kategorijos, suteikiant joms po skirtingą apibrėžimą⁷²¹.

Moralė *Plant cells/PLANT GENETIC SYSTEMS* sprendime buvo siejama su „įsitikinimu, jog tam tikras elgesys yra teisingas ir priimtinas, kai tuo tarpu kitoks elgesys yra neteisingas ir netinkamas; minėtas įsitikinimas yra pagrįstas visuma priimtinių normų ir giliai įsišaknijęs konkrečioje kultūroje“⁷²². Europos patentų sistemos kontekste minėta kultūra yra „ta, kuri yra neatsiejama nuo Europos visuomenės ir civilizacijos“⁷²³, todėl išradimai, kurie neatitinka minėtos kultūros, neturėtų būti patentuojami. Atsižvelgiant į tokius išaiškinimus, konstatuotina, jog *Plant cells/PLANT GENETIC SYSTEMS* byloje EPT apeliacinė kolegija kategoriją *moralė* labiau sieja su etikos, o ne teisės normomis.

Tuo tarpu viešosios tvarkos atžvilgiu aptariamoje byloje Kolegija nurodė, jog ši kategorija apima visuomenės saugumo ir individų, kurie yra visuomenės dalis, fizinės neliečiamybės užtikrinimą bei aplinkos apsaugą⁷²⁴. Todėl išradimams, kurių naudojimas, tikėtina, gali pažeisti visuomenės rimtį ar socialinę tvarką, pavyzdžiui, naudojant išradimą teroro aktui įvykdyti, arba apskritai gali rimtai pakenkti aplinkai, negali būti suteikti patentai⁷²⁵. Toks viešosios tvarkos apibrėžimas leidžia ją sieti su teisės normomis.

Atsižvelgiant į aukščiau aptartus apibrėžimus, atitinkamai, EPT apeliacinė kolegija sprendė, ar šioje byloje ginčijamo patento dalyko naudojimas, tikėtina, (a) gali rimtai pakenkti aplinkai arba (b) prieštarauti „visuotinai priimtiniams

⁷¹⁹ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. liepos 6 d. sprendimas *Transgenic <...>*, para. 10.2.

⁷²⁰ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Plant <...>*.

⁷²¹ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Plant <...>*, para. 5. ir 6.

⁷²² Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Plant <...>*, para. 6.

⁷²³ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Plant <...>*, para. 6.

⁷²⁴ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Plant <...>*, para. 5.

⁷²⁵ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Plant <...>*, para. 5.

Europos kultūros elgesio standartams⁷²⁶. Atskirai įvertinusi patento apibrėžties punktuose nurodytą išradimą – (a) procesus, kontroliuojančius augalų ląstelių veiklą, ir herbicidams atsparių augalų gamybą bei (b) herbicidams atsparias augalų ląsteles ir augalus – viešosios tvarkos ir moralės atžvilgiu, Kolegija nurodė, jog šis išradimas, remiantis EPK 53 (a) straipsniu, yra patentabilus⁷²⁷.

Vis dėlto EPT apeliacinės kolegijos pozicijos dėl viešosios tvarkos ir moralės, kaip dviejų skirtingų kategorijų, *Plant cells/PLANT GENETIC SYSTEMS* byloje tolesnė EPT praktika nepatvirtino. Pavyzdžiui, *Breast and Ovarian Cancer/UNIVERSITY OF UTAH* byloje sprendama dėl išradimo, apimančio BRCA1 genų seką ir jos mutacijas, kurios gali būti naudojamos diagnozuojant polinkį į krūties arba kiaušidžių vėžį⁷²⁸, atitikimo Konvencijos 53 (a) straipsniui, Kolegija analizavo šio komercinį išradimo naudojimą, neatskirdama viena nuo kitos viešosios tvarkos ir moralės kategorijų⁷²⁹. Taip pat aptariamame sprendime buvo nurodyta, jog, remiantis tuo metu galiojusia EPK Įgyvendinimo taisyklių 23e (2) taisykle⁷³⁰, patento apibrėžties punktuose aprašyto išradimo dalykas nepatenka tarp patentabilumo išimčių, nurodytų EPK 53 (a) straipsnyje⁷³¹.

Vis dėlto *Breast and Ovarian Cancer/UNIVERSITY OF UTAH* procese galima įžvelgti mėginimą skirstyti argumentus į teisinius ir etinius, t.y. susijusius su viešąja tvarka ir morale. Argumentai dėl to, jog patento pareiškėjas nepateikė jokių duomenų apie tai, kad donoriai davė informuotą ir aiškiai išreikštą sutikimą dėl ląstelių ir tyrimų rezultatų komercinio naudojimo bei apie tai, jog buvo

⁷²⁶ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Plant <...>*, para. 14, 17.2 ir 19.

⁷²⁷ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Plant <...>*, para. 19.

⁷²⁸ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2007 m. rugsėjo 27 d. sprendimas *Breast <...>*, para. VII. BRCA1 geno mutacijos moterims padidina krūties vėžio riziką iki 60-85 proc. (iki 10 kartų) ir kiaušidžių vėžio riziką apie 40-60 proc. (apie 30-40 kartų) lyginant su bendra populiacija (iki 80-ies metų). Jei asmeniui nustatyta padidėjusi rizika sirgti onkologinėmis ligomis, tai gydymo metu reikia atsižvelgti į tam tikrus paveldimų navikų ypatumus, kurie gali įtakoti gydymo pobūdį ir rezultatą. Tai leidžia pasirinkti geriausią gydymo būdą konkrečiam pacientui.

⁷²⁹ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2007 m. rugsėjo 27 d. sprendimas *Breast <...>*, para. 56.

⁷³⁰ Nuo 2007 m. gruodžio 13 d.: 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo konvencijos (Europos patentų konvencijos) įgyvendinimo taisyklės <...>, 29 (2) taisyklė.

⁷³¹ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2007 m. rugsėjo 27 d. sprendimas *Breast <...>*, para. 56.

sudarytas naudos pasidalijimo susitarimas⁷³², gali būti laikomi teisiniais. Daryti pastarąją išvadą galima todėl, kad, reaguodama į išvardytus argumentus, Kolegija nurodė, jog EPK nėra normos, reikalaujančios patento pareiškėjui pateikti aptartą sutikimą arba naudos pasidalijimo susitarimą⁷³³. *Plant cells/PLANT GENETIC SYSTEMS* byloje pateikti viešosios tvarkos ir moralės apibrėžimais, leidžia daryti išvadą, jog *Breast and Ovarian Cancer/UNIVERSITY OF UTAH* byloje šie oponento argumentai gali būti prilyginti viešajai tvarkai. Tačiau aptariamoje byloje EPT apeliacinė kolegija to nepadarė.

Su atitikimu EPK 53 (a) straipsnyje minimai moralei *Breast and Ovarian Cancer/UNIVERSITY OF UTAH* byloje gali būti siejami oponento argumentai dėl patento išdavimo socialinių-ekonominių pasekmių, kurios, anot patento suteikimo priešininkų, yra susijusios su etikos klausimais⁷³⁴. Tačiau šiuo atveju EPT apeliacinė kolegija atitikimo etikos ar moralės normoms klausimo giliau neanalizavo. Kolegija konstatavo, jog išradimo, o ne patento naudojimo vertinimas patenka į EPK 53 (a) straipsnio veikimo sritį⁷³⁵, todėl atmetė oponento argumentus dėl patento naudojimo atitikimo pastarajai nuostatai. Taip pat EPT apeliacinė kolegija nurodė, jog patento naudojimo socialinių-ekonominių pasekmių išimtinai visuomenės sveikatos apsaugos sferoje ji negali vertinti, nes kiekvieno patento naudojimo pasekmės pasireiškia vienodai – teise sustabdyti konkurentus naudoti konkretų išradimą⁷³⁶, o tai, jog valstybių narių nacionalinės patentų teisės normos nurodo pareigą įvertinti socialinių-ekonominius ar etinius patento suteikimo aspektus, nieko nereiškia, nes nacionalinių teisinių sistemų normos nėra Europos patentų sistemos dalimi⁷³⁷.

⁷³² Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2007 m. rugsėjo 27 d. sprendimas *Breast* <...>, para. 47.

⁷³³ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2007 m. rugsėjo 27 d. sprendimas *Breast* <...>, para. 48-49.

⁷³⁴ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2007 m. rugsėjo 27 d. sprendimas *Breast* <...>, para. 52.

⁷³⁵ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2007 m. rugsėjo 27 d. sprendimas *Breast* <...>, para. 53.

⁷³⁶ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2007 m. rugsėjo 27 d. sprendimas *Breast* <...>, para. 53.

⁷³⁷ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2007 m. rugsėjo 27 d. sprendimas *Breast* <...>, para. 55.

Taigi, *Breast and Ovarian Cancer/UNIVERSITY OF UTAH* byloje nebuvo atsižvelgta į *Plant cells/PLANT GENETIC SYSTEMS* sprendimo išaiškinimus dėl EPK 53 (a) straipsnyje vartojamų terminų *moralė* ir *viešoji tvarka* turinio. Nepaisant to, jog pirmojoje buvo pateikti tiek teisiniai, tiek etiniai ir socialiniai-ekonominiai argumentai, Kolegija nepanoro jų įvertinti atskirai iš viešosios tvarkos ir moralės perspektyvų, plačiau aptardama kiekvienos iš minėtų kategorijų turinį.

Tačiau kitoje byloje *Euthanasia Compositions/MICHIGAN STATE UNIV.*, kurioje pateikto registruoti patento apibrėžties punktai apėmė farmacinę kompoziciją – tirpalą, skirtą žemesniųjų žinduolių eutanazijai⁷³⁸, išradimo naudojimas, remiantis *Plant cells/PLANT GENETIC SYSTEMS* sprendimu, buvo įvertintas atskirai viešosios tvarkos ir moralės atžvilgiu, pabrėžiant, jog tai yra du atskiri prieštaravimo Europos patento suteikimui pagrindai⁷³⁹. Šiame sprendime buvo nurodyta, jog gyvūnų numarinimas iš gailėsčio yra įprasta veterinarų praktikos dalis, kas, anot EPT apeliacinės kolegijos, parodo šios veiklos priklausymą viešajai tvarkai⁷⁴⁰. Taip pat Kolegija pridūrė, jog proteste nebuvo pateikta įrodymų, kad tokia veterinarų praktika kaip nors pažeistų viešąją tvarką, visuomenės ramybę ar galėtų padaryti žalą aplinkai⁷⁴¹.

Tuo tarpu moralė, anot EPT apeliacinės kolegijos, yra faktiškai etiniais argumentais pagrįstos elgesio normos⁷⁴², tapusios privalomomis dėl visuotinio joms pritarimo⁷⁴³. Be to, *Euthanasia Compositions/MICHIGAN STATE UNIV.* byloje buvo plačiau aptarta moralės samprata, nurodant, jog moralė nėra tas kriterijus, kurį

⁷³⁸ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2005 m. gegužės 11 d. sprendimas *Euthanasia* <...>, para. II.

⁷³⁹ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2005 m. gegužės 11 d. sprendimas *Euthanasia* <...>, para. 6.9.

⁷⁴⁰ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2005 m. gegužės 11 d. sprendimas *Euthanasia* <...>, para. 6.10.

⁷⁴¹ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2005 m. gegužės 11 d. sprendimas *Euthanasia* <...>, para. 6.11.

⁷⁴² Angl. *actual ethically-based norms* (Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2005 m. gegužės 11 d. sprendimas *Euthanasia* <...>, para. 6.12).

⁷⁴³ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2005 m. gegužės 11 d. sprendimas *Euthanasia* <...>, para. 6.12.

turėtų nustatinėti patentus suteikiančios institucijos bei neegzistuoja joks socialiniais, ekonominiais arba religiniais principais paremtas moralės standartas Europos kultūroje⁷⁴⁴. Tačiau, sekant *Plant cells/PLANT GENETIC SYSTEMS* sprendimu, prieita prie išvados, jog moralė – tai neteisinių, etika pagrįstų normų įtraukimo į teisinę sistemą pagrindas⁷⁴⁵. Taip pat minėta Kolegija nurodė, jog išradimo naudojimas pažeidžia ją tik tada, jeigu jis apskritai yra smerktinas visuomenės ar bent jau prekybos praktikoje⁷⁴⁶. Pastarųjų aspektų nenustačiusi, EPT konstatavo, jog aptariamas patentas neprieštarauja moralei⁷⁴⁷, tačiau ši byla parodo, jog EPT apeliacinė kolegija, sekdamą *Plant cells/PLANT GENETIC SYSTEMS* sprendimu, EPK 53 (a) straipsnį pritaikė plačiau nei daugelyje kitų sprendimų, įvertindama išradimo naudojimą tiek viešosios tvarkos, tiek moralės atžvilgiu.

Aparta EPT praktika leidžia daryti išvadą, jog Kolegijų sprendimuose viešojo tvarka ir moralė, išskyrus keletą pavyzdžių, traktuojamos kaip viena kategorija. Keletoje sprendimų, kuriuose jos vis dėlto yra atskiriamos, viešojo tvarka yra suvokiama, kaip apimanti teisės normas, fundamentalias konkrečios visuomenės egzistavimui, apimančias visuomenės ir jos narių saugumą, aplinkos apsaugą bei fizinę asmens neliečiamybę, o moralė siejama su neteisinėmis tam tikroje visuomenėje pripažįstamomis tinkamą arba netinkamą elgesį nusakančiomis socialinėmis normomis. Visgi pastarųjų išaiškinimų EPT praktikoje, sprendžiant dėl biotechnologinių išradimų patentavimo EPK 53 (a) straipsnio pagrindu, yra nedaug. Todėl, siekiant gilesnio šių kategorijų sampratų ir jų tarpusavio santykio suvokimo, yra reikalingas tolesnis šio klausimo tyrimas iš Vakarų teisės tradicijos perspektyvos.

⁷⁴⁴ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2005 m. gegužės 11 d. sprendimas *Euthanasia* <...>, para. 6.12.

⁷⁴⁵ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2005 m. gegužės 11 d. sprendimas *Euthanasia* <...>, para. 6.12.

⁷⁴⁶ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2005 m. gegužės 11 d. sprendimas *Euthanasia* <...>, para. 6.12.

⁷⁴⁷ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2005 m. gegužės 11 d. sprendimas *Euthanasia* <...>, para. 6.12.

4.2. Moralės vaidmuo Vakarų teisės tradicijoje

R. Dworkin'as teisės ir moralės santykį yra apibūdinęs kaip „klasikinį jurisprudencijos klausimą“, į kurį mėginama atsakyti jau daugelį šimtmečių⁷⁴⁸. Šis teoretikas pažymėjo, jog tradiciškai teisės ir moralės santykis yra suprantamas kaip dviejų „normų rinkinių“ santykis, kurio kontekste yra klausama, kaip šios dvi socialinių normų sistemos yra tarpusavyje susijusios⁷⁴⁹. Minėto klausimo analizę Vakarų teisės tradicijos kontekste apsunkina joje pasireiškiantis teisinis pliuralizmas, kuris yra vienas svarbiausių šios tradicijos bruožų⁷⁵⁰, bei teisės, kaip sudėtingo reiškinių, pažinimo metodų skirtumai⁷⁵¹, nulemti jos tyrėjų pažiūrų. Taip pat aplinkybė, jog teisė – tai „amatas, besirūpinantis tuo, kas nėra teisė“⁷⁵², sunkina jos atribojimą nuo kitų socialinės tikrovės sričių ir leidžia ją laikyti kompleksiniu reiškiniu. Todėl siekis apibrėžti, kas yra teisė, veda prie *ad finitum* galimų atsakymo variantų⁷⁵³, ką ir atspindi skirtingų teisės paradigmu pateikiami teisės apibrėžimai, dideliu laipsniu nulemti požiūrio į tai, kaip teisė santykiauja su kitomis tikrovės sritimis. Taigi, taip, kaip nėra vienintelio atsakymo į klausimą „Kas yra teisė?“⁷⁵⁴, nėra ir galutinai aišku, koks yra moralės vaidmuo teisinėse sistemose. Nepaisant tokios neapibrėžtos situacijos, teisės doktrinoje sutariama, jog neigti moralės poveikį teisei būtų sudėtinga⁷⁵⁵.

⁷⁴⁸ DWORKIN, R. *Justice for Hedgehogs*. Cambridge: Massachusetts: Harvard University Press, 2011, p. 400. Šiame skyriuje analizuojami klausimai iš dalies yra aptarti disertacijos autorės mokslinėje publikacijoje „Moralės vaidmuo teisinėje sistemoje Vakarų teisės tradicijos kontekste“ (RANDAKEVIČIŪTĖ, J. Moralės vaidmuo teisinėje sistemoje Vakarų teisės tradicijos kontekste. *Teisė*, 2016, t. 101, p. 145-165).

⁷⁴⁹ DWORKIN, R. *Justice for <...>*, p. 401.

⁷⁵⁰ BERMAN, H. J. *Teisė ir <...>*, p. 26-27.

⁷⁵¹ SPRUOGIS, E. Teisės aiškinimo probleminiai aspektai. *Jurisprudencija*, t. 86, nr. 8, 2006, p. 56-62, p. 58.

⁷⁵² GOLDMAN, D. B. *Globalisation and <...>*, p. 69.

⁷⁵³ GOLDMAN, D. B. *Globalisation and <...>*, p. 5.

⁷⁵⁴ HART, H. L. A. *Teisės samprata <...>*, p. 43; LEVIČEV, V. Teisėtyros metodologinio spektro analizė. *Teisė*, 2015, nr. 95, p. 100-110, p. 101-102; TWINING, W. *General Jurisprudence*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 65.

⁷⁵⁵ Pvz. žr. HART, H. L. A. *Teisės samprata <...>*, p. 393-394; KELSEN H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 87; MESONIS, G.; ir MEILIUS, G. Moralės normos konstituciniuose teisiniuose santykiuose. *Jurisprudencija*. 2002, t. 31, nr. 23, p. 5-13, p. 6.

Atsižvelgiant į tai, kas aptarta aukščiau, ir siekiant suvokti moralės sampratą bei padėtį iš Vakarų teisės tradicijos perspektyvos, tampa svarbu šį klausimą analizuoti iš skirtingų teisės paradigmu – teisinio pozityvizmo, prigimtinės teisės mokyklos ir teisinio realizmo – pozicijų. Minėtos teisės sampratos ir jų atstovų darbai pasitelkti todėl, nes kiekviena jų akcentuoja po elementą – teisės formą, turinį ar realų jos funkcionavimą⁷⁵⁶, svarbų bet kuriai šios teisės tradicijos teisei sistemai.

4.2.1. Moralės vaidmuo teisinio pozityvizmo paradigmos požiūriu

Nors teisinėje literatūroje yra įprasta teisės sampratas analizuoti nuo seniausios, t.y. prigimtinės teisės sampratos⁷⁵⁷, šiame darbe pirmiausia bus aptarta teisės formą akcentuojanti paradigma – teisinis pozityvizmas. Terminu *pozityvus* vartojimas teisėje kildinamas iš lotynų kalbos žodžio *positus* (liet. padėtis, padėjimas)⁷⁵⁸ ir apibūdina žmogaus tikslingos valios kūrinį kaip kontrastą tam, kas nėra sukurta, bet yra atsiradę gamtiniu, natūraliu būdu⁷⁵⁹. Teisinio pozityvizmo iškilimas siejamas su XVIII-XIX amžiuje vykusia mokslo ir technikos revoliucija, kuri paskatino žvelgti į teisę „kaip į rinkinį tam tikrų objektyvių dėsnių, pavaldžių toms pačioms taisyklėms, kaip ir gamtoje atrandami dėsniai“⁷⁶⁰. Bendriausia prasme, teisinio pozityvizmo paradigmos požiūri į teisę atspindi J. Bentham'o teiginys, jog

⁷⁵⁶ KŪRIS, E. Grynoji teisės <...>, p. 24-26 (E. Kūris teigia, jog tai – „supaprastintas vaizdas“, nes greta šių pačių įtakingiausių srovių egzistuoja ir daug kitų, pavyzdžiui, istorinė ir psichologinė teisės mokyklos, teisės ir ekonomikos doktrina, integracinė jurisprudencija ir pan.). Taip pat teisės doktrinoje teisinė tikrovė yra įvardijama kaip ne vienalytė, bet turinti mažiausiai trejopą prigimtį, paremtą minėtomis paradigmomis (LEVIČEV, V. Teisėtyros metodologinio <...>, p. 102).

⁷⁵⁷ P vz. žr. BAUBLYS, L. *et al. Teisės teorijos* <...>; KŪRIS, E. Grynoji teisės <...>, p. 11-41; MIKELĖNAS, V.; MIKELĖNIENĖ, D. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia, 1999; p. 32-41.

⁷⁵⁸ Lotynų-lietuvių kalbų žodynas. Sudarytojas K. Jokantas. Vilnius: AIDAI, 1995 (antras fotografuotinis leidimas).

⁷⁵⁹ BEINORAVIČIUS, D. Teisės samprata kaip metodas. *LOGOS*, 2013, nr. 75, p. 43-49, p. 45.

⁷⁶⁰ VAIČAITIS, V. *Hermeneutinė teisės samprata ir konstitucija*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 29.

teisė – tai ženklų, kuriais išreiškiama valstybės suvereni valia, paremta sankcijomis, visuma⁷⁶¹.

Pozityvizmo požiūrį į teisės ir vertybių santykį atskleidžia klasikiniu pozityvistu laikomo J. Austin'o, sekusio J. Bentham'u ir siekusio atskirti teisę nuo kitų socialinių reiškinių, ypač moralės⁷⁶², teiginiai, jog teisės egzistavimas yra vienas dalykas, o jos vertingumas arba nevertingumas yra visai kitas dalykas⁷⁶³. Šis teisės teoretikas tyrė teisę kaip savaime egzistuojančią formą atskirai nuo jos turinio, todėl, anot jo, teisė yra laikoma teise vien todėl, kad ji egzistuoja, net jeigu mes to ir „nemėgstame“⁷⁶⁴. Anot J. Austin'o, nepaisant to, jog teisės ir moralės turinys gali sutapti⁷⁶⁵, tai vis tiek yra dvi skirtingos kategorijos, o moralė gali būti laikoma pozityviosios teisės dalimi tik tada, kai už jos nesilaikymą yra numatytos sankcijos⁷⁶⁶.

Minėtas klasikinio pozityvizmo⁷⁶⁷ idėjas plėtojo H. Kelsen'as, kuris taip pat pripažino, jog greta teisės egzistuoja ir kitos socialinės normos, reguliuojančios žmonių elgesį vienas kito atžvilgiu, kurių viena yra moralė⁷⁶⁸. Jis neneigė, jog pastaroji gali daryti įtaką teisės turiniui, tačiau kartu nesutiko, jog socialinė tvarka, siekdama būti laikoma teise, privalo atitikti tam tikrą moralinį standartą – „moralės minimumą“⁷⁶⁹. Idėja, jog teisė iš prigimties turi būti morali ir kad amorali socialinė tvarka negali būti laikoma teisine tvarka, anot šio teisės teoretiko, „preziumuoja absoliučią moralinę tvarką, t.y. tokią, kuri galioja visada ir visur“⁷⁷⁰, tačiau

⁷⁶¹ KŪRIS, E. *Grynoji teisės* <...>, p. 27.

⁷⁶² DAVIES, H ir HOLDCROFT, D. *Jurisprudence: Texts and Commentary*. London, Dublin, Edinburgh: Butterworths, 1991, p. 16.

⁷⁶³ AUSTIN, J. *The Province of Jurisprudence Determined and the Uses of the Study of Jurisprudence*. Indianapolis-Cambridge: Hackett Publishing Company Inc., 1954, p. 184.

⁷⁶⁴ AUSTIN, J. *The Province* <...>, p. 184.

⁷⁶⁵ AUSTIN, J. *The Province* <...>, p. 159.

⁷⁶⁶ AUSTIN, J. *The Province* <...>, p. 10-11.

⁷⁶⁷ Plačiau žr.: PENNER, J. E.; ir MELISSARIS, E. *Classical Legal Positivism: Bentham, Austin, and Kelsen*. Iš PENNER, J. E.; MELISSARIS, E. *McCoubrey & White's Textbook on Jurisprudence* (5th edn). Oxford: Oxford University Press, 2014, p. 40-58.

⁷⁶⁸ KELSEN, H. *Grynoji teisės* <...>, p. 83.

⁷⁶⁹ KELSEN, H. *Grynoji teisės* <...>, p. 87.

⁷⁷⁰ KELSEN, H. *Grynoji teisės* <...>, p. 89-90.

realybėje teisinė tvarka gali atitikti tik tam tikros vienos visuomenės grupės moralines vertybes, kurios gali būti priešingos kitų toje visuomenėje egzistuojančių grupių įsitikinimams⁷⁷¹. Taip pat, anot H. Kelsen'o, teisė nuolat kinta, todėl teisinė tvarka, kuri atitiko tam tikras moralines vertybes konkrečiu metu, praėjus tam tikram laikui, gali jų reikalavimų nebetenkinti⁷⁷². Taigi, remiantis šiuo teoretiku, minėtos dvi socialinės tvarkos gali sąveikauti, bet dėl moralės turinio santykinumo ji negali būti teisinės tvarkos galiojimo kriterijumi.

Anot H. L. A. Hart'o, teisinių normų nuo neteisinių atskyrimą lemia pripažinimo taisyklė, kuri ir nustato kriterijus, kas yra laikytina teise⁷⁷³. Minėtas teoretikas teigė, jog teisinės sistemos galiojimo iš esmės nelemia jos atitikimas kokiems nors moraliniams kriterijams, net jei ir pastarieji kriterijai faktiškai daro milžinišką įtaką jos raidai⁷⁷⁴. Nepaisant to, jog H. L. A. Hart'as aptarė teisės ir moralės ryšio formas, kurias „tik nedaugelis pozityvistais laikomų teisės teoretikų bandytų paneigti“⁷⁷⁵, kartu jis teigė ir tai, kad teisinė sistema neprivalo atitikti tam tikrų moralės normų⁷⁷⁶. Jis nurodė, jog „neteisingų normų nepripažįstant teise, būtų be galo supaprastinta dėl šių normų kylančių moralinių problemų įvairovė“⁷⁷⁷ ir nebūtų įmanoma išvelgti atskirų subtilių problemų sudėtingumo bei įvairovės⁷⁷⁸. Dėl to net ir nemoralias teisės normas jis buvo linkęs laikyti teisinėmis.

Vis dėlto teisinio pozityvizmo atstovams yra sudėtinga griežtai atsiriboti nuo vertybinių reikalavimų. Tokią situaciją atskleidžia nacionalinių ir tarptautinių teisės

⁷⁷¹ KELSEN, H. *Grynoji teisės <...>*, p. 89.

⁷⁷² KELSEN, H. *Grynoji teisės <...>*, p. 89.

⁷⁷³ HART, H. L. A. *Teisės samprata <...>*, p. 180-182. Anot H. L. A. Hart, teisinę sistemą sudaro dviejų rūšių taisyklės: pirminės, kurios nustato prievoles ir taip reguliuoja visuomenės narių elgesį, bei antrinės, kurios padeda spręsti pirminių taisyklių sukeltas problemas – neefektyvumą, neapibrėžtumą ir statiškumą. Antrinės pripažinimo taisyklės kompensuoja pirminių normų neapibrėžtumą, antrinės keitimo taisyklės – statiškumą, o antrinės bylų sprendimo taisyklės šalina neefektyvumo problemą.

⁷⁷⁴ HART, H. L. A. *Teisės samprata <...>*, p. 303.

⁷⁷⁵ HART, H. L. A. *Teisės samprata <...>*, p. 331. Teisės ir moralės ryšio formos yra aptariamoms: HART, H. L. A. *Teisės samprata <...>*, p. 322-337.

⁷⁷⁶ HART, H. L. A. Positivism and the Separation of Law and Morals. *Harvard Law Review*, t. 71, nr. 4, 1958, p. 593-629, p. 626; HART, H. L. A. *Teisės samprata <...>*, p. 303.

⁷⁷⁷ HART, H. L. A. *Teisės samprata <...>*, p. 336.

⁷⁷⁸ HART, H. L. A. *Teisės samprata <...>*, p. 337.

aktų nuorodos į moralę⁷⁷⁹, teismų sprendimai⁷⁸⁰ bei teisės teoretikų, priskiriamų teisinio pozityvizmo paradigmai, darbų analizė⁷⁸¹. Diskusijų kelia ir H. Kelsen'o pasiūlyta pamatinė norma (vok. *Grundnorm*), kuri, anot minėto teoretiko, yra visų kitų teisės normų, o kartu – ir visos teisinės sistemos, galiojimo pagrindas. Nėra aišku, kokius reikalavimus privalo atitikti ši norma ir koks yra jos turinys. Taip pat, nepaisant tariamai griežtos pozityviosios teisinės sistemos struktūros, ši pamatinė norma vis tiek susiduria su teisei būdinga „pradinio teisės nepagrindžiamumo“ problema⁷⁸². Anot H. Kelsen'o, ji nėra pozityvi, tiesiog yra preziumuojama⁷⁸³. Tokia situacija leidžia atsirasti idėjoms, pamatinę normą prilyginančioms prigimtinės teisės postuluojamai „aukštesniajai“ tvarkai, kurioms H. Kelsen'as ir vėlesniuose savo darbuose kategoriškai prieštarauja⁷⁸⁴.

Šiame kontekste paminėtina ir H. L. A. Hart'o pripažinimo taisyklė, kurios pagalba yra identifikuojama, kas toje visuomenėje yra laikoma teise, o kas – ne. Minėta taisyklė apibrėžia „teisės šaltinius bei tarp jų susiklosčiusius viršenybės ir subordinacijos santykius“⁷⁸⁵, tačiau, nepaisant jos svarbos, ši kategorija taip ir lieka neapibrėžta, nurodant, jog „[š]iuolaikinėje teisinėje sistemoje <...>, pripažinimo taisyklė yra atitinkamai sudėtingesnė: teisės identifikavimo kriterijų yra daug, ir jie

⁷⁷⁹ P vz. žr. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 1.81 str. nurodo, jog „Viešajai tvarkai ar gerai moralei prieštaraujantis sandoris yra niekinis ir negalioja“. Be to, CK 3.5 str. 2 d. nurodo, jog „[i]gyvendindami šeimos teises ir vykdydami šeimos pareigas, asmenys privalo laikytis įstatymų, gerbti bendro gyvenimo taisykles, geros moralės principus ir veikti sąžiningai.“, o CK 1.2 str. 2 d. nurodoma, jog „Civilines teises gali apriboti tik įstatymai ar įstatymų pagrindu – teismas, jeigu toks apribojimas būtinas viešajai tvarkai, geros moralės principams, žmonių sveikatai ir gyvybei, asmenų turtui, jų teisėms ir teisėtiems interesams apsaugoti.“ (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. VIII-1864). EPK 53 (a) str. nustato, jog Europos patentai neišduodami išradimams, kurių komercinis naudojimas prieštarautų viešajai tvarkai ar moralei (2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo <...>).

⁷⁸⁰ Anot H. L. A. Hart, teisėjai priimdami sprendimus, kur įstatymas aiškaus atsakymo nediktuoja, yra priversti taikyti ne šiaip vieną svarbų moralės principą, bet rinktis iš moralinių vertybių. Tokias atvejais teisėjai pasitelkia „lyginimą“ ir „balansavimą“, kurie yra būdingi pastangoms vykdyti teisingumą konkuruojančių interesų atžvilgiu. Toks sprendimo priėmimo būdas, anot H. L. A. Hart, neretai yra vadinamas „moraliniu“ (HART, H. L. A. *Teisės samprata* <...>, p. 328). Taip pat žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1998, nr. 109–3004; SPRUOGIS, E. Teisės aiškinimo <...>, p. 56-62.

⁷⁸¹ SPRUOGIS, E. Teisės aiškinimo <...>, p. 57.

⁷⁸² VAIČAITIS, V. *Hermeneutinė* <...>, p. 31.

⁷⁸³ KELSEN, H. *Grynoji teisės* <...>, p. 191.

⁷⁸⁴ KELSEN, H. On the Basic Norm. *California Law Review*, t. 47, nr. 1, 1959, p. 107-110, p. 109.

⁷⁸⁵ HART, H. L. A. *Teisės samprata* <...>, p. 409.

paprastai apima rašytinę konstituciją, įstatymų leidybos institucijos išleistus aktus, taip pat teismo precedentus⁷⁸⁶. Be to, vėliau dalyje „Post Scriptum“ H. L. A. Hart'as pripažįsta, jog „pripažinimo taisyklė kaip teisinio galiojimo kriterijus gali apimti moralės principų arba esminių vertybių atitikimą“⁷⁸⁷. Toks požiūris dar labiau apsunkina pozityviosios teisės atribojimą nuo moralės.

Suabejoti teisiniu pozityvizmu ypač privertė Antrasis pasaulinis karas. Tai atskleidžia G. Radbruch'o, iki 1933 m. laikytu teisinio pozityvizmo paradigmos šalininku⁷⁸⁸, mokslinės pozicijos pasikeitimas. Pasibaigus karui, šis teoretikas teigė, jog teisingumo ir saugumo konfliktas turi būti sprendžiamas taip, kad įstatymų leidėjo nustatyta teisė turėtų pirmumą net tada, kai jos turinys nėra teisingas ir netikslingas, išskyrus tuos atvejus, kai pozityviosios teisės priešingumas teisingumui pasiekia tokį nepakeliamą laipsnį, kad įstatymas kaip „neteisinga teisė“ naikina teisingumą⁷⁸⁹. Taigi, radikalaus neteisingumo atveju, anot G. Radbruch'o, pozityvioji teisė privalo užleisti vietą teisingumui. Tokiu būdu nuo XX amžiaus vidurio bent jau Vakarų teisės tradicijos valstybėse, sprendžiant dėl socialinių normų sistemos kaip teisinės tvarkos statuso, teisinio pozityvizmo postuluoti formalūs kriterijai nebėra vieninteliai, į kuriuos reikia atsižvelgti.

Minėtą pasikeitimą ir tai, kad teisiniam pozityvizmui yra sunku išlikti griežtam ir atsiriboti nuo vertybinių kriterijų, atspindi aplinkybė, jog greta aukščiau aptarto griežtojo teisinio pozityvizmo atsirado ir švelnusis (angl. *soft*) teisinis pozityvizmas⁷⁹⁰. Pastaroji pozityvizmo kryptis nurodo, jog, nors ir nebūtinai, gali egzistuoti galimybė moraliniams argumentams tapti kriterijumi, leidžiančiu socialinę normą priskirti teisei sistemai⁷⁹¹. Tokį požiūrį palaiko švelniajam teisiniam pozityvizmui priskiriamos H. L. A. Hart'o idėjas plėtoję teoretikai

⁷⁸⁶ HART, H. L. A. *Teisės samprata* <...>, p. 189.

⁷⁸⁷ HART, H. L. A. *Teisės samprata* <...>, p. 388.

⁷⁸⁸ BAUBLYS, L. *et al. Teisės teorijos* <...>, p. 138.

⁷⁸⁹ RADBRUCH, G. Statutory Lawlessness and Supra-Statutory Law. *Oxford Journal of Legal Studies*, 2006, nr. 26, p. 1-11, p. 7.

⁷⁹⁰ KRAMMER, M. H. *Where Law and Morality Meet*. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 2-3; SPRUOGIS, E. *Teisės aiškinimo* <...>, p. 57.

⁷⁹¹ KRAMMER, M. H. *Where Law* <...>, p. 2.

J. Coleman'as, W. J. Waluchov'as, M. Krammer'is, kurie nurodė, jog egzistuoja tokios teisinės sistemos, kuriose teisinės galios kriterijai apimtu ir moralės principus⁷⁹². Taigi, net ir esant pastarosios pozicijos priešininkams⁷⁹³, teisinio pozityvizmo paradigmos atstovams nevysiškai pavyksta išsklaidyti abejones dėl tam tikrų „aukštesnių“ vertybių, įskaitant moralės, poveikio socialinių normų tvarkas pripažįstant teisinėmis.

Atsižvelgiant į tai, kas aptarta aukščiau, darytina išvada, jog teisinis pozityvizmas visą savo egzistavimo laikotarpį didesniu arba mažesniu laipsniu akcentuoja formalius Vakarų teisės tradicijai priklausančios teisinės sistemos bruožus. Būtent jis palaiko vieną iš H. J. Berman'o nurodytų bruožų – galimybę analitiškai atskirti teisę nuo religijos, politikos, moralės ir papročių⁷⁹⁴. Tai leidžia teigti, jog, nepaisant minėto XX amžiaus vidurio grįžimo prie prigimtinės teisės mokyklos idėjų, teisinio pozityvizmo paradigma paremtas požiūris į teisinę sistemą išlieka svarbus. Vis dėlto Vakarų teisės tradicijai priklausančioje teisinėje sistemoje, net ir suvokiant teisės kaip formaliai apibrėžtų socialinių normų sistemos koncepcijos svarbą, teisės aiškinimo ir taikymo metu tenka operuoti ir kitomis, neteisinėmis, priemonėmis⁷⁹⁵. Dėl to, siekiant visapusiškai atskleisti moralės vaidmenį teisinėje sistemoje Vakarų teisės tradicijos kontekste, tampa svarbu analizuoti kitas šioje tradicijoje paplitusias teisės paradigmas, akcentuojančias kitus teisinės sistemos elementus – turinį ir jos realų funkcionavimą.

4.2.2. Moralės vaidmuo prigimtinės teisės mokyklos požiūriu

Prigimtinės teisės paradigma nurodo, jog socialinių normų sistemos, kaip teisinės sistemos, statusas priklauso ne nuo to, ar jos normos yra nustatytos pagal tam tikrą procedūrą, bet nuo papildomų veiksmų, kylančių iš už konkrečios teisinės sistemos

⁷⁹² HIMMA, K. E. Inclusive legal positivism. Iš *The Oxford Handbook of Jurisprudence and Philosophy of Law*. COLEMAN, J. L.; SHAPIRO, S. Oxford: Oxford University Press, 2002, p. 125.

⁷⁹³ Pvz.: J. Raz'ui, A. Marmor'ui, S. Shapiro (HIMMA, K. E. Inclusive legal <...>, p. 125).

⁷⁹⁴ BERMAN, H. J. *Teisė ir <...>*, p. 24.

⁷⁹⁵ Pvz. žr. SPRUOGIS, E. *Teisės aiškinimo <...>*, p. 59.

ribų⁷⁹⁶. Šios teisės sampratos užuomazgos glūdi Antikos graikų filosofų darbuose⁷⁹⁷, o vėliau buvo vystomos senovės romėnų jurisprudencijoje, kurioje ši ideali prigimtinė teisė buvo vadinama *ius naturale* ir buvo laikoma veikiančios teisės pagrindu. Pastaroji realybėje neretai negalėdavo patenkinti teisingumo reikalavimų, todėl tekdavo kreiptis į minėtą prigimtinę teisę, kurios paskirtis buvo ištaisyti veikiančios teisės netobulumus⁷⁹⁸. Tokia Antikoje atsiradusi filosofija padarė didelę įtaką Vakarų teisinei minčiai, kurioje, aptariant teisės sampratą, dažnai jaučiama priešprieša tarp to, kaip realiai yra, ir tarp to, kaip turėtų būti, arba, kaip teigia H. J. Berman'as – tarp tikrovės ir idealo⁷⁹⁹.

Prigimtinės teisės idėją toliau plėtojo viduramžių krikščioniškos filosofijos atstovai, iš kurių ryškiausi – šv. Augustinas ir šv. Tomas Akviniėtis. Pirmasis, gyvenęs istorinių permainų metu, išmanė senovės Romos teisės pagrindus, tačiau būdamas tikintis krikščionis, aukštesnę galią priskyre ne pasaulietiniams įstatymams, bet Dievo nustatyta pasaulio tvarkai, kurioje ir slypi pirmapradis racionalumas⁸⁰⁰. Teoretikas pabrėžė, kad žmonės privalo paklusti pozityviems įstatymams tik tiek, kiek pastarieji atitinka amžinąjį įstatymą, kuris buvo suprantamas kaip sukurtas Dievo ir skirtas teisingai valdyti bei tvarkyti visus reikalus⁸⁰¹. Šv. Tomas Akviniėtis taip pat skirstė įstatymus į teisingus ir neteisingus, pažymėdamas, kad kiekvienas žmonių išleistas įstatymas turi tiek įstatymo pagrindo, kiek yra išvedamas iš prigimtinio įstatymo, o jeigu jis kuo nors nuo prigimtinio įstatymo skirsis, tai jau bus ne įstatymas, bet jo iškraipymas⁸⁰². Taigi, skirtingai nei vėliau teigė teisinio pozityvizmo atstovai, anot šv. Augustino ir šv. Tomo Akviniečio, pozityvūs įstatymai privalo atitikti tam tikrą prigimtinių teisingumo standartą, kylantį iš Dievo valios.

⁷⁹⁶ MCLEOD, I. *Legal Theory*. Palgrave Macmillan: New York, 2005, p. 19.

⁷⁹⁷ BAUBLYS, L. *et al. Teisės teorijos <...>*, p. 81-82.

⁷⁹⁸ BEINORAVIČIUS, D. *Teisės samprata <...>*, p. 44.

⁷⁹⁹ BERMAN, H. J. *Teisė ir <...>*, p. 26.

⁸⁰⁰ KUZMICKAS, B. *Filosofijos istorijos apybraižos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2012, p. 47-48.

⁸⁰¹ BAUBLYS, L. *et al. Teisės teorijos <...>*, p. 85.

⁸⁰² BAUBLYS, L. *et al. Teisės teorijos <...>*, p. 102.

Vėliau, XVII amžiuje, H. Grotius'as, kuris vis dar buvo paveiktas prigimtinių teisės idėjų, bet jau žvelgė per prasidedančio pozityvizmo prizmę⁸⁰³, siekė atskirti teisę nuo teologijos, teigdamas, jog prigimtinei teisei remiasi racionalumu, o ne Dievo buvimu⁸⁰⁴. Pastarosios ir kiek vėliau Švietimo epochos metu atsiradusios idėjos skatino teisės sekuliarizaciją, kuri stiprino valstybės centralizuotą valdžią ir žlugdė religija paremtą prigimtinių teisės koncepciją⁸⁰⁵. Vykstant Didžiajai Prancūzijos revoliucijai, nuo prigimtinių teisės mokyklos pereita prie racionalizmo, kuris rėmėsi proto viešpatavimo idėjomis ir siekė teisę kurti naujais pagrindais, eliminuojant iš jos moralės elementą⁸⁰⁶. XIX amžiaus antroje pusėje tai lėmė valstybės vaidmens teisinėje ideologijoje sustiprėjimą ir teisinio pozityvizmo paradigmos susiformavimą⁸⁰⁷.

Vis dėlto, nepaisant aukščiau aptartų permainų, „kiekvieną kartą nusivylus pozityviaja teise <...>, atsigręžiama į „teisingesnę“ prigimtinei teisei“⁸⁰⁸. Būtent po XX amžiaus pasaulinių karų ir įvyko sugrįžimas prie prigimtinių teisės idėjų⁸⁰⁹, kurios skatino „siekti pozityviosios teisės humaniškumo ir teisingumo, pastūmėjo individo ekonominės laisvės įtvirtinimą ir gynimą, padarė milžinišką įtaką konstitucionalizmui ir demokratijos plėtrai, padėjo pagrindus teisingesnei tarptautinei teisei“⁸¹⁰. Šiais laikais Vakarų teisės tradicijoje sekuliari, grindžiama proto postulatais prigimtinių teisės doktrina yra laikoma prigimtinių teisių idėja, kuri vėliau pozityviojoje teisėje buvo įtvirtinta žmogaus teisių pavidalu,

⁸⁰³ ŽILINSKAS, J. „Teisingo karo“ doktrina ir jos atspindžiai mūsų dienomis. *Jurisprudencija*, 2012, nr. 19 (3), p. 1201-1214, p. 1206.

⁸⁰⁴ TAMANAHA, B. Z. *A General Jurisprudence of Law and Society*. Oxford New York: Oxford University Press, 2001, p. 21.

⁸⁰⁵ BEINORAVIČIUS, D. Teisės samprata <...>, p. 45.

⁸⁰⁶ BEINORAVIČIUS, D. Teisės samprata <...>, p. 44-45.

⁸⁰⁷ BEINORAVIČIUS, D. Teisės samprata <...>, p. 45.

⁸⁰⁸ KŪRIS, E. Grynoji teisės <...>, p. 24. Perėjimas nuo teisinio pozityvizmo prie prigimtinių teisės paradigmos, įvykęs po Antrojo pasaulinio karo, aptartas 4.2.1. poskirsnyje „Moralės vaidmuo teisinio pozityvizmo paradigmoje“.

⁸⁰⁹ LYLES, M. *A Call for Scientific Purity: Axel Hägerström's Critique of Legal Science*. Stockholm: Institutet för Rättshistorisk Forskning, 2006, p. 639.

⁸¹⁰ KŪRIS, E. Grynoji teisės <...>, p. 24;

pagrindu⁸¹¹. Vienu iš tokio pozityviosios teisės grįžimo prie prigimtinės teisės idėjų Europoje pavyzdžiu laikytina Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija⁸¹². Nors siekis apibrėžti prigimtinės teisės kilmę, anot E. Kūrio, „baigiasi spekuliatyviais samprotavimais, kurių pagrįstumo šiaip jau nepavyksta įrodyti empiriškai“⁸¹³, pagrindinių žmogaus teisių paneigimas net ir šiais ekonominės krizės, terorizmo grėsmės ar mokslo ir technologijų proveržio laikais bent jau Vakarų teisės tradicijos valstybėse tebėra sunkiai įsivaizduojamas.

Sutarimo dėl prigimtinės teisės kilmės ir turinio nebuvimas yra vienas iš veiksnių, skatinančių šiuolaikinės prigimtinės teisės atstovus ieškoti alternatyvių teisės moralumo kriterijų, kurie teisinėms sistemoms kelia skirtingus reikalavimus. L. Fuller'is teigė, jog teisė privalo atitikti ne turinio, bet tam tikrus formalius reikalavimus – aštuonis principus⁸¹⁴, vadinamus „vidine teisės morale“ (angl. *internal morality of law*)⁸¹⁵. Ši vidinė teisės moralė skiriasi nuo klasikinės prigimtinės teisės tuo, jog neapima visų žmonijos moralinio gyvenimo aspektų⁸¹⁶ ir yra neutrali daugelio etinių problemų atžvilgiu⁸¹⁷. Vis dėlto nukrypimas nuo minėtų aštuonių principų, remiantis šiuo teoretiku, – tai žmogaus, kaip atsakingo subjekto, orumo pažeidimas⁸¹⁸. Nors L. Fuller'is ir neskyrė tiek dėmesio teisės turiniui (konkrečių vertybių, kurias turi atspindėti teisinė sistema, akcentavimui), kiek tai daro kiti prigimtinės teisės mokyklos atstovai, tačiau, remiantis šiuo teoretiku,

⁸¹¹ ALFORD, C. F. *From aquinas to international human rights*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2010, p. 2.

⁸¹² 1950 m. lapkričio 4 d. Žmogaus teisių <...>.

⁸¹³ KŪRIS, E. *Grynoji teisės <...>*, p. 24.

⁸¹⁴ (1) bendrumas (angl. *generality*); (2) promulgavimas (teisės prieinamumas adresatui); (3) teisinių operacijų perspektyvinis pobūdis (retroaktyvios teisės bendras draudimas); (4) suprantamumas (angl. *intelligibility*) ir aiškumas; (5) prieštaravimų vengimas; (6) neįmanomų reikalavimų vengimas; (7) pastovumas laike (dažnų pokyčių vengimas); (8) atitikimas (angl. *congruence*) tarp deklaruojamų taisyklių ir oficialių veiksmų (FULLER, L. L. *The Morality of Law*. New Haven and London: Yale University Press, 1964, p. 46-91).

⁸¹⁵ FULLER, L. L. *The Morality <...>*, p. 46.

⁸¹⁶ FULLER, L. L. *The Morality <...>*, p. 96.

⁸¹⁷ FULLER, L. L. *The Morality <...>*, p. 162.

⁸¹⁸ FULLER, L. L. *The Morality <...>*, p. 162.

nesugebėjimas užtikrinti bent vieno iš minėtų principų parodo, kad tam tikra tvarka apskritai negali būti laikoma teisine⁸¹⁹.

Kitas šiuolaikinės prigimtinės teisės mokyklos atstovas J. Finnis'as nieiškojo prigimtinės teisės šaltinio metafizikoje ar žmogaus prigimtyje, bet tvirtino, jog jos šaltinis – tai nesumenkinami, nekvestionuojami ir akivaizdūs pamatiniai gėriai, kurie yra būtini žmogaus klestėjimui⁸²⁰. Minėtas teoretikas nevisiškai sutiko su klasikinės prigimtinės teisės mokyklos šalininkų požiūriu, jog teisinė sistema, neatitinkanti minėtų pirmųjų prigimtinės teisės principų, negali būti laikoma teisine. J. Finnis'as nurodė, jog net ir neteisingas, bet atitinkantis tam tikras sąlygas⁸²¹, įstatymas gali būti laikomas teisiškai galiojančiu arba teisiškai įpareigojančiu ta siaurąja prasme⁸²². Taigi atitikimas tam tikrai aukštesniajai tvarkai, anot J. Finnis'o, – tai teisinės sistemos įvertinimo, o ne jos statuso *per se* nustatymo kriterijus.

Atsižvelgiant į tai, kas aptarta, akivaizdu, jog prigimtinės teisės, kaip „aukštesniosios“ teisės, vaidmuo Vakarų teisės tradicijoje kinta. Daugelyje Antikos ir viduramžių idėjų tam tikri prigimtiniai principai ar moralė pasireiškia kaip veiksnys pozityviają teisę pripažįstant negaliojančia, jeigu pastarosios turinys neatitinka tam tikrų prigimtinių standartų. Tuo tarpu šiuolaikinėse prigimtinės teisės teorijose teisės moralumas vertinamas, pasitelkiant labiau formalius kriterijus, o „aukštesnioji“ teisė veikia kaip pozityviosios teisės įvertinimo standartas, tačiau pastarosios turinio neatitikimas pirmajai ne visada daro teisinę sistemą negaliojančia. Nepaisant aiškaus supratimo, jog teisinė sistema privalo pasižymėti formaliais, teisinio pozityvizmo paradigmos akcentuojamais bruožais, vertybiniai kriterijai prigimtinėje teisės sampratoje išlieka svarbūs, net jeigu jie ir nelemia visos socialinės tvarkos buvimo teisine statuso. Tai leidžia teigti, jog, tebegyvuojant iš

⁸¹⁹ FULLER, L. L. *The Morality <...>*, p. 39.

⁸²⁰ Pamatiniais gėriais yra laikomi: (1) gyvenimas, (2) žinojimas, (3) žaidybinė veikla, (4) estetinė patirtis, (5) socialumas (draugiškumas), (6) praktinis supratingumas, (7) religija (FINNIS, J. *Natural Law and Natural Rights*. Oxford, New York: Oxford University Press, 1980, p. 59, 86-89).

⁸²¹ Sąlygos: (i) kyla iš teisiškai nustatyto šaltinio; (ii) bus vykdomas teismų ir/ar kitų pareigūnų; ir/arba (iii) yra plačiai paplitęs taip, kaip ir kiti įstatymai (FINNIS, J. *Natural Law <...>*, p. 360-361).

⁸²² FINNIS, J. *Natural Law <...>*, p. 360-361.

prigimtinės teisės mokyklos kylančioms idėjoms, Vakarų teisės tradicijoje moralės vaidmuo teisinėje sistemoje išlieka pakankamai reikšmingas ir realus.

4.2.3. Moralės vaidmuo teisinio realizmo paradigmos požiūriu

Teisinio realizmo paradigmos apibrėžimas nėra lengva užduotis dėl standarto, vienijančio visas šios teisės sampratos kryptis, nebuvimo⁸²³. Tokią padėtį lemia aplinkybė, kad tai yra nesisteminga teisės paradigma, apskritai pasižyminti skeptišku požiūriu į apibendrinimus⁸²⁴. Bendriausia prasme tai yra teisės teorijos kryptis, kurią domina ne teisės turinys ar forma⁸²⁵, bet jos funkcijos, veikimas ir pasekmės, realiai pasireiškiančios visuomenėje⁸²⁶. Skiriamos dvi teisinio realizmo srovės kryptys: (a) Amerikos teisinis realizmas, tyręs teismų praktiką, ir (b) Skandinavijos teisinis realizmas, analizavęs fundamentalias teisines kategorijas: teisės sampratą, teisių sampratą, teisinės valstybės principo sampratą ir pan.⁸²⁷. Pasak Amerikos teisinio realizmo atstovų, teisė yra tai, ką sprendami ginčus, daro teisėjai⁸²⁸, tuo tarpu Skandinavijos realistai teigia, jog teisė apskritai neegzistuoja, ir net jeigu ji egzistuoja, vienintelė jos paskirtis yra faktinė arba socialinė nauda⁸²⁹.

Remiantis žymiausiu amerikietiškojo teisinio realizmo atstovu O. W. Holmes'u Jr., nustatant, ar tam tikri įstatymai gali būti taikomi, būtina aptarti tokius dalykus, kaip poreikiai konkrečiu laiko momentu, paplitusios politikos ir moralės teorijos, atviros ir nesąmoningos viešosios politikos nuojautos ir netgi

⁸²³ ZAMBONI, M. Legal Realisms and the Dilemma of the Relationship of Contemporary Law and Politics. [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. lapkričio 30 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.scandinavianlaw.se/pdf/48-34.pdf>>; RUMBLE, W. E. Legal Positivism of John Austin and the Realist Movement in American Jurisprudence. *Cornell Law Review*, nr. 5, t. 66, 1981, p. 986-1031, p. 987.

⁸²⁴ JONES, H. W. Law and Morality in the Perspective of Legal Realism. *Columbia Law Review*, t. 61, nr. 5, 1961, p. 799-809, p. 809.

⁸²⁵ KŪRIS, E. Grynoji teisės <...>, p. 25.

⁸²⁶ RUMBLE, W. E. Legal Positivism <...>, p. 1001 cituojama Yntema. *Jurisprudence on Parade*, 39 MICH. L. Rev. 1154, 1164 (1941).

⁸²⁷ SPAAK, T. Naturalism in Scandinavian and American Realism: Similarities and Differences [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugsėjo 29 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:282577/FULLTEXT01.pdf>>.

⁸²⁸ KŪRIS, E. Grynoji teisės <...>, p. 25.

⁸²⁹ BAUBLYS, L. *et al.* Teisės teorijos <...>, p. 185.

prietai, kuriais teisėjai dalijasi su savo artimaisiais⁸³⁰. Amerikos teisiniai realistai, kaip ir teisiniai pozityvistai, pasižymėjo siekiu atskirti teisę ir moralę vieną nuo kitos⁸³¹, tačiau kartu pripažino moralės įtaką teisei sistemai⁸³². Taigi, anot Amerikos teisinių realistų, teismo sprendimas gali būti paremtas ir argumentais, kylančiais iš to, kas „turėtų būti“.

Vis dėlto Amerikos teisiniai realistai minėtą „turėtų būti“ suvokia plačiau nei teisiniai pozityvistai. Anot pirmųjų, teismo sprendimas, paremtas argumentais, kylančiais iš „turėtų būti“ analizės, nebūtinai visada reiškia rėmimąsi vien moralės principais, bet ir atsižvelgimą į politinius (angl. *policy*) argumentus ar asmenines preferencijas⁸³³. Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, jog teisinis realizmas nėra patenkintas vien formalia pozityviosios teisės koncepcijų analize, bet yra susirūpinęs praktinio teisės veikimo rezultatu, kai yra priimami sprendimai, o ne vien vidiniu doktrininiu nuoseklumu pozityviojoje teisinėje tvarkoje.

Anot Skandinavijos realistų, teisė – tai nei amžinieji principai, nei valdovo įpareigojimas, kaip reikia elgtis konkrečioje situacijoje. Tikroji teisės reikšmė, anot jų, jei iš tikrųjų ji yra, gali būti atrasta tik empiriškai ar moksliskai stebint pačią visuomenės praktiką⁸³⁴. Toks apibūdinimas leidžia teigti, kad Skandinavijos realizmas neigia aukščiau įvardytų teisinio pozityvizmo ir prigimtinės teisės mokyklų idėjas⁸³⁵. Aptariamoms realizmo krypties pradininkas A. Hägerström'as siekė parodyti, jog teisinės tvarkos kategorijos (pavyzdžiui, teisės, pareigos, teisių perleidimas ir galiojimas) iš dalies yra prietai, mitai, fikcijos, magija arba nesusipratimas⁸³⁶. Taip pat jis neigė vertybių ir moralinių nuostatų savaiminį

⁸³⁰ HOLMES, O. W. *The Common Law*. Cambridge, Massachusetts: Belknap Press of Harvard University Press, 1963, p. 5.

⁸³¹ RUMBLE, W. E. *Legal Positivism* <...>, p. 1006.

⁸³² HOLMES, O. W. The Path of Law [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugsėjo 16 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.constitution.org/lrev/owh/path_law.htm>.

⁸³³ RUMBLE, W. E. *Legal Positivism* <...>, p. 1010.

⁸³⁴ BAUBLYS, L. *et al. Teisės teorijos* <...>, p. 181.

⁸³⁵ Pvz., tai darė A. Hägerström'as (žr. BJARUP, J. The Philosophy of Scandinavian Realism. *Ratio Juris*, vol. 18, No. 1, 2005, p. 1-15, p. 6).

⁸³⁶ HART, H. L. A. Scandinavian Realism. *The Cambridge Law Journal*, t. 17, nr. 2, 1959, p. 233-240, p. 233.

egzistavimą realybėje bei teigė, kad pastarosios kategorijos egzistuoja tik individų protuose⁸³⁷.

A. Hägerström'o idėjas tęsė K. Olivecrona, kuris taip pat nesutiko su idėjomis, kad teisė kyla iš „aukštesniosios“ tvarkos, arba, kad ji yra įsakyta suvereno. Šio teoretiko teigimu, teisės įpareigojanti galia yra ne daugiau nei idėja žmonių galvose⁸³⁸, o teisės turiniui ir jo kaitai poveikį daro ne moralė, bet individų savanaudiškumas⁸³⁹. Kaip ir K. Olivecrona, A. Ross'as pabrėžė psichologinę teisės prigimtį, siūlė svarstyti, kaip teisės normos veikia realų individų elgesį, o ne tik žvelgti į įstatymą kaip į suvereno įsakymą⁸⁴⁰. Taip pat minėtas teoretikas teigė, jog iš esmės teisė ir moralė yra atskiros socialinių normų sistemos, tačiau visada egzistuoja tikimybė, jog moralės nuostatos darys įtaką teisei praktikai ypač tokiose situacijose, kurių teisė nereglamentuoja, nėra pakankamai gerai išvystyta arba tiesiog negali pateikti atsakymo⁸⁴¹.

Taigi, nepaisant sunkumų, siekiant atrasti bendrą vardiklį tarp skirtingų teisinio realizmo idėjų, abiejų išanalizuotų teisinio realizmo šakų atstovai sutinka, jog „tikrosios teisės šaknys glūdi praktikoje“⁸⁴². Todėl teisinio pozityvizmo ir prigimtinės teisės mokyklos atstovų akcentuojami teisės formos ir turinio klausimai teisiniam realizmui yra svarbūs tik tiek, kiek tai susiję su realiu teisės funkcionavimu visuomenėje. Moralės vaidmens teisinėje sistemoje klausimu, Skandinavijos teisinio realizmo teoretikai griežčiau neigia jos poveikį teisei sistemai negu Amerikos teisiniai realistai. Pastarieji koncepciją „turėtų būti“ suvokia plačiau nei teisiniai pozityvistai, greta moralės įtraukdami ir iš kitų socialinės tikrovės sričių kylančius argumentus. Vis dėlto abiejų teisinio realizmo šakų atstovai bent iš dalies sutinka su tuo, kad vidiniai įsitikinimai gali būti svarbūs

⁸³⁷ BJARUP, J. *The Philosophy <...>*, p. 4.

⁸³⁸ DAVIES, H ir HOLDCROFT, D. *Jurisprudence <...>*, p. 427.

⁸³⁹ ALEXANDER, G. S. Comparing the Two Legal Realisms-American and Scandinavian. *The American Journal of Comparative Law*, vol. 50, No. 1, 2002, p. 131-174, p. 159.

⁸⁴⁰ BAUBLYS, L. *et al. Teisės teorijos <...>*, p. 184.

⁸⁴¹ MARIS, C. V. *Critique of the Empiricist Explanation of Morality*. Springer Science+ Business Media Dordrecht, 1981, p. 210.

⁸⁴² BAUBLYS, L. *et al. Teisės teorijos <...>*, p. 185.

aiškinant teisės normos turinį, kas reiškia, jog moralė visgi atlieka tam tikrą vaidmenį teisinėje sistemoje Vakarų teisės tradicijos kontekste.

4.2.4. Moralės vaidmuo Vakarų teisės tradicijoje ir jo reikšmė Europos patentų sistemai

Aptartos teisės paradigmos pateikia skirtingus požiūrius į moralės vaidmenį teisinėje sistemoje Vakarų teisės tradicijos kontekste. Tokia situacija laikytina svarbiu nuolatinės diskusijos, vykstančios šioje teisės tradicijoje, dėl teisės ir jos tiek tęstinio, tiek ir nutrūkstančio santykio su kitomis socialinės tikrovės sritimis⁸⁴³ elementu.

Teisinis pozityvizmas, akcentuojantis formalią teisės sampratą, nurodo, jog moralė neatlieka jokio vaidmens pozityviojoje teisėje, net jeigu ji ir daro įtaką pozityviosios teisės normų kūrimui. Moralės normos, anot H. Kelsen'o, galėtų būti transformuojamos į pozityviosios teisės normas tik tuo atveju, jeigu pati teisė deleguotų „tam tikras metateisines, kaip antai moralės arba teisingumo, normas“⁸⁴⁴. Kaip nurodo šis teoretikas, teisinės sistemos dalimi gali būti laikomos tik tos moralės normos, kurios jau yra perėjusios tam tikrą formalią tapimo minėta dalimi procedūrą, tačiau po kurios jos jau yra laikomos nebe moralės, bet teisės normomis. Taigi, remiantis šia teisės paradigma, moralė gali daryti įtaką teisės normos turiniui iki jos tapimo pozityviosios teisės dalimi, tačiau, moralės normų pagrindu sukūrus teisės sistemą ar teisės normą, moralė šioje sistemoje nebeturi jokio vaidmens, nes ji tampa teise. Tai reiškia, jog, anot teisinio pozityvizmo, moralė, kaip etikos kategorija⁸⁴⁵, teisinėje sistemoje Vakarų teisės tradicijos kontekste iš esmės nebegzistuoja.

⁸⁴³ TWINING, W. *Globalisation and Legal Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000, p. 244.

⁸⁴⁴ KELSEN, H. *Grynoji teisės <...>*, p. 281.

⁸⁴⁵ Pagal: KELSEN, H. *Grynoji teisės <...>*, p. 83.

Remiantis tokiu teisinio pozityvizmo požiūriu, moralė, kaip etikos kategorija, neegzistuoja ir taikant bei aiškinant EPK 53 (a) straipsnį. Minėtoje nuostatoje ji jau yra transformuota į pozityviosios teisės normą ir tapusi pozityviosios Europos patentų teisinės sistemos, dalimi. Todėl sprendimas dėl konkretaus išradimo patentabilumo, remiantis Konvencijos 53 (a) straipsniu, neturėtų būti nulemtas už šios teisinės sistemos esančių sričių, įskaitant moralės, argumentų.

Vis dėlto, siekiant taikyti minėtą nuostatą, tenka aiškinti termino *moralė* turinį⁸⁴⁶, dėl ko neišvengiamai susiduriama su jos sampratos analize. Tokiu atveju vyksta teisės normų aiškinimas, kuris, anot H. Kelsen'o gali būti dvejopas: (a) teisės taikymo organo arba (b) privataus individo ir ypač teisės mokslo atliekamas aiškinimas⁸⁴⁷. Vykstant teisės taikymo organo atliekamam aiškinimui, „taikytina teisė tėra rėmai, tarp kurių yra galimi keli skirtingi taikymo variantai“⁸⁴⁸. Tai reiškia, jog H. Kelsen'as nesutinka su tradicinės jurisprudencijos požiūriu, kad „konkrečioje byloje taikomas įstatymas visada gali pateikti tik *vieną* teisingą sprendimą“⁸⁴⁹. Taip pat ir teisės mokslo aiškinimo atveju, kurio metu vyksta išskirtinai pažintinis teisės normų prasmės nustatymas⁸⁵⁰, yra įmanoma tiktai „atskleisti visas galimas teisės normos prasmes, bet ne daugiau“⁸⁵¹. Taigi, remiantis H. Kelsen'u, kiekvienu aiškinimo atveju yra galimi keli atsakymo variantai, kas ir gali nutikti vertinant komercinį išradimo naudojimą EPK 53 (a) straipsnio pagrindu.

Tai, kas aptarta, atskleidžia, jog teisinio pozityvizmo atstovas, net ir neigdamas moralės, kaip etikos kategorijos, vaidmenį teisinėje sistemoje, šiai normai tapus pozityviosios teisės dalimi, kaip tai yra Konvencijos 53 (a) straipsnio atveju, realybėje vis tiek yra priverstas analizuoti moralės, kaip pozityviosios teisės dalies, turinį. Šiuo atveju įvardyta kategorija, net ir įtraukta į EPK tekstą ir tapusi

⁸⁴⁶ Žr. poskyrį „4.1. Moralės ir viešosios tvarkos samprata Europos patentų sistemoje“.

⁸⁴⁷ KELSEN, H. *Grynoji teisės* <...>, p. 277.

⁸⁴⁸ KELSEN, H. *Grynoji teisės* <...>, p. 279.

⁸⁴⁹ KELSEN, H. *Grynoji teisės* <...>, p. 279.

⁸⁵⁰ KELSEN, H. *Grynoji teisės* <...>, p. 281.

⁸⁵¹ KELSEN, H. *Grynoji teisės* <...>, p. 282.

pozityviosios teisės dalimi⁸⁵², išlieka gana abstrakčia savo turiniu. Tokiose situacijose gali neužtenkti vien formaliai pažvelgti į tai, kas užrašyta, arba nagrinėti pozityviosios teisės normų sistemą ir jų tarpusavio ryšius, bet gali būti reikalingas vertybinis įvertinimas. Taigi, net ir iš pozityviosios teisės perspektyvos aiškinant ir taikant EPK 53 (a) straipsnį, be egzistuojančių pozityviosios teisės sistemos normų gali tekti pasitelkti visuomenėje vyraujančias ar netgi asmenines moralines nuostatas.

Remiantis H. Kelsen'o idėjomis, toks sprendimas, net ir paremtas moraliniais įsitikinimais, bet patenkantis į pozityviosios teisės sistemos rėmus, bus laikomas teisės aktu⁸⁵³, atitinkančiu galiojančią pozityviają teisę. Taigi, net ir siekdami eliminuoti moralę iš teisinės sistemos bei neigdami jos vaidmenį joje, abstrakčių teisės normų aiškinimo atvejais, kaip tai yra EPK 53 (a) straipsnyje, teisiniai pozityvistai vis tiek yra priversti pasitelkti subjektyvias asmenines ar visuomenėje plačiai paplitusias vertybines nuostatas. Todėl, analizuojant tokias normas kaip Konvencijos 53 (a) straipsnis, moralės vaidmens teisinėje sistemoje paneigimas atrodo sunkiai įgyvendinama užduotis.

Prigimtinės teisės sampratos, atstovai pripažįsta, jog greta žmonių sukurtos pozityviosios teisinės sistemos egzistuoja ir tam tikra „aukštesnioji“ tvarka, kurią privalo atitikti pirmosios turinys. Todėl tam tikri vertybiniai standartai, įskaitant ir moralę, gali būti tiek teisinės sistemos įvertinimo, tiek jos pripažinimo teisine kriterijais⁸⁵⁴. Aplinkybė, jog kontroversiškų teisinių klausimų atveju vertybių poveikis yra itin akivaizdus, nepaisant visiškai vienodos pozityviosios teisės⁸⁵⁵, parodo tai, kad net ir būdama reliatyvi, moralė gali atlikti svarbų vaidmenį teisinėje sistemoje Vakarų teisės tradicijos kontekste.

Remiantis prigimtinės teisės paradigma, pozityviosios teisės sistemos normų aiškinimui, pasitelkiant vertybinius kriterijus, tiesioginė nuoroda į moralę, kokia ji

⁸⁵² Patekusi į pozityviosios teisės „rėmus“ (KELSEN, H. *Grynoji teisės <...>*, p. 279).

⁸⁵³ KELSEN, H. *Grynoji teisės <...>*, p. 279.

⁸⁵⁴ Pvz. žr. FULLER, L. L. *The Morality <...>*, p. 39; FINNIS, J. *Natural Law <...>*, p. 360-361.

⁸⁵⁵ LEVIČEV, V. *Teisėtyros metodologinio <...>*, p. 101-102

yra EPK 53 (a) straipsnyje, nėra būtina. Vis dėlto tokia nuoroda į minėtą kategoriją leidžia analizės, paremtos vertybiniais įsitikinimais, neslėpti po teisiniais argumentais, kuriais paprastai yra siekiama teisei sistemai suteikti nuspėjamumo ir stabilumo. Taigi, Konvencijos 53 (a) straipsnio aiškinimo ir taikymo atvejais apie moralę, kaip sprendimo priėmimo kriterijų, tampa įmanoma kalbėti atvirai.

Tačiau būtent šiuo atveju ir išryškėja prigimtinės teisės sampratos nulemti sunkumai: kitaip nei teisiniame pozityvizme, net ir nuosekliai argumentuojant ir priėjus racionalų atsakymą iš vienos vertybinės perspektyvos, jis gali būti laikomas visiškai neteisingu, žvelgiant iš kitos vertybinės pozicijos. Tokia sudėtinga padėtis susiklosto todėl, kad yra neįmanoma nustatyti visuotinai priimtinių vertybinių standartų, taikomų visais atvejais, ypač Vakarų teisės tradicijai priklausančioje ir pliuralizmu pasižyminčioje⁸⁵⁶ teisinėje sistemoje. Dėl to, net ir pripažįstant moralės vaidmenį teisinėje sistemoje, jį apibrėžti yra sudėtinga.

Dažnai prigimtinės teisės išraiška pozityviojoje teisėje šiuolaikiniu Vakarų teisės tradicijos požiūriu yra laikomos žmogaus teisės⁸⁵⁷. Dėl šios priežasties tiek iš teisinio pozityvizmo, tiek ir iš prigimtinės teisės mokyklos perspektyvos aiškinant EPK 53 (a) straipsnį, ypatingas dėmesys atitenka žmogaus fizinės ir dvasinės gerovės užtikrinimui. Iš teisinio pozityvizmo pozicijų tokia Vakarų teisės tradicijos minties raida skatina kurti pozityviosios teisės normas, kuriose atsispindėtų dėmesys žmogaus interesams. Tai netgi gali būti tapatinama su H. L. A. Hart'o minėtomis moralės ir teisės ryšio formomis, atsirandančiomis teisei persidengiant su tam tikromis moralės nuostatomis, kurias pozityvioji teisinė sistema privalo atitikti⁸⁵⁸. Kita vertus, žmogaus teisės, įkūnydamos šiuolaikinės prigimtinės teisės idėjas, skatina pozityviają teisę vertinti būtent iš žmogaus teisių apsaugos perspektyvos. Atsižvelgiant į tai, minėti su žmogaus interesų apsauga susiję

⁸⁵⁶ BERMAN, H. J. *Teisė ir <...>*, p. 26.

⁸⁵⁷ KWAN, K. Reflections on Contemporary Natural Law Theories and Their Relevance. *CGST Journal*, nr. 3, 2012, p. 197-224, p. 203 cituojama Jacques Maritain, *The Rights of Man and Natural Law* (London: Geoffrey, 1944); KŪRIS, E. *Grynoji teisė <...>*, p. 24; GOLDMAN, D. B. *Globalisation and <...>*, p. 227.

⁸⁵⁸ HART, H. L. A. *Teisės samprata <...>*, p. 322-337

kriterijai EPK 53 (a) straipsnio analizei daro įtaką tiek pozityviosios teisės normų, įkūnijančių konkrečius žmogaus teisių apsaugos standartus arba talpinančių savyje tokias kategorijas kaip *moralė* pagalba, tiek ir iš prigimtinės teisės perspektyvos, vertinant pozityviosios teisės sistemos normas.

Realų teisės funkcionavimą akcentuojantys amerikietiškas ir skandinaviskasis teisinis realizmas, kaip ir teisinio pozityvizmo paradigma, pripažįsta teisės atskyrimą nuo moralės. Vis dėlto Amerikos teisinis realizmas nurodo, jog moralė visgi gali daryti įtaką teisinei sistemai⁸⁵⁹ bei idėja „turėtų būti“, kurią pastaroji kryptis sieja su politika (angl. *policy*) ar asmeniniu pasirinkimu, gali lemti teisinį sprendimą⁸⁶⁰. Nors politika ar asmeninis pasirinkimas negali būti visiškai tapatinami su morale, tačiau sutiktina su pozicija⁸⁶¹, jog Amerikos teisinio realizmo požiūris į moralės ar į kitų už teisės ribų esančių argumentų vaidmenį labiau sutampa su prigimtinės teisės samprata nei su teisinio pozityvizmo pozicija. Vis dėlto, skirtingai nei prigimtinės teisės mokykla, teisiniai realistai nurodė, jog teisinio sprendimo priėmimui įtaką darantys faktoriai yra ne tik moralė, bet ir psichologiniai, politiniai, ekonominiai, verslo ar socialiniai kriterijai⁸⁶². Tai reiškia, jog teismų atliekamą sprendimų priėmimą šios teisinio realizmo šakos atstovai suvokia ne vien tik kaip formalų pozityviosios teisės normų apribotą procesą, bet ir kaip veiklą, kurioje reikia atsižvelgti ir į tai, kas „turėtų būti“ net tik moralės, bet ir kitų socialinės tikrovės sričių požiūriu.

Iš to, kas aptarta aukščiau, darytina išvada, jog teisinis realizmas atskleidžia tai, koks realybėje sudėtingas gali būti EPK 53 (a) straipsnio aiškinimas. Minėtos teisės normos aiškinimo atveju šios teisinio realizmo šakos atstovai atkreiptų dėmesį ne tik į normatyvinius – teisinius ir moralinius – aspektus, bet ir su

⁸⁵⁹ HOLMES, O. W. The Path <...>.

⁸⁶⁰ RUMBLE, W. E. Legal Positivism <...>, p. 1010 cituojama H. L. A. Hart, The Concept of Law (1961), at 200-201.

⁸⁶¹ JONES, H. W. Law and Morality <...>, p. 809.

⁸⁶² RUMBLE, W. E. Legal Positivism <...>, p. 997, cituojama W. O. DOUGLAS, Education for the Law, in DEMOCRACY AND FINANCE: THE ADDRESSES AND PUBLIC STATEMENTS OF WILLIAM O. DOUGLAS AS MEMBER AND CHAIRMAN OF THE SECURITIES AND EXCHANGE COMMISSION 279 (J. Allen ed. 1969).

ekonomine nauda ar netgi su pažanga tam tikroje mokslo sferoje susijusius argumentus ir tikslus. Nors negriežtosios teisės (angl. *soft law*) normos, Ekspertizės gairės, skelbia, jog ekonominio patentų suteikimo arba jų nesuteikimo poveikis nėra nagrinėjamas⁸⁶³, realybėje pastarieji aspektai yra itin svarbūs patentų sistemoms. Ekonominiai argumentai yra laikomi viena iš svarbiausių patentų sistemos sukūrimo priežasčių⁸⁶⁴. Todėl Konvencijos 53 (a) straipsnio aiškinimo iš teisinio realizmo perspektyvos atveju moralei suteikiamas turinys netgi gali būti nulemtas ekonominių siekių. Taigi, teisinio realizmo požiūriu, moralės kaip ir kitų tikrovės sričių įtakos, aiškinant ir taikant aptariamą Europos patentų teisės nuostatą, paneigti negalima.

Tai, kas aptarta aukščiau, atskleidžia, jog teisei sistemai Vakarų teisės tradicijos kontekste įtaką daro skirtingu metu susiformavusių ir netgi tam tikrais atvejais viena kitai priešingų paradigmu, akcentuojančių teisės formą, turinį ir realų jos funkcionavimą, visuma. Aptartos viena kitą keitusios⁸⁶⁵ ir konkuruojančios⁸⁶⁶ teisės sampratos yra svarbios kiekvienos šiuolaikinės teisinės sistemos, priklausančios Vakarų teisės tradicijai, supratimui, kurio reikšmingą dalį sudaro teisinės sistemos santykis su kitomis tikrovės sritimis, pavyzdžiui, morale, būtent taip, kaip tai yra EPK 53 (a) straipsnyje. Kiekviena iš aptartų teisės paradigmu išskiria po svarbią teisinės sistemos, priklausančios Vakarų teisės tradicijai, dimensiją ir parodo, jog minėtoje teisinėje sistemoje nėra nieko absoliučiai gryna forma.

Minėtų teisės paradigmu analizė atskleidžia reikšmingą ir realų moralės vaidmenį teisinėje sistemoje Vakarų teisės tradicijos kontekste. Tai reiškia, jog

⁸⁶³ Europos patentų tarnyba. *Ekspertizės gairės Europos patentų tarnyboje* [interaktyvus]. Lapkritis, 2017, G-II dalis, 4.1.3. <...>. Tačiau patentų teisės teorijoje yra vieningai sutariama, kokią svarbią ekonominę funkciją atlieka patentai (pvz. žr. HALL, B. H.; ir HARHOFF, D. Recent Research <...>).

⁸⁶⁴ HALL, B. H.; ir HARHOFF, D. Recent Research <...>.

⁸⁶⁵ BERMAN, H. J. The Western Legal tradition: The interaction <...>, p. 43.

⁸⁶⁶ BERMAN, H. J. Towards <...>; p. 779. TAMANAHA, B. Z. *A General Jurisprudence* <...>, p. 8. Šiuo atveju kalbėję apie teisinį pozityvizmą, prigimtinės teisės sampratą ir istorinę teisės mokyklą. Tiesa, H. E. Yntema sieja teisinį realizmą su istorine teisės mokykla (YNTEMA, H. E. Mr. Justice Holmes' View of Legal Science. *The Yale Law Review*, t. 40, nr. 5, 1931, p. 696-703).

šiuolaikinėje teisinėje sistemoje svarbios yra ir už šios sistemos ribų esančios vertybės, tačiau jų vaidmuo priklauso nuo kiekvienos iš aptartų perspektyvų. Viena vertus, ypač praktiniu požiūriu, tai veda į paradoksalią situaciją, kuomet moralės vaidmens teisinėje sistemoje klausimu toje pačioje teisės tradicijoje egzistuoja viena kitai prieštaraujančios pozicijos. Kita vertus, teisės paradigimų skirtumai leidžia moralės vaidmenį analizuoti plačiai, atsižvelgiant į įvairias jo dimensijas. Todėl, siekiant nustatyti moralės reikšmę Vakarų teisės tradicijai priklausančiam Konvencijos 53 (a) straipsniui, reikia pasitelkti visų aptartų teisės paradigimų pozicijas kaip lygiavertes.

4.3. Viešosios tvarkos vaidmuo Vakarų teisės tradicijoje

Ilgą laiką valstybės turėjo laisvę nesuteikti patentų tam tikrų technologijų sričių, pavyzdžiui, chemijos ar farmacijos, išradimams, kas buvo traktuojama viena iš didžiausių su intelektinėmis nuosavybės teisėmis susijusių kliūčių prekybai⁸⁶⁷. Tačiau, priėmus TRIPS, šis diskriminacinis režimas buvo panaikintas⁸⁶⁸, nes atsirado įpareigojimas susitariančioms šalims išduoti patentus visiems patentabilumo reikalavimus atitinkantiems išradimams nepriklausomai nuo technologijų srities⁸⁶⁹. Kartu šis naujas teisinis reguliavimas suteikė galimybę susitariančioms šalims nustatyti ribotas patentabilumo išimtis, viena kurių ir yra viešąja tvarka (*ordre public*) bei morale paremta 27 straipsnio 2 dalis⁸⁷⁰.

Minėta TRIPS išimtis nurodo, jog Pasaulio prekybos organizacijos (toliau – PPO) valstybės narės „gali nepatentuoti išradimų, kurie jų teritorijoje neleidžiami naudoti komercijoje, siekiant apsaugoti *ordre public* ar moralę, įskaitant žmonių, gyvūnų ar augalų gyvybės ar sveikatos apsaugą, arba norint išvengti rimto pakenkimo aplinkai, su sąlyga, kad toks sprendimas nepatentuoti nėra priimamas

⁸⁶⁷ PIRES DE CARVALHO, N. *The TRIPS Regime* <...>, p. 245.

⁸⁶⁸ PIRES DE CARVALHO, N. *The TRIPS Regime* <...>, p. 245.

⁸⁶⁹ Sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų <...>, 27 str. 1 d.

⁸⁷⁰ PIRES DE CARVALHO, N. *The TRIPS Regime* <...>, p. 247.

tik todėl, kad tokių išradimų naudojimas pagal tų valstybių narių teisę yra draudžiamas⁸⁷¹. Teisės doktrinoje nurodoma, jog ši TRIPS 27 straipsnio 2 dalis reiškia, kad išradimai gali būti pripažinti nepatentabiliais, „remiantis rizika, kad jų komercinis naudojimas jų teritorijoje gali kelti grėsmę *ordre public* ar moralei atitinkamų PPO narių teritorijose“⁸⁷².

Terminai *ordre public* ir *moralè* aptariamai TRIPS nuostatai, Europos Bendrijos pasiūlymu, buvo „pasiskolinti“ iš šiame disertaciniame tyrime analizuojamo EPK 53 (a) straipsnio⁸⁷³, kuris ne tik numato *ordre public* kaip vieną iš šios patentabilumo išimties pagrindų, bet ir nurodo, jog EPT, aiškindama pastarosios kategorijos turinį, tai gali daryti autonomiškai ir neprivalo atsižvelgti į EPO valstybių narių nacionalines teisinės sistemas⁸⁷⁴. Teisės doktrinoje nurodoma, jog Konvencijos 53 (a) straipsnyje minimą *ordre public* sudaro „etiškai pagrįstos konstitucinės ar kitos taisyklės, paprastai paremtos baudžiamosiomis nuostatomis, kurios atspindi visuomenėje ir prekyboje (angl. *trade*) vyraujančias pagrindines vertybes“⁸⁷⁵.

Anot D. Gervais'o, dėl patentus reguliuojančio TRIPS 5 skyriaus⁸⁷⁶, į kurį patenka 27 straipsnio 2 dalis, derėtis buvo sunkiausia, nes reikėjo pasiekti konsensuą tiek dėl problemų, egzistuojančių Šiaurės pusrutulio valstybėse, tiek dėl nesutarimų, kylančių tarp Pietų ir Šiaurės valstybių⁸⁷⁷. Nepaisant to, jog minėtas autorius pasiektą derybų rezultatą aptariamo 5 skyriaus išsamumo prasme vertina pozityviai ir apibūdina kaip „įspūdingą“⁸⁷⁸, teisinėje literatūroje yra įvairių

⁸⁷¹ Sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų <...>, 27 str. 2 d.

⁸⁷² GERVAIS, D. *The TRIPS Agreement* <...>, p. 341.

⁸⁷³ PIRES DE CARVALHO, N. *The TRIPS Regime* <...>, p. 297.

⁸⁷⁴ EPK 53 (a) nuostatos antra sakinio dalis nurodo, jog „toks naudojimas nelaikomas prieštaraujančiu viešajai tvarkai ar moralei vien dėl to, kad kai kuriose arba visose Susitariančioiose Valstybėse jį draudžia įstatymai ar kiti teisės aktai“ (2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų <...>).

⁸⁷⁵ SINGER, M.; ir STAUDER, D. *The European Patent* <...>, p. 88.

⁸⁷⁶ Sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų <...>, 5 skyrius: PATENTAI.

⁸⁷⁷ GERVAIS, D. *The TRIPS Agreement* <...>, p. 336.

⁸⁷⁸ GERVAIS, D. *The TRIPS Agreement* <...>, p. 336-337. Remiantis Pasaulio intelektinės nuosavybės organizacijos pateikiamais viešai prieinamais duomenimis, šiuo metu 164 pasaulio valstybės yra pasirašiusios TRIPS (Pasaulio intelektinės nuosavybės organizacija [interkatyvus. Žiūrėta 2017 m.

nuomonių, dalis kurių nurodo, jog TRIPS labiau atspindi išsivysčiusioms valstybėms, dažniausiai priklausančioms Vakarams, naudingą poziciją⁸⁷⁹.

Šio darbo tikslas nėra detaliam analizuoti klausimo, kurių valstybių ar jų grupių interesų, derantis dėl TRIPS, buvo labiausiai paisoma. Visgi tai, jog būtent industrializuotos Vakarų valstybės pasiūlė intelektinės nuosavybės apsaugos klausimus įtraukti į Bendrojo susitarimo dėl muitų tarifų ir prekybos Urugvajaus raundą (angl. *Uruguay round*), kuris paskatino įsteigti PPO bei priimti TRIPS⁸⁸⁰, leidžia daryti išvadą, jog pastaroji sutartis, įskaitant ir jos 27 straipsnio 2 dalį, didele dalimi atspindi būtent minėtų valstybių interesus. Be to, kaip nurodyta anksčiau, ir pats terminas *ordre public* buvo pasiūlytas Europos Bendrijos, remiantis EPK 53 (a) straipsnio, kuris šiame tyrime laikomas Vakarų teisės tradicijos dalimi, tekstu⁸⁸¹. Todėl TRIPS 27 straipsnio 2 dalies, su juo susijusių teisės normų ir doktrinos analizė laikytina naudinga, siekiant suvokti *ordre public* sampratą ir reikšmę Vakarų teisės tradicijoje.

Nors TRIPS versijoje lietuvių kalba 27 straipsnio 2 dalyje yra vartojama kategorija *ordre public*, tačiau EPK vertimo į lietuvių kalbą 53 (a) straipsnyje tas pats terminas yra įvardijamas kaip *viešoji tvarka*. Pastarasis terminas lietuvių kalba,

balandžio 27 d.] Prieiga per internetą: <http://www.wipo.int/wipolex/en/other_treaties/parties.jsp?treaty_id=231&group_id=22>).

⁸⁷⁹ Pvz. žr. GANA-OKEDIJI, R. L. Prospects For <...>, p. 746-757; GERVAIS, D. Intellectual Property, Trade & Development: The State of Play. *Fordham Law Review*, nr. 74, 2005, p. 505-535, p. 508-509 cituojama Daniel Gervais, *The TRIPS Agreement: Drafting History and Analysis* (2d ed. 2003); LEVIN, M. The pendulum keeps swinging – present discussions on and around the TRIPS Agreement Iš KUR, A.; ir LEVIN, M. *Intellectual Property Rights in a Fair World Trade System*. Cheltenham, Northampton, MA: Edward Elgar Publishing, 2011, p. 3-60, p. 15-16; KUR, A. International Norm-Making in the Field of Intellectual Property: A Shift Towards Maximum Rules? *The WIPO Journal*, 2009, nr. 1, p. 27-34, p. 28; TULLY, D. L. Prospects For Progress: The TRIPS Agreements and Developing Countries After the DOHA Conference. *Boston College International and Comparative Law Review*, 2003, t. 26, nr. 1, p. 129-143, p. 134.

⁸⁸⁰ KUR, A. International Norm-Making in the Field of Intellectual Property: A Shift Towards Maximum Rules. Iš *International Conference on Innovation and Communication Law*: pranešimas konferencijoje, 2009 [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. liepos 27 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ip.mpg.de/fileadmin/ipmpg/content/personen/annette_kur/madrid_08032.pdf>. Kai kuriuose šaltiniuose yra pabrėžiamas JAV vaidmuo, siekiant aukštesnių intelektinės nuosavybės apsaugos standartų (pvz. žr. DREXL, J. The Concept of Trade-Relatedness of Intellectual Property Rights in Times of Post-TRIPS Bilateralism. Iš ULRICH, H., et al. *TRIPS plus 20. MPI Studies on Intellectual Property and Competition Law*. Berlin, Heidelberg: Springer Verlag, 2016, t. 25, p. 53-83, p. 60-61).

⁸⁸¹ PIRES DE CARVALHO, N. *The TRIPS Regime* <...>, p. 297.

vartojamas ir šiame disertaciniame tyrime, Lietuvos teisės doktrinoje yra suvokiamas, kaip apimantis „pagrindinius principus, kuriais yra grindžiama valstybės teisinė sistema, valstybės ir visuomenės funkcionavimas“⁸⁸². Nurodoma, jog viešąją tvarką Lietuvos Respublikoje nustato Lietuvos Respublikos Konstitucija, administracinės ir kitų teisės šakų imperatyvios įstatymų normos⁸⁸³. Taip pat nurodoma, jog viešajai tvarkai prieštarauja sandoriai, kuriais susitariama: (a) įvykdyti ar slėpti teisės pažeidimą; (b) pakenkti Lietuvos Respublikos interesams ar sutrukdyti teisingumą; (c) varžyti prekybos laisvę ar kenkti vartotojų interesams; (d) apeiti įstatymus⁸⁸⁴.

Nepaisant to, jog kategorija *viešoji tvarka*, vartojama Lietuvos Respublikos teisės aktų normose⁸⁸⁵ ir doktrinoje⁸⁸⁶, sutampa su terminu, esančiu EPK 53 (a) straipsnio variante lietuvių kalba⁸⁸⁷, Konvencijos versijoje anglų kalba termino *viešoji tvarka* atitikmenys pastarąją kalba (*public order* arba *public policy*⁸⁸⁸), nėra vartojami. Vietoje jų yra vartojamas terminas *ordre public*, kilęs iš Prancūzijos

⁸⁸² MIZARAS, V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Iustitia, 2009, p. 348.

⁸⁸³ MIZARAS, V., et al. *Civilinė teisė* <...>, p. 348.

⁸⁸⁴ MIZARAS, V., et al. *Civilinė teisė* <...>, p. 348.

⁸⁸⁵ Pvz. žr. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.81 straipsnis nurodo, jog „Viešajai tvarkai ar gerai moralei prieštaraujantis sandoris yra niekinis ir negalioja“. Be to, CK 3.5 straipsnio 2 d. nurodo, jog „[i]gyvendindami šeimos teises ir vykdydami šeimos pareigas, asmenys privalo laikytis įstatymų, gerbti bendro gyvenimo taisykles, geros moralės principus ir veikti sąžiningai.“, o CK 1.2 straipsnio 2 d. nurodoma, jog „Civilines teises gali apriboti tik įstatymai ar įstatymų pagrindu – teismai, jeigu toks apribojimas būtinas viešajai tvarkai, geros moralės principams, žmonių sveikatai ir gyvybei, asmenų turtui, jų teisėms ir teisėtiems interesams apsaugoti.“ (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas <...>).

⁸⁸⁶ MIZARAS, V., et al. *Civilinė teisė* <...>, p. 348.

⁸⁸⁷ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo <...>.

⁸⁸⁸ Remiantis tarptautinėmis sutartimis, pripažintais teisinių terminų vertimais, Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos išaiškinimais ir terminologija, vartojama Europos Sąjungos dokumentuose, būtent *public policy* yra laikomas anglišką terminą *ordre public* atitikmeniu. Vis dėlto kai kurios tarptautinės institucijos, pavyzdžiui, Tarptautinis Baudžiamasis Teismas ir toliau vartoja terminą *ordre public* vietoje *public policy*, neversdamas į anglų kalbą (Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija. *Security-Related Terms in International Investment Law and in National Security Strategies* [interaktyvus] 2009 [žiūrėta 2017 m. sausio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.oecd.org/investment/investment-policy/42701587.pdf>>, p. 6-7).

teisės⁸⁸⁹. Pastarąjį terminą, kaip nurodoma mokslinėje literatūroje, yra sudėtinga išversti į anglų kalbą⁸⁹⁰; jis netgi traktuojamas kaip neturintis atitiktis joje⁸⁹¹.

Toks termino *ordre public* pasirinkimas parodo, kad nuo pat Konvencijos rengimo pradžios Europos patentų sistemoje yra siekiama, jog jis būtų suprantamas vienodai net ir iš tų teisinių sistemų, kuriose nacionalinės teisės normos aptariamą kategoriją apibrėžtų kitaip, perspektyvos. Tai taip pat patvirtina EPT siekį užtikrinti Europos patentų sistemos vieningumą ir autonomiškumą nuo nacionalinių teisinių sistemų, konstruojant *ordre public* turinį.

Civilinės teisės sistemos tradicijos valstybėse *ordre public* reiškia imperatyvias arba *jus cogens*⁸⁹² teisės nuostatas, kurios negali būti pakeistos sudarius sutartį ar kitaip apribotos⁸⁹³. Būtent tokia *ordre public* samprata egzistuoja Prancūzijos teisinėje sistemoje⁸⁹⁴. EPK versijoje vokiečių kalba yra vartojamas terminas *öffentliche Ordnung*, kuris egzistuoja civilinės teisės tradicijai priskiriamoje Vokietijos teisinėje sistemoje ir gali būti tapatinamas su *ordre public*⁸⁹⁵. Tuo tarpu Anglijos teisinėje sistemoje, priklausančioje bendrosios teisės sistemai, minėta kategorija yra laikoma artimiausia *viešajai politikai* (angl. *public policy*)⁸⁹⁶, kuri nurodo, jog teismai gali nevykdyti sutarčių, jeigu jos „prieštarautų fundamentaliems moralės principams (pranc. *bonnes moeurs* arba vok. *gute sitten*) arba pažeistų kitą viršesnę viešąjį interesą“⁸⁹⁷.

⁸⁸⁹ BEYLEVELD, D. ir BROWNSWORD, R. *Mice, Morality* <...>, p. 58.

⁸⁹⁰ UNCTAD-ICTSD. *Resource Book on TRIPS and Development* [interkatyvus] Sudarytojai P. Roffe ir C. Spennemann [žiūrėta 2017 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.iprsonline.org/unctadictsd/ResourceBookIndex.htm>>, p. 375.

⁸⁹¹ WARREN-JONES, A. *Finding a* <...>, p. 641 cituojama Armitage & Davis, "Patents and Morality in Perspective" (Common Law Institute of Intellectual Property, London 1994), at 24.

⁸⁹² SINCLAIR, I. *The Vienna Convention on the Law of Treaties*. Manchester: Manchester University Press. 1984, p. 203.

⁸⁹³ FORDE, M. The "Ordre Public" Exception and Adjudicative Jurisdiction Conventions. *The International and Comparative Law Quarterly*, t. 29, nr. 2/3, 1980, p. 259-273, p. 259.

⁸⁹⁴ FORDE, M. The "Ordre Public" <...>, p. 259.

⁸⁹⁵ SINCLAIR, I. *The Vienna* <...>, p. 203.

⁸⁹⁶ GERVAIS, D. *The TRIPS Agreement* <...>, p. 343.

⁸⁹⁷ FORDE, M. The "Ordre Public" <...>, p. 259.

Nors teisinėje literatūroje nurodoma, jog nėra sutarimo dėl termino *ordre public* apibrėžimo⁸⁹⁸, vis tiek yra siekiama pateikti tam tikrus apibendrinimus jo atžvilgiu. Pavyzdžiui, yra nurodoma, jog egzistuoja du požiūriai į kategoriją *ordre public*⁸⁹⁹. Vienas jų yra platesnis, šį terminą tapatinantis su viešąja tvarka (angl. *public order*) arba su viešąja politika (angl. *public policy*), kurios apima itin platų aspektų ratą⁹⁰⁰. Tokia samprata yra siejama su bendrosios teisės sistemos valstybėmis, pavyzdžiui, Anglija, ir, nepaisant savo platumo, yra laikoma mažiau kintančia⁹⁰¹.

Kita, siauresnė šio termino samprata nurodo, jog *ordre public* apima „pagrindus, nuo kurių nukrypti nėra įmanoma, nesukeliant pavojaus konkrečios visuomenės institucijoms (angl. *institutions*)“⁹⁰² arba „išreiškia susirūpinimą reikalais, kurie kelia pavojų socialinėms struktūroms, sujungiančioms visuomenę į vieną darinį, t.y. dalykams, kurie grasina pilietinei visuomenei“⁹⁰³. Pačioje TRIPS 27 straipsnio 2 dalyje detalizuojama, jog *ordre public* gali būti siejama su žmonių, gyvūnų ar augalų gyvybės ar sveikatos apsauga arba siekiu išvengti rimto pakenkimo aplinkai⁹⁰⁴. Taip pat teisės doktrinoje nurodoma ir tai, jog *ordre public* „apima tik „pagrindinius teisinės tvarkos principus“, pavyzdžiui, žmogaus orumo neliečiamumą, teisę į gyvybę, fizinį vientisumą, asmens laisvę“⁹⁰⁵.

Teisinėje literatūroje nurodoma, jog, rengiant TRIPS, Europos Bendrijos pasiūlytas terminas *ordre public* buvo pasirinktas vietoje *public order* arba *public policy* būtent todėl, kad jis pasižymi tikslesne ir siauresne reikšme⁹⁰⁶. Nors ši samprata įvardijama siauresne, kartu ji laikoma turinčia daugiau potencialo keistis

⁸⁹⁸ HELLSTADIUS, A. *A Quest for Clarity* <...>, p. 161.

⁸⁹⁹ HELLSTADIUS, A. *A Quest for Clarity* <...>, p. 161.

⁹⁰⁰ HELLSTADIUS, A. *A Quest for Clarity* <...>, p. 162.

⁹⁰¹ SINCLAIR, I. *The Vienna* <...>, p. 204.

⁹⁰² GERVAIS, D. *The TRIPS Agreement* <...>, p. 343.

⁹⁰³ UNCTAD-ICTSD. *Resource Book* <...>, p. 375.

⁹⁰⁴ Sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų <...>, 27 str. 2 d. Nors 27 str. 2 d. nenurodoma, jog išvardyti aspektai būtent siejami su *ordre public*, tačiau teisės doktrinoje jie priskiriami būtent šiai kategorijai, o ne moralei (HELLSTADIUS, A. *A Quest for Clarity* <...>, p. 163).

⁹⁰⁵ STRAUS, J. *Ordre public* <...>, p. 22.

⁹⁰⁶ STRAUS, J. *Ordre public* <...>, p. 22.

ir vystytis, atsižvelgiant į politines, socialines bei ekonomines aplinkybes⁹⁰⁷, todėl pagrįstai yra laikoma evoliucine⁹⁰⁸.

Atsižvelgiant į tai, kas aptarta, konstatuotina, jog kategorija *viešoji tvarka* (*ordre public*) yra siejama su teisės normomis ir principais, turinčiais fundamentalią reikšmę konkrečios visuomenės, jos narių, supančios aplinkos egzistavimui bei tinkamam funkcionavimui. Į viešosios tvarkos apimtį patenka ir svarbią vietą joje užima dėmesys žmogui bei jo esminių interesų apsaugai, kas yra būdinga kiekvienai šiuolaikinei Vakarų teisės tradicijai priklausančiai teisinei sistemai. Nepaisant to, jog viešoji tvarka pirmiausia yra tapatinama su teisiniais socialinės tikrovės sričių aspektais, kartu ji geba evoliucionuoti ir prisitaikyti prie besikeičiančių aplinkos sąlygų. Todėl jos turinį gali formuoti ne tik nusistovėjusios teisės normos ir principai, bet ir neteisinio pobūdžio argumentai. Tai atskleidžia kitą Vakarų teisės tradicijos bruožą, santykinę teisės autonomiškumą nuo kitų tikrovės sričių, ir leidžia konstatuoti, jog viešoji tvarka, pirmiausia siejama su teisės normomis bei principais, gali sutapti ir su tam tikromis visuomenėje paplitusiomis moralinėmis nuostatomis. Šiais atvejais viešąją tvarką Vakarų teisės tradicijos teisinėse sistemose gali būti sudėtinga atskirti nuo moralės, ką ir iliustruoja EPT padalinių praktika aiškinant bei taikant EPK 53 (a) straipsnį.

⁹⁰⁷ SINCLAIR, I. *The Vienna <...>*, p. 204.

⁹⁰⁸ GERVAIS, D. *The TRIPS Agreement <...>*, p. 343.

4.4. Preliminarios išvados

Didžiojoje dalyje EPT praktikos moralė ir viešoji tvarka traktuojamos kaip vienas prieštaravimo patento suteikimui, remiantis EPK 53 (a) straipsniu, pagrindas. Egzistuoja tik keletas Tarnybos sprendimų, kuriuose minėtos kategorijos atskiriamos, moralę siejant su neteisinėmis konkrečioje visuomenėje pripažįstamomis elgesio normomis, o viešąją tvarką – su teisės normomis, fundamentaliomis konkrečios visuomenės egzistavimui ir tinkamam jos funkcionavimui.

Teisiniame pozityvizme ir teisiniame realizme moralė suvokiama kaip neteisinio pobūdžio visuomenėje pripažįstamos elgesio normos ar netgi subjektyvūs individo vidiniai įsitikinimai, darantys įtaką teisės normų kūrimui, aiškinimui ir taikymui. Prigimtinės teisės mokyklos požiūriu, moralė, nepaisant jos santykinumo, gali būti tapatinama su teise arba būti jos įvertinimo pagrindu. Vis dėlto net ir paradigmoje, siekiančiose griežtai atskirti moralę nuo teisės, egzistuoja situacijos, kuriose tai padaryti yra sudėtinga, todėl šios dvi kategorijos gali sutapti. Viešoji tvarka Vakarų teisės tradicijoje yra tapatinama su teisės normomis ir principais, turinčiais fundamentalią reikšmę konkrečios visuomenės, jos narių, supančios aplinkos egzistavimui bei tinkamam funkcionavimui, tačiau dėl savo gebėjimo evoliucionuoti ir prisitaikyti prie besikeičiančių sąlygų, akceptuojant neteisinio pobūdžio argumentus, tam tikrais atvejais gali sutapti su moralės nuostatomis.

Vakarų teisės tradicijoje ir EPT praktikoje atskirti moralę ir viešąją tvarką vieną nuo kitos yra sudėtinga. Jos gali būti traktuojamos tiek kaip viena kategorija, tiek atskiriamos, viešąją tvarką tapatinant su teisės normomis ir principais, o moralę – su neteisinio pobūdžio elgesio normomis. Šie sunkumai atskirti analizuojamas kategorijas tiek iš Vakarų teisės tradicijos, tiek Europos patentų sistemos pozicijos, atskleidžia vieną iš pagrindinių Vakarų teisės tradicijos bruožų – santykinę teisės autonomiškumą nuo kitų socialinės tikrovės sričių.

5. Ekonominiai patentų suteikimo aspektai Europos patentų sistemoje

5.1. Utilitaristinės patentų teisės teorijos ir jų pasireiškimas biomedicinos mokslų srityje

Kaip minėta šiame disertaciniame tyrime, terminas *Vakarai*, be kita ko, gali būti vartojamas į rinkos ekonomiką ir kapitalizmą orientuotoms visuomenėms apibūdinti⁹⁰⁹. Tai reiškia, jog tokiose visuomenėse bei pilietinių ir politinių teisių bei laisvių svarbią vietą užima ekonominės ir socialinės teisės bei laisvės, suteikiančios individams galimybę kurti materialinę gerovę⁹¹⁰. Minėtų teisių ir laisvių svarbą⁹¹¹ atskleidžia tiek tarptautiniai⁹¹², tiek nacionaliniai⁹¹³ Vakarų teisės tradicijos valstybėse galiojantys teisės aktai.

Viena iš daugelio priemonių, skirtų individų ekonominėms teisėms ir laisvėms įgyvendinti, o kartu ir inovacijų kūrimui bei konkurencijai skatinti, yra patentų

⁹⁰⁹ HERBORTH, B., ir HELLMANN, G. Introduction: Uses <...>, p. 2. Žr. poskyrį „3.2. Vakarų teisės tradicijos samprata XXI amžiuje“.

⁹¹⁰ Dėl ekonominių ir socialinių teisių Vakarų teisės tradicijai priklausančiose valstybėse nėra visiško sutarimo. Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto kol kas nėra ratifikavusios JAV, kurios, remiantis moksline literatūra, yra priskiriamos Vakarų teisės tradicijai.

⁹¹¹ Nors teisės doktrinoje žmogaus teisės yra laikomos nedalomomis, kas paneigia šių teisių hierarchiją, yra pripažįstama, jog vienoms žmogaus teisėms yra arba gali būti suteikiama didesnė apsauga nei kitoms (pvz. žr. ŠTARIENĖ, L. Teisės į teisingą teismą, įtvirtintos Europos žmogaus teisių konvencijos 6 str., pobūdis, vieta ir apsaugos lygis kitų konvencijos teisių požiūriu. *Jurisprudencija*, 2006, t. 10, nr. 88, p. 40-48, p. 41).

⁹¹² 1948 m. gruodžio 10 d. Jungtinių Tautų Generalinės <...>; 1950 m. lapkričio 4 d. Žmogaus teisių <...>; 2000 m. gruodžio 7 d. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija <...>.

⁹¹³ Pvz.: (a) Lietuvos Respublikos Konstitucija: I skirsnis. Lietuvos valstybė; II skirsnis. Žmogus ir valstybė, III. Skirsnis. Visuomenė ir valstybė. IV skirsnis. Tautos ūkis ir darbas (Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, nr. 33-1014); (b) 1949 m. Vokietijos Konstitucija (vok. *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*): I skyriuje „Pagrindinės teisės“: 1-11 straipsniuose išdėstytos su žmogaus orumo apsauga susijusios bei pilietinėmis ir politinėmis teisėmis, o nuo 12 straipsnio prasideda su piliečių ekonomine veikla susijusios teisės (*Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland* [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. gegužės 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.bundestag.de/gg>>); (c) 1978 m. Ispanijos Konstitucija (isp. *Constitución Española*): Pirmas skyrius aptaria valstybės valdymo formą, kalbą, vėliavą, mažumas ir pan., o antras skyrius pateikia pagrindinių teisių ir pareigų sąrašą, kuriame pirmiausia pateikiamos pilietinės ir politinės teisės, o paskui – socialinės ir ekonominės teisės (*Constitución Española. Senado de España* [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. gegužės 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.senado.es/constitu_i/index.html>).

suteikimo sistema⁹¹⁴, kurią galima pagrįsti tiek prigimtinės teisės doktrina⁹¹⁵ paremtomis, tiek utilitaristinėmis teorijomis⁹¹⁶. Ekonominiu požiūriu, patentai – tai susitarimas tarp visuomenės ir išradėjo: jų pagalba valstybės arba jų įgaliotos regioninės ar tarptautinės organizacijos, paprastai suteikdamos išimtinės teises dvidešimčiai metų⁹¹⁷ uždrausti kitiems naudoti konkretų išradimą, sukuria ne tik paskatą (angl. *incentive*)⁹¹⁸ atlikti mokslinius tyrimus ir išvystyti tam tikrą išradimą, bet ir įpareigoja atskleisti jį visuomenei, o ne laikyti komercine paslaptimi⁹¹⁹. Taigi, patentai ne tik tenkina privačius interesus, bet ir veikia visuomenės interesų labui, nes skatindami mokslo ir technologijų pažangą bei konkurenciją, siekia užtikrinti socialinę ir ekonominę gerovę.

Europos patentų sistemos siekiais Konvencijoje yra įvardijami bendradarbiavimo tarp Europos valstybių išradimų apsaugos srityje stiprinimas ir bendros patentų išdavimo procedūros sukūrimas⁹²⁰. Visgi, anot E. van Zimmeren, su patentų suteikimu susiję utilitaristiniai aspektai, skatinantys išradimų kūrimą, jų atskleidimą ir socialinės bei ekonominės gerovės kūrimą, taip pat yra svarbūs Europos patentų sistemos sukūrimo tikslai⁹²¹. Mokslinėje literatūroje yra išskiriamos šios pagrindinės utilitarizmo filosofija paremtos patentų suteikimo sistemos teorijos: (a) atlygio teorija (angl. *reward theory*); (b) patentų paskatinimo

⁹¹⁴ Be patentų egzistuoja ir kitos priemonės, pvz., dotacijos; prizai; subsidijos ir pan. (žr. GUELLEC, D.; ir VAN PROTTELSBERGHE DE LA POTERIE, B. *The Economics* <...>, p. 55-63).

⁹¹⁵ Daugiau apie prigimtinės teisės doktrina paremtas *patentų* teorijas žr.: VAN ZIMMEREN, E. Towards a <...>, p. 182-198. Apie prigimtinės teisės doktrina paremtas *intelektinės nuosavybės* teorijas žr. BIRŠTONAS, R. *et al. Intelektinės nuosavybės teisė*. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 28-31.

⁹¹⁶ Patentų sistemų sukūrimo pagrindų klausimu, plačiau žr.: MACHLUP, F. An Economic Review <...>; VAN ZIMMEREN, E. Towards a <...>, p. 182; GUELLEC, D.; ir VAN PROTTELSBERGHE DE LA POTERIE, B. *The Economics* <...>, p. 46-51.

⁹¹⁷ Sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų <...>, 33 str.: „Apsaugos galiojimo terminas neturi būti trumpesnis negu 20 metų, skaičiuojant nuo paraiškos padavimo dienos“.

⁹¹⁸ Lietuvių kalbos išteklių informacinė sistema. E.žodynai. Daugiakalbiai <...>.

⁹¹⁹ Pvz. žr. HALL, B. H., HARHOFF, D. Recent Research <...>, p. 8; LONG, C. Patent signals. *University of Chicago Law Review*, 2002, nr. 69, p. 625-679, p. 626; MAZZOLENI, R.; ir NELSON, R. R. Economic Theories <...>, p. 1038; MACHLUP, F. An Economic Review <...>, p. 21; WILLIAMS, H. L. How Do Patents Affect Research Investments? *Annual Review of Economics*, t. 9(1), p. 441-469, p. 445.

⁹²⁰ 1973 m. spalio 5 d. Europos patentų išdavimo<...>, Preamble.

⁹²¹ VAN ZIMMEREN, E. Towards a <...>, p. 219-220 cituojama Danish Board of Technology et al. (2007), Policy options for the improvement of the European Parliament, STOA, IP/A/STOA/FWC/2005-28/SC16, available http://www.europarl.europa.eu/stoa/publications/studies/stoa16_en.pdf, at pp. 33-4.

teorija (angl. *patent-induced theory*), (c) atskleidimo teorija (angl. *disclosure theory*), (d) komercializavimo teorija (angl. *the commercialization theory*)⁹²².

Atlygio teorija nurodo, jog išradėjas turi teisę gauti atlygį už išradimo sukūrimą ir jo atskleidimą visuomenei⁹²³. Anot F. Machlup'o, minėtą atlygį įkūnija išradėjui suteikiama laikina išimtinė teisė kontroliuoti konkretaus išradimo naudojimą, kuri būtų proporcinga jo naudingumui visuomenei⁹²⁴. Taip pat įtaka rinkoje (angl. *market power*), kurią gali suteikti patentas, sukuria patento savininkui galimybę susigrąžinti savo investicijas į vykdytų tyrimų pastoviuosius kaštus⁹²⁵. Priešingu atveju, nepavykus atgauti investuotų lėšų, išradėjui gali išnykti noras kurti patentabilius inovatyvius objektus arba procesus ateityje⁹²⁶. Šios teorijos trūkumu yra įvardijama tai, jog ne visada pavyksta suteikti apdovanojimą labiausiai nusipelniusiam inovatoriui bei, net ir tinkamai pritaikius išradimą, apdovanojimas ir jo dydis gali priklausyti nuo konkrečios inovacijos komercinės sėkmės, kurią lemia daugybė veiksnių⁹²⁷.

Patentų paskatinimo teorija, kuri glaudžiai susijusi su atlygio teorija, skiriasi nuo pastarosios tuo, jog, remiantis aptariama teorija, yra atlyginama tik už tuos

⁹²² MACHLUP, F. An Economic Review <...>, p. 20-25; VAN ZIMMEREN, E. Towards a <...>, p. 182; VAN ZIMMEREN, E. Towards a <...>, p. 198-211. Mokslinėje literatūroje nurodoma, jog utilitarizmo filosofijos kryptimi paremtų patentų teisinės apsaugos pagrindimo teorijų yra ir daugiau (pvz.: (a) perspektyvos teorija (angl. *prospect theory*); (b) nuomos išsklaidymo teorija (angl. *rent dissipation theory*); (c) lenktyniavimo išrasti teorija (angl. *race-to-invent*); (d) perkeliama tvoros teorija (angl. *portable fence theory*). Jomis paprastai yra siekiama ištaisyti šiame tyrime aptartų pagrindinių teorijų trūkumus (VAN ZIMMEREN, E. Towards a <...>, p. 204-212).

⁹²³ KO, Y. An Economic Analysis of Biotechnology Patent Protection. *The Yale Law Journal*, 1992, t. 102, nr. 3, p. 777-804, p. 791 cituojama WARDS. BOWMAN, JR., PATENT AND ANTITRUST LAW 2-3 (1973); Kenneth J. Arrow, Economic Welfare and the Allocation of Resources for Invention, in THE RATE AND DIRECTION OF INVENTIVE ACTIVITY: ECONOMIC & SOCIAL FACTORS 609 (Universities-National Bureau Comm. for Economic Research and the Comm. on Economic Growth of the Social Science Research Council ed., 1962); John S. McGee, Patent Exploitation: Some Economic and Legal Problems, 9 J.L. & ECoN. 135 (1966); Richard R. Nelson, The Economics of Invention: A Survey of the Literature, 32 J. BUS. 101 (1959).

⁹²⁴ MACHLUP, F. An Economic Review <...>, p. 21.

⁹²⁵ WILLIAMS, H. L. How Do Patents <...>, p. 442.

⁹²⁶ KO, Y. An Economic Analysis <...>, p. 792 cituojama FREDERICK M. SCHERER, INDUSTRIAL MARKET STRUCTURE AND ECONOMIC PERFORMANCE 444 (2nd ed. 1980); William F. Baxter, Legal Restrictions on Exploitation of the Patent Monopoly: An Economic Analysis, 76 YALE L.J. 267, 268-69 (1966).

⁹²⁷ VAN ZIMMEREN, E. Towards a <...>, p. 199.

išradimus, kuriuos sukūrusio ir paskelbusio išradėjo motyvacija remiasi patentų sistema, o, atlygio teorijos požiūriu, siekiant gauti atlygį už išradimą, inovacijų sukūrimo motyvacijos pagrindas nėra svarbus⁹²⁸. Nors ši teorija yra laikoma dominuojančia ir susilaukia palaikymo iš ekonomistų, mokslininkų ir politikų, ji negali paaiškinti tų atvejų, kai išradimai sukuriama dėl prižasčių, nesusijusių su patentų suteikimo sistema⁹²⁹.

Atskleidimo teorija, kurią F. Machlup'as apibūdina kaip susitarimą tarp išradėjo ir visuomenės, pirmajam atskleidžiant slaptą informaciją mainais už jos išskirtinio pramoninio naudojimo apsaugą⁹³⁰, yra viena iš labiausiai paplitusių patentų teisės pagrindimo teorijų⁹³¹. Išradėjui suteikiamos išimtinės patentų teisės nulemia greitą ir platų informacijos, kurios pagalba gali būti kuriami nauji išradimai⁹³², atskleidimą, neleidžia technologinėms žinioms, kurios priešingu atveju taptų komercine paslaptimi, „mirti kartu su jų išradėju“⁹³³, bei užkerta kelią tyrimų pasikartojimui⁹³⁴.

Visgi tam tikrose situacijose atsiskleidžia šios teorijos trūkumai. Pavyzdžiui, išlaikyti paslapyje svarbią informaciją apie išradimą ilgą laiką yra sudėtinga, todėl, net ir neegzistuojant patentų sistemai, vargu, ar visada įmanoma išsaugoti komercines paslaptis. Atsižvelgiant į tai, egzistuoja tikimybė, jog, net ir nesuteikus išimtinės teisės į išradimą, visuomenė vis tiek sužinotų svarbią technologinę informaciją, todėl, net ir nesant patentų sistemos, ji prarastų mažai arba nieko⁹³⁵. Tuo tarpu išradėjas, žinodamas, jog žinios apie jo sukurtas inovacijas nebus

⁹²⁸ VAN ZIMMEREN, E. Towards a <...>, p. 199.

⁹²⁹ VAN ZIMMEREN, E. Towards a <...>, p. 200.

⁹³⁰ MACHLUP, F. An Economic Review <...>, p. 21.

⁹³¹ HALL, B. H., HARHOFF, D. Recent Research <...>, p. 8; WILLIAMS, H. L. How Do Patents <...>, p. 441.

⁹³² WILLIAMS, H. L. How Do Patents <...>, p. 445.

⁹³³ MACHLUP, F. An Economic Review <...>, p. 21.

⁹³⁴ KO, Y. An Economic Analysis <...>, p. 792 cituojama FREDERICK M. SCHERER, INDUSTRIAL MARKET STRUCTURE AND ECONOMIC PERFORMANCE 440 (2nd ed. 1980); WARDS. BOWMAN, JR., PATENT AND ANTITRUST LAW 12-13 (1973).

⁹³⁵ MACHLUP, F. An Economic Review <...>, p. 24.

atskleistos visuomenei, nesieks registruoti patento⁹³⁶. Šiuo atveju paraiška patentui gauti greičiausiai bus pateikta tik išradėjui supratęs, jog, pradėjus pardavinėti išradimu paremtą prekę, svarbi informacija gali būti atskleista ir panaudota konkurentų. Kita problema yra tai, jog patentai gali būti suteikti pareiškėjams neatskleidus apie išradimą pakankamos informacijos, kuri leistų atitinkamos srities specialistui ją pritaikyti⁹³⁷.

Komercializavimo teorija gali būti aktuali, patentuojant išradimus ankstyvoje inovacijos vystymo stadijoje, kai yra aišku, jog bus reikalingi tolesni tyrimai, siekiant padaryti išradimą pritaikomu praktikoje⁹³⁸. Šioje stadijoje įgyti patentai suteikia tam tikrą garantiją, jog jeigu išradimo vystymas bus sėkmingas, patento turėtojui sulauks ekonominės naudos⁹³⁹. Tokiais atvejais patentai gali būti licencijuojami kitiems subjektams, kurie toliau vystys arba komercializuos išradimus, arba panaudojami, siekiant gauti rizikos kapitalo investicijų, kas ypač aktualu mažoms įmonėms, siekiančioms vystyti ir komercializuoti savo išradimą savarankiškai⁹⁴⁰. Kita vertus, anot F. Machlup'o, neegzistuojant išradimo pramoniniam pritaikomumui, išradimo vystymas gali būti ta stadija, kuomet patentų sistema gali paskatinti laikyti informaciją paslapyje, o ne ją atskleisti⁹⁴¹, dėl ko aptariama komercializavimo teorija gali ne visada pasitvirtinti.

Mokslinėje literatūroje nurodoma, jog patentų suteikimo teorijos, įskaitant ir aukščiau aptartąsias, neretai persidengia arba viena kitą papildo⁹⁴². Todėl griežtai jas atriboti vieną nuo kitos gali būti sudėtinga. Nors kiekviena jų atsirado įvairiomis aplinkybėmis ir skirtingais istoriniais laikotarpiais, taip pat pasižymi tiek privalumais, tiek trūkumais bei skirtingai atspindi tyrimų konkrečiuose technologijų sektoriuose ypatumus, jos visos turėjo įtakos patentų sistemos

⁹³⁶ MACHLUP, F. An Economic Review <...>, p. 24.

⁹³⁷ MACHLUP, F. An Economic Review <...>, p. 32.

⁹³⁸ VAN ZIMMEREN, E. Towards a <...>, p. 203.

⁹³⁹ MAZZOLENI, R.; ir NELSON, R. R. Economic Theories <...>, p. 1040.

⁹⁴⁰ VAN ZIMMEREN, E. Towards a <...>, p. 204.

⁹⁴¹ MACHLUP, F. An Economic Review <...>, p. 24-25.

⁹⁴² MAZZOLENI, R.; ir NELSON, R. R. Economic Theories <...>, p. 1034.

vystymuisi. Dėl to neturėtų būti ignoruojamos net ir tos, kurių atsiradimo kontekstas labai skiriasi nuo dabartinio⁹⁴³.

Vis dėlto, žvelgiant į minėtas teorijas, konstatuotina, jog visas patentų sistemas vienija tikslas skatinti inovacijų atsiradimą ir skleisti naujausias mokslo bei technologijų žinias, užtikrinant tiek privačius, tiek viešuosius interesus. Tačiau, nepaisant minėtų tikslų, tiek teorinės, tiek empirinės mokslinės analizės pateikia dviprasmiškas išvadas dėl patentų sistemos efektyvumo tiek puoselėjant išradimų kūrimą ir vystymą, tiek su jais susijusių naujausių mokslo ir technologijų žinių atskleidimą⁹⁴⁴. Taigi, kaip nurodo, D. Burk'as su M. Lemley'iu, nors ir egzistuoja „beveik vieningas sutarimas“, jog patentų, kaip išimtinių teisių, suteikimo tikslas yra skatinti inovacijų kūrimą, diskusijose dėl patentų sistemos sėkmingumo, nuomonės išskiria⁹⁴⁵.

Nepaisant minėtų nesutarimų, mokslinėje literatūroje daugeliu atvejų yra sutariama, jog egzistuoja priežastinis ryšys tarp patentų suteikimo ir inovacijų kūrimo biomedicinos mokslų srityje⁹⁴⁶. Todėl, skirtingai nei kitose mokslo ir technologijų sferose, patento suteikimas ar jo paraiškos atmetimas pagrįstai gali daryti įtaką minėtos mokslų srities vystymuisi ir inovacijų joje atsiradimui. Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, jog EPK 53 (a) straipsnis, kuris, kaip aptarta šiame disertaciniame tyrime, dažniausiai pasitelkiamas analizuojant būtent

⁹⁴³ VAN ZIMMEREN, E. Towards a <...>, p. 224.

⁹⁴⁴ Pvz. žr. HALL, B. H., HARHOFF, D. Recent Research <...>, p. 8-18; PEUKERT, A. Intellectual Property and development <...>, p. 9; WILLIAMS, H. L. How Do Patents <...>, p. 442-443.

⁹⁴⁵ BURK, D. L. ir LEMLEY, M. A. Policy Levers in Patent Law. *Virginia Law Review*, 2003, vol. 89, nr. 7, p. 1575-1696, p. 1580-1581.

⁹⁴⁶ VAN ZIMMEREN, E. Towards a <...>, p. 201 cituojama J.E. Bessen & M.J. Meurer (2008), Patent Failure: How Judges, Bureaucrats, and Lawyers Put Innovators at Risk, Princeton University Press, at pp. 89 and 106-9, 112-118; P. Belleflamme (2008), 'How Efficient is the Patent System? A General Appraisal and an Application to the Pharmaceutical Sector', in: A. Gosseries, A. Marciano & A. Strowel (eds.), Intellectual Property and Theories of Justice, New York, Palgrave MacMillan, 210-229, at pp. 219-20; W.M. Cohen et al. (2001), 'R&D spillovers, patents and the incentives to innovate in Japan and the United States, 31 Res. Pol'y, 1349-67; A. Arora, A. Fosfuri & A. Gambardella (2001), Markets for Technology: The Economics of Innovation and Corporate Strategy, Cambridge, MIT Press; R.C. Levin et al. (1987), 'Appropriating the returns from industrial research and development, 3 Brookings papers on Economic Activity, 783-831 and E. Mansfield (1986), 'Patents and Innovation: An Empirical Study, 32 Management Science, 173-81; GUELLEC, D.; ir VAN PROTTELSBERGHE DE LA POTERIE, B. *The Economics* <...>, p. 67.

biotechnologinių išradimų patentabilumą, gali turėti įtakos tolesniam biomedicinos mokslų ir su juo susijusių mokslo bei technologijų sričių vystymuisi. Esant tokiai situacijai, yra būtina šiame tyrime aptarti minėto Konvencijos straipsnio taikymo pasekmes.

5.2. Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnio taikymo padariniai

Mokslinėje literatūroje nurodoma, jog Europos patentų sistema buvo vienas iš vizijos sukurti artimesnę Antrojo pasaulinio karo nuniokotos Europos valstybių sąjungą elementų⁹⁴⁷. Ši sąjunga laikyta viena pagrindinių priemonių Senojo žemyno bendrosios rinkos vystymui ir ekonomikos augimui pasiekti⁹⁴⁸. Iš pradžių EPT veikė kaip institucija, kuri, suteikdama patentus, skatino inovacijas ir ekonomikos augimą bei atliko rinkos formavimo funkciją (angl. *market shaping*)⁹⁴⁹. Tačiau vėliau, vykstant mokslo ir technologijų pažangai, Tarnyba ėmė identifikuoti situacijas, kuriose rinkos dėsnių (angl. *market forces*) tam tikriems išradimams taikymas gali būti žalingas visuomenei⁹⁵⁰, dėl ko jiems neturėtų būti išduodami patentai, ką ir iliustruoja nuo XX amžiaus devintojo dešimtmečio suintensyvėjęs EPK 53 (a) straipsnio biotechnologiniams išradimams taikymas.

Nors, kaip išanalizuota šiame disertaciniame tyrime⁹⁵¹, patentų sistemos sukūrimu yra siekiama skleisti naujausias mokslo ir technologijų žinias bei tokiu būdu skatinti inovacijų atsiradimą, suteikiant ekonominę naudą išradėjams, EPT ekspertizės gairės ir EPT apeliacinės kolegijos praktika⁹⁵² skelbia, jog, aiškinant ir taikant Konvencijos 53 (a) straipsnį, „EPT nebuvo patikėta užduotis atsižvelgti į

⁹⁴⁷ PLOMER, A. A Unitary Patent for <...>, p. 510.

⁹⁴⁸ PLOMER, A. A Unitary Patent for <...>, p. 510.

⁹⁴⁹ PARTHASARATHY, S. Co-producing <...>, p. 76.

⁹⁵⁰ PARTHASARATHY, S. Co-producing <...>, p. 76.

⁹⁵¹ Žr.: „5.1. Utilitaristinės patentų teisės teorijos ir jų pasireiškimas biomedicinos mokslų srityje“.

⁹⁵² P vz. žr. *Transgenic plant/NOVARTIS II*, byla nr. G 1/98, para. 3.9; Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2007 m. rugsėjo 27 d. sprendimas *Breast <...>*, para. 53.

patentų suteikimo konkrečiose technologijų srityse ekonominį poveikį ir atitinkamai riboti patentabilių objektų sferą⁹⁵³. Be to, minėtose Gairėse ir EPT praktikoje nurodoma, jog „standartas, kurį reikia taikyti EPK 53 (a) straipsnio išimčiai, yra tai, ar išradimo paskelbimas arba naudojimas prieštarauja viešajai tvarkai ir moralei“⁹⁵⁴. Pavyzdžiui, remiantis EPT apeliacinės kolegijos praktika, Konvencijos 53 (a) straipsnio kontekste į komercinio išradimo naudojimo atitikimo viešajai tvarkai ir moralei vertinimą nepatenka „neigiamų socialinių ir ekonominių pasekmių“ pacientams⁹⁵⁵ arba ūkininkams ir tradiciniams augalų veisėjams vertinimas⁹⁵⁶. Taigi, EPT, analizuodama išradimų komercinį naudojimą EPK 53 (a) straipsnio atžvilgiu, ekonominio patentų suteikimo poveikio nevertina.

Nepaisant tokio ekonominių argumentų įtakos atmetimo Konvencijos 53 (a) straipsnio aiškinimui, kaip aptarta aukščiau, biomedicinos mokslų srityje komercinio išradimo naudojimo viešosios tvarkos ir (ar) moralės atžvilgiu įvertinimas gali turėti ekonominį poveikį tiesioginį interesą į konkretaus patento suteikimą turintiems subjektams. Tai patvirtina tiek mokslinė literatūra⁹⁵⁷, tiek faktas, jog, būtent siekdama skatinti ekonomiką visos Europos mastu, Taryba Biotechnologijų direktyvos nuostatas įtraukė į EPK Įgyvendinimo taisykles⁹⁵⁸.

⁹⁵³ Europos patentų tarnyba. *Ekspertizės gairės Europos patentų tarnyboje* [interaktyvus]. Lapkritis, 2017, G-II dalis, 4.1.3. dalis. Prieiga per internetą: <https://www.epo.org/law-practice/legal-texts/html/guidelines/e/g_ii_4_1_3.htm> [žiūrėta 2017 m. birželio 26 d.].

⁹⁵⁴ *Transgenic plant/NOVARTIS II*, byla nr. G 1/98, para. X; Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2007 m. rugsėjo 27 d. sprendimas *Breast* <...>, para. 53; Europos patentų tarnyba. *Ekspertizės gairės Europos patentų tarnyboje* [interaktyvus]. Lapkritis, 2017, G-II dalis, 4.1.3 <...>.

⁹⁵⁵ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2007 m. rugsėjo 27 d. sprendimas *Breast* <...>, para. 52.

⁹⁵⁶ *Transgenic plant/NOVARTIS II* <...>, para. X.

⁹⁵⁷ VAN ZIMMEREN, E. Towards a <...>, p. 201 cituojama J.E. Bessen & M.J. Meurer (2008), *Patent Failure: How Judges, Bureaucrats, and Lawyers Put Innovators at Risk*, Princeton University Press, at pp. 89 and 106–9, 112–118; P. Belleflamme (2008), ‘How Efficient is the Patent System? A General Appraisal and an Application to the Pharmaceutical Sector’, in: A. Gosseries, A. Marciano & A. Strowel (eds.), *Intellectual Property and Theories of Justice*, New York, Palgrave MacMillan, 210–229, at pp. 219–20; W.M. Cohen et al. (2001), ‘R&D spillovers, patents and the incentives to innovate in Japan and the United States’, 31 *Res. Pol’y*, 1349–67; A. Arora, A. Fosfuri & A. Gambardella (2001), *Markets for Technology: The Economics of Innovation and Corporate Strategy*, Cambridge, MIT Press; R.C. Levin et al. (1987), ‘Appropriating the returns from industrial research and development’, 3 *Brookings papers on Economic Activity*, 783–831 and E. Mansfield (1986), ‘Patents and Innovation: An Empirical Study’, 32 *Management Science*, 173–81.

⁹⁵⁸ PARTHASARATHY, S. Co-producing <...>, p. 78.

Atsižvelgiant į tai, tenka analizuoti, kokį ekonominį poveikį gali turėti komercinio išradimo naudojimo, remiantis EPK 53 (a) straipsniu, vertinimas.

Patentas suteikia jo savininkui laikiną išimtinę teisę, leidžiančią uždrausti kitiems asmenims naudotis išradimu be patento turėtojo sutikimo. Tai sudaro galimybę patento savininkui ar kitiems subjektams, finansiškai prisidėjusiems prie tyrimų ir plėtros, susigražinti lėšas, investuotas į tyrimus ir išradimo vystymą⁹⁵⁹. Nesant išimtinės teisės į išradimą, patento savininkas greitai susidurtų su konkurentais, kurie nukopijavę išradimą ir pardavinėdami jį mažesnėmis kainomis, gali pabloginti patento savininko padėtį rinkoje⁹⁶⁰. Esant pastarajai situacijai, išradėjai turėtų mažesnę stimulą investuoti į naujų produktų ir procesų vystymą arba tiesiog laikytų tyrimų rezultatus komercine paslaptimi⁹⁶¹, kas gali turėti neigiamos įtakos vienam iš svarbiausių patentų tikslų, mokslo ir technologijų pažangai. Europoje tai yra ypač aktualu mažoms ir vidutinėms startuolių įmonėms, šiame žemyne atliekančioms didžiausią dalį biotechnologinių tyrimų. Joms patentai yra itin svarbi investicijų į minėtus tyrimus ir inovacijų vystymą susigražinimo priemonė⁹⁶².

Patentų turėjimas yra svarbus ne tik tuo, jog minėtos išimtinės intelektinės nuosavybės teisės sustiprina patentų savininkų pozicijas kovoje su konkurentais ir tokiu būdu palengvina inovatorių išlikimą rinkoje. Aptariama teisė taip pat atlieka ir kitą reikšmingą funkciją, kuri mokslinėje literatūroje yra vadinama *patentų signalizavimu* (angl. *patent signalling*)⁹⁶³ arba *informacine funkcija*

⁹⁵⁹ BOSTYN, S. J. R. Biotech Patents and the Future of <...>, p. 43; GITTER, D. M. Led Astray <...>, p. 7;

⁹⁶⁰ GITTER, D. M. Led Astray <...>, p. 7.

⁹⁶¹ GITTER, D. M. Led Astray <...>, p. 7-8.

⁹⁶² GITTER, D. M. Led Astray <...>, p. 7-8 cituojama ERNST & YOUNG, EUROPEAN LIFE SCIENCES 98, at 11, tbl. 3 (1998); Third Report of the Committee on Legal Affairs and Citizens' Rights on the Commission Proposal for a Council Directive on the Legal Protection of Biotechnological Inventions, EUR. PARL. Doc. (COM 88 0496 final-C3-0036/89- SYN 159) 27 (1992).

⁹⁶³ Pvz. žr. LONG, C. Patent signals <...>, p. 471-480; HSU, D.; ir ZIEDONIS, R. Patents as quality signals for entrepreneurial ventures [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.management.wharton.upenn.edu/hsu/inc/doc/2015/11.pdf>>, p. 2-3, p. 6; COMINO, S. ir GRAZIANO, C. How many patents does it take to signal innovation quality? *Economia Politica*, nr. 1, 2015, p. 1-41, p. 3.

(angl. *informational function*)⁹⁶⁴. Galima išskirti du esminius *patentų signalizavimo* funkcijos elementus: (a) informacijos, susijusios su išradimo technologiniais aspektais ir inovatyvumu, kas leidžia numatyti jo komercializavimo potencialą, skleidimą; ir (b) informacijos apie konkretaus išradimo tapimo ekonomine gėrybe konkrečioje teisinėje tvarkoje akceptavimą perdavimą.

Pirmasis elementas reiškia, jog patentai, būdami intelektinės nuosavybės teisėmis, turėtų būti suvokiami ne tik kaip suteikiantys teisinę apsaugą prieš konkurentus, įpareigojančią visuomenei atskleisti su konkretaus išradimo esme susijusią informaciją, bet taip pat gali veikti kaip priemonė, skirta pritraukti potencialius investuotojus⁹⁶⁵. Empiriniai tyrimai rodo, jog įmonės, turinčios patentų arba pateikusios jų paraiškas turi didesnes galimybes ir greičiau sulaukti rizikos kapitalo investicijų⁹⁶⁶.

Šis patentų *patentų signalizavimo* aspektas yra laikomas ypač svarbiu startuoliams bei mažoms ir vidutinio dydžio įmonėms⁹⁶⁷, veikiančioms žinioms imliose (angl. *knowledge-intensive*) pramonės srityse, pasižyminčiose ilgais mokslinių tyrimų ciklais bei iš anksto nenumatomais, o vėliau, tikėtina, ir sunkiai išsprendžiamais moksliniais, techniniais bei teisinio reguliavimo iššūkiais⁹⁶⁸, apsunkinančiais greitų ir aiškių rezultatų gavimą. Tokia žinioms imlia pramonės

⁹⁶⁴ HARHOFF, D. The role of patents and licenses in securing external finance for innovation. *EIB Papers*, vol. 14, nr. 2, 2009, p. 74-97, p. 85.

⁹⁶⁵ LONG, C. Patent signals <...>, p. 625-679, p. 626; MAZZOLENI, R.; ir NELSON, R. R. Economic Theories <...>, p. 1040 cituojama Eisenberg, R. "Patenting Research Tools and the Law." In *Intellectual Property Rights and Research Tools in Molecular Biology*, edited by the National Research Council. Washington, D. C.: National Academy Press, 1997.

⁹⁶⁶ Pvz. žr. COMINO, S. ir GRAZIANO, C. How many <...>, p. 2; MACMILLAN I. C.; SIEGEL, R.; ir SUBBA NARASIMHA, P. N. Criteria Used by Venture Capitalists to Evaluate New Venture Proposals. *Journal of Business Venturing*, 1985, nr. 1(1), p. 119-128, p. 121-122.

⁹⁶⁷ Įmonėms, turinčioms daugiau nei 50 darbuotojų ir patiriančioms mažesnius finansavimo apribojimus, patentų „signalizavimo“ funkcija yra mažiau svarbi (CZARNITZKI, D.; BRONWYN, H. H.; ir HOTTENROTT, H. Patents as Quality Signals? The Implications for Financing Constraints on R&D. [interaktyvus]. Düsseldorf Institute for Competition Economics, No. 133, 2014 [žiūrėta 2017 m. kovo 22 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.dice.hhu.de/fileadmin/redaktion/Fakultaeten/Wirtschaftswissenschaftliche_Fakultaet/DICE/Discussion_Paper/133_Czarnitzki_Hall_Hottenrott.pdf>, p. 3); COMINO, S.; GRAZIANO, C. How many <...>, p. 2.

⁹⁶⁸ HOENEN, S., *et al.* The diminishing <...>, p. 981.

sfera yra laikomos biotechnologijos⁹⁶⁹. Būtent Europos patentų paraiškos vokiečių ir britų rizikos kapitalo investuotojų yra laikomos svarbiais signalais, sprendžiant dėl investicijų į biotechnologijų įmones⁹⁷⁰.

Patentai gali atlikti aptartą funkciją, nes dėl teisės aktuose nustatytų griežtų materialinių ir procedūrinių patentabilumo reikalavimų, įskaitant ir būtinybės informaciją apie išradimą apibrėžties punktuose išdėstyti tam tikru būdu, patentų paraiškų rengimas reikalauja nemažai laiko, finansinių išteklių ir pastangų⁹⁷¹. Taip pat viešai prieinama patentų biurų registruojama informacija gali nebrangiai ir patikimai atskleisti įmonės technologines galimybes bei pasiekimus konkrečioje srityje⁹⁷². Todėl potencialūs investuotojai, kurie yra susipažinę su išradimų patentavimo procedūra, gali greičiau įvertinti technologijos stiprybes ir silpnybes⁹⁷³ bei jos komercinį potencialą.

Remiantis tuo, kas aptarta aukščiau, sutiktina su pozicija, jog patentų turėjimas gali atskleisti investuotojams įmonės potencialą sukurti rezultatus, turinčius komercinę vertę⁹⁷⁴, ir bent iš dalies įveikti informacijos asimetriją, egzistuojančią tarp patentų savininkų ir potencialių investuotojų, kuomet pastarieji paprastai turi nedaug informacijos apie pirmųjų veiklą ir joje naudojamas technologijas⁹⁷⁵. Taigi, patentai padeda užpildyti informacinę spragą, kas palengvina investicijų pritraukimą, leidžiantį įmonėms toliau vykdyti mokslinius tyrimus ir plėtrą.

⁹⁶⁹ HOENEN, S., *et al.* N. The diminishing <...>, p. 959-960.

⁹⁷⁰ HALL, B. H.; ir HARHOFF, D. Recent Research <...>, p. 22 cituojama HAEUSSLER C., HARHOFF, D., MUELLER, E. (2009) To be financed or not...- the role of patents for venture capital financing. Mannheim, Germany: ZEW Discussion Paper, No. 09-003.

⁹⁷¹ HOENEN, S., *et al.* The diminishing <...>, p. 958 cituojama Graham, S.J.H., Merges, R.P., Samuelson, P., Sichelman, T., 2009. High technology entrepreneurs and the patent system: results 183ft he 2008 Berkeley patent survey. Berkeley Technology Law Journal 24, 1255.

⁹⁷² HOENEN, S., *et al.* The diminishing <...>, p. 958.

⁹⁷³ HARHOFF, D. The role of patents <...>, p. 85.

⁹⁷⁴ STUART, T. E.; HOANG, H.; ir HYBELS, R. Interorganizational Endorsements and the Performance of Entrepreneurial Ventures, *Administrative Science Quarterly*, 1999, t. 44, nr. 2, p. 315-349, p. 317.

⁹⁷⁵ CAO, J. X. ir HSU, P. H. The Role of Patents in Venture Capital Financing and Performance. [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. kovo 22 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.efmaefm.org/0EFMSYMPOSIUM/2011-Toronto/papers/Hsu.pdf>>, p. 3.

Vis dėlto aukščiau aptarta patentų funkcija perduoti su išradimo technologiniais aspektais susijusią informaciją negali būti vertinama kaip itin svarbi visais atvejais. Pavyzdžiui, būdama ryški pradiniame įmonės finansavimo etape, *patentų signalizavimo* funkcija nebėra tokia reikšminga vėlesnėms įmonių finansavimo stadijoms, kai informacijos asimetrija tarp patentų turėtojo ir investuotojų yra sumažėjusi⁹⁷⁶.

Antras svarbus aptartas *signalizavimo funkcijos* elementas yra tai, jog patento suteikimas atskleidžia konkretaus išradimo tapimo ekonomine gėrybe akceptavimą konkrečioje teisinėje tvarkoje. Tai reiškia, jog bet kokie ir bet kokia kaina pasiekti išradimai nėra skatinami. Priešingai, patentų sistema gali siekti, jog išradimai būtų socialiai naudingi ir suderinami su sąžininga bei teisinga socialine struktūra⁹⁷⁷. Taigi, patentas nėra tik informacijos apie išradimą atskleidimo, pasiūlant jo savininkui potencialią ekonominę naudą, būdas, bet ir informacijos apie visuomenės požiūrį į konkretų objektą, kaip ekonominę gėrybę (angl. *commodity*), šaltinis ir tokio požiūrio palaikymas bei skatinimas⁹⁷⁸.

Use of embryos/WARF bylos⁹⁷⁹ nagrinėjimo metu tuometinis EPT prezidentas A. Pompidou konstatavo, jog Europos patentų sistema nėra moraliai neutrali, pabrėždamas tai, kad „patento suteikimas dažnai yra suvokiamas kaip oficialus patvirtinimas arba kaip atlygis už konkretų išradimą“⁹⁸⁰. Tai parodo, jog EPT atlieka išradimų patikrinimą ne tik, techniniu požiūriu, įvertindama jo naujumą, išradimo lygį bei pramoninį pritaikomumą⁹⁸¹, bet ir, remiantis Konvencijos 53 (a) straipsniu, atsižvelgdama į jo, kaip ekonominės gėrybės, socialinį priimtinumą viešosios tvarkos ir (ar) moralės požiūriu. Tik įvertinusi komercinio išradimo

⁹⁷⁶ P vz. žr. HOENEN, S., *et al.* The diminishing <...>, p. 982; CZARNITZKI, D., BRONWYN, H. H., HOTTENROTT, H. Patents as Quality <...>, p. 9-10.

⁹⁷⁷ LIDDELL, K. Immorality and Patents <...>, p. 15.

⁹⁷⁸ HANSON, M. J. Biotechnology and Commodification Within Health Care. *Journal of Medicine and Philosophy*, 1999, t. 24, nr. 3, p. 267-287, p. 273.

⁹⁷⁹ Europos patentų tarnybos išplėstinė apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 28 d. sprendimas *Use of embryos* <...>.

⁹⁸⁰ PARTHASARATHY, S. Co-producing <...>, p. 74-93, p. 82 cituojama Pompidou, Alain (2006) “G2/06 Comments by the President of the European Office. EP 96903521.1-2401/0770125”.

⁹⁸¹ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo <...>, 52 str. 1 d.

naudojimo atitikimą minėtam straipsniui, EPT nusprendžia dėl patento suteikimo, kas reiškia ir palaikymą tam tikros mokslo bei technologijų srities objektų komercializavimui.

Taigi, nors EPT patentų suteikimo ekonominių pasekmių neanalizuoja, tačiau komercinio išradimo naudojimo įvertinimas EPK 53 (a) straipsnio atžvilgiu ir, remiantis minėta teisine nuostata, patento suteikimas ar paraiškos atmetimas, neretai gali turėti ekonomines pasekmes išradėjams, kas darys įtaką ir konkrečių mokslo ir technologijų sričių, ypač biomedicinos mokslų, vystymuisi. Ši situacija susiklosto todėl, kad patento suteikimas arba jo paraiškos atmetimas, remiantis Konvencijos 53 (a) straipsniu, parodo visuomenei, kokie objektai, suteikiant išimtinės teises į juos, šioje teisinėje tvarkoje gali būti komercializuojami, o kurie negali tapti ekonominėmis gėrybėmis – prekėmis. Tokiu būdu patento suteikimas „signalizuoja“ apie įmonės pajėgumą vystyti ne tik inovatyvias, bet ir konkrečiai visuomenei socialiai priimtinas technologijas.

Šiame disertaciniame tyrime išanalizuota EPT apeliacinės kolegijos praktika⁹⁸² ir EPK Įgyvendinimo taisyklių 28 (a), (b) ir (c) taisyklės⁹⁸³, leidžia daryti išvadą, jog bent jau šiuo metu, remiantis EPK 53 (a) straipsniu, išradimai, apimančys žmogaus kūną įvairiose jo vystymosi ir formavimosi stadijose, taip pat veiksmus, susijusius su žmogaus embrionų naudojimu komerciniais ar pramoniniais tikslais, žmogaus klonavimu ar jo lytinių ląstelių linijos genetinio tapatumo keitimu, Europos patentų sistemoje yra nepageidaujami ir nepalaikomi⁹⁸⁴. Vertinant šių išradimų komercinį naudojimą, EPT apeliacinių kolegijų praktikoje yra taikomas deontologine etika pagrįstas „paneigiamos prezumpcijos“ testas ir

⁹⁸² Žr. poskyrį „1.4. Europos patentų tarnybos praktika dėl Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnio aiškinimo ir taikymo“.

⁹⁸³ Remiantis 28 (a), (b) ir (c) taisykle, nepatentabilūs yra: (a) žmonių klonavimo procesai; (b) žmogaus lytinių ląstelių genetinės linijos tapatumo modifikavimo procesai; (c) žmonių embrionų panaudojimas pramoniniais ar komerciniais tikslais.

⁹⁸⁴ Vidaus rinkos, pramonės, verslumo ir MVĮ generalinis direktoratas (DG GROW). *Ekspertų grupės <...>*, p. 163.

pasibjaurėjimo standartas⁹⁸⁵. Šiuo atveju išradimo naudojimo teikiama nauda negali lemti palankaus sprendimo suteikti patentą. Taip pat terminą *komercinis naudojimas* EPT bus linkusi interpretuoti plačiai, į jį įtraukiant išradimo sukūrimo ir vystymo stadijas bei kai kuriais atvejais net ir paties išradimo patentavimo faktą⁹⁸⁶. Esant įvardytoms aplinkybėms, remiantis Konvencijos 53 (a) straipsniu, komercinį išradimo naudojimą pripažinti tinkamu ir išduoti patentą tampa beveik neįmanoma.

Vis dėlto Tarnybos požiūris į iš žmogaus kūno išskirtų ar kitaip techniniu būdu produktų elementų patentavimą yra gerokai palankesnis. Nors, kaip anksčiau išanalizuota šiame tyrime⁹⁸⁷, išvardytiems elementams taip pat yra taikomas deontologinis požiūris, tačiau EPK Įgyvendinimo taisyklių 29 (2) taisyklė aiškiai nurodo, jog šie objektai, net ir būdami tapatūs natūralių elementų struktūroms, yra patentabilūs⁹⁸⁸. Tai reiškia, jog Europos patentų sistemoje į minėtos 29 (2) taisyklės apimtį patenkantiems nuo žmogaus kūno izoliuotiems objektams patentų suteikimas yra traktuojamas palankiai. Taip pat Europos patentų sistemoje patentabiliais gali būti pripažinti išradimai, apimantys gyvūnus ar augalus. Jų atžvilgiu Kolegijos neretai taiko utilitarizmu paremtą „svėrimo“ testą ir nepriimtino standartą⁹⁸⁹. Abiem minėtais atvejais terminą *komercinis naudojimas* EPT aiškina siaurai, iš esmės apsiribodama tikėtinu patento paraiškos dokumentuose apibrėžto komerciniu išradimo naudojimu⁹⁹⁰.

⁹⁸⁵ Žr. poskirsnius „1.4.1. Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnio taikymo testai“ ir „1.4.2. Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnio taikymo standartai“.

⁹⁸⁶ Žr. poskirsnį „1.4.3. Termino *komercinis naudojimas* samprata ir apimtis“.

⁹⁸⁷ Žr. poskirsnius „1.4.1. Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnio taikymo testai“ ir „1.4.2. Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnio taikymo standartai“.

⁹⁸⁸ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo konvencijos (Europos patentų konvencijos) įgyvendinimo taisyklės <...>, 29 (2) taisyklė.

⁹⁸⁹ Žr. poskirsnius „1.4.1. Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnio taikymo testai“ ir „1.4.2. Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnio taikymo standartai“.

⁹⁹⁰ Žr. poskirsnį „1.4.3. Termino *komercinis naudojimas* samprata ir apimtis“.

Aptartas EPT požiūris iliustruoja etikos moksle egzistuojančią vertybių klasifikaciją į esmines (angl. *intrinsic*) ir šalutines (angl. *extrinsic*)⁹⁹¹. Tam tikri dalykai gali būti traktuojami, kaip turintys esminę vertę (angl. *intrinsic value*) patys savaime, o ne todėl, kad jie tarnauja konkrečiam tikslui, tuo tarpu kažkas gali būti laikomas turinčiu šalutinę vertę (angl. *extrinsic value*), jeigu pastarojo dalyko pasitelkimas leidžia pasiekti tam tikrą kitą tikslą⁹⁹².

Kaip aptarta šiame disertaciniame tyrime, žmogaus gyvybe ir orumu susiję aspektai Vakarų teisės tradicijoje yra traktuojami kaip esminiai⁹⁹³. Šią tendenciją – žvelgti į žmogų kaip į esminę vertybę – Europos patentų sistemoje atskleidžia išanalizuota EPT apeliacinių kolegijų praktika, kurioje kiti biomedicinos mokslų sferai aktualūs objektai – gyvūnai, augalai ir netgi nuo žmogaus atskirtos kūno dalys – gali tapti priemonėmis konkrečiam tikslui pasiekti arba, vartojant patentų teisės terminus, – tam tikrai mus supančioje aplinkoje egzistuojančiai problemai išspręsti⁹⁹⁴.

Požiūris, nedarantis jokių kompromisų, susijusių su komercinio išradimo naudojimo naudingumo įvertinimu, teisinėje literatūroje yra vadinamas dignitariniu (angl. *dignitarian*)⁹⁹⁵ ir gali būti siejamas su Vakarų teisės tradicijoje pasireiškiančia deontologine etika⁹⁹⁶. Jis minėtoje tradicijoje šiuo metu akcentuoja žmogaus orumo, kaip pamatinės vertybės, apsaugą ir teigia, jog šiai vertybei negali būti keliamas pavojus (angl. *must not be compromised*)⁹⁹⁷, o kiekvieną žmogų privaloma traktuoti kaip vertybę pačią savaime ir jokia būdu ne kaip priemonę savo

⁹⁹¹ RESNIK, D. B. DNA Patents and Human Dignity. *Journal of Law, Medicine and Ethics*, 2001, t. 29, nr. 1, p. 152-165, p. 155 cituojama W. Frankena. *Ethics*, 2d ed. (Englewood Cliffs, New Jersey. Prentice-Hall, 1973).

⁹⁹² RESNIK, D. B. DNA Patents <...>, p. 155.

⁹⁹³ Žr. poskyrį „3.2. Vakarų teisės tradicijos samprata XXI amžiuje“.

⁹⁹⁴ Žr. poskirsnius „1.4.1. Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnio taikymo testai“ ir „1.4.2. Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnio taikymo standartai“.

⁹⁹⁵ BROWNSWORD, R. Ethical Pluralism<...>, p. 7.

⁹⁹⁶ Žr. poskyrį „3.2. Vakarų teisės tradicijos samprata XXI amžiuje“.

⁹⁹⁷ BROWNSWORD, R. Biotechnology and Rights: Where are we Coming from and Where are we Going? Iš KLANG, M.; ir MURRAY, A. *Human Rights in the Digital Age*. London: Routledge-Cavendish, 2004, p. 219-234, p. 228.

tiksłams pasiekti⁹⁹⁸. Ši, jau senovėje kilusi⁹⁹⁹ ir I. Kant'o filosofijoje išdėstyta pozicija, yra palaikoma šiuolaikinių bioetikos specialistų¹⁰⁰⁰, teigiančių, jog kiekvienas žmogus pasižymi esmine verte, nes jis yra moralinis subjektas, galintis derinti savo elgesį prie moralės reikalavimų¹⁰⁰¹ arba, remiantis I. Kant'u, netgi turintis gebėjimą pakilti aukščiau savo jausmų ir aistrų tam, kad galėtų išpildyti moralės įstatymą¹⁰⁰².

Aukščiau aptarta išradimų klasifikacija Europos patentų sistemoje į pasižymintį esmine ir šalutine verte leidžia sutikti su idėja, jog vertybes galima skirstyti į turinčias rinkos vertę ir tokios vertės neturinčias (angl. *market values* ir *non-market values*)¹⁰⁰³. Būtent pastarajai grupei Vakarų teisės tradicijos kontekste gali būti priskiriamas žmogus, kas reiškia, jog jam nėra įmanoma suteikti ekonominę vertę. Tačiau, nepaisant tokio Vakarų teisės tradicijoje pripažįstamo žmogaus, kaip esminės vertybės, statuso, kyla klausimas, ar pastarąjį požiūrį visuomet įmanoma išlaikyti, ypač tokioje besikeičiančioje, dinamiškoje ir į rinkos ekonomiką orientuotoje Vakarų teisės tradicijoje.

Anot M. Radin, visuomenė yra linkusi didesniu arba mažesniu laipsniu skirtingiems objektams taikyti rinkos kalbą: (a) objektai, turintys tik rinkos vertę, yra laikomi visiškai sudaiktintais (angl. *commodified*); (b) objektai, kurie neturi jokios rinkos ar piniginės vertės, nėra traktuojami kaip sudaiktinti (angl. *noncommodified*), o (c) objektai, turintys tiek rinkos vertę, tiek kitokią, nepiniginę, vertę yra laikomi iš dalies sudaiktintais (angl. *incompletely*

⁹⁹⁸ KANTAS, I. *Praktinio <...>*, p. 107.

⁹⁹⁹ DAINYS, A. Atėnai, Jeruzalė ir Roma [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugpjūčio 4 d.]. Prieiga internete: <<http://www.satenai.lt/2013/12/13/atenai-jeruzale-ir-roma/>>; RESNIK, D. B. DNA Patents <...>, p. 156.

¹⁰⁰⁰ P vz. žr. HILL, T. *Dignity and Practical Reason in Kant's Moral Theory*. Ithaca, New York: Cornell University Press, 1992; BEAUCHAMP, T. ir CHILDRESS, J. *Principles of Biomedical Ethics*. New York: Oxford University Press, 1992.

¹⁰⁰¹ RESNIK, D. B. DNA Patents <...>, p. 155.

¹⁰⁰² *Concise Routledge Encyclopedia of Philosophy*. Sudarytojas E. Craig. London and New York: Routledge, 1999, p. 592.

¹⁰⁰³ RESNIK, D. B. DNA Patents <...>, p. 156.

commodified)¹⁰⁰⁴. Vakarų teisės tradicijos kontekste atrodytų, jog, idealiu atveju, kiekvienas žmogus turėtų būti vertinimas, kaip pasižymintis verte, kurios negalima apibrėžti rinkos terminais ar pamatuoti tam tikra kaina, t.y. negali būti sudaiktintas.

Vis dėlto Vakarų visuomenėje, kurioje egzistuoja plati ekonominės veiklos laisvė ir stipri rinkos retorika, visi objektai turi potencialo tapti visiškai arba iš dalies sudaiktintais¹⁰⁰⁵. Pavyzdžiui, seniau sportinė veikla nebuvo laikomi preke taip, kaip tai yra šiais laikais: ilgą laiką sportininkai buvo mėgėjai ir dalyvaudavo varžybose iš entuziazmo ar sportiškumo bei siekdami meistriškumo ar kitų panašių tikslų, tačiau šiuo metu sportininkai ir jų veikla yra iš dalies sudaiktinti¹⁰⁰⁶. Tai pasireiškia tuo, jog daugumai jų už tokią fizinę veiklą yra mokami pinigai, taip pat sportininkai gali būti įsigyti ir parduoti¹⁰⁰⁷. Sportas taptų visiškai sudaiktintu, jeigu tiek sportininkai, tiek ir žiūrovai rūpintųsi vien uždirbamais pinigais ir visiškai neteiktų reikšmės sportiškumui ar kitoms vertybėms¹⁰⁰⁸. Taigi, nepaisant žmogaus, kaip esminės vertybės, Vakarų teisės tradicijoje statuso, tam tikrais atvejais, pavyzdžiui, darbe, jis iš dalies gali būti laikomas preke.

Siekiant išvengti scenarijaus, vedančio į tam tikrų vertybių, įskaitant žmogaus, absoliutų sudaiktinimą, yra priimami teisės aktai, kurių tikslas yra reguliuoti nevisiškai sudaiktintus objektus tam, kad jie neprarastų savo esminės vertės¹⁰⁰⁹. Toks reguliavimas egzistuoja sveikatos apsaugos, švietimo, nekilnojamojo turto, gyvybės ir sveikatos draudimo, politikos, sporto bei kitose žmogaus veiklos sferose, kuriose tam tikros svarbios vertybės iš dalies yra sudaiktintos¹⁰¹⁰ ir kuriose tam tikru laipsniu veikia rinkos ekonomikos dėsniai. Taigi, Vakarų teisės tradicijoje yra laviruojama tarp esminių vertybių statuso palaikymo ir ekonominės vertės joms priskyrimo.

¹⁰⁰⁴ RADIN, M. *Contested Commodities*. Cambridge, Massachusetts; London, England: Harvard University Press. 1996, p. 102-104.

¹⁰⁰⁵ RADIN, M. *Contested <...>*, p. 99.

¹⁰⁰⁶ RESNIK, D. B. DNA Patents <...>, p. 156.

¹⁰⁰⁷ RESNIK, D. B. DNA Patents <...>, p. 156.

¹⁰⁰⁸ RESNIK, D. B. DNA Patents <...>, p. 156.

¹⁰⁰⁹ RADIN, M. *Contested <...>*, p. 107-110.

¹⁰¹⁰ RESNIK, D. B. DNA Patents <...>, p. 156.

Teigiama, jog vykstant laisvos rinkos ekonomikos plėtrai, visuomenė vis didesniai objektų, kurie nebuvo vertinami kaip turintys ekonominę vertę, ratui suteikė pinigine išraiška: palaipsniui minėtą vertę įgavo žemė, namų ūkio darbai, slauga, konsultacijos, sportas ir karinė tarnyba¹⁰¹¹. Šiems procesams didelės įtakos turėjo ir mokslo bei technologijų pažanga, ne tik pakeitusi įprastą aplinkos suvokimą, bet ir įgalinusi ją modifikuoti. Kaip senovėje įvyko pokyčiai minėtose srityse, taip panašūs procesai šiuo metu vyksta biomedicinos mokslų srityje, kuri ne tik kuria žmogaus gerovę užtikrinančias priemones ar sparčiai keičia mus supančios aplinkos suvokimą, bet kartu būdama ir milijardinė bei pelno didinimu pagrįsta pramonės sritis, nuolatos siekia naudoti tiems, kurie į ją investuoja¹⁰¹². Todėl aptariamam sektoriui patentų, potencialiai suteikiančių galimybę gauti ekonominę naudą, turėjimas yra itin reikšmingas¹⁰¹³.

Šiuo metu ir yra baiminamasi, jog per platus patentų šios srities išradimams suteikimas gali paversti žmogų ekonomine gėrybe. Dėl šios priežasties Europos patentų sistemoje egzistuoja išradimo socialinio pageidaujamo *ex ante* kontrolė¹⁰¹⁴, paremta EPK 53 (a) straipsniu. Minėtos išimties pagalba Europos patentų sistema, išduodama patentą arba jo nesuteikdama, atskleidžia savo požiūrį dėl konkrečių išradimų komercializavimo. Ši patentabilumo išimtis skatina neatlikti tam tikrų tyrimų ir nevystyti konkrečių technologijų, nes, nesant išradimą apsaugančio patento, o kartu – ir išimtinės teisės į konkretų išradimą, sumažėja tikimybė gauti ekonominę naudą – investicijų į tyrimus ir išradimo vystymą grąžą¹⁰¹⁵. Todėl Konvencijos 53 (a) straipsnis laikomas netiesioginiu mokslinių tyrimų reguliavimo įrankiu, kuris, manoma, nevaržo šių tyrimų laisvės¹⁰¹⁶.

¹⁰¹¹ RESNIK, D. B. DNA Patents <...>, p. 161.

¹⁰¹² HANSON, M. J. Biotechnology <...>, p. 268.

¹⁰¹³ P vz. žr. HALL, B. H.; ir HARHOFF, D. Recent Research <...>, p. 15.

¹⁰¹⁴ Vidaus rinkos, pramonės, verslumo ir MVĮ generalinis direktoratas (DG GROW). *Ekspertų grupės* <...>, p. 163.

¹⁰¹⁵ Vidaus rinkos, pramonės, verslumo ir MVĮ generalinis direktoratas (DG GROW). *Ekspertų grupės* <...>, p. 163.

¹⁰¹⁶ Vidaus rinkos, pramonės, verslumo ir MVĮ generalinis direktoratas (DG GROW). *Ekspertų grupės* <...>, p. 163.

Remiantis anksčiau aptarta patentų *signalizavimo funkcija*, konstatuotina, jog Vakarų teisės tradicija paremtas EPT požiūris į aukščiau minėtų su žmogumi susijusių ir galinčių jo teisę į gyvybę bei orumą pažeisti biomedicinos mokslų sferos išradimų patentavimą, kaip nepageidaujamą Europos patentų sistemoje, gali turėti ryškias minėtai mokslų sričiai. EPK 53 (a) straipsniu paremta griežta Europos patentų sistemos pozicija, pasireiškianti patentų neišdavimu išradimams, apimantiems žmogaus kūną įvairiose jo vystymosi ir formavimosi stadijose, taip pat veiksmams, susijusiems su žmogaus embrionų naudojimu pramoniniais ir komerciniais tikslais, žmogaus klonavimu ar jo lytinių ląstelių linijos genetinio tapatumo keitimu, gali pritraukti mažesnes investicijas į biomedicinos mokslų srityje veikiančias įmones ir jų su išvardytais objektais vykdomus tyrimus. Mažesnės lėšos gali paskatinti tyrimų minėtais kontroversiškais klausimais Europos patentų sistemos erdvėje sumažėjimą arba net ir visišką jų nevykdymą.

Taigi, viena vertus, patento nesuteikimo, remiantis EPK 53 (a) straipsniu, nulemtos mažesnės investicijos į biomedicinos mokslų srities tyrimus, leidžia apsaugoti žmogų, kaip svarbiausią vertybę Vakarų teisės tradicijoje, nuo jo pavertimo ekonomine gėrybe ir visiško sudaiktinimo. Kita vertus, nepaisant to, jog patento nesuteikimas neatima galimybės atlikti net prieštarinčiai vertinamus, tačiau neuždraustus, mokslinius tyrimus ar užsiimti tokių technologijų kūrimu, sumažėjusi potenciali ekonominė nauda iš biomedicinos mokslų srities tyrimų gali turėti neigiamos įtakos biomedicinos mokslų pažangai, kas stabdytų žinių visumos apie žmogų, jo gyvybės atsiradimą ir organizmo formavimąsi didėjimą. Taigi, nors nesuteikus patento, mokslinių tyrimų vykdymas teoriškai išlieka įmanomas, atsižvelgiant į šiame darbe aptartą patentų svarbą biomedicinos mokslų srityje, naujų mokslo žinių atsiradimas ir jomis paremto požiūrio į žmogų Europos patentų sistemoje, priklausančioje Vakarų teisės tradicijai, pasikeitimas, vyks gerokai lėčiau.

5.3. Preliminarios išvados

Nepaisant diskusijų dėl patentų sistemos efektyvumo, mokslinėje literatūroje yra sutariama, jog patentai užtikrina ekonominę grąžą ir skatina inovacijų kūrimą biomedicinos mokslų srityje. Tai reiškia, jog EPK 53 (a) straipsnio pagrindu nesuteikus patento šios mokslų srities išradimui, yra sumažinama jo komercializavimo galimybė, o kartu – ir potenciali patento savininko ekonominė nauda. Atsižvelgiant į tai, egzistuoja tikimybė, jog Europos patentų sistemoje nepatentabiliais viešosios tvarkos ir (ar) moralės atžvilgiu laikomų objektų bei su jais susijusių procesų tyrimai ir išradimų jų pagrindu kūrimas sulauks mažiau investicijų. Tai lems lėtesnę biomedicinos mokslų tam tikrais klausimais pažangą ir neskatins žinių visumos apie supančią aplinką, joje esančius objektus bei vykstančius procesus augimo.

Pastaroji situacija yra tikėtina išradimų, apimančių žmogaus kūną įvairiose jo vystymosi ir formavimosi stadijose, taip pat veiksmus, susijusius su žmogaus embrionų naudojimu komerciniais ar pramoniniais tikslais, žmogaus klonavimu ar jo lytinių ląstelių linijos genetinio tapatumo keitimu. Nepaisant to, jog patento nesuteikimas neatima galimybės atlikti net ir prieštarinčiai vertinamus, tačiau neuždraustus, mokslinius tyrimus ar užsiimti tokių technologijų kūrimu, sumažėjusi potenciali ekonominė nauda gali sumažinti aktyvumą tam tikrų biomedicinos mokslų srities tyrimų atžvilgiu. Dėl to naujų mokslo žinių atsiradimas ir jomis paremto požiūrio į žmogų bei jo formavimąsi Europos patentų sistemoje, priklausančioje Vakarų teisės tradicijai, pasikeitimas gali vykti gerokai lėčiau.

6. Europos patentų teisės ir biomedicinos mokslų santykis Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnio kontekste

6.1. Tradicijų santykis ir jo kaita

Šiame disertaciniame tyrime išanalizuota EPT praktika¹⁰¹⁷ bei aptartas teisinis reguliavimas parodo, jog dabartiniu metu Europos patentų teisė, priklausanti Vakarų teisės tradicijai, nesuteikia patentų išradimams, apimantiems gyvą žmogaus organizmą, nuo jo neatskirtas kūno dalis, žmogaus embrionus arba procesus, galinčius jį kardinaliai pakeisti. Kaip konstatuota minėtoje praktikoje ir aptartame teisiniame reguliavime, tai apima žmogaus klonavimo procesus¹⁰¹⁸, žmogaus embrionų naudojimą pramoniniais ar komerciniais tikslais¹⁰¹⁹ bei žmogaus lytinių ląstelių genetinės linijos tapatumo modifikavimo¹⁰²⁰ būdus. Atsižvelgiant į tai, jog EPK Įgyvendinimo taisyklių 28 taisyklė pateikia nebaigtinį nepatentuotinų išradimų sąrašą, vykstant biomedicinos mokslų pažangai ir prireikus taikyti Konvencijos 53 (a) straipsnį, minėtą sąrašą galima papildyti.

Vertinant įvardytus išradimus EPK 53 (a) straipsnio atžvilgiu, yra taikomas deontologinis „paneigiamos prezumpcijos“, žmogaus gyvybės ir orumo apsauga paremtas, testas, kuris patento paraiškos apibrėžties punktus ir terminą *komercinis naudojimas* leidžia aiškinti itin plačiai. Taip pat, skirtingai nei su gyvūnais ar augalais susijusių biotechnologinių išradimų atžvilgiu, sprendžiant dėl patentų aptariamiems išradimams suteikimo, šių išradimų galima nauda nėra vertinama.

¹⁰¹⁷ Žr. skyrius „1.4. Europos patentų tarnybos praktika dėl Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnio aiškinimo ir taikymo“ ir „5.2. EPK 53 (a) straipsnio taikymas ir jo ekonominiai padariniai“.

¹⁰¹⁸ Europos patentų tarnybos protestų skyrius. 2003 m. liepos 21 d. sprendimas *Edinburgh* <...>.

¹⁰¹⁹ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. balandžio 7 d. sprendimas *Stem Cells* <...>; Europos patentų tarnybos išplėstinė apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 28 d. sprendimas *Use of embryos* <...>; Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2009 m. gegužės 28 d. sprendimas *Stem cells/CALIFORNIA* <...>; Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2014 m. vasario 4 d. sprendimas *Culturing* <...>; Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2015 m. vasario 26 d. sprendimas *Neurale* <...>; Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2014 m. rugsėjo 9 d. sprendimas *Embryonic stem cells, disclaimer* <...>.

¹⁰²⁰ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo konvencijos (Europos patentų konvencijos) įgyvendinimo taisyklės <...>, 28 (b) taisyklė.

Tokia padėtis gali būti aiškinama žmogaus, kaip išskirtinės būtybės Vakarų teisės tradicijai priklausančiose teisinėse tvarkose, kurių viena yra ir Europos patentų sistema, statusu.

Vis dėlto, analizuodama aukščiau aptartus biotechnologinius išradimus ir jų poveikį gyvam žmogaus organizmui, nepaisant savo autonomiškumo kitų teisinių sistemų atžvilgiu, Europos patentų teisė veikia ne viena. Kiekvieną kartą, sprendama dėl konkretaus išradimo patentavimo, ji susiduria ir su biomedicinos mokslų siūlomomis žiniomis, paremtomis visuotinai pripažintais mokslo pasiekimais, kurie tam tikrą laiką teikia išskylančių problemų ir jų sprendimų modelius, ką T. Kuhn'as įvardija terminu *paradigma*¹⁰²¹. Tai reiškia, jog priimdama sprendimą dėl konkrečių išradimų, EPT vadovaujasi ir tuo metu mokslininkų bendruomenės pripažįstamomis biomedicinos mokslų žiniomis, kurios, laikui bėgant, kinta, t.y. yra papildomos, paneigiamos, pakeičiamos naujomis ir pan.

Analizuodama teisės ir gamtos mokslų santykį, S. Jasanoff nurodo, jog kiekviena iš šių „tradicijų teigia turinti autoritetinę gebėjimą atsijoti įrodymus ir išvesti iš jų racionalias ir įtikinančias išvadas“¹⁰²². Šiame disertaciniame tyrime minėta, jog, anot H. J. Berman'o, nors teisei aptariamoje tradicijoje ir daro „didelę įtaką religija, moralė ir papročiai, vis dėlto ją galima nuo jų analitiškai atskirti“¹⁰²³. Tai reiškia, kad kaip gamtos mokslai, net ir remdamiesi konkrečiu momentu egzistuojančia paradigma¹⁰²⁴, svarbia laiko stebėjimų būdu gautą informaciją apie supančią aplinką, taip ir Vakarų teisės tradicijai priklausanti teisinė sistema konkrečiu laiko momentu laikydamasi savo fundamentalių vertybių¹⁰²⁵, greta jai būdingų fundamentalių vertybių, reikšmingais laiko ir realybės faktus. Todėl ne vien gamtos mokslų tradicija pasižymi išskirtiniu empirinių testų, taikomų pažinti

¹⁰²¹ KUHN, T. S. *The Structure <...>*, p. viii.

¹⁰²² JASANOFF, S. *Science at the Bar <...>*, p. 8.

¹⁰²³ BERMAN, H. J. *Teisė ir <...>*, p. 24.

¹⁰²⁴ Žr. poskyrį „2.2. Biomedicinos mokslų, kaip tradicijos, samprata ir reikšmė“.

¹⁰²⁵ Žr. poskyrį „3.3. Vakarų teisės tradicijos samprata XXI amžiuje“.

aplinką, naudojimu¹⁰²⁶ – stebėtojų bei jų išvalgų patikimumas yra svarbus ir spriimant sprendimus teisinėje sistemoje¹⁰²⁷.

Dviejų kriterijų – fundamentalių joms būdingų vertybių ir žinių apie realybę – pagrindu šios abi tradicijos formuoja A. MacIntyre'o minėtus savo „esminius susitarimus“¹⁰²⁸, o vėliau, laikui bėgant, reaguodamos į besikeičiančią aplinką, išgyvena pokyčius¹⁰²⁹. Minėti procesai laikytini radikalaus pobūdžio pasikeitimais, kurie Vakarų teisės tradicijoje suvokiami kaip revoliucija¹⁰³⁰, o biomedicinos moksluose – kaip paradigmos pasikeitimas¹⁰³¹. Gamtos moksluose tai vyksta paradigmą keičiančių mokslininkų, o teisėje – neretai įstatymų leidžiamosios valdžios atstovų¹⁰³² pagalba. Tačiau pastaruoju atveju negalima atmesti ir teisminės valdžios, kuri greičiau ir lanksčiau nei įstatymų leidžiamoji gali reaguoti į dinamiškus mokslo ir technologijų, įskaitant biomedicinos mokslų, pažangos nulemtus pokyčius.

Nepaisant šiame disertaciniame tyrime aptartų Vakarų teisės tradicijos krizės požymių¹⁰³³ bei nuo XX amžiaus pabaigos tebevykstančios itin sparčios biomedicinos mokslų pažangos, užtikrintai daryti išvadą, jog bent vienos iš analizuojamų tradicijų esama situacija artimiausiu metu lems revoliuciją arba visišką paradigmos pasikeitimą, yra sudėtinga. Tačiau šios analizuojamos tradicijos tiek kinta savo viduje, tiek daro viena kitai išorinę įtaką įvairiose srityse ir kontekstuose, kurių viena – išradimų patentabilumo vertinimas Europos patentų sistemoje EPK 53 (a) straipsnio pagrindu.

EPT padaliniai, analizuodami išradimų komercinio naudojimo atitikimą viešajai tvarkai ir (ar) moralei, privalo atsižvelgti į biomedicinos mokslų turimas žinias, jų patikimumą ir ribotumą, kas gali turėti reikšmės patento suteikimui, o,

¹⁰²⁶ SHILS, E. *Tradition* <...>, p. 215.

¹⁰²⁷ JASANOFF, S. *Science at the Bar* <...>, p. 8.

¹⁰²⁸ MACINTYRE, A. *Whose Justice* <...>, p. 12.

¹⁰²⁹ JASANOFF, S. *Science at the Bar* <...>, p. 8.

¹⁰³⁰ BERMAN, H. J. *Teisė ir* <...>, p. 15.

¹⁰³¹ KUHN, T. S. *The Structure* <...>, p. 92.

¹⁰³² JASANOFF, S. *Science at the Bar* <...>, p. 8-9.

¹⁰³³ Žr. poskyrį „3.2. Vakarų teisės tradicijos samprata XXI amžiuje“.

remiantis utilitaristinėmis patentų sistemos egzistavimą pagrindžiačiomis teorijomis¹⁰³⁴, biomedicinos mokslų sferoje gali būti nuspręsta vykdyti, stabdyti tyrimus ar kitaip keisti jų strategiją, atsižvelgiant į galimybes gauti patentą. Pastarąsias dvi aptariamų tradicijų tarpusavio santykio tendencijas iliustruoja ne tik šiame disertaciniame tyrime išanalizuoti EPT padalinių sprendimai, bet ir negausi ESTT praktika.

Kaip aptarta šiame tyrime, remiantis EPK 53 (a) straipsniu, EPT praktika ir teisės doktrina, Europos patentų sistema pagrįstai gali būti traktuojama kaip autonomiška nuo kitų teisinių tvarkų¹⁰³⁵, tačiau dėl identiškų Konvencijos, EPK Įgyvendinimo taisyklių ir Biotechnologijų direktyvos atitinkamų teisės normų biotechnologinių išradimų patentavimo atžvilgiu ne tik EPT, bet ir ESTT praktika gali būti laikoma tinkama Vakarų teisės tradicijai priklausančios Europos patentų teisės ir biomedicinos mokslų tarpusavio santykio bei jo kaitos, lemiančios EPT padalinių sprendimus dėl patentų išdavimo, iliustracija. Būtent su aukščiau minėtais išradimais, apimančiais gyvą žmogaus organizmą arba procesus, galinčius jį kardinaliai pakeisti ar netgi sukurti, pasikeitimai Europos patentų sistemoje ir biomedicinos moksluose yra ryškiausi, todėl ir yra analizuojami šioje disertacinio tyrimo dalyje.

2008 m. *Use of embryos/WARF* sprendimas demonstruoja itin atsargų EPT išplėstinės apeliacinės kolegijos požiūrį į išradimų, kuriems sukurti yra reikalingas žmogaus embrionų naudojimas, patentavimą. Kaip aptarta šiame darbe, minėtoje byloje EPT išplėstinė apeliacinė kolegija nurodė, jog išradimas, kurio sukūrimui yra reikalingas žmogaus embrionų naudojimas (žmogaus embrionų sunaikinimas), negali būti patentuojamas, net jeigu jie nepatenka į patento apibrėžties punktus¹⁰³⁶.

¹⁰³⁴ Žr. poskyrį „5.1. Utilitaristinės patentų teisės teorijos ir jų pasireiškimas biomedicinos mokslų srityje“.

¹⁰³⁵ Žr. skyrius „Įvadas“ ir „1.2. Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnio santykis su Biotechnologijų direktyva“.

¹⁰³⁶ Žr. poskirsnius „1.4.1. Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnio taikymo testai“ ir „1.4.2. Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnio taikymo standartai“. Europos patentų tarnybos išplėstinė apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 28 d. sprendimas *Use of embryos<...>*, para. 22.

Iš ankstesnių EPT padalinių sprendimų šis išsiskyrė itin plačiu komercinio išradimo naudojimo atitikimo moralei ir (ar) viešajai tvarkai vertinimu.

Aptariamoje byloje EPT išplėstinė apeliacinė kolegija nurodė, jog EPK Įgyvendinimo taisyklių 28 (c) taisyklėje terminui „žmogaus embrionas“ nėra suteikta siaura reikšmė ir kiekvieną kartą, atsižvelgiant į susiklosčiusias aplinkybes, minėta kategorija gali būti apibrėžiama naujai¹⁰³⁷, tačiau šiame sprendime minėto termino apibrėžimas pateiktas nebuvo. Vis dėlto šioje byloje vertinant išradimo, kurio sukūrimui yra sunaikinami žmogaus embrionai, komercinį naudojimą Konvencijos 53 (a) pagrindu, buvo išplėstas patento paraiškos vertinimo laukas ir terminas *komercinis naudojimas* buvo suprantamas plačiai, kaip apimantis ir išradimo kūrimo, ir jo vystymo aspektus¹⁰³⁸. Tai reiškia, jog *Use of embryos/WARF* byloje patento paraiškos vertinimas vyko, žvelgiant tiek į ateitį, tiek ir į praeitį, į terminą *komercinis naudojimas* įtraukiant išradimo sukūrimui reikalingus, tačiau tiesiogiai į patento paraišką nepatenkančius veiksmus.

Minėtas sprendimas parodo, jog EPT analizuodama išradimus, kuriuose yra naudojamas žmogaus embrionas, mokslo pažangos keliamas rizikas Vakarų teisės tradicijoje svarbioms vertybėms aiškina plačiai. Tai sietina su šiame disertaciniame tyrime aptarta žmogaus teisių, gyvybės ir orumo svarba Vakarų teisės tradicijai priklausančiose teisinėse sistemose¹⁰³⁹, bei su faktu, jog biomedicinos mokslų žinios nėra pakankamos, siekiant apibrėžti kategoriją „žmogaus embrionas“. Negalėdama tvirtai remtis mokslo žiniomis, tačiau siekdama maksimaliai apsaugoti minėtas vertybes, Europos patentų sistema užima poziciją, nurodančią, jog objektai, kurių sukūrimui net ir itin ankstyvoje stadijoje yra reikalingas žmogaus embrionų naudojimas, remiantis EPK 53 (a) straipsniu, nėra laikomi tinkamais tapti ekonominėmis gėrybėmis, todėl jiems negali būti suteiktas patentas.

¹⁰³⁷ Europos patentų tarnybos išplėstinė apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 28 d. sprendimas *Use of embryos* <...>, para. 27, 33.

¹⁰³⁸ Europos patentų tarnybos išplėstinė apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 28 d. sprendimas *Use of embryos* <...>, para. 22.

¹⁰³⁹ Žr. poskyrį „3.2. Vakarų teisės tradicijos samprata XXI amžiuje“.

Aukščiau aptartas Konvencijos 53 (a) straipsnio aiškinimas, terminui *komercinis naudojimas* suteikiant itin plačią reikšmę, atskleidžia ir nukrypimą nuo EPK 84 bei 69 straipsnių, kurių pirmasis nurodo, jog patento apibrėžtis „apibrėžia objektą, kuriam prašoma suteikti apsaugą“¹⁰⁴⁰, o antrasis nustato, kad „Europos patento ar Europos patento paraiškos apsaugos apimtis nustatoma pagal apibrėžties punktus“¹⁰⁴¹. Tai reiškia, jog, vertinant išradimo patentabilumą EPK 52 ir 53 straipsnių atžvilgiu, reikia analizuoti būtent patento paraiškos apibrėžties punktus. Tačiau EPT išplėstinė apeliacinė kolegija *Use of embryos/WARF* byloje, į komercinio išradimo naudojimo vertinimą įtraukdama patento paraiškos apibrėžties punktuose nenurodytus veiksmus, nukrypo nuo minėtų EPK normų.

Taip pat šioje byloje buvo nurodyta, jog po patento paraiškos pateikimo technologijos, leidžiančios išgauti kamienines ląsteles kitais būdais (pavyzdžiui, nenaikinti žmogaus embrionų), atsiradimas neturi jokios reikšmės jau pateiktoje paraiškoje aptarto išradimo patentabilumui¹⁰⁴². Toks *Use of embryos/WARF* sprendimas parodo tai, kad dėl naujovių biomedicinos mokslų srityje EPT apeliacinė kolegija nėra linkusi nukrypti nuo vieno iš esminių patentų teisės principų – išradimo atitikimą patentabilumo kriterijams patikrinti paraiškos padavimo arba prioriteto metu¹⁰⁴³. Anot Kolegijos, kitokio sprendimo nei pastarasis priėmimas vestų prie teisinio netikrumo ir rizikos, jog tai bus žalinga trečiajai šaliai, kuri rado žmogaus embrionams nepavojingą būdą įgyvendinti išradimą¹⁰⁴⁴.

Nors ir neturėdamas pareigos laikytis EPT praktikos, 2011 m. *Oliver Brüstle v Greenpeace e.V.* sprendime¹⁰⁴⁵, ESTT tęsė *Use of embryos/WARF* byloje išdėstyta plačią poziciją išradimų, susijusių su žmogaus embrionų naudojimu, atžvilgiu. Šioje byloje Teisingumo Teismas pateikė itin platų kategorijos „žmogaus embrionas“

¹⁰⁴⁰ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo <...>.

¹⁰⁴¹ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo <...>.

¹⁰⁴² Europos patentų tarnybos išplėstinė apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 28 d. sprendimas *Use of embryos* <...>, para. 34.

¹⁰⁴³ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo <...>, 54 str. 2 d. ir 3 d.

¹⁰⁴⁴ Europos patentų tarnybos išplėstinė apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 28 d. sprendimas *Use of embryos* <...>, para. 33.

¹⁰⁴⁵ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2011 m. spalio 18 d. sprendimas *Oliver Brüstle* <...>.

apibrėžimą. Pagrindinis kriterijus, nustatant, ar tam tikras objektas bus laikomas žmogaus embrionu yra tai, ar iš analizuojamo objekto (pavyzdžiui, apvaisintos kiaušialąstės) prasideda žmogaus vystymosi procesas¹⁰⁴⁶. Todėl *Oliver Brüstle v Greenpeace e.V.* sprendime „žmogaus embrionu“ laikyta: (a) kiekviena žmogaus kiaušialąstė nuo apvaisinimo stadijos; (b) kiekviena neapvaisinta kiaušialąstė, į kurią iš subrendusios žmogaus ląstelės transplantuojamas branduolys; (c) kiekviena neapvaisinta žmogaus ląstelė, kuri partenogenezės būdu priverčiama dalytis ir vystytis¹⁰⁴⁷.

Taip pat *Oliver Brüstle v Greenpeace e.V.* byloje ESTT nurodė, jog į klausimą, ar iš žmogaus embriono blastocistos stadijoje gauta kamieninė ląstelė yra „žmogaus embrionas“, kaip suprantama pagal Biotechnologijų direktyvos 6 straipsnio 2 dalies c punktą, atsižvelgdamas į mokslo raidą, turi nustatyti nacionalinis teismas¹⁰⁴⁸. Tokią poziciją Teisingumo Teismas pagrindė tuo, jog ES teisės aktų leidėjas „norėjo atmesti bet kokią galimybę suteikti patentą tuo atveju, jeigu dėl to galėtų būti trukdoma atsižvelgti į žmogaus orumą“¹⁰⁴⁹. Taigi, aptariamame sprendime, kaip ir *Use of embryos/WARF* byloje, yra akivaizdus siekis laikytis žmogaus, kaip esminės Vakarų teisės tradicijos vertybės, gyvybės ir orumo apsaugos.

Vėliau, 2014 m., *International Stem Cells Corporation* sprendime ESTT atsakė į vieną iš klausimų, kuris jau buvo analizuotas *Oliver Brüstle v Greenpeace e.V.* byloje¹⁰⁵⁰, t.y. ar terminas „žmogaus embrionas“ apima neapvaisintas žmogaus kiaušialąstes, kurios partenogenezės būdu yra priverstos dalytis ir vystytis¹⁰⁵¹. Šiuo

¹⁰⁴⁶ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2011 m. spalio 18 d. sprendimas *Oliver Brüstle <...>*, para. 35-36.

¹⁰⁴⁷ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2011 m. spalio 18 d. sprendimas *Oliver Brüstle <...>*, para. 38.

¹⁰⁴⁸ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2011 m. spalio 18 d. sprendimas *Oliver Brüstle <...>*, para. 38.

¹⁰⁴⁹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2011 m. spalio 18 d. sprendimas *Oliver Brüstle <...>*, para. 35.

¹⁰⁵⁰ *Oliver Brüstle v Greenpeace e.V.* byloje Teisingumo Teismui pateikto pirmo klausimo viena dalis buvo tai, ar Biotechnologijų direktyvos 6 str. 2 d. c p. sąvoka „žmonių embrionai“ yra taikoma ir tokiems organizmams: „neapvaisintoms žmonių kiaušialąstėms, kurios partenogenezės būdu priverčiamos dalytis ir vystytis“ (Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2011 m. spalio 18 d. sprendimas *Oliver Brüstle <...>*, para. 23).

¹⁰⁵¹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2014 m. gruodžio 18 d. sprendimas *International <...>*, para. 20.

atveju Teisingumo Teismas laikėsi tokio paties žmogaus embriono statuso suteikiamo kriterijaus kaip ir ankstesnėje *Oliver Brüstle v Greenpeace e.V.* byloje, kuris reiškė, jog patentuojamam objektui privalo būti „būdingas gebėjimas vystytis į žmogų“¹⁰⁵².

Vis dėlto, nepaisant tokio pačio minėto kriterijaus ir to paties vertinamo objekto, ESTT *International Stem Cells Corporation* byloje pakeitė savo sprendimą dėl neapvaisintos žmogaus ląstelės, kuri partenogenezės būdu priverčiama dalytis ir vystytis, kaip „žmogaus embriono“, statuso ir nurodė, jog Biotechnologijų direktyvos „6 straipsnio 2 dalies c punktas aiškintinas taip, kad neapvaisinta žmogaus kiaušialąstė, kuri partenogenezės būdu priverčiama dalytis ir vystytis, nėra „žmogaus embrionas“, kaip jis suprantamas pagal šią nuostatą, jeigu, atsižvelgiant į dabartines mokslo žinias, jai pačiai nėra būdingas gebėjimas vystytis į žmogų, o tai turi patikrinti nacionalinis teismas“¹⁰⁵³. Taigi, atsižvelgdamas į „dabartines mokslo žinias“¹⁰⁵⁴, vertindamas ta patį objektą – neapvaisintą žmogaus kiaušialąstę, kuri partenogenezės būdu priverčiama dalytis ir vystytis, – Teisingumo Teismas pakeitė savo aiškinimą *Oliver Brüstle v Greenpeace e.V.* byloje ir nurodė, jog neapvaisinta žmogaus kiaušialąstė, kuri partenogenezės būdu priverčiama dalytis ir vystytis, nepatenka į terminą „žmogaus embrionas“.

Taip pat, nepaisant griežtos pozicijos, išdėstytos *Use of embryos/WARF* byloje dėl to, jog po patento paraiškos pateikimo, įvykus mokslo ir technologijų pažangai¹⁰⁵⁵ ir radus būdą neatlikti veiksmų, užkertančių kelią patento suteikimui, komercinio išradimo naudojimo atitikimo viešajai tvarkai ir (ar) moralei vertinimas nesikeičia, tam tikrais atvejais naujos mokslo žinios vis tiek gali turėti įtakos sprendimams dėl išimtinės teisės į konkretų išradimą suteikimo. Būtent byloje *Human pluripotent progenitor stem cells/PROGENITOR LABS* EPT apeliacinė

¹⁰⁵² Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2014 m. gruodžio 18 d. sprendimas *International <...>*, para. 27-28.

¹⁰⁵³ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2014 m. gruodžio 18 d. sprendimas *International <...>*, para. 38.

¹⁰⁵⁴ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2014 m. gruodžio 18 d. sprendimas *International <...>*, para. 38.

¹⁰⁵⁵ Europos patentų tarnybos išplėstinė apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 28 d. sprendimas *Use of embryos <...>*, para. 34.

kolegija savo iniciatyva nusprendė iš naujo perduoti komercinio išradimo naudojimo, remiantis EPK 53 (a) straipsniu, vertinimą EPT ekspertizės skyriui, atsižvelgdama į tai, jog ESTT *International Stem Cells Corporation* byloje, remdamasis 2003 m. moksliniais duomenimis, pripažino, kad partenogenezės būdu gautų žmogaus pluripotentiųjų ląstelių naudojimas nėra žmogaus embriono naudojimas¹⁰⁵⁶.

Iš pirmo žvilgsnio, toks pasikeitimas gali pasirodyti prieštaraujančiu *Use of embryos/WARF* bylai, tačiau tarp pastarosios ir *Human pluripotent progenitor stem cells/PROGENITOR LABS* bylos sprendimų egzistuoja skirtumas. Pirmajame buvo analizuojama naujos technologijos, leidžiančios nebeatlikti veiksmų, užkertančių kelią patento suteikimui, atsiradimo po patento paraiškos pateikimo įtaka EPT sprendimui dėl patento suteikimo. Šiuo atveju, EPT sutikus išradimo patentabilumą, remiantis EPK 53 (a) ar kitu straipsniu, įvertinti analizuojant visai naują technologiją, būtų nukrypta nuo išradimo vertinimo, remiantis patento paraiškos padavimo arba prioriteto data, principo. Tuo tarpu byloje *Human pluripotent progenitor stem cells/PROGENITOR LABS* pasikeitė tik patento apibrėžties punktuose aptarto to paties proceso vertinimas iš biomedicinos mokslų pozicijos, tačiau šio vertinimo momentas – patento paraiškos pateikimas, išliko tas pats. Todėl to paties komercinio išradimo naudojimo įvertinimas iš naujo, atsižvelgiant į naujai paaiškėjusias, bet patento paraiškos pateikimo arba prioriteto metu egzistavusias žinias, laikytinas tinkamu.

Aukščiau aptartas *Use of embryos/WARF* sprendimas parodo, jog Europos patentų teisė griežtai vertina išradimus, kurių patentavimas gali turėti neigiamos įtakos pamatinėmis Vakarų teisės tradicijos vertybėmis. Taip pat minėtas sprendimas atskleidžia ir tai, jog Europos patentų sistema nėra linkusi reaguoti į pažangą biomedicinos mokslų srityje, jeigu šis reagavimas reikštų nukrypimą nuo svarbių Europos patentų teisės principų ir normų, pavyzdžiui, dėl išradimo atitikimo

¹⁰⁵⁶ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2016 m. gegužės 31 d. sprendimas *Human pluripotent <...>*, para. 2.

patentabilumo kriterijams patikrinimo atlikimo paraiškos pateikimo arba prioriteto momentu. Kita vertus, jeigu naujai paaiškėjusios mokslo žinios, aiškinant išradimo apimtį plačiai kaip *Use of embryos/WARF* sprendime, nekeičia išradimo objekto, bei tais atvejais, kai yra sprendžiama dėl naujo išradimo patentavimo, į minėtą mokslo pažangą Europos patentų sistemoje yra atsižvelgiama.

Human pluripotent progenitor stem cells/PROGENITOR LABS bei *Oliver Brüstle v Greenpeace e.V.* ir *International Stem Cells Corporation* sprendimai, kuriuose buvo analizuojamas to paties objekto buvimo „žmogaus embrionu“ statusas, parodo, jog biomedicinos mokslai, kaip gamtos mokslų tradicijos dalis, gali daryti įtaką Europos patentų teisei. Žinoma, tokiam konkrečiau objekto vertinimo pasikeitimui yra reikalingas sutarimas tam tikroje mokslo sferoje¹⁰⁵⁷. Aptarta Teisingumo Teismo praktika parodo, jog Vakarų teisės tradicijai priklausanti patentų sistema deontologine etikos teorija paremta požiūriu ir esminių patento paraiškos vertinimo principų atsisakyti neketina, tačiau pasikeitusios mokslo žinios gali priversti persvarstyti, ar konkretus objektas tebegali būti priskiriamas aptariamoje patentų sistemoje saugomai esminei vertybei.

Tuo tarpu, nesant aiškaus sutarimo moksle dėl konkrečių objektų prigimties ir statuso bei nevykstant mokslo pažangai, kuri, pavyzdžiui, kvestionuotų kategorijos „žmogaus embrionas“ sampratą, Vakarų teisės tradicijos dalimis laikomos Europos patentų sistema ir ES teisinės tvarkos nuostatos¹⁰⁵⁸, reguliuojančios su išradimų patentavimu susijusius aspektus, joms pateikiamų su išradimais susijusių objektų patentabilumą, remdamosis deontologine filosofija paremtu „paneigiamos prezumpcijos“ testu, vertina itin griežtai. Tokios griežtos pozicijos jos laikosi iki tol, kol mokslo pažanga nepaneigia jų nustatytos prezumpcijos, kurios pagrindu ir yra vertinamas kontroversišku objektų patentabilumas EPK 53 (a) straipsnio atžvilgiu. Tokiais atvejais Vakarų teisės tradicijai priklausanti Europos patentų

¹⁰⁵⁷ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2014 m. gruodžio 18 d. sprendimas *International <...>*, para. 33.

¹⁰⁵⁸ Žr. „Įvadas“, p. 16.

teisinė sistema, nesuteikdama patentų biomedicinos mokslų sferos išradimams, daro įtaką šios mokslo sferos vystymuisi ir žinių joje gausėjimui.

Remiantis aukščiau aptarta EPT apeliacinių kolegijų ir ESTT praktika, akivaizdu, jog abi tradicijos – Europos patentų sistema ir biomedicinos mokslai – daro viena kitai įtaką. Europos patentų sistema, priklausanti Vakarų teisės tradicijai, neturėdama pakankamai tvirtų žinių iš biomedicinos mokslų sferos, tačiau siekdama apsaugoti šiuo metu egzistuojančias fundamentalias vertybes, taiko deontologine filosofija paremtą „paneigiamos prezumpcijos“ testą. Toks Europos patentų sistemos požiūris yra itin platus, nes, esant neaiškumams biomedicinos mokslų sferoje, jis teikia pirmenybę teisės normoms ar svarbioms, bet itin abstrakčioms vertybėms, pavyzdžiui, žmogaus orumui. Minėtų Europos patentų sistemos veiksmų nulemtas negalėjimas gauti patentų ir tokiu būdu komercializuoti turimų rezultatų, gali mažinti aktyvumą biomedicinos mokslų sferoje ir lėtinti jos vystymąsi, kas lemtų mažesnę naujų mokslo žinių atsiradimą. Tuo tarpu naujų žinių, leidžiančių giliau suvokti tokias kategorijas kaip *žmogaus embrionas* patentuojamiems objektams, biomedicinos mokslų sferoje atsiradimas gali sukelti pasikeitimus Europos patentų sistemoje tuo, jog ši sistema galės pasitelkti EPK Įgyvendinimo taisyklių 29 (2) taisyklę, kas padidins galimybes patentuoti daugiau išradimų ir juos komercializuoti.

Visai tai leidžia konstatuoti, jog Europos patentų sistema, priklausanti Vakarų teisės tradicijai, ir biomedicinos mokslai, kaip tradicija, sprendama klausimą dėl biotechnologinių išradimų patentavimo EPK 53 (a) straipsnio kontekste, daro viena kitai įtaka. Atsižvelgiant į tai, tenka ieškoti kategorijos, kuri leistų geriau suvokti šių dviejų tradicijų sąveiką ir jos raidos tendencijas.

6.2. Koprodukcijos samprata ir jos pasireiškimas Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnio kontekste

Mokslinėje literatūroje nurodoma, jog ekonomikos, sociologijos ir politikos moksluose stokojama terminologijos, galinčios padėti paaiškinti netvarkingą ir netolygų procesą, kurio pagalba mokslo ir technologijų vystymasis susipina su socialinėmis normomis ir hierarchijos struktūromis¹⁰⁵⁹. Nepaisant keblumų, kylančių apibūdinant socialinės tvarkos ir mokslo bei technologijų santykį, minėtų tikrovės sričių įtaka viena kitai yra neišvengiama. Pavyzdžiui, šiais laikais aplinkosaugos specialistams yra sunku rasti žmogaus veiklos nepalietą arba netirtą ekosistemą, o socialinių mokslų atstovams – žmonių organizacijas, kurių struktūra ir funkcijos nebūtų paveiktos mokslo ir technologijų pažangos¹⁰⁶⁰.

Anot S. Jasanoff, „visuomenė gali funkcionuoti be žinių ne daugiau nei žinios gali egzistuoti, nesant atitinkamo socialinio palaikymo“¹⁰⁶¹. Tai reiškia, jog santykis tarp gamtos mokslų ir visuomenės negali būti suprantamas kaip vykstantis tik kuria nors viena kryptimi¹⁰⁶². Esant tokiai situacijai, kategorija, kuri šio disertacinio tyrimo kontekste laikytina tinkama teisinės tvarkos ir gamtos mokslų, o kartu – ir Vakarų teisės tradicijos bei biomedicinos mokslų, santykį apibūdinti, yra S. Jasanoff pasiūlytas terminas *koprodukcija*¹⁰⁶³.

Remiantis minėta teoretike, koprodukcija – tai „tvirtinimas, jog būdai, kuriais mes pažįstame ir vaizduojame pasaulį (tiek gamtą, tiek visuomenę), yra

¹⁰⁵⁹ JASANOFF, S. The Idiom <...>, p. 2. Taip pat žr. HILGARTNER, S.; MILLER, C. A.; ir HAGENDIJK, R. Introduction. Iš HILGARTNER, S.; MILLER, C. A.; ir HAGENDIJK, R. *Science and Democracy. Making knowledge and making power in the biosciences and beyond*. New York: Routledge, 2015, p. 1-14; TALLACCHINI, M. To bind or not to bind? Iš HILGARTNER, S., MILLER, C. A., HAGENDIJK, R. (eds.) *Science and Democracy. Making knowledge and making power in the biosciences and beyond*. New York: Routledge, 2015, p. 156-175.

¹⁰⁶⁰ JASANOFF, S. Ordering knowledge, ordering society. Iš JASANOFF, S. *States of Knowledge. The co-production of science and social order*. London: Routledge. 2004, p. 13-45, p. 13.

¹⁰⁶¹ JASANOFF, S. The Idiom <...>, p. 2-3.

¹⁰⁶² WINIKOFF, D. E. Biology denatured. The public-private lives of lively things. Iš HILGARTNER, S.; MILLER, C. A.; ir HAGENDIJK, R. *Science and Democracy. Making knowledge and making power in the biosciences and beyond*. New York: Routledge, 2015, p. 15-32, p. 16.

¹⁰⁶³ JASANOFF, S. The Idiom <...>, p. 13-43.

neatskiriami nuo to, kaip esame pasirinkę šiame pasaulyje gyventi”¹⁰⁶⁴. Žvelgiant iš koprodukcijos perspektyvos, „gamtos mokslai ir teisė, inovacijos ir reguliavimas, žinios ir politikos (angl. *policy*) procesai nesivysto atskirai, bet keičiasi kartu atvirų derybų, institucinės hibridizacijos, sąvokų migracijos, reikšmių užterštumo ir jų persidengimų pagalba“¹⁰⁶⁵. Tai reiškia, jog tinkamam teisinės sistemos, kaip socialinės tvarkos, funkcionavimui yra reikalingos gamtos mokslų suteikiamos žinios apie supančią aplinką, o tuo tarpu gamtos mokslams, kurių tikslas yra gilinti ir plėsti žinias apie pasaulį, svarbus yra teisinis reguliavimas, kuris, nustatydamas tam tikrus reikalavimus mokslinei veiklai, gali tiek palengvinti, tiek apsunkinti tyrimų vykdymą šioje mokslo sferoje. Atsižvelgiant į tai, sutiktina su S. Jasanoff, nurodančia, jog „žmogaus egzistencijos realijos iškyla kaip bendri mokslo, technikos ir socialinės veiklos pasiekimai: mokslas ir visuomenė yra koprodukuojami, kiekvienam iš jų garantuojant kito egzistavimą“¹⁰⁶⁶. Taigi, ryšys tarp teisinės tvarkos ir gamtos mokslų pasireiškia kaip sąveika, kuomet abi įvardytos sferos daro viena kitai įtaką.

Vienas iš koprodukcijos pavyzdžių yra Tarpvyriausybinių klimato kaitos komisijos¹⁰⁶⁷ įsteigimo ir veiklos istorija, atskleidžianti gamtinės ir socialinės tvarkų sąveiką. Tokį ryšį tarp įvardytų tikrovės sričių parodo tai, jog formalus moksliskai nustatytas pavojus aplinkai paskatino naujos bendradarbiavimui pasauliniu mastu skirtos institucijos įkūrimą, kuri savo ruožtu vėliau pasirodė itin reikalinga, siekiant pagrįsti mokslinių teiginių apie visuotines grėsmes aplinkai teisėtumą ir patikimumą¹⁰⁶⁸. Minėtas pavyzdys parodo, jog gamtos mokslų žinios gali būti pagrindu tam tikriems pokyčiams socialinėje tvarkoje, kai tuo tarpu pastarieji gali prisidėti prie minėtų mokslo žinių atsiradimo, pagrindimo, ar jų pasikeitimo.

¹⁰⁶⁴ JASANOFF, S. The Idiom <...>, p. 2, 16.

¹⁰⁶⁵ TALLACCHINI, M. To bind or <...>, p. 169.

¹⁰⁶⁶ JASANOFF, S. Ordering knowledge <...>, p. 17.

¹⁰⁶⁷ Angl. *Intergovernmental Panel on Climate Change*.

¹⁰⁶⁸ MILLER, C. A. Climate science and <...>, p. 64.

Be aukščiau aptartos teisinės ir gamtinės tvarkų sąveikos idėjos, kategorija *koprodukcija* yra svarbi ir tuo, jog konkrečios tvarkos kūrimą gamtoje ir visuomenėje ji leidžia analizuoti neteikiant pirmenybės nė vienai iš minėtų tikrovės sričių¹⁰⁶⁹. Tokia pozicija leidžia atsisakyti deterministinio tiek teisinės tvarkos, tiek gamtos mokslų vaizdo¹⁰⁷⁰, todėl nė viena iš minėtų sričių nėra priimama kaip duotybė, objektyviai ir neginčijamai nusakanti socialinius arba gamtinius reiškinius.

Aukščiau minėtame kontekste tinkama atrodo ir šiame darbe vartojama kategorija *tradicija*. Kaip aptarta šiame disertaciniame tyrime, gamtos mokslai gali būti suvokiami kaip reiškinys, apimantis tiek kumuliatyvų, tiek ir nekumuliatyvų vystymąsi. Todėl tiek normalaus mokslo atveju, tiek mokslo revoliucijų metu aplinkai ir joje vykstantiems procesams pažinti turi įtakos mokslininkų bendruomenės požiūris, kuris dažnai yra suformuotas egzistuojančios tradicijos¹⁰⁷¹ ir ne visada objektyviai atspindi realybę. Taip pat ir šiuo metu egzistuojantys esminiai konkrečios teisinės tvarkos, pavyzdžiui, priklausančios šiame darbe aptartai Vakarų teisės tradicijai, požiūris į tam tikras vertybes, laikui bėgant, gali pasikeisti, todėl neturėtų būti priimami kaip absoliučiai neginčijami¹⁰⁷². Dėl šios priežasties turimos mokslo žinios apie mus supančią aplinką ne visada yra objektyvios ir neginčijamos, o teisės tradicijos požiūris į jai svarbias vertybes neturėtų būti laikomas nesikintančiu. Toks determinizmo atsisakymas leidžia lengviau priimti tai, jog Europos patentų sistema ir biomedicinos mokslai EPK 53 (a) straipsnio kontekste gali sąveikauti tarpusavyje, t.y. daryti vienas kitam įtaką.

Su koprodukcijos idėja, kaip tinkama minėtos Konvencijos nuostatos kontekste taikyti, sutinka ir kiti autoriai, nurodantys, jog aptariama kategorija yra tinkama santykiui tarp Europos patentų teisės, kaip socialinės tvarkos, ir

¹⁰⁶⁹ S. Jasanoff paaiškina, kodėl teikti pirmenybę kuriai nors iš minėtų sričių yra neįmanoma (JASANOFF, S. Ordering knowledge <...>, p. 19-20).

¹⁰⁷⁰ JASANOFF, S. Ordering knowledge <...>, p. 20.

¹⁰⁷¹ Žr. poskyrį „2.2. Biomedicinos mokslų, kaip tradicijos, samprata ir reikšmė“.

¹⁰⁷² Žr. poskyrį „3.2. Vakarų teisės tradicijos samprata XXI amžiuje“.

biomedicinos mokslų, kaip gamtos mokslų dalies, santykiui apibūdinti¹⁰⁷³. Mokslinėje literatūroje nurodoma, jog būtent išradimų, susijusių su žmogaus embrionų kamieninių ląstelių patentavimu Europos patentų sistemoje, atveju koprodukcija pateikia šias dvi svarbias išvagas. Pirma, ji pabrėžia, jog žinios ir socialinė tvarka yra kuriamos kartu, kas reiškia, jog pasikeitus pagrindiniams socialiniams ir moraliniams svarstymams (angl. *considerations*), pasikeičia ir žinios, kurios, priimant tuos sprendimus, buvo laikomos svarbiomis¹⁰⁷⁴. Antra, koprodukcija akcentuoja kūrimo procesą, kurio metu, vykstant sąveikai tarp Europos politikos (angl. *policy*) ir patentų pareigūnų, mokslininkų ir aktyvistų, laikui bėgant, buvo bendrai sukurta (angl. *co-produced*) teisinė-moralinė tvarka, skirta biotechnologiniams patentams¹⁰⁷⁵.

Visa tai, kas aptarta aukščiau, leidžia priimti biomedicinos mokslus ir Europos patentų teisę kaip darančius vienas kitam įtaką Konvencijos 53 (a) straipsnio kontekste, o ne tik kaip vienos iš aptariamų sričių poveikį kitai viena kryptimi, kuomet vien gamtos mokslų žinios daro įtaką teisiniam reguliavimui arba, priešingai, tik teisinė sistema reguliuoja biomedicinos mokslus. Kaip biotechnologiniai išradimai kelia iššūkius Europos patentų teisei, taip ir pastaroji, priimdama sprendimus dėl teisinės apsaugos minėtiems objektams arba procesams suteikimo, gali formuoti biomedicinos mokslų raidą. Tai leidžia konstatuoti, jog tarp biomedicinos mokslų ir Europos patentų teisės vyksta koprodukcija, kurios eiga EPK 53 (a) straipsnio kontekste analizuojama tolesnėje šio darbo dalyje.

¹⁰⁷³ SALTER, B. Patents and morality <...>; PARTHASARATHY, S. Co-producing <...>, p. 75 (taikoma, analizuojant patentų suteikimą išradimams, susijusiems su žmogaus embrionų kamieninėmis ląstelėmis).

¹⁰⁷⁴ PARTHASARATHY, S. Co-producing <...>, p. 75.

¹⁰⁷⁵ PARTHASARATHY, S. Co-producing <...>, p. 75.

6.3. Europos patentų teisės ir biomedicinos mokslų sąveikos Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnio kontekste tendencijos

Kaip aptarta šiame tyrime, koprodukcija, akcentuojanti Europos patentų teisės, kaip Vakarų teisės tradicijos dalies, ir biomedicinos mokslų, kaip tradicijos, sąveiką EPK 53 (a) straipsnio kontekste, laikytina kategorija, galinčia apibūdinti šių tradicijų santykį ir jo raidos tendencijas. Minėti aspektai būtent ir atsiskleidžia EPT padalinių ir ESTT praktikoje, sprendžiant dėl biotechnologinių išradimų patentavimo.

Išanalizavus EPT padalinių praktiką, konstatuota¹⁰⁷⁶, jog, vertinant biotechnologinių išradimų komercinį naudojimą Konvencijos 53 (a) straipsnio pagrindu, remiamasi dviem etikos teorijomis, kurios, anot mokslinės literatūros, yra ryškios ir kitose biomedicinos mokslus reguliuojančiose teisės šakose, pošakiuose ir institutuose¹⁰⁷⁷. Šios teorijos yra: (a) utilitarizmas ir (b) deontologija.

Utilitaristiniam požiūriui yra būdingas naudos ir nenaudingumo „svėrimas“, pasitelkiamas tada, kai komercinis išradimo naudojimas, nepaisant teikiamos naudos, gali sukelti neigiamas pasekmes aplinkai arba kančias gyvūnams, ir dėl to skatina pakankamai dideles diskusijas Europos visuomenėje. Šį požiūrį iliustruoja EPK Įgyvendinimo taisyklių 28 (d) taisyklė, numatanti „svėrimo“ testą, kuriuo remiantis, sveriamos gyvūno kančios su didesne medicinine nauda žmonėms ir gyvūnams¹⁰⁷⁸. Tais atvejais, kai nėra galimybės taikyti aptarto testo, gali būti pasitelkiama suformuluotoji *Oncomouse/HARVARD*¹⁰⁷⁹ ir analizuotoji *Plant cells/PLANT GENETIC SYSTEMS* bylose¹⁰⁸⁰, leidžianti pasverti ne tik gyvūnų kančias, bet ir žalą aplinkai su galima nauda žmonijai ir gyvūnams. Sprendžiant iš

¹⁰⁷⁶ Žr. poskyrį „1.4. Europos patentų tarnybos praktika EPK 53 (a) straipsnio atžvilgiu“.

¹⁰⁷⁷ Pvz. žr. BROWNSWORD, R. Ethical Pluralism <...>, p. 48-51; RESNIK, D. B. DNA Patents <...>, p. 152-165.

¹⁰⁷⁸ Kaip minėta šiame disertaciniame tyrime, ši taisyklė gali būti taikoma tiek genetiškai modifikuotų, tiek nemodifikuotų gyvūnų atžvilgiu (Europos patentų tarnybos protestų skyrius. 2001 m. rugpjūčio 16 d. sprendimas *Leland* <...>, p. 7).

¹⁰⁷⁹ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1990 m. spalio 3 d. sprendimas *Onco-Mouse* <...>, para. 5

¹⁰⁸⁰ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Plant* <...>, para. 18.8.

EPT praktikos, toks komercinio išradimo naudojimo naudos ir žalos įvertinimo testas yra tinkamas tais atvejais, kai yra keliami klausimai dėl išradimų, apimančių gyvūnus ar augalus, komercinio naudojimo viešosios tvarkos ir (ar) moralės pagrindu įvertinimo¹⁰⁸¹. Šiuo atveju remiamasi siaura komercinio naudojimo samprata, reiškiančia, jog Konvencijos 53 (a) straipsnio pagrindu yra vertinamas tik patento apibrėžties punktuose apibūdinto komercinis išradimo naudojimas¹⁰⁸².

Deontologine etika paremtus Tarnybos sprendimus dėl EPK 53 (a) straipsnio aiškinimo ir taikymo galima skirstyti į dvi grupes. Pirmoji apima sprendimus dėl išradimų, kuriems patentų išdavimas laikomas visiškai nepriimtiniu, o antroji – sprendimus dėl išradimų, kuriems patentų suteikimas, šios filosofijos krypties požiūriu, yra priimtinas.

Pirmasis požiūris yra taikomas tais atvejais, kai komercinis išradimo naudojimas gali pažeisti Vakarų teisės tradicijos vertybes, kurių atžvilgiu kompromisai iš esmės yra neįmanomi. Tai reiškia, jog komercinio išradimo naudojimo teikiama nauda yra nepajėgi nusverti neigiamų aspektų¹⁰⁸³. Paprastai šiomis vertybėmis, žvelgiant iš Vakarų teisės tradicijos pozicijų, yra žmogaus gyvybė ir orumas. Aptariama Europos patentų pozicija ryškiai atsiskleidė *Stem Cells/WARF* byloje, kurioje EPT apeliacinei kolegijai suabejojus, ar tais atvejais, kai komercinio išradimo naudojimo analizė viešosios tvarkos ir (ar) moralės pagrindu apima ir žmogaus gyvybę, etiniu požiūriu, būtų tinkama priimti sprendimą, tarpusavyje pasveriant potencialią technologijos naudojimo naudą ir žalą¹⁰⁸⁴.

Remiantis išanalizuota Tarnybos praktika, aptariamas požiūris apima tuos atvejus, kai į siekiamo patentuoti išradimo apimtį patenka objektas, kurį galima prilyginti gyvam žmogaus organizmui, arba procesas, darantis jam žalą ir galintis

¹⁰⁸¹ Žr. poskirsnį „1.4.1 Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnio taikymo testai“.

¹⁰⁸² Žr. poskirsnį „1.4.3. Termino *komercinis naudojimas* samprata ir apimtis“.

¹⁰⁸³ Žr. poskirsnį „1.4.1. Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnio taikymo testai“.

¹⁰⁸⁴ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. balandžio 7 d. sprendimas *Stem Cells <...>*, para. 55.

sukelti grėsmę žmogaus orumui ir (ar) gyvybei. Šiuo atveju yra pasitelkiamos EPK Įgyvendinimo taisyklių 28 (a), (b), (c) ir 29 (1) taisyklės, kurios yra siejamos su „paneigiamos prezumpcijos“ testu¹⁰⁸⁵, arba, nesant galimybės taikyti minėtųjų, Konvencijos 53 (a) straipsnis. Taip pat tokiose situacijose yra remiamasi itin plačia komercinio naudojimo samprata, į kurią patenka ne tik patento apibrėžties punktuose apibūdinto išradimo komercinis naudojimas, bet ir jo sukūrimo bei vystymo veiksmai¹⁰⁸⁶.

Antrosios iš dviejų minėtų grupių bylas, kuriose taikoma ir aiškinama EPK Įgyvendinimo taisyklių 29 (2) taisyklė iliustruoja *Breast and Ovarian Cancer/UNIVERSITY OF UTAH* byla¹⁰⁸⁷. Joje patento suteikimo oponentai, remdamiesi Konvencijos 53 (a) straipsniu, nurodė, jog pareiškėjas nepateikė jokių įrodymų dėl informuoto sutikimo iš ląstelių donorų gavimo¹⁰⁸⁸. Nepaisant to, jog šioje byloje Kolegija pritarė pozicijai, kad reikalavimas dėl donoro sutikimo yra fundamentalus medicininiuose tyrimuose, kartu ji nurodė, jog Konvencijoje nėra normos, reikalaujančios patento pareiškėjui pateikti aptartą sutikimą arba naudos pasidalijimo susitarimą¹⁰⁸⁹. EPT apeliacinė kolegija konstatavo, jog EPK nenustato pareigos analizuoti veiksmų, atliekamų prieš ir po patento suteikimo¹⁰⁹⁰, todėl, vertindama komercinį išradimo naudojimą, neišėjo už pateiktos patento paraiškos ribų ir donoro sutikimo gavimo bei jo tinkamumo nenagrinėjo.

Nors, žvelgiant iš šiame tyrime aptartos Vakarų teisės tradicijos pozicijos, žmogaus teisės yra svarbi kiekvienos minėtai tradicijai priklausančios teisinės sistemos dalis, EPT padalinių praktika parodo, jog Tarnyba suvokia ribotą patentų teisės prigimtį ir šį požiūrį pasitelkia taikydama bei aiškindama tiek EPK 53 (a)

¹⁰⁸⁵ Plačiau žr. skyrių „1.4. Europos patentų tarnybos praktika dėl Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnio aiškinimo ir taikymo“.

¹⁰⁸⁶ Žr. poskirsnį „1.4.3. Termino komercinis naudojimas samprata ir apimtis“.

¹⁰⁸⁷ Plačiau žr. skyrių „1.4. Europos patentų tarnybos praktika dėl Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnio aiškinimo ir taikymo“.

¹⁰⁸⁸ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2007 m. rugsėjo 27 d. sprendimas *Breast* <...>, para. 47.

¹⁰⁸⁹ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2007 m. rugsėjo 27 d. sprendimas *Breast* <...>, para. 48-49.

¹⁰⁹⁰ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2007 m. rugsėjo 27 d. sprendimas <...>, para. 48, 50-51.

straipsnį, tiek su juo susijusias kitas teises nuostatas. Todėl, vertinant komercinį išradimo naudojimą EPK Įgyvendinimo taisyklių 29 (2) taisyklės pagrindu, Europos patentų teisės veikimo laukas yra gana siauras: laikoma, jog patentų teisė neprivalo spręsti konkretaus išradimo kūrimo, vystymo, o vėliau – ir naudojimo klausimų. Net ir pripažindama žmogaus teisių svarbą, bet negalėdama užtikrinti ir kontroliuoti visų su jų apsauga susijusių aspektų, Vakarų teisės tradicijai priklausanti Europos patentų sistema tai palieka spręsti nacionalinėms arba ES institucijoms, kurios savo kompetencijos ribose privalo pasirūpinti atitinkamu šių teisių užtikrinimu. Todėl, jeigu patento paraiškos apibrėžties punktuose aptartas išradimas patenka į minėtą taisyklę, jokie papildomi testai, siekiant komercinį išradimo naudojimą įvertinti viešosios tvarkos ir (ar) moralės atžvilgiu, nėra taikomi. Tai reiškia, jog kaip ir taikant utilitaristinį „svėrimo“ testą, šiuo atveju komerciniam naudojimui yra suteikiama siaura samprata, nes minėta taisyklė aiškiai nurodo, jog patentų suteikimas nurodytiems išradimams Europos patentų sistemoje yra priimtinas.

Vis dėlto minėtas atskyrimas tarp minėtų požiūrių neturėtų būti laikomas visiškai nekintančiu. Nors Vakarų teisės tradicijoje tam tikros vertybės, iš kurių bene ryškiausiomis XXI amžiuje yra žmogaus gyvybė ir orumas, yra itin svarbios, šiai tradicijai priklausančios teisinės sistemos, priimdamos sprendimus, remiasi ne tik minėtomis vertybėmis, bet ir atsižvelgia į tikrovės faktus bei pasikeitimus joje. Dėl šios priežasties Europos patentų sistemoje, atvejai, kai priimant sprendimus, pasitelkiamas kuris nors vienas iš aukščiau minėtų požiūrių, nėra galutiniai, ir jų taikymas, atsižvelgiant į mokslo ir technologijų pažangą, gali kisti. Tai reiškia, jog Vakarų teisės tradicijoje Europos patentų teisėje sprendimams įtaką darys ir biomedicinos mokslų žinios apie mus supančią aplinką, joje esančius objektus bei vykstančius procesus.

Kaip aptarta šiame disertaciniame tyrime¹⁰⁹¹, gamtos mokslai, įskaitant biomedicinos mokslus, gali būti suvokiami kaip reiškiny, savyje talpinantis tiek kumuliatyvų, tiek ir nekumuliatyvų vystymąsi. Tai atskleidžia tradicijų ir inovacijų šiose mokslų srityse egzistavimą greta vienas kito. Nepaisant gamtos mokslų, įskaitant ir biomedicinos mokslus, srityje egzistuojančio siekio, kumuliatyviai besivystant, pateikti kuo tikslesnes ir realybę atitinkančias žinias, pastarosios, laikui bėgant, gali kardinaliai pasikeisti. Taip pat joms įtaką gali daryti ir mokslininkų bendruomenės sprendimai bei joje vyraujantis požiūris į supančią aplinką ir joje vykstančius procesus.

Nors patentai sudaro tik itin nedidelę mokslą ir technologijas reguliuojančių teisės normų dalį, yra tikimybė, jog šios išimtinės nuosavybės teisės suteikimas arba paraiškos ją suteikti atmetimas, gali turėti įtakos mokslininkų bendruomenės sprendimams dėl tolesnių tyrimų biomedicinos mokslų srityje. Mokslinėje literatūroje sutariama, jog egzistuoja priežastinis ryšys tarp patentų suteikimo ir inovacijų kūrimo biomedicinos mokslų srityje¹⁰⁹². Todėl, išimtinės nuosavybės teisės išradimui nesuteikimas gali vesti prie mažesnių investicijų tolesniems tyrimams šioje sferoje, kas reiškia lėtesnį biomedicinos mokslų vystymąsi.

Tai, kas aptarta šioje disertacijoje, parodo, jog Europos patentų sistema, kaip Vakarų teisės tradicijos dalis, ir biomedicinos mokslai, kaip tradicija, Konvencijos 53 (a) straipsnio kontekste reaguoja vienas į kitą. Ši sąveika gali būti prilyginta S. Jasanoff pasiūlytai ir šiame disertaciniame tyrime aptartai

¹⁰⁹¹ Žr. poskyrį „2.2. Biomedicinos mokslų, kaip tradicijos, samprata ir reikšmė“.

¹⁰⁹² VAN ZIMMEREN, E. Towards a <...>, p. 201 cituojama J.E. Bessen & M.J. Meurer (2008), *Patent Failure: How Judges, Bureaucrats, and Lawyers Put Innovators at Risk*, Princeton University Press, at pp. 89 and 106–9, 112–118; P. Belleflamme (2008), ‘How Efficient is the Patent System? A General Appraisal and an Application to the Pharmaceutical Sector’, in: A. Gosseries, A. Marciano & A. Strowel (eds.), *Intellectual Property and Theories of Justice*, New York, Palgrave MacMillan, 210–229, at pp. 219–20; W.M. Cohen et al. (2001), ‘R&D spillovers, patents and the incentives to innovate in Japan and the United States’, 31 *Res. Pol’y*, 1349–67; A. Arora, A. Fosfuri & A. Gambardella (2001), *Markets for Technology: The Economics of Innovation and Corporate Strategy*, Cambridge, MIT Press; R.C. Levin et al. (1987), ‘Appropriating the returns from industrial research and development’, 3 *Brookings papers on Economic Activity*, 783–831 and E. Mansfield (1986), ‘Patents and Innovation: An Empirical Study’, 32 *Management Science*, 173–81.

koprodukcijai¹⁰⁹³, kuri atsiskleidžia kai kuriuose šiame tyrime analizuotuose EPT ir ESTT sprendimuose.

Negausi minėtų institucijų praktika dėl biotechnologinių išradimų patentabilumo vertinimo viešosios tvarkos ir (ar) moralės pagrindu negali visapusiškai iliustruoti koprodukcijos proceso bei atspindėti visų aukščiau aptartų požiūrių, pasitelkiamų aiškinant ir taikant EPK 53 (a) straipsnį ir su juo susijusias EPK Įgyvendinimo taisykles. Vis dėlto tai, kaip reaguoja Europos patentų sistema, kai atsiranda naujos žinios, paaiškinančios procesus ar objektus, kuriems patentų teisė, remiantis EPK Įgyvendinimo taisyklių 28 (a) ir 29 (1) taisyklėmis¹⁰⁹⁴, taikė griežtą deontologinę etiką pagrįstą požiūrį, iliustruoja šiame disertaciniame tyrime išanalizuotos EPT *Use of embryos/WARF*¹⁰⁹⁵ ir *Human pluripotent progenitor stem cells/PROGENITOR LABS*¹⁰⁹⁶ bei ESTT *Oliver Brüstle v Greenpeace eV*¹⁰⁹⁷ ir *International Stem Cell Corporation*¹⁰⁹⁸ bylos.

Oliver Brüstle v Greenpeace eV ir *International Stem Cell Corporation* sprendimų analizė bei jų palyginimas atskleidžia¹⁰⁹⁹, kaip įgijus daugiau biomedicinos mokslų srities žinių dėl neapvaisintos žmogaus ląstelės, kuri partenogenezės būdu priverčiama dalytis ir vystytis, negalėjimo išsivystyti į pilną žmogaus organizmą, tapo aišku, jog toks darinys negali būti prilyginamas žmogaus embrionui. Tam tikrų objektų eliminavimas naujausių biomedicinos mokslų žinių pagrindu iš žmogaus embriono sampratos leidžia Europos patentų teisei jų atžvilgiu nebetaikyti deontologinio požiūrio, nurodančio, jog žmogaus kūnas įvairiose jo

¹⁰⁹³ Žr. poskyrį „6.2. Koprodukcijos samprata ir jos pasireiškimas Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnio kontekste“.

¹⁰⁹⁴ Minėtas normas savo praktikoje taikė EPT. ESTT byloje *Oliver Brüstle v Greenpeace eV* ir *International Stem Cell Corporation* taikė 5 (1) str. ir 6 (2) c) str. (1998 m. liepos 6 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 98/44/EB <...> 5 (1) str., 6 (2) c) str.).

¹⁰⁹⁵ Europos patentų tarnybos išplėstinė apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 28 d. sprendimas *Use of embryos* <...>.

¹⁰⁹⁶ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2016 m. gegužės 31 d. sprendimas *Human pluripotent* <...>.

¹⁰⁹⁷ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2011 m. spalio 18 d. sprendimas *Oliver Brüstle* <...>.

¹⁰⁹⁸ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2014 m. gruodžio 18 d. sprendimas *International* <...>.

¹⁰⁹⁹ Plačiau žr. „6.1. Tradicijų santykis ir jo kaita“.

vystymosi stadijose yra nepatentabilus, ir su juo susijusių testų, standartų bei plataus termino *komercinis naudojimas* aiškinimo. Pastarasis pasikeitimas iš esmės reiškia, jog neapvaisinta žmogaus ląstelė, kuri partenogenezės būdu priverčiama dalytis ir vystytis, prilyginama iš žmogaus kūno išskirtam elementui. Todėl jo atžvilgiu tampa įmanoma taikyti kitą minėta etikos teorija pagrįstą EPK Įgyvendinimo taisyklių 29 (2) taisyklę, nurodančią, kas yra patentabilu. Dėl to patento suteikimo tikimybė išradimui, apimančiam neapvaisintą žmogaus ląstelę, kuri partenogenezės būdu priverčiama dalytis ir vystytis, išauga.

Taip pat ir EPT apeliacinė kolegija, remdamasi *International Stem Cell Corporation* bylos išaiškinimais, *Human pluripotent progenitor stem cells/PROGENITOR LABS* procese pakeitė požiūrį į išradimą ir, patenkinusi paraišką, suteikė jam patentą¹¹⁰⁰. Taigi anksčiau aptartas ESTT sprendimas atvėrė platesnes galimybes patentuoti tuos išradimus, kuriems, remiantis EPK 53 (a) straipsniu ir EPK Įgyvendinimo taisyklių 28 (c) taisykle¹¹⁰¹, išimtinės nuosavybės teisės suteikimas nebuvo įmanomas. Pasikeitimai, matomi *Oliver Brüstle v Greenpeace e.V.*, *International Stem Cell Corporation* bylose ir *Human pluripotent progenitor stem cells/PROGENITOR LABS* bylose leidžia svarstyti galimas Europos patentų teisės, kaip Vakarų teisės tradicijos dalies, ir biomedicinos mokslų, kaip tradicijos, sąveikos Konvencijos 53 (a) straipsnio kontekste tendencijas, kurios ir nulemia EPK 53 (a) straipsnio ir su juo susijusių EPK Įgyvendinimo taisyklių aiškinimą bei taikymą.

Aukščiau aptarta EPT ir Teisingumo Teismo praktika atskleidžia Konvencijos 53 (a) straipsnio aiškinimo ir taikymo pokyčius, kuriuos gali lemti

¹¹⁰⁰ Remiantis viešai prieinamais duomenis, EPT sprendime *Human pluripotent progenitor stem cells/PROGENITOR LABS* analizuota patento paraiška (nr. 06808713.9) buvo patenkinta ir patentas (nr. EP1974032, „*Method identifying a modulator of a cell signalling*“ (liet. „Ląstelių signalizavimo modulatoriaus nustatymo metodas“) suteiktas (Europos patentų tarnyba. *European patent register* [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. liepos 29 d.]. Prieiga per internetą: <<https://register.epo.org/application?number=EP06808713&lng=en&tab=doclist>>).

¹¹⁰¹ „Pagal 53 straipsnio a punktą Europos patentai neišduodami biotechnologiniams išradimams, susijusiems būtent su: <...> c) žmogaus embrionų panaudojimu pramoniniais ar komerciniais tikslais“ (2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo konvencijos (Europos patentų konvencijos) įgyvendinimo taisyklės <...>, 28 (c) taisyklė).

Europos patentų teisės ir biomedicinos mokslų sąveika, kai komercinis išradimo naudojimas vertinamas iš deontologinės etikos pozicijos. Kaip aptarta anksčiau, ši filosofijos kryptis pasitelkiama dviejų rūšių išradimams, apimantiems: (a) nuo žmogaus kūno atskirtus elementus ir (b) gyvą žmogaus organizmą įvairiose jos vystymosi stadijose, įvertinti. Pirmuoju atveju patentų suteikimas Europos patentų sistemoje yra įmanomas, o antruoju – galimybės gauti išimtinės nuosavybės teisę nėra. Taigi sprendimas dėl patento suteikimo priklauso nuo to, ar patento paraiškoje apibūdintas išradimas gali būti prilygintas gyvam žmogaus organizmui, ar iš žmogaus kūno išskirtam elementui. Abiem atvejais sprendimas dėl išradimo priskyrimo vienam iš minėtų objektų priklauso nuo biomedicinos mokslų žinių.

Tais atvejais, kai normalaus mokslo žinios išradimo objektui apibūdinti yra pakankamos, jis nesunkiai patenka į kurį nors vieną iš dviejų minėtų atvejų. Šiame disertaciniame tyrime aptartose bylose, kuriose buvo analizuojami biotechnologiniai išradimai, apimantys iš žmogaus kūno išskirtus elementus, didelių abejonių dėl to, ką apima išradimo apibrėžties punktai nekilo, todėl, remiantis EPK Įgyvendinimo taisyklių 29 (2) taisykle, buvo suteikti patentai. Tačiau Tarnybos praktika atskleidžia, jog yra įmanomi ir atvejai, kai išradimas bei jo techniniai aspektai, vertinant iš konkrečios mokslo sferos pozicijų, gali būti pakankamai aiškūs, tačiau Konvencijos 53 (a) straipsnio ir su juo susijusių EPK Įgyvendinimo taisyklių pagrindu gali būti pripažinti nepatentabiliais, nes patenka į išimtis. Šią situaciją iliustruoja EPT apeliacinės kolegijos 2013 m. sausio 24 d. sprendimas¹¹⁰², kuriame techniniai ne biotechnologinio išradimo aspektai neaiškumų nekėlė, tačiau dėl į patento apsaugos sritį patenkančio objekto – žmogaus – ši paraiška EPK 53 (a) straipsnio ir EPK Įgyvendinimo taisyklių 29 (1) taisykle¹¹⁰³ pagrindu buvo atmesta.

¹¹⁰² Šiam sprendimui antraštė EPO duomenų bazėje nėra priskirta. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2013 m. sausio 24 d. sprendimas *be pavadinimo* T 0149/11 <...>.

¹¹⁰³ Sprendimo minimos EPK Įgyvendinimo taisyklių 28 ir 29 taisyklės, tačiau, remiantis išradimo turiniu, galima daryti išvadą, jog šioje byloje tinkamiausia taikyti yra 29 (1) taisyklė (Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2013 m. sausio 24 d. sprendimas *be pavadinimo* T 0149/11 <...>, para. 2.6.).

Vis dėlto ne visi biomedicinos mokslų sferoje atliekami tyrimai priskirtini normaliam mokslui, t.y. egzistuojančios biomedicinos mokslų žinios ne visada gali išsamiai paaiškinti išradimus, kuriems Europos patentų sistemoje yra siekiama gauti patentus. Nesant galimybės išsamiai išanalizuoti išradimus, patenkančius į vieną iš minėtų dviejų rūšių, pasitelkiant vyraujančios mokslo paradigmos siūlomas žinias, Europos patentų sistemai tokius išradimus tenka vertinti itin atsargiai. Toks biomedicinos mokslo žinių nepakankamumas gali lemti platų Vakarų teisės tradicijai svarbių kategorijų, pavyzdžiui, *žmogaus embrionas*, arba Europos patentų teisei, taikant ir aiškinant EPK 53 (a) straipsnį svarbių terminų, pavyzdžiui, *komercinis naudojimas* aiškinimą.

Ryšciausias tokios situacijos pavyzdys yra *Use of embryos/WARF* sprendimas¹¹⁰⁴, kuriame biomedicinos mokslų žinios apie žmogaus embrionus ir šių žinių sukelti neaiškumai dėl su žmogaus gyvybe susijusių aspektų Vakarų teisės tradicijoje paskatino Kolegiją patento paraišką aiškinti itin plačiai. Dėl to, vertinant komercinio išradimo naudojimo atitikimą viešajai tvarkai ir (ar) moralei, buvo analizuojami ne tik patento apibrėžties punktai, bet ir išradimo sukūrimo aspektai, išeinantys už aptariamą paraiškos ribų. Tai parodo, jog biomedicinos mokslų žinių ribotumas gali vesti prie patento paraiškos atmetimo, nes, esant abejonei dėl išradimo objekto, pavyzdžiui, žmogaus embriono, statuso, skatina jį priskirti gyvam žmogaus organizmui.

Europos patentų teisė taip pat daro įtaką biomedicinos mokslų srities vystymuisi. Nepaisant prieštaringų nuomonių dėl patentų suteikimo įtakos inovacijoms skirtingose mokslo ir technologijų sferose, teigiamas patentų poveikis inovacijoms biomedicinos mokslų srityje yra pripažįstamas. Todėl, konstatuotina, jog Europos patentų teisė, išduodama šias intelektinės nuosavybės teises, daro teigiamą įtaką tolesniam biomedicinos mokslų srities vystymuisi ir naujų žinių

¹¹⁰⁴ Europos patentų tarnybos išplėstinė apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 28 d. sprendimas *Use of embryos <...>*.

atsiradimui, o atmesdama patento paraišką kaip, pavyzdžiui, *Use of embryos/WARF* byloje, stabdo minėtos mokslų srities pažangą.

Kita vertus, patentų nesuteikimas neatima galimybės atlikti net ir prieštaringai vertinamus mokslinius tyrimus, todėl, nepaisant nesuteiktų patentų ir esant palankiam teisiniam reguliavimui, naujų mokslo žinių atsiradimas išlieka įmanomas. Net ir patento paraiškos atmetimo atveju tęsiantis tyrimams, gali vykti požiūrio į su gyvu žmogaus organizmu arba jo elementais susijusių išradimų Europos patentų sistemoje pasikeitimas. Be to, aptariama situacija gali paskatinti konkrečios mokslo srities dalyvius ieškoti naujų sprendimų, galinčių atnešti alternatyvius išradimus. Visi minėti veiksmai gali padėti įveikti vyraujančią mokslo paradigmą ištikusią krizę, šio disertacinio tyrimo kontekste pasireiškiančią neaiškumu vertinant komercinį išradimo naudojimą EPK 53 (a) straipsni atžvilgiu, pasiūlydami išeitį, patenkančią į „normalaus mokslo“ sferą, arba tokį sprendimo būdą, kuris leistų įsigalėti naujai mokslo paradigmai. Tai gali paskatinti Europos patentų sistemą pereiti nuo deontologinio, nurodančio, kas yra griežtai nepatentuotina¹¹⁰⁵, prie ta pačia etikos šaka paremto požiūrio, nustatančio, kada patento suteikimas gali būti laikomas priimtiniu¹¹⁰⁶.

Komercinį išradimo naudojimą EPK 53 (a) straipsnio pagrindu vertinant iš utilitarizmo perspektyvos, nepaisant Europos patentų teisės ir biomedicinos mokslų sąveikos, pokyčiai nėra tokie ryškūs kaip tais atvejais, kai yra remiamasi deontologiniu požiūriu. EPT praktikoje utilitarizmu paremtas „svėrimo“ testas¹¹⁰⁷ yra pasirenkamas tais atvejais, kai apibrėžties punktuose apibūdintas išradimas apima gyvūnus, augalus arba su jais susijusius procesus. Išanalizuota EPT praktika

¹¹⁰⁵ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo konvencijos (Europos patentų konvencijos) įgyvendinimo taisyklės <...>, 28 (a), (b) ir (c) taisyklės

¹¹⁰⁶ 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo konvencijos (Europos patentų konvencijos) įgyvendinimo taisyklės <...>, 29 (1) taisyklė.

¹¹⁰⁷ Tai gali būti: (a) EPK Įgyvendinimo taisyklių 28 (d) taisyklėje nurodytas testas, kurį taikant, pasveriamos gyvūnų kančias ir apčiuopiamą medicininę naudą žmonijai ar gyvūnams arba (b) iš EPT praktikos kylantis testas, kuriam sveriamą gyvūnų kančia ir žalą aplinkai su galima nauda žmonijai ir gyvūnams (pvz. žr. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. liepos 6 d. sprendimas *Transgenic* <...>, para. 5).

atskleidžia, jog išpildžius minėtą patento objekto reikalavimą, šios išimtinės teisės suteikimą lemia du kriterijai: tikėtina nauda ir žala.

Tarnybos sprendimai atskleidžia, jog išradimų, į kurių apibrėžties punktus patenka gyvūnai, atvejais, su naudingumu yra siejami žmogaus ligų, pavyzdžiui, vėžio, gydymą ar tyrimą apimantys išradimai¹¹⁰⁸. Esant minėtai naudai, žala – gyvūnų kančia¹¹⁰⁹ – gali būti toleruojama ir patentas išduodamas. Vis dėlto gyvūnų kančia yra nepriimtina, kai išradimai atlieka mažiau svarbią, nors ir naudingą, funkciją, pavyzdžiui, gydo plaukų slinkimą. Šiais atvejais ji yra laikoma reikšmingesne nei galima nauda¹¹¹⁰.

Tais atvejais, kai Konvencijos 53 (a) straipsnio pagrindu yra sprendžiama dėl patento išdavimo išradimams, apimantiems augalus, naudingumu yra laikomas augalų, pasižyminčių didesne maistine verte, sukūrimas, galintis padėti įveikti maisto trūkumą pasaulyje¹¹¹¹ ir herbicidams atsparių augalų bei sėklų sukūrimas¹¹¹². Taikant utilitarizmu paremtą „svėrimo“ testą šiems išradimams, žala laikomi tie atvejai, kai komercinis išradimo naudojimas gali rimtai pakenkti aplinkai¹¹¹³, sukelti neigiamas pasekmes ūkininkams besivystančiose valstybėse¹¹¹⁴ arba sumažinti augalų rūšių pasaulyje skaičių¹¹¹⁵.

Aptartais atvejais būtent minėtų dviejų kriterijų, naudos ir žalos, tarpusavio „svėrimo“ rezultatas lemia tai, ar bus suteiktas patentas konkrečiam išradimui Europos patentų sistemoje. Įvardytų kriterijų turinį padeda nustatyti biomedicinos mokslų žinios, todėl jų išsamumas ir pagrįstumas turės reikšmės patento

¹¹⁰⁸ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1990 m. spalio 3 d. sprendimas *Onco-Mouse* <...>, para. 5.

¹¹⁰⁹ Gyvūnų kančia, kaip potenciali žala, yra analizuojama beveik visuose EPT praktikos sprendimuose: Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2006 m. sausio 12 d. sprendimas *Gene trap* <...>; Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2012 m. liepos 13 d. sprendimas *Non-invasive* <...>.

¹¹¹⁰ JASANOFF, S. *Designs on Nature* <...>, p. 219. Taip pat žr. BENTLY, L.; ir SHERMAN, B. *Intellectual Property Law*, Oxford: Oxford University Press, 2009, p.455-456; BAGLEY, M. *Patent First* <...>, p. 521.

¹¹¹¹ Europos patentų tarnybos protestų skyrius. 1992 m. birželio 5 d. <...>, para. 9.1.4, p. 18.

¹¹¹² Europos patentas nr. 0242236, „Genų inžinerijos būdu sukurtos glutamino sintetazės inhibitoriams atsparios augalų ląstelės“ (angl. „*Plant cells resistant to glutamine synthetase inhibitors, made by genetic engineering*“), paraiška pateikta 1987 m. sausio 21 d.

¹¹¹³ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Plant* <...>, para. 18.5.

¹¹¹⁴ Europos patentų tarnybos protestų skyrius. 1992 m. birželio 5 d. sprendimas <...>, para. 9.1.3., p. 16.

¹¹¹⁵ Europos patentų tarnybos protestų skyrius. 1992 m. birželio 5 d. sprendimas <...>, para. 9.1.3., p. 17.

konkrečiam išradimui suteikimui. „Svėrimo“ testo taikymo atveju, siekiant atmesti patento, apimančio augalus arba su jais susijusius procesus, paraišką, privalo egzistuoti „reali žala ir/arba nepatogumas“¹¹¹⁶, o išradimų, į kurių apibrėžties punktus patenka gyvūnai arba su jais susiję procesai, tiek žalos, tiek naudos įrodymai turi pasiekti „tikėtinumo“ lygį¹¹¹⁷.

Remiantis aptarta „svėrimo“ testo taikymo praktika, konstatuotina, jog siekdami patento paraiškos atmetimo, oponentai stengsis pateikti kuo išsamesnes biomedicinos mokslų žinias apie komercinio išradimo naudojimo žalą, o pareiškėjai – žinias apie naudą. Taip pat tai gali paskatinti patento pareiškėjus kurti kuo mažiau žalos sukeliančius išradimus. Siekiant atlikti išvardytus veiksmus, yra reikalingi biomedicinos mokslų srities tyrimai. Taigi, „svėrimo“ testo atveju tiek patento suteikimas, tiek jo paraiškos atmetimas gali turėti teigiamą poveikį biomedicinos mokslų vystymuisi ir naujų žinių atsiradimui, kas vėliau gali lemti Europos patentų teisės požiūrio į supančią aplinką ir joje vykstančius procesus, o kartu – ir naujų biotechnologinių išradimų įvertinimą pasikeitimą.

Remiantis tuo, kas aptarta, konstatuotina, jog dėl Europos patentų teisės, kaip Vakarų teisės tradicijos dalies, ir biomedicinos mokslų, kaip tradicijos, sąveikos, vertinant išradimų komercinį naudojimą Konvencijos 53 (a) straipsnio pagrindu, abeiose iš aptartų tradicijų yra įmanomi pasikeitimai. Europos patentų sistemos požiūri dėl patentų konkretiems išradimams suteikimo aptariamoms nuostatos pagrindu gali pakeisti naujos biomedicinos mokslų žinios apie supančią aplinką, padedančios kitaip įvertinti komercinio išradimo naudojimo poveikį Vakarų teisės tradicijoje svarbioms vertybėms. Tuo tarpu biomedicinos mokslų, kurių tikslas yra gilinti ir plėsti žinias apie pasaulį, vystymuisi yra svarbus teisinis reguliavimas, kuris, nustatydamas tam tikrus reikalavimus mokslinei veiklai, gali tiek palengvinti, tiek apsunkinti tyrimų vykdymą šioje mokslo sferoje. Nors, kaip aptarta šiame

¹¹¹⁶ Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Plant <...>*, para. 18.8.

¹¹¹⁷ Pvz. žr. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. liepos 6 d. sprendimas *Transgenic <...>*, para. 9.7; Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2012 m. liepos 13 d. sprendimas *Non-invasive <...>*, para. 22.

disertaciniame tyrime, patentų teisė sudaro nedidelę mokslo ir technologijų teisinio reguliavimo dalį, minėtų išimtinių teisių, remiantis EPK 53 (a) straipsniu, suteikimas arba atmetimas konkrečių biomedicinos mokslų srities išradimų atžvilgiu gali nulemti tyrimų šioje mokslų sferoje prioritetus. Tai darys įtaką tolesnei šios mokslų srities raidai ir naujų žinių, kurias vėliau gali pasitelkti ir Europos patentų teisė vertindama biotechnologinius išradimus minėtos nuostatos pagrindu, atsiradimui.

6.4. Preliminarios išvados

EPK 53 (a) straipsnio taikymo ir aiškinimo praktika atskleidžia, jog Europos patentų sistema, kaip Vakarų teisės tradicijos dalis, ir biomedicinos mokslai, kaip tradicija, minėtos Konvencijos nuostatos kontekste daro poveikį viena kitai. Tokia sąveika tarp minėtų tradicijų gali būti įvardijama kaip koprodukcija, kurią nulemia: (a) Vakarų teisės tradicijoje saugomos vertybės, kurioms daro įtaką komercinis išradimo naudojimas; ir (b) biomedicinos mokslų žinių, pasitelkiamų išradimo turiniui analizuoti, išsamumas ir patikimumas. Dėl šios Europos patentų teisės, kaip Vakarų teisės tradicijos dalies, ir biomedicinos mokslų, kaip tradicijos, sąveikos, vertinant išradimų komercinį naudojimą moralės ir (ar) viešosios tvarkos pagrindu, abejose iš aptartų tradicijų yra įmanomi pokyčiai.

Europos patentų sistemos požiūrį dėl patentų konkrečioms išradimams suteikimo aptariamoms nuostatos pagrindu gali pakeisti naujos biomedicinos mokslų žinios apie supančią aplinką, padedančios kitaip įvertinti komercinio išradimo naudojimo poveikį Vakarų teisės tradicijoje svarbioms vertybėms. Tuo tarpu biomedicinos mokslų, kurių tikslas yra gilinti ir plėsti žinias apie pasaulį, vystymuisi yra svarbus teisinis reguliavimas, kuris, nustatydamas tam tikrus reikalavimus mokslinei veiklai, gali tiek palengvinti, tiek apsunkinti tyrimų vykdymą šioje mokslo sferoje. Nors patentų teisė sudaro nedidelę mokslo ir technologijų teisinio reguliavimo dalį, minėtų išimtinių teisių, remiantis EPK 53 (a) straipsniu, suteikimas arba atmetimas konkrečių biomedicinos mokslų srities išradimų atžvilgiu, gali daryti įtaką šios mokslų sferos tolesnei raidai ir naujų žinių, kurias vėliau gali pasitelkti ir Europos patentų teisė vertindama biotechnologinius išradimus minėtos nuostatos pagrindu, atsiradimui.

Išvados

Atsižvelgiant į šio disertacinio tyrimo tikslą, uždavinius ir hipotezę, daromos tokios tyrimo išvados:

1. Priimdami sprendimus dėl patentų biotechnologiniams išradimams išdavimo EPK 53 (a) straipsnio ir su juo susijusių EPK Įgyvendinimo taisyklių nuostatų pagrindu, EPT padaliniai taiko testus, paremtus kuria nors viena iš Vakarų intelektinėje mintyje vyraujančių etikos teorijų – utilitarizmu arba deontologija. Pirmuoju požiūriu paremtas „svėrimo“ testas dažniausiai taikomas sprendžiant dėl patentų išdavimo išradimams, apimantiems gyvūnus, o antrąja etikos teorija paremtas „paneigiamos prezumpcijos“ testas – vertinant išradimus, apimančius žmogaus kūną įvairiose jo formavimosi ir vystymosi stadijose arba iš jo išskirtus elementus. Išradimams, apimantiems augalus, gali būti taikomi abu testai, paremti minėtais požiūriais. Negausi EPT praktika atskleidžia, jog „svėrimo“ testo atveju, siekiant įvertinti komercinį išradimo naudojimą, taikomas nepriimtino, o pasitelkiant „paneigiamos prezumpcijos“ testą – pasibjaurėjimo standartas. Pirmuoju atveju labiau tikėtinas siauresnis termino *komercinis naudojimas* aiškinimas, į kurį patenka patento apibrėžties punktuose aprašyto išradimo samprata, o antruoju – platesnis, apimantis ir išradimo sukūrimo veiksmus. Kai EPT padaliniai vertindami biotechnologinį išradimą renkasi taikytinus testus, standartus ar nustato termino *komercinis naudojimas* sampratą, didelę reikšmę turi išradimo turinys, kuriam tinkamai įvertinti yra reikalingos konkrečiu momentu egzistuojančios biomedicinos mokslų žinios.
2. Gamtos mokslai, įskaitant ir biomedicinos mokslus, gali būti suvokiami kaip reiškiny, apimantis tiek kumuliatyvų, tiek ir nekumuliatyvų vystymąsi. Tiek normalaus mokslo atveju, tiek mokslo revoliucijų metu aplinkai ir joje vykstantiems procesams pažinti turi įtakos mokslininkų bendruomenės požiūris, kuris dažnai yra suformuotas egzistuojančios tradicijos ir ne visada

objektyviai atspindi realybę. Dėl šios priežasties Europos patentų teisė į gamtos mokslų, įskaitant ir biomedicinos mokslų, pateikiamas žinias gali žvelgti atsargiau ir priimti sprendimus tik atlikusi kritiškesnę aplinkos bei žinių apie ją įvertinimą, o tai gali lempiti silpnesnę šios mokslų srities įtaką EPT sprendimams.

3. Po XX amžiaus pirmos pusės sukrėtimų šiuolaikinė Vakarų teisės tradicija pasižymi žmogaus vertės akcentavimu, paremtu deontologine etika. Nepaisant žmogaus svarbos šioje teisės tradicijoje, neretai iškyla situacijų, kai yra būtinas konkuruojančių žmogaus teisių „svėrimas“; taip pat egzistuoja kitų vertybių, kurios neturi tokio svarbaus statuso kaip žmogus, tačiau reikalauja apsaugos. Tais atvejais, kai deontologinė etika, priimant sprendimus, nėra pakankama arba kai sprendimas nedaro jokios tiesioginės įtakos ar bent jau nesukelia žalos žmogaus gyvybei ir orumui, aktualiu tampa utilitarizmas. Remiantis šia etikos teorija, sprendimai priimami vertinant veiksmų pasekmes, dėl ko atsižvelgiama į kitų tikrovės sričių pareikiamus argumentus ir žinias. Aptartų etikos teorijų, pasitelkiamų priimant sprendimus, dinamiką lemia Vakarų teisės tradicijai priklausančios teisinės sistemos, pagrįstos esminiais principais ir vertybėmis, bei kitų tikrovės sričių, teikiančių žinias apie supančią aplinką, santykis.

4. Viešosios tvarkos ir moralės sampratos bei jų santykis EPT praktikoje ir Vakarų teisės tradicijoje yra panašūs:

a) Didžiojoje dalyje EPT praktikos moralė ir viešoji tvarka traktuojamos kaip vienas prieštaravimo patento suteikimui, remiantis EPK 53 (a) straipsniu, pagrindas. Egzistuoja tik keletas Tarnybos sprendimų, kuriuose minėtos kategorijos atskiriamos, moralę siejant su neteisėmis konkrečioje visuomenėje pripažįstamomis elgesio normomis, o viešąją tvarką – su teisės normomis, fundamentaliomis konkrečios visuomenės egzistavimui ir tinkamam jos funkcionavimui.

b) Teisiniame pozityvizme ir teisiniame realizme moralė suvokiama kaip neteisinio pobūdžio visuomenėje pripažįstamos elgesio normos ar individo vidiniai įsitikinimai, darantys įtaką teisės normų kūrimui, aiškinimui ir taikymui, o prigimtinės teisės mokyklos požiūriu, moralė, nepaisant jos santykinumo, gali būti tapatinama su teise arba būti jos įvertinimo pagrindu. Vis dėlto net ir paradigmos, siekiančiose griežtai atskirti moralę nuo teisės, egzistuoja situacijos, kuriose tai padaryti yra sudėtinga, todėl šios dvi kategorijos gali sutapti. Viešoji tvarka, nepaisant to, jog Vakarų teisės tradicijoje pirmiausia yra tapatinama su teisės normomis ir principais, turinčiais fundamentalią reikšmę konkrečios visuomenės, jos narių, supančios aplinkos egzistavimui bei tinkamam funkcionavimui, dėl savo gebėjimo evoliucionuoti ir prisitaikyti prie besikeičiančių sąlygų, akceptuojant neteisinio pobūdžio argumentus, tam tikrais atvejais gali sutapti su moralės nuostatomis.

Visa tai atskleidžia, jog tiek EPT praktikoje, tiek Vakarų teisės tradicijoje viešąją tvarką, tapatinamą su teisės normomis ir principais, bei moralę, prilyginamą neteisinėms visuomenės pripažįstamoms elgesio normoms, atskirti vieną nuo kitos gali būti sudėtinga.

5. Nepaisant diskusijų dėl patentų sistemos efektyvumo, mokslinėje literatūroje sutariama, jog patentai biomedicinos mokslų srityje užtikrina ekonominę grąžą ir skatina inovacijų kūrimą. Tai reiškia, jog EPK 53 (a) straipsnio pagrindu nesuteikus patento šios mokslų srities išradimui, yra sumažinama jo komercializavimo galimybė, o kartu – ir potenciali patento savininko ekonominė nauda. Atsižvelgiant į tai, egzistuoja tikimybė, jog Europos patentų sistemoje nepatentabiliais viešosios tvarkos ir (ar) moralės atžvilgiu laikomų objektų bei su jais susijusių procesų tyrimai ir išradimų jų pagrindu kūrimas sulauks mažiau investicijų. Tai lems lėtesnę biomedicinos mokslų tam tikrais

klausimais pažangą ir neskatins žinių visumos apie supančią aplinką, joje esančius objektus bei vykstančius procesus augimo.

6. Europos patentų sistema, kaip Vakarų teisės tradicijos dalis, ir biomedicinos mokslai, kaip tradicija, sprendžiant dėl teisinės apsaugos biotechnologiniams išradimams suteikimo, EPK 53 (a) straipsnio kontekste daro poveikį viena kitai. Šią sąveiką lemia: (a) Vakarų teisės tradicijoje saugomos vertybės, kurioms daro įtaką komercinis išradimo naudojimas ir (b) biomedicinos mokslų žinių, pasitelkiamų išradimo turiniui analizuoti, išsamumas ir patikimumas. Europos patentų sistemos požiūrį į konkrečių išradimų patentabilumą EPK 53 (a) straipsnio pagrindu formuoja biomedicinos mokslų žinios, kurios priklauso nuo mokslininkų bendruomenės požiūrio. Minėtos žinios padeda suvokti konkretaus išradimo ar jo dalies santykį su Vakarų teisės tradicijoje saugomomis vertybėmis ir įvertinti potencialų komercinio jo naudojimo minėtoms vertybėms poveikį. Toks biomedicinos mokslų žiniomis paremtas įvertinimas lemia patento biotechnologiniams išradimams EPK 53 (a) straipsnio pagrindu suteikimą arba jo paraiškos atmetimą. Patento suteikimas signalizuos tai, jog komercinis išradimo naudojimas, vertinant iš konkrečiu momentu prieinamų biomedicinos mokslų žinių pozicijos, dera su Vakarų teisės tradicijoje saugomomis vertybėmis. Tai skatins tolesnį biomedicinos mokslų vystymąsi ir žinių, kurios vėliau bus panaudotos naujų išradimų komerciniam naudojimui EPK 53 (a) straipsnio pagrindu įvertinti, atsiradimą. Patento paraiškos minėto straipsnio pagrindu atmetimas signalizuos tai, jog komercinis išradimo naudojimas, vertinant iš konkrečiu momentu prieinamų biomedicinos mokslų žinių pozicijos, yra nesuderinamas su aptariamoje tradicijoje saugomomis vertybėmis. Šiuo atveju, tyrimai konkrečiais klausimais sustos arba bus ieškoma alternatyvių, leidžiančių išspręsti tą pačią problemą, bet EPK 53 (a) straipsnio požiūriu, patentabilių išradimų. Nors patento suteikimo ir jo paraiškos atmetimo EPK 53 (a) straipsnio pagrindu įtaka biomedicinos mokslams nebus identiška,

tačiau abiem atvejais tai darys poveikį šių mokslų vystymuisi, kas lems naujų Europos patentų sistemoje siekiamų patentuoti tiek kumuliatyvių, tiek nekumuliatyvių išradimų kūrimą. Pateikus patento paraišką, prieinamų biomedicinos mokslo žinių pagalba šių išradimų komercinis naudojimas bus vertinamas EPK 53 (a) straipsnio pagrindu, atsižvelgiant į Vakarų teisės tradicijoje saugomas vertybes. Tokio įvertinimo rezultatas, pasireiškiantis patento suteikimu ar jo paraiškos atmetimu, toliau darys poveikį biomedicinos mokslų vystymuisi, kuris ateityje pateiks naujus iššūkius Europos patentų teisei, sprendžiant dėl patentų biotechnologiniams išradimams suteikimo.

Šaltiniai ir literatūra

Norminiai teisės aktai

Tarptautinės sutartys:

1. 1948 m. gruodžio 10 d. Jungtinių Tautų Generalinės asamblėjos Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 68-2497.
2. 1966 m. gruodžio 19 d. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 77-3288.
3. 1966 m. gruodžio 19 d. Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 77-3290.
4. 1883 m. kovo 20 d. Paryžiaus konvencija dėl pramoninės nuosavybės saugojimo. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 75-1796.
5. Sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba, 1C priedas prie 1994 m. balandžio 15 d. Sutarties dėl Pasaulio Prekybos Organizacijos įsteigimo. *Valstybės žinios*, 2001, nr. 46-1620.
6. 1950 m. lapkričio 4 d. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolais Nr. 11 ir Nr. 14. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 156-7390.
7. 1986 m. spalio 21 d. Afrikos žmogaus ir tautų teisių chartija [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. gegužės 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.achpr.org/files/instruments/achpr/banjul_charter.pdf>.
8. 1997 m. balandžio 4 d. Konvencija dėl žmogaus teisių ir orumo apsaugos biologijos ir medicinos taikymo srityje (Žmogaus teisių ir biomedicinos konvencija). *Valstybės žinios*, 2002, nr. 97-4258.
9. 1973 m. spalio 5 d. Europos patentų išdavimo konvencija (Europos patentų konvencija). *Valstybės žinios*, 2004, nr. 147-5325.
10. 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo konvencija (Europos patentų konvencija). *Valstybės žinios*, 2004, nr. 147-5326.

11. 1963 m. Europos konvencija dėl išradimų patentų materialinės teisės sąvokų vienodinimo.
12. 1992 m. birželio 5 d. Biologinės įvairovės konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 69-1662.
13. 1975 m. Liuksemburgo konvencija dėl Bendrosios rinkos Europos patento (Bendrijos patento konvencija) (neįsigaliojusi).
14. Susitarimas dėl Bendro patentų teismo. *TAR*, 2017, nr. 1065 (neįsigaliojęs). Ratifikuotas Lietuvos Respublikos įstatymu dėl Susitarimo dėl Bendro patentų teismo ratifikavimo. *TAR*, 2016, nr. 26446.

Europos Sąjungos teisės aktai:

1. Europos Sąjungos sutarties suvestinė redakcija. OL, 2016 C 202, p. 47.
2. Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija. OL, 2016 C 202, p. 47.
3. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. OL, 2016 C 202, p. 389.
4. 1998 m. liepos 6 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 98/44/EB dėl teisinės biotechnologinių išradimų apsaugos. OL, 1999 L 213, p. 395.
5. 2000 m. kovo 30 d. Europos parlamento rezoliucija dėl Europos patentų organizacijos sprendimo dėl patento nr. EP695351, suteikto 1999 m. gruodžio 8 d., OL C 378, p. 95.
6. 2012 m. gruodžio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1257/2012, kuriuo įgyvendinamas tvirtesnis bendradarbiavimas kuriant bendrą patentinę apsaugą. OL, 2012 L 361, p. 208.
7. 2012 m. gruodžio 17 d. Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1260/2012, kuriuo įgyvendinamas su taikoma vertimo tvarka susijęs tvirtesnis bendradarbiavimas kuriant bendrą patentinę apsaugą. OL, 2012 L 361, p. 89.

Lietuvos Respublikos teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.

2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. VIII-1864.
3. Lietuvos Respublikos patentų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 8-120.
4. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos 2012 m. spalio 16 d. įsakymas „Dėl mokslo kryptių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2012, nr. 123-6225.
5. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos 2011 m. vasario 14 d. įsakymas „Dėl mokslo kryptių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2011, nr. V-231.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1998, nr. 109–3004.

Ispanijos Karalystės teisės aktai:

1. *Constitución Española. Senado de España* [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. gegužės 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.senado.es/constitu_i/index.html>.

Vokietijos Federacinės Respublikos teisės aktai:

1. *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland* [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. gegužės 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.bundestag.de/gg>>.
2. *Patentgesetz* [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. gegužės 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.gesetze-im-internet.de/patg/>>.

Europos patentų tarnybos teisės aktai:

1. 2000 m. lapkričio 29 d. Europos patentų išdavimo konvencijos (Europos patentų konvencijos) įgyvendinimo taisyklės (priimtos 1973 m. spalio 5 d.,

- su paskutiniais pakeitimais, padarytais Europos patentų organizacijos Administracinės tarybos 2001 m. gruodžio 13 d. sprendimu). *Valstybės žinios*, 2004, nr. 147-5325.
2. 1999 m. birželio 16 d. EPO Administracinės tarybos sprendimas, iš dalies keičiantis EPO Įgyvendinimo taisykles, OJ EPO 7/1999.
 3. 1999 m. liepos 1 d. pranešimas, keičiantis Europos patentų konvencijos Įgyvendinimo taisykles, OJ EPO 1999.

Specialioji literatūra

Monografijos, disertacijos, studijos:

1. ALFORD, C. F. *From aquinas to international human rights*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2010.
2. ANKERI, G. *Coexisting Contemporary Civilizations: Arabo-Muslim, Bharati, Chinese and Western*. Geneva: INU PRESS, 2000.
3. ARBER, W.; ir BRAUCHBAR, M. *Biotechnology for the 21st Century. 21st Century Technologies. Promises and Perils of a Dynamic Future*. [interaktyvus]. Organisation for Economic Development and Cooperation, 1998 [žiūrėta 2017 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.oecd.org/futures/35391210.pdf>>.
4. AUSTIN, J. *The Province of Jurisprudence Determined and the Uses of the Study of Jurisprudence*. Indianapolis-Cambridge: Hackett Publishing Company Inc., 1954.
5. AZENBACHER, A. *Etikos įvadas*. Vilnius: aidai, 1995.
6. BAUBLYS, L. *Antikinė teisingumo samprata ir jos įtaka Vakarų teisės tradicijai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005.
7. BAUBLYS, L., et al. *Teisės teorijos įvadas*. Vilnius: Mes, 2010.
8. BEAUCHAMP, T.; ir CHILDRESS, J. *Principles of Biomedical Ethics*. New York: Oxford University Press, 1992.

9. BENTLY, L.; ir SHERMAN, B. *Intellectual Property Law*, Oxford: Oxford University Press, 2009.
10. BERMAN, H. J. *Faith and Order. The Reconciliation of Law and Religion*. Atlanta: Scholars Press, 1993.
11. BERMAN, H. J. *Law and Revolution, II. The Impact of the Protestant Reformations on the Western Legal Tradition*. Cambridge, Massachusetts: Belknap Press, 2003.
12. BERMAN, H. J. *Teisė ir revoliucija: Vakarų teisės tradicijos formavimasis*. Vilnius: Pradai, 1999.
13. *Biblija. Pradžios knyga* [interkatyvus. Žiūrėta: 2016 m. rugsėjo 11 d.] Prieiga per internetą: <http://biblija.lt/index.aspx?cmp=reading&doc=BiblijaRKK1998_Pr_1,1-2,4>.
14. BEYLEVELD, D.; ir BROWNSWORD, R. *Mice, Morality and Patents: The Onco-mouse Application and Article 53(a) of the European Patent Convention*. London: Common Law Institute of Intellectual Property, 1993.
15. BIRŠTONAS, R., et al. *Intelektinės nuosavybės teisė*. Vilnius: Registrų centras, 2010.
16. BRAGUE, R. *Ekscentriškoji Europos tapatybė*. Vilnius: AIDAI, 2001.
17. BROWNSWORD, R. *Rights, Regulation, and the Technological Revolution*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
18. BUCHHOLZ, K.; ir COLLINS, J. *Concepts in Biotechnology*. Weinheim: WILEY-VCH Verlag GmbH & Co., 2010.
19. CLAGGETT, M. *The Science of Mechanics in the Middle Ages*. Madison: The University of Wisconsin Press. London: Oxford University Press, 1959.
20. *Concise Routledge Encyclopedia of Philosophy*. Sudarytojas E. Craig. London and New York: Routledge, 1999.

21. DAVIES, H.; ir HOLDCROFT, D. *Jurisprudence: Texts and Commentary*. London, Dublin, Edinburgh: Butterworths, 1991.
22. DIAZ POZO, M. *Patenting Genes. The Requirement of Industrial Application*. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar, 2017.
23. *Diversity in Intellectual Property– Identities, Interests, and Intersections*, Sudarytojai I. Calboli ir S. Ragavan. Cambridge: Cambridge University Press, 2015.
24. DÖRING, M., *et al.* *Contextualizing Systems Biology*. New York, Dordrecht, Heidelberg, London: Springer International Publishing, 2015.
25. DRAHOS, P. *The Global Governance of Knowledge: Patent Office and Their Clients*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
26. DWORKIN, R. *Justice for Hedgehogs*. Cambridge: Massachusetts: Harvard University Press, 2011.
27. FINNIS, J. *Natural Law and Natural Rights*. Oxford, New York: Oxford University Press, 1980.
28. FULLER, L. L. *The Morality of Law*. New Haven and London: Yale University Press, 1964.
29. GERVAIS, D. *The TRIPS Agreement, Drafting History and Analysis*. Third Edition. London: Sweet&Maxwell, Thompson Reuters, 2008.
30. GLENN, H. P. *Legal Traditions of the World*. Fourth Edition. New York: Oxford University Press, 2009.
31. GOLDMAN, D. B. *Globalisation and the Western Legal Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
32. GOODIN, R. E. *Utilitarianism as a public philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
33. GUELLEC, D.; ir VAN PROTTELSBERGHE DE LA POTERIE, B. *The Economics of the European Patent System*. Oxford: Oxford University Press, 2007.

34. HALPERIN, S.; ir HEATH, O. *Political Research: Methods and Practical Skills*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
35. HANNUM, H., et al., *International Human Rights – Problems of Law, Policy, and Practice*. New York: Wolters Kluwer, 2018.
36. HART, H. L. A. *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997.
37. HEAD, J. W. *Great Legal Traditions*. Durham, North Carolina: United States of America, 2011.
38. HELLSTADIUS, A. *A Quest for Clarity: Reconstructing Standards for the Patent Law Morality Exclusion* [interaktyvus]. Stockholm: Stockholm University, 2015 [žiūrėta 2015 m. rugsėjo 22 d.]. Prieiga per internetą: <<http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:805837/FULLTEXT01.pdf#page=106&zoom=auto,553,457>>.
39. HILL, T. *Dignity and Practical Reason in Kant's Moral Theory*. Ithaca, New York: Cornell University Press, 1992.
40. HOLMES, O. W. *The Common Law*. Cambridge, Massachusetts: Belknap Press of Harvard University Press, 1963.
41. JASANOFF, S. *Designs on Nature*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2005.
42. JASANOFF, S. Ordering knowledge, ordering society. Iš JASANOFF, S. *States of Knowledge. The co-production of science and social order*. London: Routledge, 2004, p. 13-45.
43. JASANOFF, S. *Science at the Bar. Law, Science, and Technology in America*. Harvard University Publishing 1997.
44. JONUTYTĖ, J. *Tradicijos sąvokos kaita*. 2011, Vilnius: Vilniaus universitetas.
45. KANTAS, I. *Praktinio proto kritika*. Vilnius: Mintis, 1987.
46. KARDELIS, K. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017.

47. KRAMMER, M. H. *Where Law and Morality Meet*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
48. KELSEN H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002.
49. KERSTEN, J. *Das Klonen von Menschen. Eine verfassungs-, europa- und völkerrechtliche Kritik*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2004.
50. KUHN, T. S. *The Essential Tension: Selected Studies in Scientific Tradition and Change*. Chicago: The University Chicago Press, 1977.
51. KUHN, T. S. *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago, London: University Chicago Press, 1970.
52. KUZMICKAS, B. *Filosofijos istorijos apybraižos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2012.
53. LEVI-STRAUSS, C. *Antropologija modernaus pasaulio problemų akistatoje*. Vilnius: Žara, 2011.
54. LINDBERG, D. C. *The Beginnings of Western Science*. Chicago and London: Chicago University Press, 1992.
55. LYLES, M. *A Call for Scientific Purity: Axel Hägerström's Critique of Legal Science*. Stockholm: Institutet för Rättshistorisk Forskning, 2006.
56. *Lotynų-lietuvių kalbų žodynas*. Sudarytojas K. Jokantas. Vilnius: AIDAI, 1995 (antras fotografuotinis leidimas).
57. MACHLUP, F. An Economic Review of the Patent System, Study of the Subcommittee on Patents, Trademarks, and Copyrights of the Committee on the Judiciary United States Senate, 85th Cong., 2nd Sess. *Study No. 15*, 1958, Washington, US Government Printing Office.
58. MACHOVENKO, J. *Teisės istorija*. Vilnius: Registrų centras, 2013.
59. MACHOVENKO, J. *XIII-XX a. Lietuvos teisinės sistemos istorija: Habilitacijos procedūrai teikiamų mokslo darbų apžvalga*. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius, 2009.
60. MACINTYRE, A. *Whose Justice, Which Rationality?* Notre Dame: Notre Dame University Press, 1988.

61. MARIS, C. V. *Critique of the Empiricist Explanation of Morality*. Springer Science+ Business Media Dordrecht, 1981.
62. MCLEOD, I. *Legal Theory*. Palgrave Macmillan: New York, 2005.
63. MIKELĖNAS, V.; ir MIKELĖNIENĖ, D. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia, 1999.
64. MILLS, O. *Biotechnological Inventions: Moral Restraints and Patent Law*. London and New York: Ashgate, 2010.
65. MIZARAS, V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Iustitia, 2009.
66. NEKRAŠAS, E. *Filosofijos įvadas: vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1993.
67. NEWELL-MCGLOUGHLIN, M.; ir RE, E. *The Evolution of Biotechnology. From Natufians to Nanotechnology*. Springer Netherlands, 2006.
68. O'BYRNE, D. *Human Rights in a Globalizing World*. London, New York: Palgrave. 2016.
69. O'CONNELL, D. *Harvesting External Innovation: Managing External Relationships and Intellectual Property*. Surrey, Burlington: Routledge, 2016.
70. ONUMA, Y. *International Law in Transcivilization World*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.
71. OUDEMANS, G.; ir KEMP, J. A. *The draft European Patent Convention: a commentary with English and French texts*. London: Stevens & Sons, 1963.
72. PILA, J.; ir TORREMANS, P. L. C. *European Intellectual Property Law*. Oxford: Oxford University Press, 2016.
73. PIRES DE CARVALHO, N. *The TRIPS Regime of Patent Rights*. The Hague: Kluwer Law International, 2010.
74. POCOCK, J. G. A. *Political Thought and History. Essays on Theory and Method*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

75. RADIN, M. *Contested Commodities*. Cambridge, Massachusetts; London, England: Harvard University Press, 1996.
76. REICHMAN, J. H.; UHLIR, P. F.; ir DEDEURWAERDERE, T. *Governing Digitally Integrated Genetic Resources, Data, and Literature*. New York: Cambridge University Press, 2016.
77. UNCTAD-ICTSD. *Resource Book on TRIPS and Development: An authoritative and practical guide to the TRIPS Agreement* [interkatyvus] Sudarytojai P. Roffe ir C. Spennemann [žiūrėta 2017 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.iprsonline.org/unctadictsd/ResourceBookIndex.htm>>.
78. RUSSELL, B. *The impact of science on society*. London: Allen & Unwin, 1952.
79. SHARMA, A. *Are Human Rights Western?: A Contribution to the Dialogue of Civilizations*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
80. SINCLAIR, I. *The Vienna Convention on the Law of Treaties*. Manchester: Manchester University Press, 1984.
81. SINGER, M.; ir STAUDER, D. *The European Patent Convention. A Commentary*. Third Edition. Volume 1. Köln: Carl Heymanns Verlag and Sweet & Maxwell, 2003.
82. SMITH, J. E. *Biotechnology*. 3rd Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
83. SHILS, E. *Tradition*. Chicago: The University Chicago Press, 1981.
84. SOMMER, T. *Can Law Make Life (too) Simple?* Copenhagen: DJOF Publishing, 2013.
85. STAZI, A. *Biotechnological Inventions and Patentability of Life. The US and European Experience*. Cheltenham, Northampton, MA: Edward Elgar Publishing, 2015.
86. TAMANAHA, B. Z. *A General Jurisprudence of Law and Society*. Oxford New York: Oxford University Press, 2001.

87. TIDIKIS, R. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
88. TWINING, W. *General Jurisprudence*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
89. TWINING, W. *Globalisation and Legal Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
90. VAIČAITIS, V. *Hermeneutinė teisės samprata ir konstitucija*. Vilnius: Justitia, 2009.
91. VALANČIENĖ, D. *Teisės mokslas senojo ir naujojo mokslo paradigmos akivaizdoje: daktaro disertacija*. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2015.
92. VAN ZIMMEREN, E. *European Patent Reforms: Transforming European Patent Governance and Enhancing Collaborative Innovation?* Iš DAMGAARD, B., *et al.* *A. Collaborative Governance and Public Innovation in Northern Europe*. Sharjah: Bentham Science Publishers, 2015.
93. VAN ZIMMEREN, E.; ir BALDAN, F. The future role of the unified patent court in safeguarding coherence in the European patent system. *Common Market Law Review*, 2015, t. 52, nr. 6, p. 1529-1577.
94. VAN ZIMMEREN, E. *Towards a New Patent Paradigm in the Biomedical Sector? Facilitating Access, Open Innovation and Social Responsibility in Patent Law in the US, Europe and Japan*. Daktaro disertacija. Katholieke Universiteit Leuven Faculty of Law Centre for Intellectual Property Rights, 2011.
95. VISSER, D. *The Annotated European Patent Convention 1973*. Veldhoven: H. Tel. Publisher B.V., 2006.
96. WILLIAMS, L. P.; ir STEFFENS, H. J. *The History of Science in Western Civilization*. Volume II. The Scientific Revolution. Washington D.C.: University Press of America, 1978.

97. ZAMBONI, M. Legal Realisms and the Dilemma of the Relationship of Contemporary Law and Politics. [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. lapkričio 30 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.scandinavianlaw.se/pdf/48-34.pdf>>.
98. ZIMAN, J. M. *Public knowledge: an essay concerning the social dimension of science*. Cambridge: Cambridge University Press, 1968.
99. ZIMAN, J. *Science in Civil Society*. Exeter: Imprint Academic, 2007.

Moksliniai straipsniai:

1. AERTS, R. J. Biotechnology patenting caught between Union law and EPC law: European bundle patents, unitary patents and intentional harmonization of decisions in the internal market. *Queen Mary Journal of Intellectual Property*, 2016, No. 6, p. 287–303.
2. AERTS, R. J. The European Commission's Notice on Directive 98/44 and the European Patent Organization's response: the unpredictable interaction of EU and EPC law. *GRUR Int.*, 2018, No. 7, p. 721-724.
3. AERTS, R. J. The Patenting of Biotechnological Inventions in the EU, the Judicial Bodies Involved and the Objectives of the EU Legislator. *European Intellectual Property Review*, 2014, XXXVI(2), p. 88-94.
4. ALEXANDER, G. S. Comparing the Two Legal Realisms-American and Scandinavian. *The American Journal of Comparative Law*, 2002, vol. 50, No. 1, p. 131-174.
5. ARORA, A.; CECCAGNOLI, M.; ir COHEN, W. M. R&D and the patent premium. *International Journal of Industrial Organization*, 2008, t. 26, nr. 5, p. 1153–1179.
6. BAGLEY, M. Patent First, Ask Questions Later: Morality and Biotechnology in Patent Law. *William Mary Law Review*, 2003, t. 45, nr. 2, p. 469-547.

7. BAGLEY, M. The New Invention Creation Activity Boundary in Patent Law. *William Mary Law Review*, 2009, t. 51, nr. 2, p. 577-608.
8. BEINORAVIČIUS, D. Teisės samprata kaip metodas. *LOGOS*, 2013, nr. 75, p. 43-49.
9. BENTLY, L. Sowing Seeds of Doubt on Onco Mouse: Morality and Patentability. *Kings College Law Journal*, 1994-1995, t. 5, p. 188-191.
10. BERMAN, H. J. The Western Legal Tradition in a Millennial Perspective: Past and Future. *Louisiana Law Review*, 2000, vol. 60, No. 3, p. 739-763.
11. BERMAN, H. J. The Western legal tradition: The interaction of revolutionary innovation and evolutionary growth Iš BERNHOLZ, P.; STREIT, M. E.; ir VAUBEL, R. *Political Competition, Innovation and Growth*. Berlin, Heidelberg: Springer, p. 35-47
12. BJARUP, J. The Philosophy of Scandinavian Realism. *Ratio Juris*, vol. 18, No. 1, 2005, p. 1-15.
13. BOSTYN, S. J. R. Biotech Patents and the Future of Scientific Reserach [interaktyvus] *Proceedings of the General Assembly Conference ALLEA*, 2005 [žiūrėta 2018 m. liepos 5 d.]. Prieiga per internetą: < http://www.allea.org/wp-content/uploads/2016/02/Bostyn_Biotech-Patents.pdf >.
14. BRINKHOF, J.; ir OHLY, A. Towards a Unified Patent Court in Europe. Iš PILA, J. ir OHLY, A. *The Europeanization of Intellectual Property Law*. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 199-216.
15. BROWNSWORD, R. Ethical Pluralism, and the Regulation of Modern Biotechnologies. Iš MURPHY, T. *New Technologies and Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 20-84.
16. BROWNSWORD, R. Biotechnology and Rights: Where are we Coming from and Where are we Going? Iš KLANG, M.; MURRAY, A. *Human Rights in the Digital Age*. London: Routledge-Cavendish, 2004, p. 219-234.

17. BROWNSWORD, R. *Human Rights – What Hope? Human Dignity – What Scope?* Iš GUNNING, J.; HOLM, S. *Ethics, Law and Society*. Volume 1. Aldershot: Ashgate, 2008, p. 189-209.
18. BROWNSWORD, R. Lost in Translation: Legality, Regulatory Margins, and Technological Management. *Berkeley Technology Law Journal*, 2011, vol. 26, Issue 3, p. 1322-1366.
19. BRAENDLI, P. The future of the European patent system. *International Review of Intellectual Property and Competition Law*, 1995, No. 26(6), p. 813-828.
20. BURK, D. L.; ir LEMLEY, M. A. Policy Levers in Patent Law. *Virginia Law Review*, 2003, t. 89, nr. 7, p. 1575-1696.
21. CAO, J. X.; ir HSU, P. H. The Role of Patents in Venture Capital Financing and Performance. [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. kovo 22 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.efmaefm.org/0EFMSYMPOSIUM/2011-Toronto/papers/Hsu.pdf>>.
22. CHALMERS, C. *Kas yra mokslas?* Vilnius: Apostrofa, 2005.
23. COHEN, B. I. *Revolution in Science*. Cambridge, Massachusetts and London, England: Belknap Press of Harvard University Press, 1985.
24. COGSWELL, G. A. The Classification of the Sciences. *The Philosophical Review*, 1899, vol. 8, No. 5, p. 494-512.
25. COMINO, S.; ir GRAZIANO, C. How many patents does it take to signal innovation quality? *Economia Politica*, 2015, No. 1, p. 1-41.
26. CRUFT, R. *et al.* The Philosophical Foundations of Human Rights. Overview. Iš CRUFT, R. *et al.*, *The Philosophical Foundations of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2015.
27. CZARNITZKI, D.; BRONWYN, H. H.; ir HOTTENROTT, H. Patents as Quality Signals? The Implications for Financing Constraints on R&D. [interaktyvus]. Düsseldorf Institute for Competition Economics, No. 133, 2014 [žiūrėta 2017 m. kovo 22 d.]. Prieiga per internetą:

- <http://www.dice.hhu.de/fileadmin/redaktion/Fakultaeten/Wirtschaftswissenschaftliche_Fakultaet/DICE/Discussion_Paper/133_Czarnitzki_Hall_Hottenrott.pdf>.
28. DAINYS, A. Atėnai, Jeruzalė ir Roma [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugpjūčio 4 d.]. Prieiga internete: <<http://www.satenai.lt/2013/12/13/atena-ai-jeruzale-ir-roma/>>.
 29. DREXL, J. The Concept of Trade-Relatedness of Intellectual Property Rights in Times of Post-TRIPS Bilateralism. Iš ULRICH, H., *et al. TRIPS plus 20. MPI Studies on Intellectual Property and Competition Law*. Berlin, Heidelberg: Springer Verlag, 2016, t. 25, p. 53-83.
 30. DUPRE, C. C. Unlocking human dignity: towards a theory for the 21st century. *European Human Rights Law Review*, 2009, nr. 2, p. 190-205.
 31. DUVE, T. Law and Revolution – revisited. 21 *Rechtsgeschichte - Legal History*, nr. 21, 2013, p. 156-159.
 32. DUVE, T. *Legal traditions: A dialogue between comparative law and comparative legal history*. *Comparative Legal History*, nr. 1, 2018, p. 15-33.
 33. DVORNIK, F. Western and Eastern Traditions of Central Europe. *The Review of Politics*, 1947, t. 9, nr. 4, p. 463-481.
 34. FAULKNER, A.; LANGE, B.; ir LAWLESS, C. Introduction: Material Worlds: Intersections of Law, Science, Technology and Society. *Journal of Law and Society*, 2012, vol. 39, No. 1, p. 1-19.
 35. FELDMAN, R. Historic Perspectives on Law & Science. *Stanford Technology Law Review*, 2009, nr. 1 [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. balandžio 26 d.]. Prieiga per internetą: <<https://journals.law.stanford.edu/sites/default/files/stanford-technology-law-review-stlr/online/feldman-historic-perspectives.pdf>>.

36. FORDE, M. The "Ordre Public" Exception and Adjudicative Jurisdiction Conventions. *The International and Comparative Law Quarterly*, 1980, t. 29, nr. 2/3, p. 259-273.
37. FUKUYAMA, F. The End of History. *The National Interest*, 1989, nr. 16, p. 3-18.
38. GANA-OKEDIJI, R. L. Prospects For Developing Countries Under The TRIPs Agreement. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 1996, nr. 29, p. 735-775.
39. GERVAIS, D. Intellectual Property, Trade & Development: The State of Play. *Fordham Law Review*, nr. 74, 2005, p. 505-535.
40. GITTER, D. M. Led Astray by the Moral Compass: Incorporating Morality into European Union Biotechnology Patent Law. *Berkeley Journal of International Law*, 2001, t. 19, nr. 1, p. 1-43.
41. GLENN, H. P. Doin' the Transsystemic: Legal Systems and Legal Traditions. *McGill Law Journal*, nr. 50, p. 863-898.
42. GLENN, H. P. A Concept of Legal Tradition. *Queen's Law Journal*, 2008, t. 34, p. 427-445.
43. GODT, C. Experts and Politics in Patent Policy: The Final Report of the Expert Group on the Development and Implications of Patent Law in the Field of Biotechnology and Genetic Engineering of the European Commission, 17 May 2016. *International Review of Intellectual Property and Competition Law*, 2016, t. 47, nr. 8, p. 960-980.
44. GRUSZOW, L. Types of invention in the field of genetic engineering, arising in the practice of the European Patent Office. Iš STERCKX, S. *Biotechnology, Patents and Morality*. Second edition. Aldershot, Burlington, USA, Singapore, Sydney: Asgate, 2000, p. 207-216.
45. HALL, B. H.; ir HARHOFF, D. Recent Research on the Economics of Patents. *Annual Review of Economics*, 2012, nr. 4, p. 541-565.

46. HANSON, M. J. Biotechnology and Commodification Within Health Care. *Journal of Medicine and Philosophy*, 1999, t. 24, nr. 3, p. 267-287.
47. HARHOFF, D. The role of patents and licenses in securing external finance for innovation. *EIB Papers*, t. 14, nr. 2, 2009, p. 74-97.
48. HART, H. L. A. Positivism and the Separation of Law and Morals. *Harvard Law Review*, 1958, t. 71, nr. 4, p. 593-629.
49. HART, H. L. A. Scandinavian Realism. *The Cambridge Law Journal*, 1959, t. 17, nr. 2, p. 233-240.
50. HEIKKERÖ, T. The Fate of Western Civilization: G. H. von Wright's Reflections on Science. *Technology, and Global Society Bulletin of Science, Technology & Society*, 2004, t. 24, nr. 2, p. 156-162.
51. HERBORTH, B.; ir HELLMANN, G. Introduction: Uses of the West. Iš HERBORTH, B.; ir HELLMANN, G. *Uses of the West*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017, p. 1-12.
52. HILGARTNER, S.; MILLER, C. A.; ir HAGENDIJK, R. Introduction. Iš HILGARTNER, S.; MILLER, C. A.; ir HAGENDIJK, R. *Science and Democracy. Making knowledge and making power in the biosciences and beyond*. New York: Routledge, 2015, p. 1-14.
53. HILTY, R. M., *et al.* The Unitary Patent Package: Twelve Reasons for Concern [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. birželio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://pubman.mpdl.mpg.de/pubman/item/escidoc:1621166:13/component/escidoc:2052742/MPI-IP_Twelve-Reasons_2012-10-17.pdf>.
54. HIMMA, K. E. Inclusive legal positivism. Iš COLEMAN, J. L.; SHAPIRO, S. *The Oxford Handbook of Jurisprudence and Philosophy of Law*. Oxford: Oxford University Press, 2002, p. 125-165.
55. HOENEN, S., *et al.* The diminishing signalling value of patents between early rounds of venture capital financing. *Research Policy*, 2014, t. 43, nr. 6, p. 956-989.

56. HOLMES, O. W. The Path of Law [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugsėjo 16 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.constitution.org/lrev/owh/path_law.htm>.
57. HSU, D.; ir ZIEDONIS, R. Patents as quality signals for entrepreneurial ventures [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.management.wharton.upenn.edu/hsu/inc/doc/2015/11.pdf>>.
58. YNTEMA, H. E. Mr. Justice Holmes' View of Legal Science. *The Yale Law Review*, 1931, vol. 40, No. 5, p. 696-703.
59. JASANOFF, S. The Idiom of co-production. Iš JASANOFF, S. *States of Knowledge. The co-production of science and social order*. London: Routledge, 2004, p. 1-12.
60. JOČIENĖ, D. Įžanga. Iš JOČIENĖ, D.; ir ČILINSKAS, K. *Žmogaus teisių problemas tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*. [interaktyvus] Vilnius, 2004 [žiūrėta 2018 m. birželio 22 d.] Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0120826.pdf>>.
61. JAEGER, T. Reset and Go: The Unitary Patent System Post-Brexit. *IIC*, 2017, nr. 48, p. 254-285.
62. JONES, H. W. Law and Morality in the Perspective of Legal Realism. *Columbia Law Review*, 1961, t. 61, nr. 5, p. 799-809.
63. JURČYS, P. Biotechnologinių ir nanotechnologinių išradimų patentavimo teisiniai aspektai. *Justitia*, 2006, nr. 3 (61), p. 68-84.
64. KAR, R. B. Western Legal Prehistory: Reconstructing the Hidden Origins of Western Law and Civilization. *Illinois Public Law and Legal Theory Research Papers Series*, 2012, nr. 13-27, p. 1499-1702.
65. KELSEN, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002.
66. KELSEN, H. On the Basic Norm. *California Law Review*, 1959, t. 47, nr. 1, p. 107-110.
67. KO, Y. An Economic Analysis of Biotechnology Patent Protection. *The Yale Law Journal*, 1992, t. 102, nr. 3, p. 777-804.

68. KRIEGER, A. When will the European Community patent finally arrive? *International Review of Intellectual Property and Competition Law*, 1998, nr. 29 (8), p. 855-876.
69. KRYGIER, M. Law as Tradition. *Law and Philosophy*, 1986, t. 5, nr. 2, p. 237-262.
70. KUPZOK, A. Human rights in the case law of EPO Boards of Appeal. Iš GEIGER, C. *Research Handbook on Human Rights and Intellectual Property Rights*. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar, 2015, p. 311-326.
71. KUR, A. International Norm-Making in the Field of Intellectual Property: A Shift Towards Maximum Rules. Iš *International Conference on Innovation and Communication Law: pranešimas konferencijoje*, 2009 [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. liepos 27 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ip.mpg.de/fileadmin/ipmpg/content/personen/annette_kur/madrid_08032.pdf>.
72. KUR, A. International Norm-Making in the Field of Intellectual Property: A Shift Towards Maximum Rules? *The WIPO Journal*, 2009, nr. 1, p. 27-34.
73. KŪRIS, E. Grynoji teisės teorija, teisės sistema ir vertybės: normatyvizmo paradigmos iššūkis. Iš KELSEN, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 11-41.
74. KŪRIS, E. Ekonominė krizė ir teisinė sistema: įtampų triada. *Teisė*, 2015, t. 94, p. 7-24.
75. KŪRIS, E. Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontraargumentai. *Jurisprudencija*, 2009, nr. 2 (116), p. 131–149.
76. KWAN, K. Reflections on Contemporary Natural Law Theories and Their Relevance. *CGST Journal*, nr. 53, 2012, p. 197-224.

77. LEADER, S. 'Collateralism'. Iš BROWNSWORD, R. *Global Governance and the Search for Justice*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2005, p. 53-67.
78. LEADER, S. Trade and Human Rights II. Iš MACRORY, P. F. J.; APPLETON, A. E.; ir PLUMMER, M. G. *The World Trade Organization: Legal, Economic and Political Analysis*. Volume I. New York: Springer, 2005.
79. LEDFORD, H. The unsung heroes of CRISPR. *Nature*, 2016, t. 353, p. 342–344.
80. LEVIČEV, V. Teisėtyros metodologinio spektro analizė. *Teisė*, 2015, nr. 95, p. 100-110.
81. LEVIN, M. The pendulum keeps swinging – present discussions on and around the TRIPS Agreement Iš KUR, A.; ir LEVIN, M. *Intellectual Property Rights in a Fair World Trade System*. Cheltenham, Northampton, MA: Edward Elgar Publishing, 2011, p. 3-60.
82. LIDDELL, K. Immorality and Patents: The Exclusion of Inventions Contrary to Ordre Public and Morality. Iš LEVER, A. *New Frontiers in the Philosophy of Intellectual Property*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 140-171.
83. LIM, W. Towards Developing a Natural Law Jurisprudence in the U.S. Patent System. *Santa Clara High Technology Law Journal*, 2003, t. 19, nr. 2, p. 561-625.
84. LONG, C. Patent signals. *University of Chicago Law Review*, 2002, nr. 69, p. 625-679.
85. MACMILLAN I. C.; SIEGEL, R.; ir SUBBA NARASIMHA, P. N. Criteria Used by Venture Capitalists to Evaluate New Venture Proposals. *Journal of Business Venturing*, 1985, nr. 1(1), p. 119-128.
86. MACHOVENKO, J. Lietuvos viešosios teisės iki XVIII a. pabaigos istorijos tyrimų būklė ir perspektyvos. *Teisė*, 2011, t. 79, p. 22-34.

87. MACHOVENKO, J. Modernieji valstybės konstituciniai pamatai bendravalstybinėse LDK privilegijose. *Teisė*, t. 94, 2015, p. 41-58.
88. MARTINEZ, C.; ir GUELLEC, D. Patents, Innovation and Economic Performance. Iš *Organisation for Economic Co-operation and Development: EBPO konferencijos medžiaga*, 2004, p. 127-162.
89. MAZZOLENI, R.; ir NELSON, R. R. Economic Theories about the Benefits and Costs of Patents. *Journal of Economic Issues*, t. XXXII, nr. 4, 1998, p. 1031-1052.
90. MCCRUDDEN, C. Human Dignity and Judicial Interpretation of Human Rights. *European Journal of International Law*, 2008, nr. 19 (4), p. 655-724.
91. MCMAHON, A. An Institutional Examination of the Implications of the Unitary Patent Package for the Morality Provisions: a Fragmented Future too Far? *International Review of Intellectual Property and Competition Law*, 2017, nr. 48, p. 42–70.
92. MCNEIL, W. H. What We Mean by the West [interaktyvus. Žiūrėta: 2018 m. liepos 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.fpri.org/wp-content/uploads/2016/07/WH-McNeil-What-We-Mean-by-the-West.pdf>>.
93. MANSFIELD, E. Patents and Innovation: An Empirical Study. *Management Science*, 1986, t. 32, nr. 2, 173-181.
94. MENELL, P. S. Intellectual Property: General Theories [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. kovo 26 d.] Prieiga per internetą: <<http://levine.sscnet.ucla.edu/archive/ittheory.pdf>>.
95. MESONIS, G.; ir MEILIUS, G. Moralės normos konstituciniuose teisiniuose santykiuose. *Jurisprudencija*. 2002, t. 31, nr. 23, p. 5-13.
96. MILLER, C. A. Climate science and global political order. Iš JASANOFF, S. *States of Knowledge. The co-production of science and social order*. London: Routledge, 2004, p. 46-66.

97. MURPHY, T.; ir Ó CUINN, G. Works in progress: new technologies and the European Court of Human Rights. *Human Rights Law Review*, 2010, t. 10, nr. 4, p. 601-638.
98. O’SULLIVAN, E. Is Article 53(a) EPC still of narrow interpretation? *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 2012, t. 7, nr. 9, p. 680-690.
99. PARTHASARATHY, S. Co-producing knowledge and political legitimacy. Comparing life form patent controversies in Europe and the United States. Iš HILGARTNER, S.; MILLER, C. A.; ir HAGENDIJK, R. *Science and Democracy. Making knowledge and making power in the biosciences and beyond*. New York: Routledge, 2015, p. 74-93.
100. PATHARSARATHY, S.; ir WALKER, A. Observing the Patent System in Social and Political Perspective: A Case Study of Europe. Iš OKEDIJI, R. L., BAGLEY, M. A., *Patent Law in Global Perspective*. New York: Oxford University Press, 2014, p. 321-343.
101. PAUKŠTYTĖ-ŠAKNIENĖ, R. Tradicijos sampratos šiuolaikinėje Lietuvoje. *Lituanistica*, 2012, t. 58, nr. 2 (88), p. 206-217.
102. PENNER, J. E.; ir MELISSARIS, E. Classical Legal Positivism: Bentham, Austin, and Kelsen. Iš PENNER, J. E.; MELISSARIS, E. *McCoubrey & White's Textbook on Jurisprudence* (5th edn). Oxford: Oxford University Press, 2014.
103. PEUKERT, A. Intellectual Property and development – narratives and their empirical validity. *The Journal of World Intellectual Property*, 2017, t. 20, nr. 1-2, p. 2-23.
104. PLOMER, A. A Unitary Patent for a (Dis)United Europe: The Long Shadow of History. *IIC*, 2015, t. 46, nr. 5, p. 508-533.
105. PLOMER, A. Human Dignity, Human Rights, and Article 6(1) of the EU Directive on Biotechnological Inventions. Iš PLOMER, A.;

- TORREMANS, P. *Embryonic Stem Cell Patents: European Law and Ethics*. Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 203-226.
106. PLOMER, A. Human Dignity & Patents. Iš GEIGER, C. *Research Handbook on Human Rights and Intellectual Property Rights*. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar, 2015, p. 479-495.
107. PLOMER, A. The Unitary Patent and Unified Patent Court: Past, Present and Future. Iš CREMONA, M.; THIES, A.; ir WESSEL, R. *The EU and International Dispute Settlement*. Oxford and Portland, Oregon: Hart, 2017, 275-292.
108. PORTER, G. The Drafting History of The European Biotechnology Directive. Iš PLOMER, A.; ir TORREMANS, P. *Embryonic Stem Cell Patents: European Patent Law and Ethics*. Oxford: Oxford University Press, 2009.
109. RANDAKEVIČIŪTĖ, J. Moralės vaidmuo teisinėje sistemoje Vakarų teisės tradicijos kontekste. *Teisė*, 2016, t. 101, p. 145-165.
110. RESNIK, D. B. DNA Patents and Human Dignity. *Journal of Law, Medicine and Ethics*, 2001, t. 29, nr. 1, p. 152-165.
111. RADBRUCH, G. Statutory Lawlessness and Supra-Statutory Law. *Oxford Journal of Legal Studies*, 2006, nr. 26, p. 1-11.
112. ROMEO-CASABONA, C. M. Criminal Policy and Legislative Techniques in Criminal Law on Biotechnology. *Revue internationale de droit penal*, 2011, t. 82, nr. 1, p. 83–108.
113. ROMEO-CASABONA, C. M. Penal and Non-Penal Legislative Policy in Relation to Human Biotechnology. *Law and the Human Genome Review*, 2007, nr. 26, p. 137-191.
114. RUMBLE, W. E. Legal Positivism of John Austin and the Realist Movement in American Jurisprudence. *Cornell Law Review*, 1981, t. 66, nr. 5, p. 986-1031.

115. SABURO, I. On Innovation and Tradition. *Japan Quarterly*, 1974, p. 273-283.
116. SALTER, B. Patents and morality: governing human embryonic stem cell science in Europe [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. vasario 19 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kcl.ac.uk/sspp/departments/politiceconomy/research/biopolitics/publications/workingpapers/wp29.p>>.
117. SAMPSON, T. *Achieving Ethically Acceptable Biotechnology Patents: A Lesson from the Clinical Trials Directive?* *European Intellectual Property Review*, 2003, nr. 9, p. 419-425.
118. SCHATZ, U. Patents and morality. Iš STERCKX, S. *Biotechnology, Patents and Morality*. Second edition. Aldershot, Burlington, USA, Singapore, Sydney: Asgate, 2000, p. 217-228.
119. SCHIERMEIER, Q. Germany challenges human stem cell patent awarded 'by mistake'. *Nature*, 2000, p. 3-4.
120. SCHNEIDER, I. Exclusions and Exceptions to Patent Eligibility Revisited: Examining the Political Functions of the “Discovery” and “Ordre Public” Clauses in the European Patent Convention and the Arenas of Negotiation. Iš *Synbio and Human Health*, 2014, p. 145-173.
121. SCHNEIDER, I. Governing the patent system in Europe: the EPO’s supranational autonomy and its need for a regulatory perspective. *Science and Public Policy*, 2009, t. 36, nr. 8, p. 619-629.
122. SCHUBERT, S. Europe halts decisions on stem-cell patents. *Nature*, 2005, p. 720-721.
123. SCHVOSBO, J.; RIIS, T.; ir SALUNG, PETERSEN, C. S. The Unified Patent Court: Pros and Cons of Specialization – Is There a Light at the End of the Tunnel (Vision)? *International Review of Intellectual Property and Competition Law*, 2015, t. 46, nr. 3, p. 271–274.
124. SCHWAB, K. *The fourth industrial revolution*. Geneva: World Economic Forum, 2016.

125. SPAAK, T. Naturalism in Scandinavian and American Realism: Similarities and Differences [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugsėjo 29 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:282577/FULLTEXT01.pdf>>.
126. SPICKARD, J. V. The Origins of the Universal Declaration of Human Rights [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. balandžio 22 d.] Prieiga per internetą: <<http://bulldog2.redlands.edu/fac/Spickard/OnlinePubs/OriginUDHR.pdf>>.
127. SPRUOGIS, E. Teisės aiškinimo probleminiai aspektai. *Jurisprudencija*, t. 86, nr. 8, 2006, p. 56-62.
128. STERCKX, S. European patent law and biotechnological inventions. Iš STERCKX, S. *Biotechnology, Patents and Morality*. Second edition. Aldershot, Burlington, USA, Singapore, Sydney: Asgate, 2000, p. 1-112.
129. STERCKX, S.; ir COCKBAIN, J. *Exclusions from Patentability, How Far Has the European Patent Office Eroded Boundaries?* Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
130. STRAUS, J. Medicine Between Ethics and Scientific Progress: How Much Ethics Needs Medicine, How Much Ethics Can it Afford? Iš KRALJIC, S.; REBERŠEK GORIŠEK, J.; ir RIJAVEC, V. *Medicina in pravo: Sodobne dileme 3*, Maribor: University of Maribor, Law Faculty, 2014, p. 307-334.
131. STRAUS, J. *Ordre public* and morality issues in patent eligibility, Iš TAKENAKA, T. *Intellectual Property in Common Law and Civil Law*, Cheltenham/Northampton MA: Edward Elgar, 2013, p. 19-49.
132. STRAUS, J. Research, Exploitation and Patenting in the Area of Human Embryonic Stem Cells in Europe – A Case of Concern Causing Inconsistency. *European Review*, 2016, t. 25, nr. 1, p. 107-120.
133. STUART, T. E.; HOANG, H.; ir HYBELS, R. Interorganizational Endorsements and the Performance of Entrepreneurial Ventures, *Administrative Science Quarterly*, 1999, t. 44, nr. 2, p. 315-349.

134. SCHVOSBO, J.; RIIS, T.; ir PETERSEN, C. S. The Unified Patent Court (UPC) *in action* – how will the design of the UPC affect patent law? Iš BALARDINNI, R. M., NORRGARD, M., BRUUN, N. *Transitions in European Patent Law. Influences of the Unitary Patent Package*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2015, p. 37-57.
135. ŠTARIENĖ, L. Teisės į teisingą teismą, įtvirtintos Europos žmogaus teisių konvencijos 6 str., pobūdis, vieta ir apsaugos lygis kitų konvencijos teisių požiūriu. *Jurisprudencija*, 2006, t. 10, nr. 88, p. 40-48.
136. TALLACCHINI, M. To bind or not to bind? Iš HILGARTNER, S.; MILLER, C. A.; ir HAGENDIJK, R. *Science and Democracy. Making knowledge and making power in the biosciences and beyond*. New York: Routledge, 2015, p. 156-175.
137. THIER, A. Harold Berman's »Law and Revolution«: A Necessary Challenge for Legal History Research. *Rechtsgeschichte - Legal History*, nr. 21, 2013, p. 173-175.
138. TILMAN, W. Moving towards completing the European Patent System: an Overview of the draft Agreement on a Unified Patent Court. *ERA Forum*, 2012, t. 13, nr. 1, p. 87–101
139. TORREMANS, P. L. C. Legal Problems Raised by Patents on Human Stem Cell-Based Inventions. Iš HUG, K.; ir HEMEREN, G. *Translational Stem Cell Research*. Humana Press. New York, Dordrecht, Heidelberg, London: Springer, 2011, p. 287-307.
140. TULLY, D. L. Prospects For Progress: The TRIPS Agreements and Developing Countries After the DOHA Conference. *Boston College International and Comparative Law Review*, 2003, t. 26, nr. 1, p. 129-143.
141. TUORI, K. The Law and its Traditions. *Scandinavian Political Studies*, 1989, Bind 12 (New Series), nr. 2, p. 490-504.
142. VAIŠVILA, A. Terorizmas ir kova su terorizmu – dvi grėsmės žmogaus teisėms. *Jurisprudencija*, 2005, t. 68, nr. 60, p. 11-19.

143. VALANTIEJUS, A. Thomas Kuhno istorinė-sociologinė mokslo raidos koncepcija. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2004, t. 1, nr. 13, p. 126-135.
144. VAN HOECKE, M.; ir WARRINGTON, M. Legal Cultures, Legal Paradigms and Legal Doctrine: Towards a New Model for Comparative Law. *International and Comparative Law Quarterly*, t. 47, nr. 3, p. 495-536.
145. VAN OVERWALLE, G. Gene Patents and Human Rights. Iš TORREMANS, P. *Intellectual Property Law and Human Rights edition: 3rd revised edition*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2015, p. 871-914.
146. VAN OVERWALLE, G. Human Rights' Limitations in Patent Law. Iš GROSHEIDE, W. *Intellectual property and human rights. A Paradox*. Chentelham and Northampton, Massachusetts: Edward Elgar, 2010, p. 236-271.
147. WARREN-JONES, A. Finding a "Common Morality Codex" for Biotech – A Question of Substance. *International Review of Intellectual Property and Competition Law*, nr. 6(39), 2008, p. 638-661.
148. WARREN-JONES, A. Vital parameters for patent morality – a question of form. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 2007, t. 2, nr. 12, p. 832-846.
149. WEGNER, K. The Universality of Human Rights and Different Cultures and Traditions. Conference of European Churches. [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. balandžio 22 d.] Prieiga per internetą:
<http://csc.ceceurope.org/fileadmin/filer/csc/Human_Rights/Human_Rights_Training_Manual/HRTM_Universality_of_Human_Rights.pdf>.
150. WIEACKER, F.; ir BODENHEIMER, E. Foundations of European Legal Culture, *The American Journal of Comparative Law*, 1990, t. 38, nr. 1, p. 1-29.

151. WILLIAMS, H. L. How Do Patents Affect Research Investments? *Annual Review of Economics*, t. 9 (1), p. 441-469.
152. WINIKOFF, D. E. Biology denatured. The public-private lives of lively things. Iš HILGARTNER, S.; MILLER, C. A.; ir HAGENDIJK, R. *Science and Democracy. Making knowledge and making power in the biosciences and beyond*. New York: Routledge, 2015, p. 15-32.
153. ZIMMER, R. New Rules and the European Patent Office for Biotechnological Inventions [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <<https://grunecker.de/fileadmin/Gruenecker/Informationen/Veroeffentlichungen/biorules.pdf>>.
154. ŽILINSKAS, J. „Teisingo karo“ doktrina ir jos atspindžiai mūsų dienomis. *Jurisprudencija*, 2012, nr. 19 (3), p. 1201-1214.

Travaux préparatoires:

1. 1961 m. balandžio 17-19 d. Pirmojo Patentų darbo grupės susitikimo medžiaga, Dokumentas Nr. IV/2767/61-E, Briuselis, Patentų darbo grupė, Europos Ekonominė Bendrija.
2. 1988 m. spalio 20 d. Europos Komisijos pasiūlymas dėl biotechnologinių išradimų teisinės apsaugos (angl. *Proposal for a Council Directive on the legal protection of biotechnological inventions submitted by the Commission on 20 October 1988*), COM (88) 496 final - SYN 159, 13.1 1989, OJ C 10.

Žodynai ir enciklopedijos:

1. *Black's Law Dictionary*. Sudarytojas B. A. Garner. Eagan, Minnesota: Thomson Reuters, 2014.
2. *Blackwell politinės minties enciklopedija*. Sudarytojas D. Miller. Mintis: Vilnius, 2005.
3. *Cambridge Dictionary* [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. kovo 19 d.]. Prieiga per internetą: <<http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english>>.

4. *Encyclopædia Britannica* [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. gruodžio 12 d.]
Prieiga per internetą: <<http://academic.eb.com>>.
5. Lietuvių kalbos išteklių informacinė sistema. E.žodynai. Daugiakalbiai.
[interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. birželio 25 d.] Prieiga per internetą:
<<http://lkiis.lki.lt/lietuviu-anglu>>.
6. *Merriam-Webster žodynas* [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. vasario 19 d.]
Prieiga per internetą: <<https://www.merriam-webster.com>>.
7. *Oxford Dictionaries* [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. sausio 21 d.]. Prieiga per
internetą: <<http://www.oxforddictionaries.com>>.
8. *Oxford English Dictionary* [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. vasario 19 d.]
Prieiga per internetą: <<http://www.oed.com>>.
9. *Statistinių terminų žodynas* [interaktyvus] Sudarytojas Ekonominio
bendradarbiavimo ir plėtros organizacija [žiūrėta 2016 m. sausio 21 d.]
Prieiga per internetą: <<https://stats.oecd.org/glossary/>>.
10. *Taber's cyclopedic medical dictionary*. Sudarytojas D. Venes. Philadelphia:
F.A. Davis Company, 2017.
11. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Sudarytojai A. Bendorienė, *et al.* Vilnius: Alma
Littera, 2003.
12. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Sudarytoja V. Vaikevičiūtė. Vilnius: Žodynas,
t. II, 2000.

Praktinė medžiaga

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika:

1. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2001 m. spalio 9 d. sprendimas
Netherlands v Parliament and Council C-377/98, EU:C:2001:523.
2. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (plenarinė sesija). 2011 m. kovo 8 d.
nuomonė 1/09, EU:C:2011:123.

3. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2011 m. spalio 18 d. sprendimas *Oliver Brüstle v Greenpeace eV* C-34/10, EU:C:2011:669.
4. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2014 m. gruodžio 18 d. sprendimas *International Stem Cell Corporation v Comptroller General of Patents, Designs and Trade Marks* C-364/13, EU:C:2014:2451.

Europos patentų tarnybos išplėstinės apeliacinė kolegijos praktika:

1. Europos patentų tarnybos išplėstinė apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 28 d. sprendimas *Use of embryos/WARF* G 2/06, EP:BA:2008:G000206.20081125.
2. Europos patentų tarnybos išplėstinė apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 28 d. sprendimas *Utilisation d'embryons/WARF* G 0002/06, EP:BA:2008:G000206.20081125.
3. Europos patentų tarnybos išplėstinė apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 28 d. sprendimas *Verwendung von Embryonen/WARF* G 0002/06, EP:BA:2008:G000206.20081125.

Europos patentų tarnybos apeliacinės kolegijos praktika:

1. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1990 m. spalio 3 d. sprendimas *Onco-Mouse* T 19/90, EP:BA:1990:T001990.19901003.
2. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1990 m. spalio 3 d. sprendimas *Souris oncogene* T 0019/90, EP:BA:1990:T001990.19901003.
3. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Plant cells* T 0356/93, EP:BA:1995:T035693.19950221.
4. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Cellules de plantes* T 0356/93, EP:BA:1995:T035693.19950221.
5. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1995 m. vasario 21 d. sprendimas *Pflanzenzellen* T 0356/93, EP:BA:1995:T035693.19950221.

6. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1990 m. spalio 3 d. sprendimas *Krebsmaus* T 0019/90, EP:BA:1990:T001990.19901003.
7. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 1998 m. lapkričio 18 d. sprendimas *Heat treated Factor VIII/CEDARS-SINAI* T 0919/93, EP:BA:1998:T091993.19981118.
8. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2002 m. spalio 23 d. sprendimas *Relaxin/HOWARD FLOREY INSTITUTE* T 0272/95, EP:BA:2002:T027295.20021023.
9. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. balandžio 7 d. sprendimas *Stem Cells/WARF* T 1374/04, EP:BA:2006:T137404.20060407.
10. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. balandžio 7 d. sprendimas *Cellules souches/WARF* T 1374/04, EP:BA:2006:T137404.20060407
11. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. balandžio 7 d. sprendimas *Stammzellen/WARF* T 1374/04, EP:BA:2006:T137404.20060407.
12. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. birželio 15 d. sprendimas *Phosphinothricin-Resistenzgen/BAYER* T 0475/01, EP:BA:2004:T047501.20040615.
13. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. liepos 6 d. sprendimas *Transgenic animals/HARVARD* T 315/03, EP:BA:2004:T031503.20040706.
14. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. liepos 6 d. sprendimas *Animaux transgeniques/HARVARD* T 0315/03, EP:BA:2004:T031503.20040706.
15. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2004 m. liepos 6 d. sprendimas *Genetisch manipulierte Tiere/HARVARD* T 0315/03, EP:BA:2004:T031503.20040706.

16. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2005 m. gegužės 11 d. sprendimas *Euthanasia Compositions/MICHIGAN STATE UNIV* T 0866/01, EP:BA:2005:T086601.20050511.
17. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2006 m. sausio 12 d. sprendimas *Gene trap/ARTEMIS* T 0606/03, EP:BA:2006:T060603.20060112.
18. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2007 m. rugsėjo 27 d. sprendimas *Breast and Ovarian Cancer/ UNIVERSITY OF UTAH* T 1213/05, EP:BA:2007:T121305.20070927.
19. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 13 d. sprendimas *Mutation/UNIVERSITY OF UTAH* T 0666/05, EP:BA:2008:T066605.20081113.
20. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2008 m. lapkričio 19 d. sprendimas *Method of diagnosis/UNIVERSITY OF UTAH* T 0080/05, EP:BA:2008:T008005.20081119.
21. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2009 m. gegužės 28 d. sprendimas *Stem cells/CALIFORNIA* T 0522/04, EP:BA:2009:T052204.20090528.
22. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2009 m. rugsėjo 4 d. sprendimas *Perfused microtissue/MIT* T 0329/06, EP:BA:2009:T032906.20090904.
23. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2010 m. lapkričio 25 d. sprendimas *be pavadinimo* T 0385/09, EP:BA:2010:T038509.20101125.
24. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2012 m. gegužės 31 d. sprendimas *Tomatoes II/STATE OF ISRAEL* T 1242/06, EP:BA:2012:T124206.20120531.
25. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2012 m. liepos 13 d. sprendimas *Non-invasive localization/LELAND STANFORD* T 1262/04, EP:BA:2012:T126204.20120713.

26. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2012 m. spalio 16 d. sprendimas *Modulation of stem cells/SANGAMO BIOSCIENCES* T 1176/09, EP:BA:2012:T117609.20121016.
27. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2013 m. sausio 24 d. sprendimas *be pavadinimo* T 0149/11, EP:BA:2013:T014911.20130124.
28. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2013 m. balandžio 9 d. sprendimas *Gewinnung von embryonalen Stammzellen/WÜRFEL* T 1836/10, EP:BA:2013:T183610.20130409.
29. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2014 m. vasario 4 d. sprendimas *Culturing stem cells/TECHNION* T 2221/10, EP:BA:2014:T222110.20140204.
30. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2014 m. rugsėjo 9 d. sprendimas *Embryonic stem cells, disclaimer/ASTERIAS* T 1441/13, EP:BA:2014:T144113.20140909.
31. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2015 m. vasario 26 d. sprendimas *Neurale Vorläuferzellen/BRÜSTLE* T 1808/13, EP:BA:2015:T180813.20150226.
32. Europos patentų tarnybos apeliacinė kolegija. 2016 m. gegužės 31 d. sprendimas *Human pluripotent progenitor stem cells/PROGENITOR LABS* T 2365/13, EP:BA:2016:T236513.20160531.

Europos patentų tarnybos protestų skyriaus praktika:

1. Europos patentų tarnybos protestų skyrius. 1992 m. birželio 5 d. sprendimas *Lubrizol*.
2. Europos patentų tarnybos protestų skyrius. 2001 m. rugpjūčio 16 d. sprendimas *Leland Stanford*.
3. Europos patentų tarnybos protestų skyrius. 2003 m. sausio 16 d. sprendimas *Onco Mouse*.

4. Europos patentų tarnybos protestų skyrius. 2003 m. liepos 21 d. sprendimas *Edinburgh Patent*.

Europos patentų tarnybos ekspertizės skyriaus praktika:

1. Europos patentų tarnybos ekspertizės skyrius. 1989 m. liepos 14 d. sprendimas *Harvard/Onco-Mouse*.

Kita praktinė medžiaga:

1. Bioethics and Patent Law: The Case of the Oncomouse. *WIPO MAGAZINE* [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2016 m. vasario 22 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2006/03/article_0006.html>.
2. Chemical Heritage Foundation. *Robert Boyle* [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.chemheritage.org/historical-profile/robert-boyle>>.
3. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija. Mokslo, technologijų ir pramonės direktoratas. Mokslo ir technologijų politikos komitetas. *Revised Field of Science and Technology (FOS) Classification in the Frascati Manual* [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/science/inno/38235147.pdf>>.
4. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija. *Security-Related Terms in International Investment Law and in National Security Strategies* [interaktyvus] 2009 [žiūrėta 2017 m. sausio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.oecd.org/investment/investment-policy/42701587.pdf>>.
5. Europos Komisija. *Legal protection of biotechnological inventions Frequently Asked Questions on scope and objectives of the EU Directive (98/44)* [interaktyvus] MEMO/00/39, 2000 [žiūrėta 2017 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-00-39_en.htm?locale=en>.

6. Europos patentų organizacijos Administracinė taryba. *Pagrindinis pasiūlymas dėl Europos patentų konvencijos peržiūros* [interaktyvus] Miunchenas, 2000 [žiūrėta 2016 m. spalio 3 d.]. Prieiga per internetą: <[http://documents.epo.org/projects/babylon/eponet.nsf/0/43F40380331CE97CC125727A0039243C/\\$File/00002a_en.pdf](http://documents.epo.org/projects/babylon/eponet.nsf/0/43F40380331CE97CC125727A0039243C/$File/00002a_en.pdf)>.
7. Europos patentų tarnyba. *Annual Reports (2014, 2015, 2016, 2017). Statistics at a glance* [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. gruodžio 13 d.]. Prieiga per internetą: <[http://documents.epo.org/projects/babylon/eponet.nsf/0/4C30F69F33211B6EC1257F6A0049308F/\\$File/at_a_glance_en.pdf](http://documents.epo.org/projects/babylon/eponet.nsf/0/4C30F69F33211B6EC1257F6A0049308F/$File/at_a_glance_en.pdf)>.
8. Europos patentų tarnyba. *Case Law of the Boards of Appeal of the European Patent Office* [interaktyvus]. 8th Edition, July 2016 [žiūrėta 2018 m. kovo 2 d.]. Prieiga per internetą: <[http://documents.epo.org/projects/babylon/eponet.nsf/0/5148B6F13CBE8990C1258017004A9EF6/\\$File/case_law_of_the_boards_of_appeal_2016_en.pdf](http://documents.epo.org/projects/babylon/eponet.nsf/0/5148B6F13CBE8990C1258017004A9EF6/$File/case_law_of_the_boards_of_appeal_2016_en.pdf)>.
9. Europos patentų tarnyba. *Ekspertizės gairės Europos patentų tarnyboje* [interaktyvus]. Lapkritis, 2017 [žiūrėta 2017 m. birželio 26 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.epo.org/law-practice/legal-texts/html/guidelines/e/index.htm>>.
10. Europos patentų tarnyba. *European patent register* [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. liepos 29 d.]. Prieiga per internetą: <<https://register.epo.org/application?number=EP06808713&lng=en&tab=doclist>>.
11. Europos patentų tarnyba. *Guide for applicants: How to get a European patent. A. General. III. Relationship to other international conventions* [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 5 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.epo.org/applying/european/Guide-for-applicants/html/e/ga_a_iii.html>
12. Europos patentų tarnyba. *Patenting Artificial Intelligence: konferencijos santrauka*. Miunchenas: Europos patentų tarnyba, 2018.

13. Europos patentų tarnyba. *Patenting issues. Biotechnology* [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. kovo 28 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.epo.org/news-issues/issues/biotechnology-patents.html>>.
14. Europos patentų tarnyba. *Search in the Board of Appeal decisions database*. [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. balandžio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.epo.org/law-practice/case-law-appeals/advanced-search.html>>.
15. GUELLEC, D., *et al.* Welcome address. Iš *Intellectual Property as an Economic Asset: key issues in valuation and exploitation*: konferencijos medžiaga [interaktyvus]. 2005 [žiūrėta 2017 m. kovo 22 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.oecd.org/sti/sci-tech/35213963.pdf>>.
16. Europos Sąjungos statistikos tarnyba. *SCL - Field of science and technology classification (FOS 2007)* [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/nomenclatures/index.cfm?TargetUrl=LST_NOM_DTL&StrNom=CL_FOS07&StrLanguageCode=EN&IntPcKey=&StrLayoutCode=HIERARCHIC>.
17. JACQUES, M. The death of neoliberalism and the crisis in western politics [interaktyvus] *The Guardian*, 2016 [žiūrėta 2016 m. gruodžio 16 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/aug/21/death-of-neoliberalism-crisis-in-western-politics>>.
18. Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija. *Proceedings of the Round Table of Ministers of Science. Bioethics. International Implications* [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugsėjo 22 d.]. Prieiga per internetą: <<http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001309/130976e.pdf>>.
19. Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija. *UNESCO nomenclature for fields of science and technology* [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. sausio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://skos.um.es/unesco6/>>.

20. Lietuvos ETD informacinė sistema [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. rugsėjo 11 d.]. Prieiga per internetą: <https://aleph.library.lt/F?func=find-b-0&local_base=etd01>.
21. Lietuvos mokslo tarybos Disertacijų gynimų duomenų bazė [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. rugsėjo 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lmt.lt/lt/paslaugos/disertacijos/d-db.html>>.
22. MACHOVENKO, J. *Paskaitų konspektas studentams* [interaktyvus] 2011/2012 m. m. redakcija [žiūrėta 2017 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://www12007.vu.lt/dokumentai/Viesoji_teise/Paskaitu_medziaga/TI_konspektas_2011_pirma_dalis.pdf>.
23. MIZARAS, V. Žengtas dar vienas žingsnis link Bendro patentų teismo [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. liepos 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.teise.pro/index.php/2018/04/30/vytautas-mizaras-zengtas-dar-vienas-zingsnis-link-bendro-patentu-teismo/>>.
24. Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos elektroninis katalogas [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugpjūčio 31 d.]. Prieiga per internetą: <<https://lnb.libis.lt/searchRezGroupBy.do?groupBy=1&catalog=false&doSearch=1&mainCqlQuery=title%20all%20patent&resId=>>>.
25. NØRGAARD, C. A. The Implementation of International Human Rights' Agreements within a Domestic Legal System. Iš *The relationship between International and Domestic Law*, 1993, nr. 5, Council of Europe Publishing, CDL-STD (1993) 005 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. birželio 22 d.] Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-STD\(1993\)005-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-STD(1993)005-e)>.
26. Pasaulio intelektinės nuosavybės organizacija [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. balandžio 27 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.wipo.int/wipolex/en/other_treaties/parties.jsp?treaty_id=231&group_id=22>.

27. SMALE, A.; ir EDDY, M. *Migrant Crisis Tests Core European Value: Open Borders* [interaktyvus]. *New York Times*, 2015 [žiūrėta 2015 m. rugsėjo 22 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.nytimes.com/2015/09/01/world/europe/austria-migrant-crisis-truck.html>>.
28. Tarptautinio bioetikos komitetas. *Prancūzijos Respublikos Nacionalinės asamblėjos prezidento Philippe Seguin kalba Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacijos Tarptautinio bioetikos komiteto Trečiojoje sesijoje* [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. kovo 22 d.]. Prieiga per internetą: <<http://unesdoc.unesco.org/images/0010/001051/105160e.pdf>>.
29. Trade blockage. The world trading system is under attack [interaktyvus] *The Economist*, 2018 [žiūrėta 2018 m. liepos 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.economist.com/briefing/2018/07/19/the-world-trading-system-is-under-attack>>.
30. Vidaus rinkos, pramonės, verslumo ir MVĮ generalinis direktoratas (DG GROW). *Ekspertų grupės patentų teisės biotechnologijų ir genų inžinerijos srityje raidos ir reikšmės klausimais galutinė ataskaita* [interaktyvus]. 2016 [žiūrėta 2017 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/transparency/regexpert/index.cfm?do=groupDetail.groupDetailDoc&id=25055&no=1>>.
31. Vilnius universitetas. Mokslo sričių ir krypčių klasifikacija [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. birželio 25 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.vu.lt/mokslas/publikacijos/15-mokslas/mokslas/202-mokslas-sriciu-ir-krypciu-klasifikacija>>.

Autorės moksliniai straipsniai disertacijos tema

1. RANDAKEVIČIŪTĖ, J. Moralės vaidmuo teisinėje sistemoje Vakarų teisės tradicijos kontekste. *Teisė*, 2016, t. 101, p. 145-165.
2. МАСНОВЕНКО, J., RANDAKEVIČIŪTĖ, J. Научный прогресс и право: *quo vadis?* Проблемы гражданского права и процесса. Гродно: ГрГУ им. Я. Купалы, 2016, с. 209-222.
3. RANDAKEVIČIŪTĖ, J. Vakarų teisės tradicijos ir biomedicinos mokslų santykis Europos patentų konvencijos 53 (a) straipsnio kontekste. *Teisė*, 2016, t. 98, p. 135–152.

Autorės pristatyti pranešimai disertacijos tema

1. 2015 m. balandžio 9-10 d. dalyvavo 3-iojoje tarptautinėje doktorantų ir jaunųjų teisėtyrininkų konferencijoje „*Security and the Purpose of Law*“ ir pristatė pranešimą „*Human Security and the Development of the Biomedical Science*“, Vilniaus universitetas Teisės fakultetas.
2. 2015 m. lapkričio 6-7 d. dalyvavo 3-iojoje kasmetiniame taikomosios filosofijos seminare „*Ethics of Emerging Technologies*“ ir pristatė pranešimą „*Influence of Biomedical Science on the Legal Regulation: an Interaction of two Traditions*“, Bowling Green valstijos universitetas.
3. 2016 m. gegužės 24-26 d. dalyvavo seminare „*Tenth WIPO Advanced Intellectual Property Research Forum: The Theory and Practice of Intellectual Property - Taking Stock and Looking Ahead*“ ir pristatė pranešimą „*The Influence of Biomedical Science on Legal Regulation in the Context of Art. 53 (a) of the European Patent Convention*“, Pasaulio intelektinės nuosavybės organizacija.
4. 2016 m. birželio 9-10 d. dalyvavo seminare „*First Workshop for Junior Researchers in IP Law*“ ir pristatė pranešimą „*The influence of biomedical science on legal regulation: the case of Art. 53 (a) of the European Patent Convention*“, Leveno katalikiškasis universitetas.
5. 2016 m. rugpjūčio 10-11 d. dalyvavo konferencijoje „*Intellectual Property Scholars Conference 2016*“ ir pristatė pranešimą „*The influence of biomedical science on legal regulation: the case of Art. 53 (a) of the European Patent Convention*“, Stanfordo universitetas.

6. 2017 m. liepos 11 d. Makso Planko inovacijų ir konkurencijos institute pristatė pranešimą „*Case law of the European Patent Office regarding the interpretation of Art. 53 (a) EPC*“; Makso Planko inovacijų ir konkurencijos institutas.